

K 203 934
3

ქართული
ნაციონალური
ბიბლიოთეკა

პლ. მარიუჩი

ქართული
ხალხური
ღვთაობების
ქალენდარი

„მეცნიერება“

საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემია

ივ. ჯავახიშვილის სახელობის ისტორიის, არქეოლოგიისა
ეთნოგრაფიის ინსტიტუტი

ქართული
ენათმეცნიერება

ალექსი ონიაური

ქართული ხალხური ღლეოგების კალენდარი

ხევსურეთი

(არსობის თვეში)

„მეცნიერება“
თბილისი

1988

059(ც 922) + 902.4(ც)(=99962.1)

63.5(2F) 912
ო 917

- 1) ქახიკი კალენდარი
- 2) ქახიკელები ებრაელები
- 3) ხევსუყვი

საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის ისტორიის, არქეოლოგიისა და ეთნოგრაფიის ინსტიტუტის ეთნოგრაფიის სექტორში დაცულია დიდი მასალა ქართული ხალხური კალენდარული დღესასწაულების შესახებ. იგი შეკრებილია ჩვენი საუკუნის 40-იანი წლების მიჯნაზე პროფ. ვ. ბარდაველიძის უშუალო ინიციატივითა და ხელმძღვანელობით. ხევსურეთისა და ფშავის დღეობები ალ. ოჩიაურის მიერ არის აღწერილი. ეს მასალა გამოირჩევა სიზუსტით, დეტალურობითა და მრავალშრიანობით. შეიცავს ისეთ მონაცემებს, რომელთა ფიქსაცია დღეს სრულიად შეუძლებელია.

წიგნში წარმოდგენილი მასალა ნაწილია ქართულ ხალხურ დღეობათა კალენდრის მთლიანი კორპუსისა, რომლის თანდათანობითი გამოცემა განზრახულია შემდეგ წლებში. ეს მასალა ხელს შეუწყობს ქართველი ხალხის ძველი მსოფლმხედველობის კვლევას, დღესასწაულთა წარმოშობისა და ფორმირების შესწავლას, მდიდარი ხალხური ტრადიციების გამოვლენას, რასაც მეცნიერულ ღირებულებასთან ერთად, ფართო პრაქტიკული მნიშვნელობაც აქვს.

რედაქტორი ისტორიულ მეცნიერებათა დოქტორი თ. ოჩიაური
 რეცენზენტები: ისტორიულ მეცნიერებათა დოქტორი ვ. რუხაძე
 ისტორიულ მეცნიერებათა კანდიდატი ი. სურგულაძე

საგვ-2000
 შავიფიქსაცია

K 203-934
 3

0503020906 157-88 © გამომცემლობა „მეცნიერება“, 1988
 M 607(06)-88

ISBN 00457-X.0016
 საბ. ...
 ლიონ

შ ე ს ა ვ ა ლ ი

ბევრი იწერება ხევსურეთის ყოფა-ცხოვრებასა და ზნე-ჩვეულებაზე, მაგრამ ბევრი რამ სიმართლეს მოკლებულია. ხევსურეთში, როცა გზები გაიხსნება და სიარულის დრო არის, მაშინ ხალხს საქმე აქვს (მზადება სამეურნეო იარაღებისა, ხვნა, თიბვა, მკა, საზამთროდ შეშის მომზადება, თივის და ძნის მოტანა და სხვა). ზაფხულის ვანმავლობაში დრო არ რჩებათ, მოსულ კაცს ჩამოუსხდნენ და ყველაფერი დაწვრილებით უამბონ, ხშირად შეკითხვებზე არასწორ პასუხს აძლევენ. ცდილობენ თავიდან როგორმე მოიცილონ და თავისი საკუთარი საქმე არ დარჩეთ გაუკეთებელი. მათ არ იციან, მკვლევარს რატომ აინტერესებს სწორი ცნობების ჩაწერა, ამიტომ ტყუილსაც ხშირად აწერიანებენ. ამავდროს, ზოგიერთ რამეს საკუთარ საიდუმლოებად თვლიან და მას არავის ეტყვიან, მითუმეტეს, თუ ატყობენ, რომ განათლებული ხალხის შეხედულებით, თავიანთ ზნე-ჩვეულებაში რამე უარყოფითი აქვთ. თვითონ ასეთი რამ თუმცა უარყოფითად არ მიაჩნიათ, სხვას მაინც არ ეუბნებიან, რადგან დაცინვის და გაკიცხვის ეშინიათ. აქვთ სარწმუნოებაში თავისებური საიდუმლოებანიც, რომლის თქმაც დალუპვად ესახებათ. ხევსური თავის უარყოფით მხარეს ყველასთან ფარავს. დადებითს კი გაზვიადებულად მოუთხრობს.

უნდა ითქვას, რომ ხალხურ პოეზიაში არსებულ თავის უარყოფით ლექსებსაც კი არავის ჩააწერიანებენ, დამარცხების ამბებს არავის ეუბნებიან, გამარჯვებისას კი ერთი ათად აზვიადებენ. ამიტომ საჭიროა ყველაფერი აიწეროს ისეთი კაცის მიერ, ვისაც ეს ჩვევები თვითონ შეუსრულებია და განუტღია. საჭიროა, აგრეთვე, მასალა შეიკრიბოს ხნიერი და ჭკვიანი ხევსურების დაკითხვით (და არა ისე, გზაში შემთხვევით შეხვედრილ ხევსურს რომ ეკითხებიან, მის მიერ თქმულს ეყრდნობიან, არ არჩევენ, ის კაცი რა ჭკუის პატრონია და რამდენად შეუძლია სწორი ცნობების მოწოდება.

მე განვიზრახე მასალის შეკრება ხევსურეთის ირგვლივ, რათა მკითხველს საშუალება ჰქონდეს ერკვეოდეს, თუ ხევსურები რანი იყვნენ წარსულში და რანი არიან ახლა. აღწერე რელიგიური დღესასწაულების წლიური კალენდარი ზუსტად და უტყუარად, დაწყებული დღე-

სასწაულებსათვის საჭირო პურის მოყვანიდან, დამთავრებული წლის განმავლობაში მისი დახარჯვითა და მოხმარებით, დამახასიათებელი თანადო წეს-ჩვეულებებითა და ლოცვებით. პირველ რიგში აღწერილი არხიტის თემის დღესასწაულები, რომელთა შესრულებაში უშუალო მონაწილეობა მიმიღია.

ჯვარის მამულების ხვნა არხოტის თემში

ხვნა იწყება გაზაფხულზე, დაახლოებით აპრილის ნახევარში სახატო მამულის, ე. წ. „ჯვარის ყანის“, მოხვნით. ხვნას შაბათ დღეს იწყებენ.

პარასკევს ხუცესი ავა მაღალ ბანზე, საიდანაც მთელი სოფელი ჩანს და ყველა გაიგონებს მის ხმას. ზმამაღლა დაუძახებს ხალხს:

„სოფლელებო, მაგდიოდასთ ყველას, ვისაც არ მაგდისთ, ერთმანეთს გააგებეთ. თუ გწყალობსთ არხოტის ჯვარი ზვალ თავის საქმეზე არცად-ვინ წახვიდათ. ჯვარის ყანა ივვნის. ყველამ დაამზადეთ დღეს ჯარის იარაღი. ზვალ დილას ყველა გამეედით, ბერი-დ ახალი. ზოგი მამულშიით ქვას ვადახყრის, ზოგი ჯარებს დასწრაფავს, ზოგი კიდევ მაჯნავს. გაიგონეთ ჯვარის ყანის ჯვარის სადიდებლადა-დ თქვენ სამწყალობნელად“.

ამას სოფლის მცხოვრებნი მოისმენენ და ამზადებენ უღელს, საუღლეს, გუთნებს, სახვნელს. დასტურები კი ერთ სახლში შეიკრიბებიან და შემდეგ წესს ასრულებენ: არხოტის ჯვარში სამი დასტურია, ისინი მიიტანენ ხორცს, ყველს, ერბოს და ფქვილს. დიასახლისი ხორცს დაჭრის წვრილად „საპარსვლით“ (დუქარდი), ყველს („სატანს“) ჩათლას დანით და შეიძლება ქონივ აურიოს. არევეს ერთმანეთში, მოზელს ცომს და გააკეთებს გულიან ქაღებს ოცდაათამდე, რამდენსაც ხუცესი იტყვის. მათი რაოდენობა განისაზღვრება იმით, რომ ხუცესმა უნდა იცოდეს, ხევსურეთში რამდენია მთავარი სალოცავი და რამდენი უნდა ახსენოს მან. ქაღები იქნება თითო დიდი და თითო პატარა. დიდს ჰქვიათ „სასანთლე“, პატარას „საკვირაო“.

დასტურები ჩამოქნიან სათელს იმ რაოდენობით, რამდენსაც ხუცესი იტყვის. დიასახლისი ქაღებს და საკვირაოებს დაჭრელებს „საჭვრეთათი“ და დააცხობს „ზედგანზე“. ზედგანი რკინი რგოლზე დადებული სიბი ქვაა, რგოლს ხელი აქვს ისევე რკინისა და ჩამოკიდებულია ქერში ჩამობმულ რკინის საკიდელზე. სიბს ახურებენ ცეცხლით და აწყობენ ზედ სასანთლეებს და საკვირაოებს. დიასახლისი მათ აბრუნებს ხან ერთ გვერდზე და ხან მეორეზე. როცა ორივე გვერდზე ცოტათი გამოცხვება (ამას ხევსურები უწოდებენ „მოჭირთებას“), დიასახლისი მათ ჩაფლავს ცხელ ნალვერდლიან ნაცარში. აქაც გვერდს მოუბრუნე-

ბენ და იუე გამოაცხობენ. მერე დიასახლისი ნაცარს გააცლის შებერვის საწულელებით და ერთიმეორეზე აწყობს. ცხობას რომ მარჯობა ჩაასხამს წყალს ბაკანში, გააბანებს სასანთლე-საკვირაობებს და დაწყობს ტაბლაზე. შემდეგ ერთი გაბოხს ყველას დაჭრელებულ გვერდზე. ვრძელ ფიცარზე დააწყობს თითო სასანთლეს და ზედ თითო პატარა საკვირაოს დაადებს. დასტურები სანთელს ბოლოზე მიაკრავენ პატარ-პატარა წკეპლის ნატეხებს და იმ წკეპლებით ჩაარჭობენ საკვირაოში, რომ ცხელმა საკვირაომ სანთელი არ გააღლოს და არ წაიქცეს. სანთლებს მოუცილებენ ცეცხლს და ხუცესი ერთი პირიდან მოყვება სასანთლეების მოხსენებას. ჯერ პირველ სასანთლეზე მიუთითებს და იტყვის: „ამ სეფე-სანთელზე შენ გადიდას, გაგიმარჯოს ღმერთმა, მიქიელ მთავარო ანგელოზო (ან რომელი სალოცავია და სად სრულდება ეს წესი, მის სახელს ახსენებენ, მხოლოდ არხოტში იწყება ასე, როგორც აქ არის ნათქვამი). შენა სამთავროდ, შენა გასამარჯოდ მაიკმარი ეს სეფე-სანთელი, ნათელ-ბნელი. შენ ახილელთად, ტახტის ყმათად საშველად, სახიოშნოდ, სამწყალობნელოდ მაიკმარი, ხთის კარზე შაიტანი, ღმერთი შენს ბატონობას გაუმარჯვებს“.

მეორე სასანთლეზე მიუთითებს და იტყვის: „ამ სეფე-სანთელზე შენ გადიდას, გაგიმარჯოს ღმერთმა მთის ვეშაგ წყაროს თავისაო, მოძმევ მიქიელისაო, ღმერთმა გადიდას ამ სეფე-სანთლით, ღმერთმა გაძრიელას, შენა სამთავრო — გასამარჯოდ მაიკმარი ეს სეფე-სანთელი. შენ ახილელთად საშველო-სახიოშნოდ, სამწყალობნელოდ მაიკმარი, ხთის კარზე შაიტანი, ღმერთი შენს ბატონობას გაუმარჯვებს“.

მესამე სასანთლეზე ახსენებს კვირაეს და იტყვის: „ამ სეფე-სანთელზე შენ გადიდას, გაგიმარჯოს ღმერთმა, კვირაევ — ძალო ხთისაო, ძალო და მადლო კვირაისაო. შენა სამთავროდ, შენა გასამარჯოდ მაიკმარი ეს სეფე-სანთელი, ნათელ-ბნელი, საშველო-სახიოშნოდ, სამწყალობნელოდ მაიკმარი, შენ ახილელთად, მაგათ თავისად, ჯალაფობისად, ხთის კარზედ შაიტანი, ღმერთი შენს ბატონობას გაუმარჯვებს“.

მეოთხე სასანთლეზე იტყვის: „ამ სეფე-სანთელზე შენ გადიდას, გაგიმარჯოს ღმერთმა, ჯაჭველო ჯმელის გორისაო. შენა სამთავროდ, შენად გასამარჯოდ მაიკმარი ეს სეფე-სანთელი, ნათელ-ბნელი, შენ ახილელთად სახიოშნოდ, სამწყალობნელოდ მაიკმარი. ხთის კარზე შაიტანი, ღმერთი შენს ბატონობა ადიდებსა-დ აძლიერებს“.

მეხუთე სასანთლეზე იტყვის: „ამ სეფე-სანთელზე თქვენ გადიდას, გაგიმარჯოს ღმერთმა, მიქიელის მწევარნო, მწყალ-სისხლიანნო, საკიდლიანნო. თქვენა სამთავრო-გასამარჯოდ მაიკმარით ეს სეფე-სანთელი-დ ნათელ-ბნელი. თქვენ ახილელთად, მიქიელის ტახტის ყმათად საშველად, სახიოშნოდ, სამწყალობნელოდ მაიკმარეთ, ხთის კარზე შაიტანეთ. აგრემც თქვენს ძალსა, დიდებას მაემატების“.

მეექვსე სასანთლეზე მიუთითებს და იტყვის: „ამ სეფე-სანთელზე თქვენ გადიდნასთ, გაძრიელნასთ ღმერთმა, მიქიელის ლაშქარისაგან გამაშობილნო, ხთისაგან წყალობა ნაქნარნო. ღმერთმა ღმერთმა გაძლიერნასთ, თქვენა სამთავრო-გასამარჯოდ მაიკმარეთ ეს სეფე-სანთელი-დ ნათელ-ბნელი. თქვენ ახიელელთად, მიქიელის ტახტისა ყმათად საშველოდ, სახოიშნოდ, სამწყალობნოდ მაიკმარეთ, ხთის კარზე შაიტანეთ, ღმერთი თქვენს ძალსა, დიდებას მაუმატებს“.

მეშვიდე სასანთლეზე იტყვის: „ამ სეფე-სანთელზე შენ გადიდას, გაგიმარჯოს ღმერთმა, ლალო იავსარო. შენა სამთავროდ, შენა გასამარჯოდ მაიკმარი ეს სეფე-სანთელი, ნათელ-ბნელი. შენ ახიელელთად, მიქიელის ტახტის ყმათად საშველად, სახოიშნოდ, სამწყალობნოდ მაიკმარი, ხთის კარზე შაიტანი, შენიმც ძალი-სახელ დიდდებისა, ვსენდების“.

მერვე სასანთლეზე იტყვის: „ამ სეფე-სანთელზე შენ გადიდას, გაგიმარჯოს ღმერთმა, იავსარ სეტად ჩამოსულო. ღმერთმა გადიდას-დ ღმერთმა გაძრიელას. შენა სამთავროდა, გასამარჯოდ მაიკმარი ეს სეფე-სანთელი-დ ნათელ-ბნელი. შენ ახიელელთად, ტახტის ყმათად საშველოდ, სახოიშნოდ, სამწყალობნოდ მაიკმარი. ხთის კარზე შაიტანი, ღმერთი შენს ბატონობას გაუმარჯვებს“.

მეცხრე სასანთლეზე მიუთითებს და იტყვის: „ამ სეფე-სანთელზე შენ გადიდას, გაგიმარჯოს ღმერთმა, პეტრეო ნადერის პირისაო. ღმერთმა გადიდას, ღმერთმა გაძრიელას. შენა სამთავროდა გასამარჯოდ მაიკმარი ეს სეფე-სანთელი-დ ნათელ-ბნელი. შენ ახიელელთად სამწყალობნოდ მაიკმარი, შენ ძალსა, დიდებას მიემატების. ხთის კარზე შაიტანი, ღმერთი შენს ბატონობას გაუმარჯვებს“.

მეათე სასანთლეზე მიუთითებს და იტყვის: „ამ სეფე-სანთელზე შენ გადიდას, გაგიმარჯოს ღმერთმა, მიქიელ წყალშუისაო, მოძმევ მიქიელისაო. შენა სამთავროდ, შენა გასამარჯოდ მაიკმარი ეს სეფე-სანთელი. ნათელ-ბნელი. შენ ახიელელთად, მიქიელის ტახტის ყმათად საშველად, სახოიშნოდ, სამწყალობნოდ მაიკმარი. ხთის კარზე შაიტანი, შენიმც სახელ დიდდებისა, ვსენდების“.

მეთერთმეტე სასანთლეზე იტყვის: „ამ სეფე-სანთელზე შენ გადიდას, გაგიმარჯოს ღმერთმა მიქიელ ჭიშველისაო, მოძმევ მიქიელისაო. შენა სამთავროდ, შენა გასამარჯოდ მაიკმარი ეს სეფე-სანთელი, ნათელ-ბნელი. შენ ახიელელთად, მიქიელის ტახტის ყმათად საშველად, სახოიშნოდ, სამწყალობნოდ ხთის კარზე შაიტანი, ღმერთი შენს ბატონობას გაუმარჯვებს“.

მეთორმეტე სასანთლეზე იტყვის: „ამ სეფე-სანთელზე შენ გადიდას, გაგიმარჯოს ღმერთმა, ლალანგურ წმიდაო გიორგიო, შენა სამთავ-

როდ, შენა გასამარჯოდ მაივმარი ეს სეფე-სანთელი, ნათელ-ბნელი, შენ ახიელელთად, მიქიელის ტახტის ყმათად საშველოდ, სახოიშნოდ, სამწყალობნოდ ხთის კარზე შაიტანი, ღმერთი შენს ბატონობას ჯავებს“.

მეცამეტე სასანთლეზე მიუთითებს და იტყვის: „ამ სეფე-სანთელზე შენ გადიდას, გაგიმარჯოს ღმერთმა, გიორგივ ნაღორშვენიერო, რჯულიან-ურჯულოთ სალოცაო. შენა სამთავროდ, შენად გასამარჯოდ მაივმარი ეს სეფე-სანთელი-დ ნათელ-ბნელი. შენ ახიელელთად, მიქიელის ტახტის ყმათად საშველოდ, სახოიშნოდ, სამწყალობნოდ ხთის კარზე შაიტანი. შენიმც ძალი, სახელი დიდდებისა-დ ჰსენდების“.

მეთოთხმეტე სასანთლეზე იტყვის: „ამ სეფე-სანთელზე შენ გადიდას, გაგიმარჯოს ღმერთმა, გმირო კობალავ ლახტიანო. შენა სამთავროდ, შენა გასამარჯოდ მაივმარი ეს სეფე-სანთელი-დ ნათელ-ბნელი. შენ ახიელელთად, მიქიელის ტახტის ყმათად საშველოდ, სახოიშნოდ, სამწყალობნოდ ხთის კარზე შაიტანი, შენიმც სახელი დიდდებისა-დ ჯსენდების“.

მეხუთმეტე სასანთლეზე იტყვის: „ამ სეფე-სანთელზე შენ გადიდას, გაგიმარჯოს ღმერთმა, დიდო სახმოოო გუღანის ჯვარო. შენა გასამარჯოდ მაივმარი ეს სეფე-სანთელი-დ ნათელ-ბნელი. შენ ახიელელთად, მიქიელის ტახტის ყმათად საშველოდ, სახოიშნოდ, სამწყალობნოდ მაივმარი, შენიმც ძალი, სახელი დიდდებისა-დ ჯსენდების“ (ასე გრძელდებოდა მთელი ხევისურეთის სალოცავების ხსენება თითოეულ სასანთლეზე). ბოლოს ზუცესი იწყებს ყველა ხთიშვილთ (ხევისურულად ასე ეძახიან) საერთო მოხსენიებას, ზუცობას და კურთხევას, —სამივეს ერთად შემდეგის წესით: ჯერ იქნება მოხსენება, მას მოვბმის ზუცობა და ბოლოს კურთხევა.

ზუცესი ამბობს მოხსენებას: „ღმერთმა ადიდას თქვენ ძალი, თქვენ სახელ-სამართალი, ნაცსენებნო ანგელოზნო. თქვენა სამთავრო-გასამარჯოდ მაივმარეთ ეს გარიგებული სეფე-სანთელი-დ ნათელ-ბნელი, თქვენ ახიელელთად, მიქიელის ტახტის ყმათად, საყმოსადა-დ საგლეხოსად („საყმო-სგლეხო“ აქ უკვე ერთვის და იგულისხმება ტახტის ყმების გარეშე ყველა, ვინც კი ლოცულობს მიქიელს) საშველოდ, სახოიშნოდ, სამწყალობნოდ მაივმარეთ. ვარისად მშვიდობით დადებულ უღელი-დ გატანილ საჯენიელი მშვიდობით დაამთავრებით. ბევრ მშვიდობის გაზაფხულ მადგვარეთ, ღალიან-ბარაქიან წელ დაუყენეთ, ღმერთი თქვენს ბატონობას გაუმარჯევს“. შემდეგ იწყებს ზუცობას: „ა-ა-ა, დიდება ღმერთსა (ზოგი ამბობს: „ამინ, დიდება ღმერთსა“. მხოლოდ უმრავლესობა ასე იწყებს: „ა-ა-ა, დიდება ღმერთსა“), მადლი ღმერთსა, დიდება დღეს დღესინდელსა, ძალს ხთისას, ძალს კვირაისას. დიდება-დ გამარჯვება თქვენდა, ნაცსენებო ანგელოზნო. ღმერთმა გადიდასთ, ღმერთმა გაძრიღნასთ, ღმერთმა მაგცასთ ცამ-

დინ სიმაღლე, ზღვამდინ სიმაგრე, შველა, რგება, ზოიშნობა თქვენთ მე-
 ხვეწურთად, მიქიელის ტახტის ყმათად, საყმოსად, საგლებსა და სხვათადაც
 ხანთ თქვენ მეხვეწურნი, გეხვეწებთანთ, — შაიხვეწნიდით. შაიხვეწნიდით
 შამამიხვეწებთანა-დ თქვენ თქვენს გამჩენს მორიგეს, დამრიგეს ღმერთს
 შაახვეწნიდით. რასაც მჯარზედა, გულზე გეძახდნანთ, — იმ მჯარ, იმ
 გულზე გაუგონიდით, რასაც წყალობას გეთხოებოდანთ, — გამჩენს მო-
 რიგეს ღმერთს დაუთხოიდით, წინაპირა კაცის მეხვეწურნი კაცსა კას
 დროს მათუმატიდით, ღონე ქონეს მათუმატიდით. ველთ ვინ გავიდოდას,
 თქვენის მეხვეწურის ყუდროში ბედსა, დავლათს თქვენს ავსენებ-
 დას, — თქვენ ბედი, დავლათ დაავარიდით, შორს მყოფნ ახლოს
 დაუხვდიდით, თქვენ კაბის კალთა ჩაუფარიდით, მიწრიელ-ქვეცრი-
 ელ დაულაგმიდით, მტერზედა, ნადირზე გაუმარჯვიდით. სხო ზთის
 ნაბადებ თუ რა უწყრებოდას, უმრუდლებოდას, — მადლ დაუთხროი-
 დით, თაოდ პირწაღმა, გულ-წაღმა დაუბრუნდიდით, სხო ყუდრო შარა
 გაასწავლიდით.

ზთის იასაულნი გამავიდოდან ზთისაგან გამაშობილნი, ჯორციელთ
 ბეგრევედან, ყალანს ილებდან, — თქვენ მეხვეწურთ ყუდროს ნუ მახ-
 კერძებთ. ეკერძებოდას, ნებთ ავდივიდით, ნების ბეგარ აატანივიდით,
 იხვიენიდით თქვენ მეხვეწურნი, იხვეწნიდით ავის დღისად, ლალის
 მტრისად, მწარის სიკვდილისად. ჩემგნივ რაც ძახილსა, ვსენებას
 გაკლდებოდასთ, თქვენ თქვენს წყალობას მათუმატიდით. თქვენ მეხვე-
 წურთად — კაცისად, საქონისად, ქუდოსან-მანდილოსნისად, ყურთად
 მსმენისად მშველელნი, მლხენელნი, მხოიშნებელნი, წაღმა მდგენიმც
 ხართ. შველდითა, სწყალობდით, სცევდითა, ხფარევიდით. გამარჯვება
 თქვენდა, თქვენის გამჩენის ზთისად“. მერე შეუდგება კურთხევით:

„ღმერთო, დიდება შენდა, ღმერთო, მადლი შენდა, სახარება ვიცი-
 თხათ მარკოზის თავითა, დღესა ამ შაბათსა ზედა რომენი ჯარდამოხ-
 დებოდა მარიამ უკდანელი, იასო ქრისტე კოლოზმანელი, ვინ იყვენით
 მაძებარნი, ნაზლობ ჯვარნი მცემარენი, მოვიდეს და მოახსენეს, ქრის-
 ტეს მისცეს მოწაფეთა, ეგენი შაშინებულან, ეგენი შაკვირებულან. ეტ-
 ყვიან გალილესა; ეგაც შენა ხქენ, უფალო? შენ დაამტკიცე ბნელი და
 ნათელი, ღმერთო, შენია დღე და ღამე. პავლე მოვიდოდა. ცოდვითა
 მოკვდა, ცოდვითა ყრიან ჩემზედა. აილებდეს, გაილებდეს ას თორმეტთა
 მოციქულთა, ზოლო ღმერთსა მადლი ვსთხოვათ. ღმერთო, გინათო,
 ლოდი ვინ გადააგორა, კარნი მათნი გადააღნა, შიგ ცქვენნი შააშინნა,
 უდედონი მგლოვიარენი, უწყა დიდება ქვრივებია ადგომასა უფლისასა,
 ოხითა გიორგისითა. გიორგივ, შენი სიწმინდითა მოხვიდოდი ყივი-
 ლითა — ჯანიკურნებითავ, ჯანიცხადებითავ. შენითა მოწყალებითა მამ
 მაგიერება არს, მაგ ჭეშმარიტმა აგვესნა სულნი ჩვენნი, მადლა შახარნა

თვალნი, ძაყენსა მგალობელნი, გალობენ თორმეტნი თორმეტითა სან-
 თლითა, საწამებლა არს გიორგი. ზორომობილნი მამისაგან, გველსი
 ბილნი დედამ ჩვენმა დამსვენემა, დაადგინა აფარულნი, გველსი
 ყვავის ყვავილი, არცარა იყო, არაცარა ჩანდა ამ ადგილსა სამყოფელსა
 უფლისასა. ადამ ხილვად გამოვიდა სტეინებითა გველსითა, ცდენითა
 ეშმაკისითა, ტყუებითა დედაკაცისითა, ღმერთო, გვიკენ და, ღმერთო,
 გვაკურთხე. კურთხევა დაწესებულია უფლისა მაცხოვართაზე, მოწა-
 ფე ანგელოზია ივანე ნათლიმცემელი ხუთითა სანთლითა, ხუთითა ან-
 გელოზითა, ხუთითა მგალობლითა. პირველი სანთელი პავლე პატიოსა-
 ნი, მეორე სანთელი ივანე ნათლიმცემელს, მესამე სანთელი გაბრიელ
 მახარობელს. მაგაზე ვთქვათ რა ამავთქვათ მია ძრიელებისა, რაც თუ
 ღმერთმა უფალმა გადმანაწმენსა, ანგელოზები ქვეყანათაზე მოციქუ-
 ლობდნენ, ქვეყანა გახალშმუნდებოდა. მიიკრიფე, მაიკრიფე არშული
 ღრეჭა კბილისა, სრულდა ზსენება სეფე სანთლისი, დანისი წმინდისი
 მანისი, ძისა, ჯვარისა წმინდისა, მთავრობა ნეფისკობოზისა. ალილუა-
 ალილუა, მზე საფლავით გამოშწკინდა, გაედნეს კარნი ცათანი, ოი ამ
 კაცსა იტყვიან და ისია, რომენსა ქარნი და ზღვანი ერჩიან და ემორჩი-
 ლებიან. მოვიდეს და უთხრეს მოციქულთა ანგელოზთა: ადუ, მაცხო,
 რადა გძინავს, განიღვიძე, განიცხადე, ადგა, მაცხომ განიღვიძა. არ
 უტიენა ჩვენე ტილონი ჭეშმარიტებისა, ეეწ მოვიდა უფალი ბევრითა
 ბევრეულითა, ათასითა გუნდითა, ათასითა მგალობლითა, ათასითა ანგე-
 ლოზებითა. ბერი და მღვდელი გალობდა, სოფელი დიდში ხვიოდა. ან-
 გელოზები მთავრობდა. მოვიკსენათ ძალი ხთისა, სიტყვა კვრარისა,
 უკვდავის მარიემისა. სიხარულნია იხარებენ, დედაე ჩვენო ჭეშმარიტო.
 ჭეშმარიტობა შევიყვარათ, მაცხადე საცხადებლით, მაკვირე საკვირე-
 ბელით, ან უფროსი გამანაწმინდე ოქროს შტოლის ტაბაკში. გავიდეს
 და გარისხდეს, კლევდეს ჯვარსა ჩვენსა წინა წმინდასა, სტეფანესა ზღვა-
 სა იმას, და კარსა იმას. დღესა სამყოფელო უფლისა მაცხოვართი,
 უფალო გვიკენ და უფალო გვაკურთხე. მიწანი ვართ კაცისანი, თვალ-
 ნი ჩვენნი მძლევარენი, სულნი უფლისანი, ჯორცნი მარწყვილთანი,
 რომენმა უფალმა გარმანამზადენ წვიმანი ქვეყანათაზე, ამაუტიენ მწვა-
 ნილნი, იდგა ბორბალი დიდის ქარისა, დიდის ღელისა.

შიარაენე მიეცვლება, ჯვარი წმინდა ამაღლდება, ჯვარა დგომა ამაღ-
 ლდება. სანამდე ვიყენეთ, სანამდე მსახურნი ორთ უფლისანი, მაიღებენ
 სასმელთა, სახელის ცხოველთაზე. ვხაზობდით და ვლოცვილობდით. მა-
 მათ. შაგინდევ, ძეო ჯვარო წმინდაო, მკითხაო საიდუმლოსა, ბეჭედო
 უკვდავებისა. შამყარენ ბრალსა მწარენი. მე არ ვიყავ, მე არობით შე-
 ნითა ქენ ივანე ოქროპირისა, სანატრელო ხთისა, რქასა გაფიცებ მთვა-
 რისასა, მწკინვარებას ანგელოზთას; ღმერთის დიდებით, წირვა-ლოცვის
 მადლით. ანგელოზთ გამარჯვებით, მეხვეწურთ ყუღროდ გადიოდას ჯა-
 რი მანავი, წყემსი, მუშაი, მოლაშქრე, მონადირე, მეველე, მეკაბარჭე.

გახყევ, გაუმარჯვე, მადლო სამწირველოსა, მლოცათ სახარების. დღეს/ მწირველნი, შამწირველნი, გარეშამო ატახარი ეკლესია, აშენე, აკურთხე, დასწერე ჯვარი სამართალო ხთისათ“. **საქართველოს მწიგნობართა კავშირი**

დაამთავრებს ხუცესი სამივეს ერთად — მოხსენებას, ხუცობას და კურთხევას — და დაამწყალობნებს დასტურებთან ერთად საყმოსაგლეხოს. ყველანი ხმამაღლა აყვირდებიან შემდეგი სიტყვებით:

„სწყალობდას საყმოსა, საგლეხოს ნაცსენებთ ანგელოზთ დავლათი. მშვიდობით შაინახნას, მადლიან-ბარაქიანი, მშვიდობიან წელ დაუყენას. მშვიდობით დადებულ უღელ კარისად მშვიდობით ააჯღივას.

თქვენ მაგცასთ წყალობა ჯვარიონთ, დასტურსა, ხელოსანსაც. ხუცესს ენა-ბირ გკურთხას, შაუცოდვრად, შაუწყენრად შაგინახას, დიდხანს გაგიყოლას.

დიასახლისს მისცას წყალობა, ნუ შაინახას მსახურობაი-დ კეთილის კახშვა“ („კეთილის კახშვა“ — გამოცხობა სახატო პურებისა, რახედაც ხსენდება სალოცავები). დამწყალობინებას რომ გაათავებენ, სანთელი თუ კიდევ დარჩა დაუწვავი, აიღებენ, ერთად მოაქუჩებენ და სადმე დააკრავენ კედელზე, სადაც ერთად იწეება. მერე შეაგროვებენ საკვირაოებს და მისცემენ ხუცესს. სასანთლეებს ერთიმეორეზე დააწყობენ, რადგან ისინი ხუცესს ეკუთვნის და მას შინ მიაქვს. ხუცესი აიღებს დანას და ერთმანეთზე დაწყობილ სასანთლეებს ჯვარდინად დასჭრის შემდეგი სიტყვების წარმოთქმით: „ღმერთო, გაუმარჯვი ნაცსენებთ ანგელოზთა-დ ნაცსენებნო ანგელოზნო, თქვენ წყალობა მიეცით საყმოსა, საგლეხოს. ბევრ ჯენა მშვიდობისა მალგვარეთ“. შემდეგ ყველანი დასხდებიან, დააწყობენ დაჭრილ ქაღებს, დიასახლისი დაუდგამს ჯამებით გამდნარ ერბოს და დასტურები და ხუცესი პურს ერთად ჭამენ. პურის ჭამას რომ გაათავებენ, დიასახლისი ცალკე ჭამს პურს, რადგან ხევისურეთში ქალები მამაკაცებთან საქმელად არ სხდებიან. რაც დარჩებათ სასანთლეების ნაჭრები, დიასახლისი გაპყოფს თანასწორად და ყველანი წაიღებენ თავის ხეიდრს, არ წაღება არ შეიძლება, რადგან, მათი რწმენით, უკადრისობა გამოდის და სალოცავი ვაწყრება.

მეორე დილას დასტურები აწყავენ კიდობნებში შენახულ სათესლე ქერს იმ ვარაუდით. თუ რამდენი სჭირდება ამა თუ იმ შამულს. ეს კარგად იცის ხუცესმა და დასტურებს ის ეუბნება, რამდენი უნდა აწყან. აწყვა ზდება კასრით, რაშიც ჩადის ერთი ფუთი ქერი. მივლენ „ჯვარის ყანაში“, სადაც სოფელი დილიდანვე გასულია და კოლექტიურად ხნავენ, მიიტანენ დასტურები ქერს. ფარჯს და დაამწყალობნებენ: „გაგმარჯნასთ, გწყალობდასთ მშრომკოს, ჯვარის საქმეში წინ მავალს, უკან წამავალს, ბევრ გაზაფხულ მშვიდობისა მაგგვარასთა, მშვიდობით გაგატანივასთ საცენიელი“, „თქვენ იყოს მწყალობელი“ — უბასუხებენ.

ამრიგად, სოფელი ხნავს ამა თუ იმ სახატო მამულს, სტუცესი თე-
სავს, დასტურები კი ფარცხს აუბამენ და შეუდგებიან დაფარვას.
აქვე წყდება საერთო ხენა-თესვის სხვადასხვა საკითხები. სწრაფ-
დღე მიწა მოიხვნება და დაიფარცხება. ამის შემდეგ ეძლევა გაფრთხი-
ლება სტუცესისაგან სოფლებს ჭირნახულის დასაცავად და სხვა.

შემდეგ ნება აქვს ყველა ადგილობრივ მაცხოვრებელს, მიიტანოს
გუთანი თავის მამულში და შეუდგეს ხენას.

მხოლოდ დასტურებს აქვთ სახატო მამულები, რომლებიც უნდა
დაამუშაონ მათ. მოსავლის ნახევარს ისინი არგუნებენ ხატს, ნახევარი
კი თვითონ მიაქვთ.

ამ სახატო მამულებს „საიფქლები“ ჰქვია. მისი პურისაგან ცხვე-
ბა სახატო ქადები (საერთო ნახნავიდან კი მზადდება ლუდი). დას-
ტურები სამნი არიან და ისინი საიფქლების ხენას ერთად შეუდგებიან.
ჯვარის ამ მამულს საიფქლე ჰქვია იმიტომ, რომ აქ წინათ წმინდა
პურს თესავდნენ. ეს იყო არჩეული საუკეთესო მამულები და მასში
ამიტომ პურიც კარგი მოდიოდა. საიფქლების ხენა-თესვის დაწყები-
სას დიასახლისი გამოაცხობს ხაეფიან ქადას, რომელსაც „ულელზე
გასაჭრელი“ ჰქვია; მას მიიტანენ მამულში და, როცა პირველად გუ-
თანში ხარებს შეაბამენ, ერთ-ერთი დასტური ქადას დასდებს ულელზე,
დანით გასჭრის ჯვარედინად და იტყვის:

„ღმერთო, გაუმარჯვი დიდს მიქიელსა (თუ რომელიმე სხვა სალო-
ცავის მამულზე არიან, მაშინ მისი სახელი ხსენდება. აქ კი აღებულია
არხოტის ჯვარი და მისი ირგვლივ წესების შესრულება), დიდო მიქიელო,
შენ სწყალობდ შენთ ყმათ, ჯვარიონთ, დასტურსა, კელოსანს. შენი
წყალობით შაინახენი, წელ მშვიდობისაი, ლალიან-ბარაქიან დაუყენ,
დალოცვილო. ბევრ ჯენა-თესვა მალგვარი მშვიდობისა, კარგად ყო-
ფისა“. მერე დადებენ საპურე გუდას, დაწყობენ ზედ ქადის ნაჭრებს,
ყველა დასტური ასეთივე სიტყვებით დაილოცება და შეუდგებიან ქა-
მას. საერთოდ ულელზე გასაჭრელი ქადა ყველა მცხოვრებმა იცის თა-
ვის საკუთარი გუთნის პირველად გატანის დღეს. საიფქლებზე დასა-
თესად აქვთ ცალკე შენახული ამავე მამულზე მოყვანილი საუკეთესო
ქერი ან გაზაფხულის სვილი (ჭვავი) და, თუ მოდის, შეიძლება დიკაც
დაითესოს. ხენა რომ მოთავდებდა, დასტურები იცავენ ხატის ყანებს.
ისინი მოსახლეობას უკრძალავენ ცხენის დაბმასაც კი იმ მხარეზე, რო-
მელ მხარეზეც სახატო ჭირნახულებია. სოფელიც მათს განკარგულე-
ბას ემორჩილება ხატის ან და დასტურისაგან დარისხების შფოთ
(დასტურისაგან დარისხება, ე. ი. დაწყევლა დადუშვად მიაჩნიათ). ამ
დროს დასტურები არიან ორ პირად: ძველი დასტურები, რომლებიც
ემსახურებიან სადღესასწაულო ამბებს, როგორცაა ლუდის დუღება,
შიგნით ხატში წესების შესრულება და სხვა, ხოლო მეორე დასტუ-
რები, რომლებმაც საიფქლები მოხნეს და სალუდე მამულებიც და-

ფარეს, ესენი არიან ახალი, მომავალი დასტურები. უკანასკნელი უვლიან ახალ ჭირნახულს და მისი მოტანის და გაღწევის შემდეგ (რასაც ისინი თვითონ აკეთებენ) პირველად გიორგობას შედიან (ჯერ კიდევ ახალი ჭირნახულებიდან აღებულნი ქერისაგან კეთდებენ ყველანაირი, რაზეც შემდეგში იქნება საუბარი).

საინფორმაციო თვით დასტურები მკიან. სალუდე მამულების მომკაცი ისევ კოლექტიურად ხდება. ყანა რომ სამკალად მოპირდება, მამინ ძველი დასტურები დაამზადებენ ლუღს იმდენს, რამდენიც ხუცესის მითითებით საჭიროა მოძხარმოს „სამამკლოსათვის“ (ასე ეძახიან საერთო ხატის მამულის კოლექტიურად მკას). აღუდებენ ჩვეულებრივ ლუღს. მას ხუცესი „შახყრის“ (ასე ეძახიან ასაფუებლად ლუღის დაყენებას). ამას ისეთ დროს ურჩევენ, რომ სამამკლო შაბათს შეხედეს. პარასკევს საღამოს ხუცესი ისევე, როგორც ხენაში, ეძახის სოფელს: „სოფლელებო, გაიგონეთ. ვისაც არ მადგისთ, ერთმანეთს ვააგებეთ, ხვალ სამამკლოი ას. თუ გწყალობსთ არხოტის ჯვარი, ხვალ თავის საქმე არავინ გაიჩინათ, კაცი, დიაცი, ვისაც შაუძლავ მასვლა, მეედით ყველაი-დ მამკევით არხოტის ჯვარის სადიდებლად, თქვენ სამწყალობნოდ“.

ხალხიც მეორე დღისათვის მზად არის. სოფელს წინასწარ გამზადებული ჰყავს სამი ან ოთხი საკლავი. ერთი მათგანი არჩეულია მთელი სოფლის ცხვრიდან და მას „სათაო“ ჰქვია. ძველი დასტურები და ხუცესი ჩვეულებრივსამებრ თავს მოიყრიან ხატის „დარბასში“. სამამკლოში დიასახლისს არ მოიყვანენ. დიასახლისი ერთ-ერთი დასტურის სახლში აცხობს „ლამის სამთელოს“ და „ეშმის საწირს“ და იქიდან ჯვარში მიაქვს. ლამის სამთელო არის ერთი დიდი ხავიწიანი ქადა, ცხრა პატარ-პატარა თხელი პურები უგულო და ოთხი საკვირაო. დიდ ქადაზე უგულო პურებს აწყობენ სამად. თითოზე იქნება სამ-სამი ცალი, ზემოდან ხავიწიან თითო საკვირაოს დაადებენ და სამივეს ერთად ზედ დაედება ერთი უფრო მოზრდილი საკვირაო. ყველა ეს პურები დაჭრელებულია ერთ გვერდზე „საჭერეთათი“ და გამოხილია ერბოთი. ეშმის საწირი არის სამი დიდი ხავიწიანი ქადა ერთმანეთზე დაწყობილი და მათზე სამ-სამი ე. ი. ცხრა, უბრალო თხელი პურია. თითო ხავიწიანი საკვირაო და ერთიც მოზრდილი საკვირაო ზედ იქნება დადებული (ამისი გამოცხობის წესი ზემოთ სასანთლეების გამოცხობაზე აღწერილია და ასეთივე წესით ცხვება ყველაფერი). „ლამის სამთელოს“ დასტურები მოიტანენ და დააწყობენ ჩვეულებრივსამებრ ტაბლაზე. ანთებენ სანთელს და ხუცესი შედის საკორდეში, სადაც ლუდიანი კოდი (ე. ი. კასრი) დგას. აქ, ხუცესის გარდა, ვერავინ შევა. ხუცესი დააკრავს სანთელს კოდზე, მოაშორებს ლუდზე მოდგმულ ქაფს, რომელსაც ჰქვია „ჭიჭი“, და ჩასდებს მას წინათვე დამზადებულ ჩალიან ბაკანში.

დასტურები მიუტანენ სპილენძის ჩხუტს, როპელსაც „ოვლის ჩხუტა“ ჰქვია, აგრეთვე სპილენძის „კომს“ (დიდი თასია სპილენძისაგან გაკეთებული, რომელსაც აქვს სახელური და იხმარებენ კლდე-ლუდის ამოსაღებად. ხანდახან პატივსაცემ სტუმარსაც კომით მიაოთხევენ ლუდს. „კომის მიტანა“ დიდ პატივისცემას ნიშნავს). ხუცესი ამოიღებს ლუდს და ჩაასხამს რელის ჩხუტაში. მიიტანენ „სახუცო კოჭობს“ (სახუცო კოჭობი დიდი ვერცხლის თასია, რომელსაც ზედ შებმული აქვს მრავალ სამკაული — შეწირული ხალხისაგან, შაგ. საყურე, ქაპრის ნაჭერი, ვერცხლის მასრის თავი, ვერცხლის ფული, ყაწიმი, შიბი (ძეწკვი და სხვა). ხუცესი ამოიღებს ლუდს სახუცო კოჭობითაც, იქვე დადგანს, დააკრავს სანთელს და შეუღდება მოხსენებას, ხუცობას და კურთხევას:

„ღმერთმა ადიდას შენ ძალი, შენ სახელ-სამართალი, დიდო მიქიელო. შენა სამთავროდ, შენა გასამარჯოდ მიცმარი ე კოდ-საფუარი, სადიდებელი. შენ ახილელოდ, ტახტის ყმათად, საყმოსად, საგლეხოსად სამველად, სახოიშნოდ, სამწყალობნელოდ მიცმარი. გევედრებიან, დალოცვილო, გეხვეწებიან ახილელნი, ტახტის ყმანი-დ შენ საყმოსაგლეხო, შაიხვეწენი, მშვიდობით ატანილ ნამგალი, ცელი მშვიდობით დაადები. უმველ, დალოცვილო, შენდ წესი, საშსაურ არ დაუყრავა, მენს წყალობას ნუ დააკლებ, ღმერთი შენს ბატონობას გაუმარჯვებს“.

„ა-ა-ა, დიდება ღმერთსა, მადლი ღმერთსა. დიდება დღეს დღესინდელსა, ძალს ხთვისას, ძალს კვირაისას. დიდება-დ გამარჯვება შენდა მიქიელ მთავარო ანგელოზო. ღმერთმა გადიდას ამ კოდ-საფუარზე, სადიდებელზე. ღმერთმა გაძრიელას, ღმერთმა მაგცას ცამდინ სიმაღლე, ზღვამდინ სიმაგრე, შველა, რგება, ხოიშნობა შენთ მეხვეწურთად, მიქიელის საყმოსად, საგლეხოსად. გეძახანთ თქვენ მეხვეწურნი, გეხვეწებიანთ, — შაიხვეწნიდით. მე თქვენდ შამამიხვეწებიანა, თქვენ თქვენს გამჩენს მორიგეს ღმერთს შაახვეწნიდით. რასაც მჯარზედა, გულზე გიძახებდან, — იმ მჯარ, იმ გულზე გაუგონიდი. რასაც წყალობას გეთხოვებოდან, გამჩენს ღმერთს დაუთხოიდი. წინპირა კაცის მეხვეწურნი, კაცსა კას დროს მაუმატიდი, ღონე-ქონეს მაუმატიდი. ველთ ვინ გავიდოდას შენის მეხვეწურის საყმოსა-საგლეხოს ყუდროხით. შენს ბედსა-დ დავლათს ეძახდას, — შენ ბედი, დავლათი დაავმარიდი. შორს მყოფი ახლოს დაუხვდიდი, შენ კაბის კალთა ჩაუფარიდი, მიწრიელ-ქვეცირიელ დაულავმიდი, თავი შააქცივიდი, ზღვას გააქცივიდი, მტერზედა, ნადირზე გაუმარჯვიდი. სხო დაუთხოიდი, სხვასთან უშუიდი, თაოდ უშველიდი, თაოდ პირ-წალმა, გულ-წალმ დაუბრუნდი. ხთის იასაულნ გამავიდოდან ხთისაგან გამაშობილნი, ჯორციელთ ბეგრევდან, ყალანს იღებდან, — შენის მეხვეწურის ყუდროს ნუ მა-

სკერძებ, ეკერძებოდას, — ნებით ავდივიდით, ნების ბეგარ ვაბნობით, იხვიინდით, იხვეწინდით ავის დღისად, ლაღის მტრისად, საზიანოს საქმისად. ჩემგნივ რაც დიდებასა, კსენებას გაკლდებოდას, მიქიელ მთავარო ანგელოზო, შენ შენს წყალობას მათმატიინდი. შენთ მეხვეწურთად ახიელელთად, ტახტის ყმათად, საყმოსად-საგლეხოსად, კაცისად, საქონისად, ქუდოსან-მანდილოსნისად, ყურთა მსმენისად მშველელი, მლხენელი, მხოინებელი, წაღმა-მდეგიმც ხარ, შველდი, სწყალობდი, სცევდი, ხვარევედი. გამარჯვება შენდა, შენის გამჩენის ხთისად“.

„ღმერთო, დიდება შენდა, ღმერთო, მადლი შენდა, ღმერთო, დასწერე ჯვარი კოდ-საფუარსა, სადიდებელს. ქრისტე ღმერთო, აკურთხე, დასწერე ჯვარი, სამართალო ხთისაო, ღირსად ხსნილობა, დღეს ჯვარსა კურთხეულობა. დღესა დღენდღელსა ამას აწდა მარადის უკუნუთი უკუნისამდე. წმინდა სამებაო, შაგვიწყალენ ჩვენ ყოველნი, შაგვიწყალნა ჩვენ ყოველნი სამება წმინდამა. გვაცხოვრენ და გვაკურთხენ. ურჯულოება არს ჩვენი, ევედრია სული ჩვენი ჩვენ ღმერთსა, ჩვენ მამასა მოწყალესა. მამაო და ღმერთო ჩვენო, რომენი ხარ ცათაჩია, ამითა ორ ცათაზედა, მერე ზოყანათაზედა, პური შენი არსობილთა, ნუ შაგვასხამ განსაცდელსა. მცდელსა შენსა. არას უფალო რა ღმერთო ძალი. ბძანება, მადლი და თაყონისცემა. მამისა, ძისა, ჯვარისა წმიდისა. სხვა ბძანება მისისა, ხოლო კაცის სიმაღლე დადაბლდებოდეს, სიდაბლე აშაღლდებოდა. რა ჟამთა მოვეწიენით კაცთა მდინარეთა, მცხრომალთა აშპარტიონთა. კურთხევა კრავის ცოცხლისა. ადამ ღირდა სულთახდა. მაშ გაგვიხსენ თვალნი ჩვენნი მცრემალენი, ფეხნი ბირკოლები-საკე, სულნი სიკვდილისანი, მორე მოვიდოდა, ადგილსა ამას ფილიბე კითხულობდა, ჩვენთა რაღა თქვიან ძეთა კაცისათა. ბეტრესა თქვეს: ეგე ვინ გგონიათ, უიმერია თუ უიმერელია, თავიც იხსნა. ჩვენც გვა-ცხოვრნა, რომელმა ქრისტემა ჩვენ მოგვცა კლიტენი ზეუფლისანი, ქრისტეო, შენთან ამოთქვა ქება თაყონის ცემა მამისა, ძისა, ჯვარისა წმიდისა. ფარაო და ღმერთო, დადგა ერი მისა, წახდეს წინასწარმეტყველნი, ჩათქნა ზღვამა ურწყლისამა. ჩვენ საკლავ მაგას შავსწირათ. მადლი მამასა-ძესა ამას, მერ ჯვარსა წმინდასა, ღმერთო, გვიწყალენ და ღმერთო, გვაკურთხენ, ღმერთო, აბრამ ისაკესო. ღმერთო, იაკობილო, ყვავილო თესლებისაო, გზა ყოველ მაცხოვარება, ყოველი ერი შენა გიერთდა. უფალო, აკურთხე თესლი ეგია, უფალო, აკურთხე მარილი ეგია. სკანა სკანალე, წყალში ვარდანე, ღვინო გადასცვალე. უფალო, აკურთხე ზეთი ეგია. რომენი სამნი მონანი ყარმანნი. ჭამენ და მაგათ არა შვერგინების, არც ტაბლისა, არც კამისისა. ქრისტე მეფის სამყოფელო, ვმა მათი ამაღლდება. ჯვარი წმიდა ამაღლდება. ღირსიები ათნოები, შავიწირნათ შამწირველნი, შავიწყალნათ კელთა მღვდელისათა. სახელითა ხთისითა, ბაღდადაუა, არა მჭამენ ვორცი მისა, არ დას-

თხიეს სისხლი მისა, არც წყალივითა ლოცვანი გავხსნათ. ან პირითა, ან მასკვლავითა, ან დედაკაცისითა, ან მამაკაცისითა, ან ხოთითა, ან თარგმანითა, ან ფიცითა არქველი სამოქმედო, მოგვანიჭე დღესე რჯულისა გადატოვება ურჯულოებისა. ღირსა ხსნილობა, ჯვარი კურთხეულობა. დასწერე ჯვარი, ქრისტეო და ღმერთო და დიდო მიქიელო, შენთ მეხვეწურთ. წელ მშვიდობისა და ბარაქიანობისა მიეცი. შენდ სამსახური სამამკლო არ დაუყრავ, შენს წყალობას ნუ დააკლებ, ღმერთი შენს ძალსა დიდებას მაუმატებს“.

როცა მოხსენება, ხუცობა და კურთხევა მოთავდება, ხუცესი იღებს ხელში სახუცო კოჭობს და იტყვის: „გამარჯვება დიდს მიქიელსა. იმის წყალობა ხქონდას საყმოსა-საგლეხოს. მშვიდობით აღებული ნამგალი, ცელი, მშვიდობით დაადებოის, ნამკალი მშვიდობას მიაჯმარას. თქვენ გწყალობდასთ, დასტურებს დასტურობა ნუ შაგანანასთ, კლოვ უკეთი გულით მაგვერძასთ. დიასახლისს სწყალობდას, ნუ შაგანანას დიასახლისობაიდ კეთილის კაზმვადი“. დასტურებიც უპასუხებენ: „შენ იყოს მწყალობელი, შენს თავს სწყალობდას“. ამის შემდეგ ხუცესი ლუდის გემოს გასინჯავს და თავის აზრს იტყვის, თუ როგორი ლუდია. მერე დასტურებსაც მისცემს ამავე თასით ლუდს და ყველანი დაღევენ ცოტ-ცოტას.

სახუცო კოჭობს ბოლოს ხუცესი გამოსცლის და იტყვის: „შავსვი თქვენის გამარჯვებებისა! ქვემც გწყალობსთ მიქიელის დავლათი“. დასტურები უპასუხებენ: „გაამას ღმერთმ“. „ჩამაიყარი თასი“. — ეტყვიან მერე დასტურნი. ხუცესი ეტყვის: „დაიხურეთ ქუდები, მემრე ჩამაიყარი“ (დასტურნი ქუდმოხდილები დგანან). ბოლოს დასტურები ხუცესს თასს ჩამოართმევენ და კიდევ ეტყვიან: „გაამას ღმერთმ“. „ღმერთმა თქვენ კა მამამას! თავ მტრისა მაგვასთ“ — იქნება ხუცესის პასუხი და დასტურები იხურავენ ქუდებს. მერე ხუცესი ლუდიან რვლის ჩხუტას გადმოსცემს დასტურებს საკორედან (საკორედ დარბასშია ცალკე გადატიხრული). დასტურები ჩხუტას დარბასში დადგამენ, აავსებენ სახუცო და ორ სხვა კოჭობს, ე. ი. ვერცხილის თასებს, დადგამენ ღამის სამთელოზე, საკვირაოებზე სამივე თასს და თითოზე მიაკრავენ სამ-საზი ღერისაგან ერთმანეთზე გადახვეულ სანთელს. ერთ ღერ სანთელს კიდევ რვლის ჩხუტას დააკრავენ და ხუცესი შეუდგება ღამისთევის ლოცვას:

„ღმერთმა ადიდას შენ ძალი, შენ სახელ-სამართალი, დიდო მიქიელ მოთავრო ანგელოზო. შენად სამთავროდ, შენად ვასამარჯოდ მაივმარი ეს სეფე-სანთელი, სადიდებელი („სადიდებელი“ — ლუდი), ნათევ ღამეიდ-ნათელ-ბნელი. შენ მეხვეწურთად, მიქიელის ტახტის ყმათად, საყმოსადა, საგლეხოსად საშველად, სახოიშნოდ, სამწყალობნოდ მიაგმარი. შენდ სამსახურ არ დაუკლავად შენს წყალობას ნუ დააკლებ, დაიცვინი, დაიფარენ ველთაცა, შინაც; წელი ღალიან-ბარაქიანი

დაუყენე-დ ნამაშვრალი, ნამუშაელი მშვიდობას მიაკმარი, ღმერთი
შენს ბატონობას გაუმარჯვებს.

ა-ა-ა, დიდება ღმერთსა, მადლი ღმერთსა, დიდება დღეს დღესინ
დელასა, დიდება ძალს ხთისას, ძალს კვირაისას. დიდება-დ გამარჯვე-
ბა შენდა, დიდო მიქიელ მთავარო ანგელოზო. ღმერთმა გადიდას, ღმერ-
თმა გაძრიელას, ღმერთმა მაგცას ცამდინ სიმაღლე, ზღვაშიდნ სიმაგ-
რე, შველა, რგება, ხოიშნობა შენის მეხვეწურისად, შენს საყმო-საგლე-
ხოსად. გეძახან შენ მეხვეწურნი, გეხვეწებიან, — შაიხვეწნიდი. რასაც
მგარზედა, გულზე გიძახებდან, — იმ მგარ, იმ გულზე გაუგონიდი. რა-
საც წყალობას გეთხოვებოდან — გამჩენს მორიგეს ღმერთს დაუთხო-
იდი. მე შენდ შამამიხვეწებიან შენ მეხვეწურნი, შენ შენს გამჩენს მორი-
გეს, დამრიგეს ღმერთს შაახვეწნიდი წინაპირა კაცის მეხვეწურნი.
კაცსა კას დროს მაუმატიდი, ღონე-ქონეს მაუმატიდი, წელი მშვიდო-
ბისაი, ღალიან-ბარაქიანი დაუყენიდი. ველთ ვინ გავიდოდას, შენა მეხ-
ვეწურთ ყუდროში შენს ბედსა, დავლათს ავსენებდას, — შენ ბედი,
დავლათი დააკმარიდი, შორს მყოფი ახლოს დაუხვდიდი, შენ კაბის
კალთა ჩაუფარიდი, სხვა ხთის ნაბადებ თურა უწყებოდას, უმრუდ-
დებოდას, — მადლ დაუთხოიდი, თაოდ უშველიდი, სხვასთან უშუიდი.
ხთის იასაულნ გამავიდოდან ხთისაგან გამაშობილნი, კორციელთ ბეგ-
რევიდან, ყალანს იღებდან, — შენ მეხვეწურთ ყუდროს ნუ მახკერძებ,
ეკერძებოდას. — ნებით ავდივიდი, ნების ბეგარ გაატანივიდი. იხვიენი-
დი, იხვეწნიდი ავის დღისად, ღლის მტრისად, მწარის სიკვდილისად,
საზიანოს საქმისად. ჩემგნივ რაც დიდებასა, კსენებას გაკლდებოდას, მი-
ქიელ მთავარო ანგელოზო, შენ შენს წყალობას მაუმატიდი შენ მე-
ხვეწურთად, ახიელელთად, ტახტის ყმათად, საყმოსად-საგლეხოსად,
კაცისად, საქონისად, ქუდოსან-მანდილოსნისად, ყურთა მსმენელისად.
შველიდი, სწყალობდი, სცევიდი, ხფარევიდი. გამარჯვება შენდა, შენის
გამჩენის ხთისად“.

K 207-934

ხუცობა რომ მოთავდება, სახუცო კოჭობს აიღებს ერთი დასტურნი
და ხუცესს მოსცემს, ხოლო ორ დანარჩენ თასს დასტურები დაიჭერენ
(უნდა ითქვას, რომ სახუცო კოჭობს ყველა ვერ ჰკიდებს ხელს; ვერც
ორ დანარჩენ სადიდებლის თასს დაიჭერს ყველა და ყოველთვის. ამ
თასებს ვერ გაეკარებიან მაშინ, როცა რაიმე მიზეზის გამო უწმინდუ-
რად სთვლიან თავს, მაგალითად, ტანი თუ სათანადოდ ვერ დაიბანეს,
ან ცოლი სამრელოში ჰყავთ, მოკლე ხანებში ქალთან სიახლოვე ჰქონ-
დათ და სხვა). ხუცესი კიდევ იტყვის მოკლე ლოცვას, რომელსაც „გა-
დიდება“ ეწოდება. სახუცო თასს, რომელიც თვითონ უჭირავს, მალა
ასწევს და იტყვის: „ამ ჭიქა-ბარძიშე შენ გადიდას, გაგმარჯოს ღმერთ-
მა, მიქიელ მთავარო ანგელოზო, შენა სამთავრო-გასამარჯოლ მაიკმარო
ეს ჭიქა-ბარძიმი, სადიდებელი. შენ ტახტის ყმათად, ახიელელთად“.

1937 წლის 10 თვის 17 ნომერი

საყმო-საგლეხოსად საშველად, სახოიშნოდ, სამწყალობნოდ მაიჯმარი, ხთის კარზე შაიტანი, ღმერთი შენს ბატონობას გაუმარჯვეს. მერე მიუშვერს მარჯვენა ხელს სადიდებელზე, რომელიც დასტურს უჭირავს, და იტყვის: „ამ ჭიქა-ბარძიმზე შენ გადიდას, გაგიმარჯოს ღმერთმა, მთის ვეშაგ წყაროს თავისაო, მოძმევი მიქიელისაო. შენა სამთავროდ, შენა გასამარჯოდ მაიჯმარი ეს სადიდებელი, ჭიქა-ბარძიმი. შენ ახიელელთად, ტახტის ყმათად, საყმოსად, საგლეხოსად საშველად, სახოიშნოდ, სამწყალობნოდ მაიჯმარი, შენიმც ძალი, სახელ დიდდებისად ესენდების“.

მესამე თასზე მიუთითებს და იტყვის: „ამ ჭიქა-ბარძიმზე შენ გადიდას, გაგიმარჯოს ღმერთმა, კვირაევი ძალო ხთისაო, ძალო და მადლო კვირაისაო (ამ დროს დასტური ხსენებულ თასს მარჯვენა ხელით მალა ასწევს და ისე იჭერს ლოცვის დამთავრებამდინ), შენა სამთავროდ, შენა გასამარჯოდ მაიჯმარი ეს ჭიქა-ბარძიმი, სადიდებელი. შენ საყმოსად, საგლეხოსად საშველოდ, სახოიშნოდ („ხოიშნობა“ — შენდობა, პატიება) მაიჯმარი; ხთის კარზე შაიტანი, ღმერთი შენს ძალას, დიდდებას მათუმატებს“.

ბოლოს ყველანი მოკლედ იტყვიან: „სწყალობდას მეხვეწურთ, საწაღმართოდ მაუარას, მშვიდობით შაინახნას“. ცოტა ხნის შეჩერების შემდეგ ლუღის დაღევის წინ ყველანი იტყვიან: „ჯვართ დიდებაი, მეხვეწურთ წყალობა“, შემდეგ ყველანი იყუდებენ პირზე თასებს, ცოტ-ცოტას დაღევენ და ლუღას ზოგი აქებს და ზოგი არა, ყველა თავისი გემოვნების მიხედვით თავის აზრს გამოისთქვამს. ვისაც სადიდებელი არ უჭირავს ხელში, ისინი ფეხზე დგანან, ზოგი კი ცალ მუხლზე ზის თასიანი ხალხის პატივსაცემად. მერე ერთი მათგანი იღებს ფანდურს ხელში და თასიან ხალხს შეტომღერებს სხვადასხვა ან საგმირო და ან მათ სასიამოვნო საჭებ სიმღერას. ერთი დაუტრავს ფანდურს ძალიან მარტივად და დასძახებს. მაგ. ასეთი სიმღერები იციან:

„ჩვენის ბატონის კარზედა ხე ალვად ამასულაო,
წვერად მუსხამ ყურძენი, საკმელად ჩამასულაო,
მაგის უკმელი ქალ-ვაჟი უდროოდ დაშაულაო“.

ამას მღერის ერთი და მერე სხვებიც ამავე ხმით იმეორებენ ამავე სიტყვებს და ყველანი ხმამაღლა ერთხმად მღერიან. თან მსმენელებიდან რომელიმეს ამ სიმღერის დროს შესძახებენ, მაგალითად, ასე: „ბა მაზინე, შასვი, მაინწყურთიელი“. ზედამდგენი მღერიან სხვადასხვა „სიმღერეს“ და ჯვარიონნი კი ნელ-ნელა სვამენ. მერე ჯვარიონნიც „შეტუმღერებენ“ ასეთსავე სიმღერას და თავისი თასებიდან ცოტ-ცოტას დაღევიანებენ.

თუ ამ დროს ჯვარში ისეთი გვარის კაცი ვინმეა, რომლის წარ-
მომადგენელზეც ძველი საგმირო სიმღერაა გამოთქმული, ამ სიმღერას
უმღერებენ. თვით მის საქმე და სასიამოვნო სიმღერებსაც
მაგ. შემდეგს:

„ნეტავ თქვენ, ქურაზიშვილნო, სამი მზე მავა თქვენზედა,
ერთი მზე მამაცობისა, მტერ ვერ გიდგებისთ ძალზედა,
მეორე ნადირობისა, ჯიჯენ ვერ გაგივლენთ მთაზედა,
მესამე პურადობისა, სრუ სტუმარ გისხავთ სკამზედა“.

ამასობაში თასებიც გამოიცლება. „გადაყუდებენ“ ფანდურს და,
გარდა თასიანებისა, ყველანი ცალ მუხლზე დასხდებიან. თასები ვი-
საც ჰქონდა, ისინი იტყვიან: „აი, შავსვი თქვენის გამარჯვებისა. ქვემც
გწყალობსთ ნავსენებ ანგელოზთ დავლათი“. თასი ვისაც ეჭირა, ისინი
ეტყვიან მუხლზე დამსხდარ ხალხს: „აბრძანდით, გამაიცვალეთ“. მუხლზე
ვინც სხედან, ისინი უპასუხებენ: „ჩამაიყარეთ თასები“ და თან
სწუდებიან თასებს, რომლებიც ჯვარიონთ ხელში უჭირავთ, ჩამოართვა-
მენ, ხოლო თასის პატრონი, თასის გადაცემის დროს, ზედამდეგს ეუბ-
ნება: „მტერს ჩამახყარი იარაღი, მტერ იყოს შენ ველმარეული“. ჩამომ-
რთმეველი უპასუხებს: „მტერიმც ნუ მაგერევის“. მუხლზე მჯდომებს
კიდევ უმეორებენ თასჩამოყრილები: „აბრძანდით“. ისინიც ადგებიან
და ეტყვიან: ღმერთმა გაამასთ, ალალი ქნას“. ამის შემდეგ ხუცესი დაჯ-
დება თავის ადგილზე (მას აქვს დარბაზში საკუთარი ადგილი, „სკამი“) და
დასტურებიც დასხდებიან. ერთი დადგება ფეხზე, დაარიგებს ლუდს
და გაიშართება სმა. სმაში თითოეული მათგანი დაილოცება, როცა ლუ-
დიან თასს მიაწვდიან (ხევსურეთში თამადა არ იცინან): „გამარჯვება
გემწიფესა (ასე ეძახიან ადგილობრივ სალოცავს, ან ხემწიფის ნაცვლად
იტყვიან მთავარანგელოზს), იმის წყალობა ზქონდას საყმოსა-საგლე-
ხოს, ახიელეთ ტახტის ყმათ. საწაღმართოდ მაუარას, მშვიდობით შა-
ინახნას, წელ მაღლიან-ბარაქიან დაუყენას. თქვენ მაგცასთ წყალობა,
დასტურს დასტურობა ნუ შავანანასთ, კელოსან დიდხანს გაგიყოლასთ,
ხუცესს ენა-პირი გიკურთხას, დისახლისს სწყალობდას, ნუ შანანას კე-
თილის კაზმვაი, სამსახური. ხთისაგანამც ილოცებით“. ამ სიტყვებით
დალევენ ლუდს, რამდენიც შეუძლიათ. ამავე დროს აძალებენ ერთი-
მეორეს მის დალევას. ვისაც თასში ლუდი დარჩება და ველარ გამოც-
ლის, მას ისევ ჩაასხამს, საიდანაც ამოღებულია, იმ რვლის ჩხუტაში
(ლუდის ჩასასხმელ ჭურჭელს, რვლის ჩხუტა არის იგი, თუ უბრალო
ჩხუტი, ან ქვაბი, საერთო სახელად „საწდე“ ჰქვია).

კარგა ხნის სმის შემდეგ გადმოდგამენ „ღამის სამთელოიან“ ტაბ-
ლას. ხუცესი ჯვარდინად გაუსვამს დანას ღამის სამთელოს და იტყ-
ვის: „ღმერთო, გაუმარჯვი მიქიელსა. მიქიელო, შენ სწყალობდი ჯვა-

რიონთა, დასტურსა, გელოსანსა—დ დიასახლისს, შენი წყალობით მაინახენი“. ბოლოს დასტური იღებს იმავე დანას და ოთხად გაჭრილ ქადას კიდევ დასტურის უფრო წვრილ „ნაწვრეთებად“ (ნაწილებად). უკანასკნელად ყველას დასვაშენ, წინ ტაბლას დაუდგამენ და პატიუები პურის ჭამას (სმაში აქ ჭამა არ იციან), ვინც სხედან, ისინი ფეხზე მდგომებსაც დაჯდომას სთხოვენ. უკანასკნელნი არ სხდებიან და ეუბნებიან მათ: „რას ამბობთ, თქვენს გამარჯვებას! ერთ ზედამდეგი ჯალაფთაჲ უნდ“ („ზედამდეგი“ ჰქვია, ვინც ფეხზე დადგება და სასმელ-საჭმელს არიგებს). აიღებენ პურს და ყველა იტყვის: „ღმერთო, გაუმარჯვი მთავარანგელოზსა! მთავარო ანგელოზო, შენ სწყალობდი ჯვარიონთ, დასტურსა, გელოსანს, შენი წყალობით მაინახენი“.

ამის შემდეგ დაიწყებენ ჭამას; ზედამდეგებს იქვე საწდეში ლუდი უნდა ედგეს. ამოიღებენ თასებით და დაუდგამენ ყველას სუფრაზე წინ. ამას ჰქვია „კარახანა“. პურს ძალიან ცოტას ჭამენ (ასეა მიღებული ხევისურეთში), მერე იღებენ თასებს ხელში და თითოობით ილოცებიან ისე, როგორც ზემოთ ვთქვით თასის დალოცვაზე. ან კიდევ შეიძლება თავ-თავის სურვილის მიხედვით დაილოცონ თასი, ვისაც როგორც სურს, ზოგი ერთიმეორეს ადღეგრძელებს და სხვა. ზედამდეგნი იღებენ ზელში ფანდურს, ერთი დაუკრავს ჩვეულებრივად და მოკლე-მოკლე სიმღერებს მღერის. ამავე სიმღერას ყველა ერთ ხმაზე იმეორებს. ასეთ სიმღერას „ფეხზე სამღერალს“ ეძახიან:

„სუფრას ზის ავთანდილაი, ნადიმსა ვაგჱლებულსა,
ცხენს უკაზმავენ მსახურნი, ლურჯასა ვახელებულსა,
ზედ შასმენ ფრიდონის შვილსა, მხედარსა შაფერებულსა“.

ასე მღერიან და მათ თან აძალებენ კარახანის დაღევას. ამ დროს სუფრაზე მსხდომნიც ფეხზე დგებიან, ხელში კარახანები უჭირავთ და სიმღერის დროს ეუბნებიან: „დაურჩით ერთუცს!“ „დიდხანსამც იმღერთ კაი იგულით!“ თან სვამენ ცოტ-ცოტა ლუდს. მერე თვითონაც შემღერნებენ ჩვეულებრივ სიმღერას:

„ოშკაცნო, მშვილდნო რქისანო, გოზა-წითელნო, ფალთონო,
არც მაშინ შაშინდებთა, ოში რომ შახოლთ მარტონო“.

ამავე დროს თავისი თასებიდან ყველას დააღევიანებენ. თასები რომ გამოიცილება, ზედამდეგები ჩამოართმევენ და ეტყვიან: „ღმერთმა გაამასთ“. „თქვენ კა მაამას“ — იქნება პასუხი და დასხდებიან ისევ სუფრასთან. ტაბლასთან პურის ჭამას ვინც გაათავებს, ყველა თითოობით უკანასკნელ ლუკმას მოტებს, დაიჭერს ხელში და დაილოცება: „ღმერთო, გაუმარჯვი მთავარანგელოზს. მთავარო ანგელოზო, შენ სწყალობ-

დი ამ ჯვარიონთ, დასტურსა, კელოსანს, შენი წყალობით შინახენი“
და დაანებებს ჭამას თავს.

ყველანი ადგებიან და ზედამდეგებს ეტყვიან: „ველ-ფანტაზიის მთავარი“
მავაგმარასთ შორიელზე, ზედამდეგებო, მუკლებ შავარჩინასთ“. ამის
შემდეგ ზედამდეგს მიიწვევენ, დასვამენ ტაბლასთან და აკმევენ პურს.
აქ მეორდება ზემო აწერილი სუფრის წესები. როცა ზედამდეგებთანაც
მთავრდება ასეთი ცერემონიები, ტაბლას აიღებენ და ყველანი ერთხ-
მად დაილოცებიან: „ღმერთო, გაუმარჯვი კემწიფესა. კემწიფეო, შენ
სწყალობდი ჯვარიონთა, დასტურსა, კელოსანს, შენი წყალობით ში-
ნახენი“. ამის შემდეგ ჩაასხამენ ერთ ან ორ კოშ ლუღს პატარა ქვაბში
და გაუგზავნიან დიასახლისს, ლუღთან ერთად უგზავნიან ღამის სამ-
თელოს მოზრდილ ნაწვრეთსაც. დასტურები წავლენ, ხუცესი და ერთი
დასტური კი რჩება აქ. ამით დასრულდება ღამისთევა. თუ მთვარიანი
ღამეა, ამ დროს სოფლიდან ჩამოვლენ ახალგაზრდები და დაიწყებენ
მკას. „ჯვარიონნი“ (ხატის მსახურნი) მისცემენ ლუღს. ისინიც
თან სვამენ და თან მკიან ნელ-ნელა. ამ ღამეს მისვლა სურვილზეა და-
მოკიდებული და არა სავალდებულო.

მეორე დღია რომ ვათენდება, სოფელი: ქალი და კაცი, ვისაც კი
მისვლა შეუძლია (გარდა დედათწესიანი ქალებისა, რომლებიც უწმინ-
დურად ითვლებიან, იმ დროს განსაკუთრებულ ცხოვრებას ატარებენ
და ეკრძალებათ ხალხის და ხატის ახლოს მისვლა), მიდის ხატის ყანის
სამკალად. მიიყვანენ სამ ან ოთხ კარგ საკლავს და ჩააბარებენ დას-
ტურებს. თვითონ კი შეუდგებიან მკას. მზის ამოსვლამდე დაკვლა არ
შეიძლება. მზე რომ ამოვა, დაუძახებენ სოფელს და შეუდგებიან საკლა-
ვების დაკვლას. აქ მოვლენ მარტო მამაკაცები, ქალები ხატში არ მი-
დიან. ერთ-ერთი დასტური უფრო კარგ საკლავს დააყენებს მიქიელის
სასაკლაოზე (საამისოდ დანიშნული ადგილია), თვითონ ერთ მუხლზე
დაჯდება პირაღმოსავლეთისაკენ და ცხვარსაც ასევე დააყენებს. ხუცე-
სი აიღებს დანას ან ხანჯალს, დადგება პირხალხისკენ და იტყვის:
„გწყალობდათ მიქიელის დავლათი საყმოს, საგლეხოს. საწაღმართოდ
მავიარასთ, მშვიდობით შავინახნასთ, ბარაქიან-ღალიან წელ დაგიყე-
ნასთ, მშვიდობას მავაგმარასთ ნამუშაელი“. ასეთსავე სიტყვებს იმე-
ორებს ყველა იქ მყოფი და ისე არევ-დარეული ქოთია, რომ ვერ გა-
არჩევ, რას ვინ გაიძახის. მერე ხუცესი მობრუნდება პირწაღმა, და-
აღირებს დანას კისერში ცხვარს და შეუდგება ლოცვას: „ღმერთმა ადი-
დას შენ ძალი, შენ სახელ-სამართალი, მიქიელ მთავარო ანგელოზო, ამ
სამსახურზე, პირისსაბანზე, შენად სამთავროდ, შენად გასამარჯოდ მა-
იკმარი ეს სამსახური, პირის საბანი მაყენებული. შენ მეხვეწურთად,
საყმოსად, საგლეხოსად სამველოდ, სახოინნოდ, სამწყალობნელოდ მა-
იკმარი. გეხვეწებიანა, გევედრებიან შენ მეხვეწურნი, შაიხვეწენ, და-

ლოცვილო, შენი ბედითა-დ დავლათით შიანახენი. მე შენდ შამამისევე-
წებიანა, შენ შენს გამჩენს მორიგეს, დაპრიგეს ღმერთს შამამისევე-
რემც ღმერთი შენს ბატონობას გაუმარჯვებს“. შემდეგ მოაქცნენ ცი-
ცობას და კურთხევას. ქუდმოხდილი დასტური ცხვარს ოთხივე ფეხს და-
უჭერს და წააქცევს. ხუცესი ჩაუგდებს ყელში ხანჯალს და კლავს
ცხვარს (ამ დროს ცხვარი დევს პირწაღმა. ყელში წვერით ჩაარჭობს
ხანჯალს მარჯვენა მხარიდან მარცხენასაკენ და მერე გარესაკენ გამოს-
ჭრის ყელს). დასტური ცხვარს მიიტანს და დადებს იქვე სასაკლავე
სიბზე გასატყავებლად.

ამის შემდეგ ხუცესი იტყვის ხმამაღლა, მთელი ხალხი აპყვება და
აყვირდებიან ასეთი სიტყვებით: „გწყალობდასთ მეხვეწურებს მიქი-
ელის დავლათი, საწაღმართოდ მაგიარასთ, მშვიდობით გამოყოფნასთ,
ხალიზ მაგცასთ, ბალინჯ (ავადმყოფობა ან ცუდი რამე შემთხვევა) მა-
გაშორასთ, სიხარულად გაგიჯადასთ. სთველ ბარაქიან დაგიყენასთ.
ბევრ სთველ-გაზაფხულ მაგგვარასთ მშვიდობისა, კარგა ყოფისა. ჯვა-
რიონთ მაგცასთ წყალობა დასტურსა, კელოსანს, ხუცეს დიდხანს
გაგიყოლას, ენა-პირ გიკურთხას“. ეს რომ მოთავდებდა, მერე დედაკა-
ცებსაც, რომლებიც ძალიან შორს დგანან ხატიდან, დაამწყალობნებენ
ასეთივე სიტყვებით: „მანდილოსნებო, გწყალოდასთ, მშვიდობით გამ-
ყოფნასთ, ხალიზ მაგცასთ, სანამეტნაო მსჯელებს გწყალობდასთ (ვინც
უფრო ირჯება)“. მერე საკლავი იკვლება ასეთივე წესით და ლოცვა-
კურთხევით მთის ვეშაგისთვის, მესამე კვირაესთვის, რომელსაც ასე
მიმართავენ: „კვირავე, ძალო ხთისაო, ძალო და მადლო კვირაისაო“. მი-
სათვის საკლავის შესაწირავი პატარა კოშკი ცალკე არის აგებული და
„კვირაეს“ ეძახიან. მესამე საკლავი, თუ არის, დაიკვლება ჯაჭველისათ-
ვის. მაგრამ შეიძლება არ ჰყავდეს სოფელს იგი. მას მაინც სავალ-
დებულოდ არ თვლიან. სოფელს აქ, დარბასის კარში, ცოტ-ცოტა ლუღს
დააღვენიებენ. აქვე აირჩევენ ორ კაცს ხორცის მოსახარშად („მეხორ-
ცეთ“ ეძახიან). ქალებსაც ცოტა ლუღს გაუგზავნიან და დააღვენიე-
ბენ. მერე ყველა ერთბაშად უბრუნდება სამკალს. სამკალში საწდით
მიპყვებიან ზედამდეგები ხალხს და ასმევენ ლუღს. თან მკიან, თან ხუმ-
რობენ და ოხუნჯობენ — ხან ერთიმეორეს „ემუჭრებიან“ ქალი და კაცი,
ე. ი. მკაში ეჯიბრებიან. ახალი, მომავალი დასტურები კი ძნას აქუჩებენ
და დგამენ „წერილებად“ (ასე უწოდებენ ოცდაერთი ძნისაგან ჯვარად
აგებულ ზედს). ძველი დასტურები ჯვარში არიან და ხატის წესებს
ემსახურებიან, გაატყავებენ დაკლულ საკლავებს, ტყავებს თვითონ ინა-
ხავენ, რომელიც ჯვარიონთ რჩება. მხოლოდ ხორცს გადასცემენ სოფ-
ლისაგან არჩეულ „მეხორცეთ“. ისინი გაამზადებენ დიდ ქვაბს (ჯვარ-
ში ქვაბები ბევრია შეწირული), რომელსაც ჰქვიათ „კარ-ჩამავალი“

(ე. ი. ხარი უნდა ჩაეტიოს ამ ქვაბში მთლიანად). ქვაბს აავსებენ წყლით, საკლავებს დასკრიან ასო-ასოდ, ჩაყრიან ქვაბში და დაუნთბენ. დიდ ცეცხლს. შემის მოტანა ევალებათ ძველ დასტურებს. მათ შემოქმედებულ აქვთ მთელი წლის განმავლობაში რამდენიც დასტურდებათ ხმ. ესაა სუ- დით. ძველი დასტურები ცოტა სამწვადეს შეინახავენ. მხოლოდ ქამის- წირვამდინ პურს არ სჭამენ. ხუცესი არც ლუდს დაღევს, არაყს კი და- ლევს ცოტას. დასტურები ტყავებს დაამარილებენ, ცოტა ხანს ასე შეახ- ვევენ, მერე აწრობენ და ანაწილებენ (ამის მოხმარების შესახებ ცალ- კე გვექნება ლაპარაკი). მერე დასტურები მოიტანენ „ყამსაწირს“. რო- გორც ზემოთ აიწერა, აქ ერთიმეორეზე დადებულა სამი დიდი ქადა, მერე ზედ დაწყობილია სამ ადგილას სამ-სამი, ე. ი. ცხრა, პატარ-პა- ტარა თხელი პურები, რომლებსაც ჰქვიან „ხმიადები“, ზედ დადება ყველას თითო „საკვირაო“ (გულიანი პატარა ქადა) და, ბოლოს უფრო მოზრდილი „საკვირაო“ დადება ყველას ზედ და ამას ყველას ეწო- დება „ხმიად-საკვირაო“. ეს ყველაფერი ხუცესს რჩება და გზავნის სახლში (მხოლოდ ქადაებს ჭამენ ჯვარში). ასე გაამზადებენ „ყამსაწირს“, ხუცესი ადგება, შევა საკოდემო, დაასხამს საწდემო ახალ ლუდს და მისცემს დასტურებს, რომლებიც იქვე გამოსავალ კარებში ელოდებიან. დასტურები მას დადგამენ დარბაზში, ამოიღებენ ერთი თასით საწდი- დან ლუდს და ადავსებენ წინათვე ყამსაწირზე დადგმულ სამ ვერცხ- ლის თასს. ერთი სახუცო კოჭობია, რომელიც ყამსაწირის შუა ადგი- ლას დვას და ორი სხვა თასი — დააკრავენ ზედ სამ-სამი ღერისაგან ერთმანეთზე გადახვეულ სამს სანთელს და ხუცესი შეუდგება ხუცობას.

ხუცობა არის ჩვეულებრივი, მხოლოდ ცოტა განსხვავებით, რო- მელსაც აქ ნაწილობრივ ავწერ. ყამსაწირვის კურთხევა კი სხვანაირია. ხუცესი ხუცობს:

„ღმერთმა ადიდას შენ ძალი, შენ სახელ-სამართალი, მიქიელ მთა- ვარო ანგელოზო. შენა სამთავროდ, შენა გასამარჯოდ მაივმარი ეს ყამ- საწირი, სადიდებელი, ბნელი, სისკარი, შენთ მეხვეწურთად საშველოდ, სახოინწოდ, სამწყალობნელოდ მაივმარი. უმზელი, დალოცვილო, შენთ მეხვეწურთ ველთაც, შინაც. შენდ სამსახურ არ დაუყრაიისა-დ შენს წყალობას ნუ დააკლებ. სთველი მაღლიან-ბარაქიან დაუყენი. მე შენდ შამამიხვეწიბიანა, შენ შენს ფამჩენს მორიგეს ღმერთს შახვეწენი, ღმერთი შენს ბატონობას გაუმარჯვებს. ა-ა-ა, დიდება ღმერთსა, მაღლი ღმერთსა, დიდება დღეს დღესინდელსა“. და შემდეგ ჩვეულებრივი ხუცობაა, რომელიც ზემოთ არის მოყვანილი, ხუცობა მოთავდება, ხუცესი იტყვის ყამსაწირვის კურთხევას.

კურთხევაც რომ მოთავდება, დასტურები აიღებენ სახუცო კო- ჭობს და მისცემენ ხუცესს. დანარჩენ ორ თასს დასტურები ერთიმეო- რეს ეპატიებებიან — არა შენ დაიჭირე და არა შენაო. შემდეგ ხუცესი

პატარა ლოცვას კიდევ იტყვის, რომელსაც „ჯვართ გადიდებს“ უწოდებენ. ის თითოობით, როგორც ზემოთ ნათქვამია, ახსენებს ჯერ მთავარანგელოზს მიქიელს, მეორე თასზე მთის ეშვას და მესამეზე ბოლოს ყველანი ერთად იტყვიან: „ჯვართ დიდებანი, მეხვეწით წყალობანი“. ამის შემდეგ დაიწყებენ ნელ-ნელა სმას სადიდებლის თასებიდან (ამ დროს ყველანი ფეხზე დგანან). ერთი ვინმე, რომელსაც თასი არ უჭირავს, იღებს ფანდურს ხელში, დაუკრავს სამღერაულს და ხმამაღლა მღერის:

„წინ-წინ მზე მავა გომბორზე, შუქი ალავერდ ჩადგება.
ადგილიც დაილოცების, სადაც თემურაზ ბრძანდება!
დაიცემს წითელს კარავსა, შიგ ოქროს სვეტი ჩადგება,
დაიხვევს აზნაურებსა, ქორი სადილზე დაჯდება“.

მსხდომებიც ადგებიან და იტყვიან „მუკლით გაამასთ, ალალი ქნას ღმერთმ“.

ამის შემდეგ შეწვავენ მწვადებს და პურს აჭმევენ ხუცესს, რომელიც უჭმელი იყო. ქადას ხუცესი დანას ჯვარად დაუსვამს, მერე დასტურები დაჭრიან და სრულდება სუფრის ყოველივე, ზემომოყვანილი წესი, როგორც არის კარახანა, სიმღერა და სხვა.

ყამისწირვა და პურის ჭამა რომ მოთავდება, დასტურ-ხელოსნები — ყველანი, წავლენ სამკალზე. მივლენ ხალხში და ხუცესი ეტყვის: „გაგმარჯვნასთ მიქიელის ხოდაბურის მამკალნი („ხოდაბურნი“ ჰქვიათ იმ სახატო მამულს, რომელიც მუშავდება კოლექტიურად და მოსავალი იხარჯება ლუდისათვის). გწყალობდასთ მიქიელის დავლათი მსჯელებს, წინ მამავალსა, უკან წამავალს (აღრე მომსვლელს სამუშაოდ და გვიან წამსვლელს სამუშაოდან)“. „თქვენ იყოს მწყალობელი“ — იქნება საერთო პასუხი. ხუცესის მოსვლაზე ყველანი დაისვენებენ და გაიმართება ლუდის სმა. მხოლოდ ხუცესი გამართავს საუბარს სახატო ჭირნახულის დაცვის და წესიერად ვაკეთების ირგვლივ. აგრეთვე სასოფლო გზების ან სხვა რამე საჭირბოროტო საკითხებზე. ყველანი უსმენენ მას და პირდებიან მისგან დავალებულის შესრულებას. ჯვარიონნი აქ დალევენ ცოტ-ცოტას და ბრუნდებიან დარბაზში, ხალხი კი განაგრძობს მუშაობას.

ამნიარად საღამოც მოატანს და სამკალსაც ბოლო მოეღება. აქვე ზორციც მოიხარშება, დიასახლისი გამოაცხობს თხელ პურებს, რომლებსაც ეწოდება „სატაბლო პური“. ეს პურები მოტანილია ძველი დასტურების მიერ და თითოობით დაწყობილია გრძელ ფიცარზე. „მეჯორცენიც“ დააწყობენ ფიცრებს და ამოაწყობენ ზედ მოხარშულ ზორცს. დაჭრიან და დააწყობენ „სატაბლო პურებზე“ ვარაუდით, თუ რამდენი მოთავსდება პურზე. ამის შემდეგ ირჩევენ ზედამდეგებს და ხალხი დასხდება გრძელად, მათ წინ დაუდგამენ ფიცარზე გაწყობილ

ტაბლას. ხატიდან შორს დასხდებიან ქალები და იქაც მიართმევენ ტაბლას. ქალებთანაც იქნება ორი კაცი ზედამდეგი და კაცებთანაც დედეგები არიგებენ ლუდს და თუ შემოაკლდებათ, მიაქვთ მოხარშულ ხორცსაც. მამაკაცების სუფრაზე სრულდება ყველაფერი ჩვეულებრივი სუფრის წესით: კარახანა, ფეხზე სამღეროების მღერა, ლუდის დაძალადება ერთიმეორესათვის და სხვა. ბოლოს ზედამდეგებს დასვამენ ტაბლასთან, აჭმევენ პურს და დაიშლება ხალხი. ჯვარიონნი მოავროვებენ ნაზრენ ხორცს, პურს და ყოფენ ოთხ ნაწილად. ტყავებსაც დაყოფენ (სამი არის დასტური და ერთი ხუცესი). დიასახლისსაც აძლევენ პურისა და ხორცის ცოტა ნაწილს. ტყავში კი დიასახლისს წილს არ უდებენ. ლუდს თუ გადარჩა რამე, მეორე დილას მივლენ ჯვარიონნი, სხვებსაც ვისმე დაუძახებენ და დალევენ. ასეთივე წესით მოიძებნება სხვა ხოდაბურებიც. ბოლოს დასტურები შეაბამენ ხარებს მარბილში და ძნას სადმე სოფლის მოშორებით, წმინდა ადგილზე, მიიტანენ. წმინდად ითვლება ადგილი, სადაც ქალებს აქვს აკრძალული სიარული, რადგან ხევსურები ქალს უწმინდურად სთვლიდნენ.

ხოდაბურების ძნებს დადგამენ ცალკე და საიფქლეების ძნებს ცალკე. ასევე იღეწება ცალ-ცალკე და ჭურჭელიც ცალ-ცალკე აქვთ პურის შესანახად. საიფქლეების პურს ორად ყოფენ, ნახევარი მიაქვთ დასტურებს სახლში, ნახევარი კი ინახება ჯვარში, რომელიც იხმარება ქადებისათვის. ხატის კალოზე ქალის მისვლა აკრძალულია. ლეწავენ მარტო მამაკაცები და პურსაც იგივენი ინახავენ. პური ინახება ფიცრისაგან გაკეთებულ კიდობნებში მშრალად და გრილად, რომ არ გათბეს და ცუდი სუნი არ აუვიდეს. გარჩეულიც უნდა იყოს ძალიან სუფთად. დასტურები, როცა საიფქლეების პურს ანაწილებენ, მაშინ თითო საწყავს თავისი ნაწილიდან სახატოდ ჩაყრიან (საწყავი იწონის ერთ ფუტს). ამას ჰქვია „სამარცვლე“. სამარცვლე ნიშნავს იმას, რომ კალოზე დასტურების დაუდევრობით რაც მარცვალი დაიფანტება, ხატის ის ისევ უნდა აუნახლაურდეს, რომ არ გაჯავრდესო.

ხევსურების რწმენით, ყველა სალოცავს ჰყავს „მემარცვლენი“, ე. ი. წვრილი ანგელოზები, რომლებიც მარტო მარცვლელს აქცევენ ყურადღებას და, თუ რომელიმე დასტური დაუდევრად ექცევა, ვაი იმ დასტურის დღეს, ყველაფერს ცუდს მოჰგვრიან იმას; ავადმყოფობა, სხვადასხვა ფათერაკი და ყველაფერი მოუვა, რაც ადამიანთა ცხოვრებაში უსიამოვნოა. ჩალას და ბზეს ინაწილებენ დასტურები. აქ ხუცესს წილი არა აქვს. სახატო მამულებს, მამულის პირებსაც დასტურები თიბავენ, სადაც რა გაითიბება.

შემოდგომაზე მომავალმა დასტურებმა სვე უნდა მოიტანონ კახეთიდან ან კავკავიდან იმდენი, რამდენიც დასტურს თავის წილად წლითი-წლობამდინ ეყოფა. სამივე დასტური წავა ცხენებით. მაგ. ჩაღლენ

კავკასის ახლო ტყეებში, სადაც სვე ბლომად იცის, გააკეთებენ ერთ კალოს მსგავს სუფთა ადგილს, გასწმენდენ ბალახისა და სხვა ნაგავისგან, მოკრეფენ სვეს და მოაქვთ ამ კალოზე. კალოზე ყველას წინ უდევს პატარა ხის გადანაჭერი და ამაზე კაფავენ სვის ყლორტს ან ფოთოლს. ბოლოს აგროვებენ ერთ ადგილას და გადაათარებენ თბილად. სინედლის გამო სვე გათბება და გახურდება (ეს იმიტომ, რომ სვე უფრო მაგარი გამოვიდეს). გახურების შემდეგ კალოზე გაშლიან და გააშრობენ. არის ხშირად შემთხვევა, რომ სვესთვის წასული დასტურები უდარობის გამო ორ-სამ კვირას რჩებიან. გამშრალი სვე გამსუბუქდება. დასტურები მას ანაწილებენ და ჩაყრიან სპეციალურად დამზადებულ სასვეე ბარდანებში, შეკრავენ თოკებით, აკვიდებენ ცხენებზე და მოაქვთ შინ. შინ მოტანილს კიდევ გააშრობენ და ინახავენ მშრალ ადგილას — გოდორში ან კიდობანში.

დასტურები აგრეთვე ამზადებენ ორგვარ შეშას. ერთი არის მსხვილი — „ბლახები“ — ფიჭვის ან წიფლის, სადაც რა მოიპოვება. ამას ეძახიან „სასადულურეს“. მეორეს ამზადებენ წვრილ შეშას, მას შეკრავენ კონებად და უწოდებენ „შიგსაწვავს“. შიგსაწვავი ხმარდება ქალების გამოცნობას, ხორცის მოხარშვას, დარბასში და სადიასახლისოში ცეცხლის დანთებას, აგრეთვე ზამთარში დარბასის კარზე მისულ „მეთამაშეს“ და სტუმრებს, რომელზედაც შემდეგ გვექნება ლაპარაკი. „სასადულურე“ კი ხმარდება ლუდის დუღებას. ეს ორივენაირი შეშა უნდა მოიმარაგოს წინასწარ ახალმა დამდგომმა დასტურმა. ნაანგარიშევა წელიწადში რამდენი ქვაბი ლუდი მზადდება და რამდენი ჯორის საპალნე შეშა სჭირდება თითო ქვაბს (აქ შეშა ჯორის ზურგით მოაქვთ და ამითვე განისაზღვრება, რამდენი კონა რომელ დღეობაში სჭირდებათ. კონობრივ განისაზღვრება „შიგსაწვავი“ შეშა, რომელიც მზადდება ახლო-მახლო ხატის კუთვნილ ტყეებში, ხოლო ჯობობრივ საზღვრავენ „სასადულურეს“, რომელიც ჯორით შორიდან მოაქვთ).

ახალ დასტურს გიორგობის (გიორგიობის) დღეობისათვის ყველაფერი მომარაგებული აქვს, — როგორც შეშა, აგრეთვე პური, სვე და ერბოც. რაც ერთ წელიწადს ქალებისათვის დასჭირდება. დასტურს ირჩევენ ადებს, რაზედაც ლაპარაკი გვექნება მაშინ, როცა ამ დღეობას აღვწერთ. ეს წინასწარი სამზადისი იწყება პურის მოყვანიდან იმიტომ, რომ გიორგობას ძველი დასტური გადადგება და ახალი იწყებს მუშაობას, რომელიც მთელი მომავალი წლის დღეობებისათვის უნდა იყოს მზად. ახალი დასტური, როგორც ვთქვით, ზამთარშივეა ადებაში, მაგრამ დღეობებს გიორგობამდე ემსახურება ძველი დასტური, ახალი კი უძღვება ხენა-თესვას, მკას, ლეწვას და ყველა მარაგის დამზადებას. ახალი დასტური პირველად გიორგობის დღეობაში ადუღებს ლუდს.

მოახლოვდება გიორგობა, ახალი დასტურები ეკითხებიან ხუცესს — რომელ დღეობაში რამდენი ლუდი მზადდება და რამდენი ფორი (ფორი: ლუდისათვის დამზადებული ქერი) სჭირდება წლის განმავლობაში; ხუცესმა ზეპირად იცის და ეტყვის ყველაფერს. მაშინ დასტურები ამის მიხედვით დაიყოფენ დღეობებს, ვის რომელ დღეობაში დასჭირდება ფორის დამზადება, სვისა და შეშის დახარჯვა. ზეპირად იციან, რომელ დღეობაში რამდენი ფორია საჭიროა და სხვა. დასტურები ზოგიერთ დღეობაში საერთო დასტურების სამწყალობნოდ საკლავს კლავენ. იმასაც ინაწილებენ — ვის რომელ დღეობაში ხვდება საკლავის დაკვლა, ერბოს დახარჯვა (იციან, რომელ დღეობაში რამდენი ქადაცხვება და რამდენი ერბოა საჭირო). არის დღეობები, რომელშიც ერთი დასტური ხარჯავს და არის გრძელი დღეობები, სადაც დღეები აქვთ დაყოფილი, ანდა ერთობით ხარჯავენ ყველაფერს. შეშა ზოგ დასტურს თავისთვის აქვს დამზადებული, ზოგს კი საერთოდ.

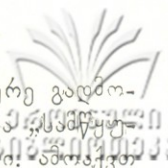
გიორგობა რაკი ერთდღიანი დღეობაა, ამიტომ ერთ-ერთს ხედება საამისო სამზადისი. რამდენსაც ხუცესი ეტყვის, ხუთს ან ექვს საწყავს (საწყავი კასრია და იმით აწყული გამოდის ერთი ფუთი) ქერს ჩაყრის ბაღნისაგან მოქსოვილ ტომარაში, ჩადებს წყალში ისე, რომ ტომარა სულ დაიფაროს. ასე იქნება ორ დღეს და მესამე დღეს გამოავორებენ წყლიდან. დადებენ წყლის პირში მალალ ქვაზე და ზედაც ქვას დაადებენ, რომ წყალი დაიწუროს, ტომარას წყალი გაუვა, სამი-ოთხი საათის შემდეგ ზურგიით მიაქვთ სახლში, ან ხარებს შეაბამენ და მარხილით წაიღებენ. სახლის მალალ სართულში (კერხოში) დაასუფთავენ, დაგვიან ერთ ადგილს და ნახევარი არშინის სიმაღლეზე დააგროვებენ წყალში დამბალ ქერს, დაახურავენ ზედ ჩალას თბილად და დარჩება ისე სამ დღემდინ, მესამე დღეს ჩალას მოხსნიან და ოდნავ დაჯრილებულ ქერს გაიტანენ გარეთ, გაშლიან ფარდაგებზე თხლად, გააშრობენ და გაახმობენ კიდევ. მერე მიაქვთ წისქვილში და ფქვავენ ძალიან მსხვილად (ქატოიანად). წისქვილიდან მოტანილს ინახავენ უფრო ნესტიან ადგილას, ამბობენ: ფორის ფქვილი თუ გამოშრა კარგი ლუდი არ გამოვათ. გიორგობამდინ ერთი კვირით წინ დასტურები ერთიმეორეს შეატყობინებენ: ლუდი ვადულოთ (ამას „ქვაბის დაყრას“ ეძახიან). მივლენ დასტურები და მიიტანენ საამისოდ დამზადებულ ფორის ფქვილს, ასწყავენ „საწყავით“ და ამდენსავე ან ცოტა ნაკლებ სვესაც; სვე ამდენივე თუ დაყარეს, უკეთესი ლუდი გამოვა. ხატში აქვთ სალუდე ქვაბები და აავსებენ ერთ ქვაბს წყლით. იციან ამ ქვაბში რამდენი წყალი ჩადის და რამდენი ფქვილი უნდა ჩაყარონ. გაურევენ ერთიმეორეში სპეციალურად გაკეთებული გრძელტარიანი სარეით. როცა კარგად აირევა ფქვილი და წყალი, მაშინ დაუნთებენ დიდ ცეცხლს. ამბობენ: ვიდრე ფქვილს და წყალს ერთიმეორეში არ აურევ, ცეცხლი არ

უნდა დაუნთო, თორემ მერე აღარ აერევა. ადულებამდინ სარევიტ ურე-
ვენ ძირზე, რომ ფქვილი არ დაილექოს და არ მიიწვას ქვაბის ქვეყნის
ადულების შემდეგ კი აღარ ილექება. როცა პირველად ავსებენ უკვე მათ
მაშინ ერთ პირში ჩაუყუდებენ სუფთა ჯოხს და დანიშნავენ წყლის
სიმაღლეს. იმას დაიხსომებენ, რა ადგილზე ჩადეს საზომი.

ადულების დრო რომ მოვა, ქვაბი ავსებას იწყებს და გადმოვა. კო-
შით ან „ჩამათი“ ამოიღებენ და ჩაასხამენ მეორე ქვაბში (ამას ჰქვი-
ან „სავობი“). როცა იდულებს და აორთქლდება, ისევ დაასხამენ „ამავო-
ბილს“ და აღარც გადმოვა დუღილის შემდეგ. ადულებენ მანამდის, სა-
ნამ აორთქლდება და დაიწვეს ერთი მტკაველით დაბლა. ბოლოს, და-
ნიშნავენ საზომ ჯოხზედაც ჩადულების სიმაღლეს (ჩადულება ეწოდებ-
და დუღილის გამო სიმაღლის დაბლა დაწევას). ამის შემდეგ „სწურა-
ვენ ტკიბლით“ (ასე ეწოდება). თოკები არის გადაყვანილი სახლის კოჭ-
ზე და ზედ ჩამოკიდებულია ტომრები, ტომრებს ორივე გვერდზე პი-
რებში გაყრილი აქვს ხის ჩხირები და ტომარა იმის საშუალებით ჰკი-
დია საბელზე. ქვაბიდან სითხე ამოაქვთ ჩამათი (ჩამა: ხისაგან გაკეთე-
ბული სახელურიანი კასრი) და ასხამენ ჩხუტში, რომელიც ერთ კაცს
უჭირავს. ჩხუტს ერთი პირი მაღალი და გადახრილი აქვს და ერთი
ყურიცა აქვს. ამ ჩხუტით ჩაასხამენ ტომრებში ფქვილიან ტკბილს.
ტკბილი ტომრიდან გადის და გროვდება ლათბაში, ტომარაში მოხარ-
შული ფქვილი რჩება (ამას ეწოდება „კოტი“). როცა ტომრები ივსე-
ბა (წინასწარ იციან ამა თუ იმ რაოდენობის ფქვილს რამდენი ტომ-
რის დაკიდება სჭირდება). აღროვებენ და ტკბილი დაიწვეს ცოტა დაბ-
ლა. მაშინ მოაკრავენ პირსაკრავებს. პირსაკრავები არის წნელით გადა-
ბმული ორი ჯოხი ერთმანეთზე. ჯოხებს წნელი გადახვეული აქვს შუა
წელზე გადაჭედულ ადგილზე და გადაბმულია ერთიმეორეზე დაახ-
ლოვებით ერთი არშინის სიგრძეზე. პირსაკრავები ტომარას მოუჭერს
და გადაიწურება ტკბილი. როცა სითხე კიდევ დაიწვეს, მაშინ გვერდებ-
ზე შემოუჭერენ კეტებს. კეტებს გადასდებენ ერთმანეთზე ჯვარდინად
და ძალზე გაუჭორენ. აქვე აქვთ „გლახა“, რომელიც ჩამოცმულია კე-
ტებზე და ამგვრებს გაჭერილ კეტებს მოშვებისაგან. როცა რამდენ-
ჯერმე გაიმეორებენ პირსაკრავების და კეტების მოჭერას, ტომრები
სულ დაიწურება. ბოლოს ჩამოყრიან ტომრებს და გაავზავნიან შინ.
იქ ქალები „კოტს“ ამოწმენდენ, გაფენენ მზეზე და ამრობენ. ინახა-
ვენ ძაღლის ჯერადაც, ძროხებსაც აჭმევენ, ხბოებსაც და სხვა.

ტკბილს ისევ უკან გადაასხამენ ქვაბში არწყვიტ, რამდენი ჩხუ-
ტიც უნდა დააყენონ, და იმის სიმაღლეს დანიშნავენ საზომზე. ამის
შემდეგ ასხამენ კიდევ ტკბილს „სადუღრისათვის“, ე. ი. ასაორთქლებ-
ლად. აორთქლების შემდეგ სიმაღლე დაბლა იწვეს — უნდა დაშრეს
ერთი გაშლილი ხელის ოდენი. სვე ჩაყრილი იქნება ამ ტკბილში და

იხარშება შიგ. რამდენადაც საჭიროა სითხე ჩაშრება და მერე გადმო-
იტანენ ისევ ლათბაში. ლათბაში ერთს პირში მოწყობილია „სამწყულ-
ლი“; გადებულია პატარა ჯოხები, ზედ ჩალაა დადებული „სამწყულ-
სვიანი“ „სისწვენი“ (ლუდი აფუებამდე) და ასხამენ ჩხუტში, რითაც ჩვე-
ულებრივ გადაიტანენ ლათბაში და დაასხამენ სამწყულზე. აქედან სის-
წვენი გადის და სვე ზევით რჩება. ამ წარჩენ სვეს გარეთ გადაყრიან,
სისწვენი კი რჩება ლათბაში. გადაყრილ ნახმარ სვეს „ნამგოლს“ უწო-
დებენ. სისწვენი ლათბაშია გაცივებამდის, შემდეგ ინახავენ. იგი ზამ-
თარში უნდა „შაიყარას“ ცოტა თბილი, რისთვისაც კოდზე იქნება ჩალა
დახურული, ზაფხულში კი, რაც შეიძლება ძალიან ცივად უნდა „შა-
იყარას“ („შაყრა“ ეწოდება, როცა სისწვენი კოდში ჩაესხმება და სა-
ფუარი მიეცემა).

საფუარს ამზადებენ პატარა კასრში ან ქვაბში. ჩაასხამენ სისწვენს,
ჩაადებენ შიგ „ჭიჭს“ („ჭიჭი“ არის ლუდისათვის ადრე მოხდილი ქა-
ფი, ჩალაზე გაცხელებული და გამხმარი), ჭიჭი დალბება და ნელთბილ
სისწვენს ააფუებს. როცა მისი ფუილი გაძლიერდება და სისწვენიც საკ-
მარისად გაცივდება (ხელით სინჯავენ და იციან ვარაუდით, რა დროს
უნდა იყოს მზად სისწვენი შესაყრელად, ზამთარსა თუ ზაფხულში, სი-
ცივებსა თუ სითბოში), ლათბიდან სისწვენს კოდში გადაიღებენ და შიგ
ჩაასხამენ ერთ ან ორ კოშს საფუარს (დამოკიდებულია სისწვენის რა-
ოდენობაზე. ამ საკითხში დახელოვნებულია ხუცესი, რადგან ის არის
ვალდებული ლუდის შეყრისა მუდამ არა მარტო ჯვარში, სოფელ-
შიც კი საშინაო ლუდს მას აფუებინებენ, როგორც მკოდნეს). მერე
კოდს პირზე მოახვევენ ფარდაგს და ზედ მაგრად მოუჭერენ თოკს.
თუ ზამთარია, ჩალას დააყრიან, თუ ზაფხულია, ღიად რჩება. ასე ფუის
ერთ კვირამდის. დღეობის წინა დღეს ხუცესი გახსნის კოდს და გასინ-
ჯავს — როგორ არის ნაფუარი. თუ ცივია და ვერ იფუვლა საკმარი-
სად, მაშინ ამოიღებს და დიდი ქვაბით ცეცხლზე გააცხელებს, ჩაასხამს
ისევ კოდში და მოაქრავს პირზე. ეს სითბო მოაფუვლებს მას საკმარი-
სად. თუ ზაფხულია, სითბო სჭარბობს და ნაფუარი საკმარისად არის,
დამყავების შიშით გადაიღებენ სპილენძის ქვაბებში. მხოლოდ ჯერ
უნდა „მოიჭიჭოს“ (მოხდიან ზედ მორდგმულ სქელ ქაფს, ჩალაზე წა-
ცხებულს აშრობენ და ინახავენ საფუარად შემდეგისათვის). ამასობა-
ში ლუდი დამზადდება.

გიორგობა საღამოს ძველი დასტურები უნდა გადადგნენ და ახ-
ლებმა გადაიხადონ პირველი ღამის თევა, უამისწირვა და სხვა ყველა
სახატო ჩვეულებები. ამ დროს ერთ ქვაბ არაყსაც ხდიან დასტურები
სალუდე ქერიდან. საღამო უამზე მოვლენ ჯვარში დასტურები (ხუცესი
კი, ლუდი რომ იღულებს, მას შემდეგ სულ იქ ცხოვრობს. ამას ეძა-
ხიან „საწმიდარ ყოფას“. სოფელშიც აღარ მიდის, რომ სადაც ქალის

ფებს გაუვალა, იქ არ გაიაროს), ცოტა არაყს მოიტანენ და თითო-ორჯო დაღვევენ ყველანი. ხუცესი მათთან პატარა საუბარს მომავალი წლის მათ ვალდებულებაზე, თან მისცემს გაფრთხილებას რომ ჭვარი არაფერზე გაუწყრეს მათ, ეტყვის, თუ ჭვარს, ე. ი. მათ სალოცავს რა ეწყინება და რა ესიამოვნება დასტურისაგან. დაარიგებს: ერთიმეორის ამბავი ხალხში არ გაიტანონ, ერთიმეორე ან ხალხი არ გაიციხონ და არ გააჯავროთ. ჩუმად აქედან სახლში არაფერი წაიღოთ — ხორცი, პური და სხვა. სოფელში სიარულის დროს უწმინდურ ადგილას თუ გაიარეთ, აქ ტანდაუნბელი არავინ მოხვიდეთო: ეტყვის აგრეთვე, წლის განმავლობაში რამდენი უნდა დიასახლისს ერბო, საკლავი, ყველა ან სხვა, ნარჩენი ხორცი, ქადის ნაწილები, ან ტყავები როგორ ნაწილდება და აფრთხილებს, თავისთვის მეტი არავინ მოითხოვოს, თორემ გაჯავრდება სალოცავით. დასტურები დარიგებას მოისმენენ და ზოგიერთ შეკითხვებსაც მისცემენ. მაგ., ღამე გვიან წასვლა ან მოსვლა აქ შეიძლება თუ არა და სხვა ასეთები.

ამ დარიგების შემდეგ ორი დასტური რეცხავს და ასუფთავებს თავს და სხვა ჭურჭელს, ერთი კი წავა დიასახლისის მოსაყვანად (დიასახლისიც ახალი მოვა გიორგობას, ძველს ყავლი გაუვიდა). დიასახლისი მომზადებულია სუფთა ტანსაცმელში, თავი დიასახლისობის დროს წმინდად უჭირავს, უწმინდურ ალაგს არ გაივლის, სამრელოში მყოფ ქალს არ ელაპარაკება და სხვა. დიასახლისს აგრეთვე გამოცხობილი აქვს პატარა პურები, რომლებსაც გულად ხორცი ან ყველი უდევს. ეს იქნება ათამდინ, ხუთმეტი კი იქნება უბრალო სულ პატარ-პატარა სამკუთხედი პურები. (პირველებს ჰქვიათ „მასანთოები“, მეორეს „ბოჭოლაებ“-). აგრეთვე დიასახლისს სანთლის მაგიერ აქვს დამზადებული „მუში“ (ცაცხვის ქერქისაგან თოკებისათვის დამზადებული ლაფანი, მას დაჰქრიან სანთლის სიგრძედ). გაუძღვება დასტური დიასახლისს და წავლენ ჭვარში. გულამია ჩაყრილი ხსენებული პურები. მიუხალოვდებიან ჭვართ და იქ „მწევრის“ საფლავის პირდაპირ დიასახლისი „მუში“ აანთებს, „ბოჭოლას“ დასდებს და იტყვის: „დალოცვილნო ამ ადგილის სალოცავებო, ნურაით შამიცოდვებო, მიშველეთ ყამსაც, უყამოსაც. მაპატივით, დალოცვილნო, რასაც გაწყენთ პირის ქართია, ფეჯის ნალითა, თუ გულში მაფიქრებით. ნურაის ინაბარს ჩამიდებო“. აქედან ჩაივლიან ცოტა ქვემოთ „ლაშქართ“ პირდაპირ და იქაც ასე იქცევიან. კიდევ ქვევით ჭვართ გალავანზე გადასვლაში ანთებენ ასევე. აქ ქვევრი დგას არაყისათვის და იქაც ანთებენ. და ბოლოს მიაღწევენ სადიასახლისოში. სადიასახლისო ცალკე სახლია, სადაც ცხოვრობს დიასახლისი. ის აქვე ამზადებს სახატო პურებს, ქადებს და სხვა. მასანთოებს აგროვებენ ისევე გულამი და ბოჭოლებს კი დადებენ იქვე, სადაც მოანთეს. მოეგებება ხუცესი დიასახლისს

და ეტყვის: „წყალობა მიქიელისა, დიასახლისო. წაღმ მაგეგებს მიქიელის ძალი, ნუ შეგანანას დიასახლისობაი“. დიასახლისი ხათრად უბრუნდება: „შენ იყოს მწყალობელი, შენის ცოლმეილისა, შენს თავს სწყალობდას“. დიასახლისი დაჯდება და ხუცესი აქაც დაარიგებს დიასახლისს, თუ წლის განმავლობაში როგორ მოიქცეს, რა როგორ გამოაცხოს, რამდენი და სხვა. მაგ. „ყვერფში“ (ასე უწოდებენ, სადაც ბურებს აცხობენ) ფეხი თვითონ არ ჩადგას ან სხვამ, ცეცხლი არ დაანთოს შუაღამის შემდეგ, ხმამაღლა არ ილაპარაკოს, არავინ გალანძლოს, ცუდი არავისზე იფიქროს, არავინ გაკიცხოს, არავისზე იჭორაოს და სხვა. მერე დასტური მოიტანს არაყს და დიასახლისსაც ცოტას დააღვინებს. დიასახლისს აგრეთვე ეტყვის ხუცესი, ქადას რამდენი ფქვილი სჭირდება, რამდენი ხავიწი და როგორ გააკეთოს. დიასახლისი შეუდგება ღამის სამთელს გამოცხობას, დასტურები შემოუტანენ საამისოდ დამზადებულ შიგსაწვავ შეშას. ერთი დასტური მას ყოველთვის ეხმარება. დიასახლისი ანთებს ცეცხლს, დაჰკიდებს ერბოიან ქებას (ერბო აწყულია რამდენიც სჭირდება ამ დღეობაში), ერბოს გადააღწნობს, ფქვილს გასცრის (ვარცლი და საცერი იქვე არის შენახული), გამდნარ ადუღებულ ერბოს დააყრის ფქვილს, რამდენიც განსაზღვრულია, და მოხარმავს ხავიწს. აქვე არის ერთი ჯამის მსგავსი, საკმაოდ მოზრდილი სპილენძის ჭურჭელი. გადმოდგმული ხავიწი როცა გაიყინება, იმ მოზრდილი ჭურჭლით აწყავენ და დააწყობენ შეკრულ, გაყინულ ხავიწს გრძელ ფიცარზე იმ რაოდენობით, თუ რამდენი ღამისსამთელო და ჟამისსაწირი უნდა გამოცხვეს. გაყინული ხავიწი ინახება ცივ ადგილას, მერე თითოს გამოიღებს დასტური და ბაკანში დანით ჩათლის ჯამიდან ამოღებულ ხავიწს. დიასახლისი საიფქლეების ნაღალური ფქვილით მოზელავს ცომს და აკეთებს ერთ დიდ ხავიწიან ღამისსამთელოს, ოთხ საკვირაოს და ცხრა ხმადს. (ღამისსამთელო ერთი დიდი ქადა, ხოლო ჟამისაწირი სამი ქადა ცხვება, ხმად-საკვირაო კი ერთნაირად უნდა). როცა გამოცხვება, დააწყობს საიმისოდ გაკეთებულ ფიცარზე (ამ ფიცარს ჰქვია „კელ-ტაბლა“. კუთხიანია, ერთ მხარეზე აქვს პატარა სახელური). დაწყობილი იქნება ზედ ქადაზე ხმად-საკვირაოც. როცა დიასახლისი თავის საქმეს აკეთებს, ამ დროს დასტურები და ხუცესიც ტყუილად არ სხედან, ახალ დასტურებს თითოს შეხვდება თითო საკლავის დაკვლა, ერთს — გიორგობას, ერთს ალებას და ერთს ენკენიას. გიორგობა რომელსაც ერგო, ის დასტური მოიყვანს ცხვარს, ყველა დასტურები მოვლენ მიქიელის სასაკლაოსთან. ერთ-ერთი დასტური დაიჭერს საკლავს, დაჯდება ცალ მუხლზე პირადმოსავლეთისაკენ და საკლავსაც ასევე დააყენებს, სხვა დასტურები ქუდმოხდილები იქვე დგანან. ხუცესი იღებს სასაკლავე გრძელ დანას ხელში, დასტურებს მოუბრუნდება და დაამწყალობნებს: „გწყა-

ღობდასთ ახალ დამდგომთ დასტურთ მიქიელის დავლათი, საწალობათოდ
 შავიარასათ, მშვიდობით შავინახნასთ, მშვიდობით დადგნულ
 უღელი მშვიდობით ავადიოსთ (დასტურებს „მიქიელის უღელის
 ბულო“ უწოდებენ ამ ჯვარში. რომლის სალოცავის დასტურიც იქნება,
 ის მის უღელდებულად ითვლება.), ნუ შავანანასთ დასტურობა, სიხარულად
 გაგვივადასთ, კლოვ უკეთი გულით მაგკერძასთ“. ამავ სიტყვებს
 იმეორებენ სხვა დასტურებიც და ეუბნებიან ერთმანეთს, თან პასუხობენ
 კიდევ: „შენ იყოს მწყალობელი“. დამწყალობნებას რომ გაათავებენ,
 ახლა ხუცესი შეუდგება საკლავის ხუცობას. ხელში უჭირავს დანა,
 საკლავს კისერში დააღირებს და იტყვის: „ღმერთმა ადიდას შენ ძალი,
 შენ სახელ-სამართალი, მიქიელ მთავარო ანგელოზო! ღმერთმა გადიდას
 ამ სამსახურზე, პირის საბანზე, ღმერთმა გაძლიერას, ღმერთმა
 მაგცას ცამდინ სიმაღლე, ზღვამდინ სიმაგრე. გვედრებიან, დალოცვილო,
 შენ უღელდებულნი, ახალ დასტურნი, გეხვეწებიან, შაიხვეწენი.
 მშვიდობით დადებულ უღელი მშვიდობით გადაადიო. ნუ შავანანებ
 დასტურობას, დალოცვილო, სიხარულა გაუკადი შენ კსენება, დიდება.
 ღმერთი შენს ბატონობას გაუმარჯვებს“. (აქ საჭიროა დაიწეროს
 მთლიანი ხუცობა, რადგან განსხვავდება სიტყვებით სხვა ხუცობისაგან):
 „ა-ა-ა დიდება ღმერთსა, მადლი ღმერთსა, დიდება დღეს დღესინდელსა,
 ძალს ხთისას, ძალს კვირისას. დიდება-დ გამარჯვება შენდა, მიქიელ
 მთავარო ანგელოზო! ღმერთმა გადიდას, ღმერთმა გაძლიერას ამ
 სამსახურზე, პირის საბანზე. ღმერთმა მაგცას ცამდინ სიმაღლე,
 ზღვამდინ სიმაგრე, შევლა, რგება, ხოიშნობა შენ მეხვეწურთად,
 შენ უღელდებულთად ახალ დასტურთად, მაგათ თავისად, ჯალაფისად. გეძახან
 ახალ დასტურნი, გეხვეწებიან, შაიხვეწნიდი. რასაც მკარზედა,
 გულზე გიძახებდან, იმ მკარ, იმ გულზე გაუგონიდი, რასაც წყალობას
 გეთხოვებოდან, გამჩენს ღმერთს დაუთხოიდი. წინპირა კაცის მეხვეწურნი
 კაცსა კას დროს მაუმატიდი. სხო ხთის ნაბადები თუ რა უწყებოდან.
 უმრუდდებოდან, მადლი დაუთხოიდი, სხვასთან უმუიდი, თაოდ უშველიდი.
 ხთის იასულნ გამოვიდოდან ხთისაგან გამაშობილნი, ჯორციელთ
 ბეგრევიდან, ყალანს იღებდან, შენ დასტურთ, შენ უღელდებულთ
 ყურს ნუ მამაკერძებ, ეკერძებოდან, ნებით ავდივიდი, ნების
 ბეგარი გაატანივიდი, იხვინიდი, იხვეწნიდი ავის დღისად, ლალის
 მტრისად, საზიანოს საქმისად. ჩემგნივ რაც შეეხება, დიდებას გაკლდებოდან,
 მიქიელ მთავარანგელოზო, შენ შენს წყალობას მაუმატიდი შენ
 მეხვეწურთად, შენ უღელდებულ დასტურთად. კაცისად, საქონისად,
 მაგათ თავისად, ჯალაფობისად, ქუდოსან-მანდილოსნისად, ყურთად
 მსმენლისად მშველელი, მლხენელი, მხოიშნებელი, წაღმა მდგომი
 ხარ, შველდი, სწყალობდი, სცევედი, ხფარევი. გამარჯვებას შენსა, შენის
 გამჩენის ხთისას“.

ამის შემდეგ კურთხევა იქნება. კურთხევაც რომ მოთავდობა, ხუცესი კიდევ იტყვის ერთ პატარა ლოცვას, რომელსაც „შასხნელონა ეწოდება: „შენა სამთავროდ, შენა გასამარჯოდ მაივმარი ეს სანთელი, პირის საბანი, მიქიელ მთავრო ანგელოზო. შენ ახალ დამდგომ დასტურთად, შენ უღელდებულთად საშველოდ, სახოიწნოდ, სამწყალობნელოდ მაივმარი, ღმერთი შენს ძალსა, დიდებას მაუმატებს“. ამ სიტყვებს რომ დაამთავრებს, დასტური ცხვარს ოთხივე ფეხს დაუჭერს, ორ წინა ფეხს მარცხენა ხელით, უკანა ფეხებს მარჯვენა ხელით და ცხვარს მარცხენა გვერდით მუხლზე დაიდებს. ხუცესი დანას ყელში გაუყრის. დასტური თავმოჭრილ ცხვარს წაიღებს და იქვე გამზადებულ სასაკლავე სიპზე დადებს. მერე ხუცესი იტყვის და ყველანი ერთხმად ხმაოდლა ამავე სიტყვებს გაიმეორებენ: „გწყალობდასთ, დასტურნო, მიქიელის დავლათი, საწაღმართოდ მაგიარასთ, მშვიდობით შაგინახნასთ, ნუ შაგანანასთ დასტურობა, კლოვ უკეთი გულით მაგკრძასთ, მშვიდობით დადებულ უღელ მშვიდობით გადაგაკდიოსთ“. ამ დამწყალობნებას რომ მოათავებენ, ერთი დასტური საკლავს გაატყავებს, სხვები კი დარბასში შევლენ.

ლუდი ღამისთევამდის არ გაიხსნება. ამ ამბავში საღამოც მოატანს და შეუდგებიან ღამისთევას. ერთი დასტური გამოიტანს ხელტაბლაზე დაწყობილ ღამისსამთელოს. დარბასში არის სპილენძის სამფეხიანი მრგვალი ტაბლა და მას იმაზე დადებენ. ხუცესი შედის საკოდეში, ანთებს „ჩირახს“ (კვარი, ფიჭვის ძირი) ან სანთელს და გახსნის ლუდიან კოდზე მოხვეულ თოკს. მიუტანენ „საჭიჭე“ ბაკანს. ხუცესი ჭიჭს მოხდის ქაფქირით და ჩალაჩაწყობილი ბაკანში ჩადებს. აქვე მიუტანენ სახუცო კოჭობს, რვლის ჩხუტს და კოშს. კოშით ამოიღებს ლუდს და ჩაასხამს ჩხუტში. აგრეთვე აავსებს სახუცო კოჭობს და დადგამს კოდზე დადებულ ფიცარზე, სადაც ერთი სასანთლე და სამი საკვირაო ძეგს. დააკრავს კოჭობზე სანთელს და შეუდგება მოხსენებას, ხუცობას და კურთხევას: „ღმერთმა ადიდას შენ სახელი, შენ ძალი, მიქიელ მთავრო ანგელოზო! შენა სამთავრო, შენა გასამარჯოდ მაივმარი ეს კოდ-საფუარი, სადიდებელი შენ დასტურთად, შენ უღელდებულთად. შაიხვეწენ, დიდებულო მიქიელო, დაიცენი, დაიფარენ ველთაც, შინაც. წელ მშვიდობისა დაუყენ, დალოცვილო, მშვიდობით დადებულ უღელ მშვიდობით გადაყდი, ღირსეულად იწირე, სამთავრო გასამარჯოდ მაივმარი, აგრემც ძალსა, დიდებას მაგემატების. ა-ა-ა დიდება ღმერთსა, მაღლი ღმერთსა“... და შემდეგ, ჩვეულებრივი ხუცობა წავა, მხოლოდ აქ ჩაემატება უღელდებულთ სამწყალობნელო. შემდეგ გრძელდება კურთხევა ჩვეულებრივ. დასასრულ დაამწყალობნებენ, ისე როგორც „სამამკლავს“ ღამისთევამია მოყვანილი.

საქართველოს
წიგნების
დაწერის
და
დაცვის
კავშირები

ხუცესი ლუდს გემოს გაუსინჯავს და შეაფასებს, თუ როგორი ლუდი გამოვიდა, მისცემს დასტურებსაც ამავე თასს და ისინი სინჯავენ გემოს. ბოლოს რეგის ჩხუტს გადასცემს დასტურებს და ისინი დადგამენ დარბაზში. გამოვა ხუცესი და დადგება პირაღმოსავლეთისაკენ. დასტურები ჩვეულებრივ ავსებენ სახუცოს და ორ სხვა თასს, დადგამენ მათ ღამისამთელით და აანთებენ სამ-სამ ღერს, ერთმანეთზე დაგრეხილ სანთელს. ხუცესი შეუდგება ხუცობას. ჯერ მოახსენებს, იხუცებს და კურთხევასაც იტყვის ღამისამთელით: „სეფე-სანთელი, ღამის სამთელი-სადიდებელი, ნათელ-ბნელი“. აგრეთვე ახვეწებს უღელდებულ დასტურთ, დანარჩენი სულ ჩვეულებრივ ჩატარდება: ხუცობა, დიდება. დაბოლოს ფეხზე სამღერლებსაც უმღერენ თასიანებს:

თასიანები ამ მღერის დროს ცოტ-ცოტას სვამენ და ეუბნებიან: „დიდხანამც იმღერთ კაი გულით“. მერე თასიანებიც შემღერნებენ და დაალევიანებენ თავისი თასებიდან ყველას:

„თქვენ ჩვენად რამ ჩამაგყარნათ, არჩინო ქუშნო მოისანო?
სასტუმროდ საყვარელნი ხართ, მასპინძლად შექნო მზისანო.“

და ბოლოს, ვისაც ეჭირა სადიდებელი, ისინი გამოიცილიან თასებს და ეტყვიან: „გწყალობდასთ მთავარანგელოზი, შავსვი თქვენის გამარჯვებისა“. ფანდურს „გადახუდებენ“ იქით და ცალს მუხლზე დაქდება ყველა, ვისაც თასი არ უჭირავს. პირველები ამბობენ: „მტერს ჩამახყარეთ იარაღი, თქვენ კელ-ჯვალი ერეოდას“. მეორეები ეუბნებიან: — „მტერიმც ნუ მავერევისთ“. შემდეგ ადგებიან და ეუბნებიან: „გაამასთ ღმერთმ“. „თქვენ კა გვაამას“ — უპასუხებენ მათ. ამ ხანში დასტურიც საკლავს გაატყავებს, შემოიტანს და გულ-ღვიძლ გამოცილილ იქვე რკინის ჩანგალზე ჩამოკიდებს. აქ ჯერ ცოტა ლუდის და არაყის სმა გაიმართება, მერე საკლავის ნაწილს მოხარშავენ. თან დასტური შეუდგება მწვადის კეთებას (ხუცესი აქ არაფერს აკეთებს).

თუ სოფელში ახალი მიცვალებულის პატრონია, მისი ხათრიო არ იმღერებენ. მაგრამ ჭირისუფალი ვალდებულია ჯვარში მივიდეს დღეობის დაწყებისას. იგი ადრეინად მიიტანს ფანდურს (თუ მიცვალებულის პატრონი მოხუცია, ან კაცი არ არის ოჯახში, მაშინ მისი გვარიდან მიდის ერთ-ერთი კაცი ჯვარში). ჯვარიონნი შას კარგად გაუმასპინძლებიან. მერე ჭირისუფალი („ჭირის პატრონი“) იღებს ფანდურს, დაჯდება ცალ მუხლზე და იმღერებს ძველ საგმირო სიმღერას:

„სიკვდილმ თქო: არ დავიჯერებ, ნაბძანებს ვიქამ ხოისასა,
სულეთ ჯარს შავხერი ჯვესურთა ნარჩევის ვაეებისასა“ — და ა. შ.

ხანდახან სოფელში დღეობა ორ-სამ ადგილას არის და ამ საღამოს, ე. ი. დღეობის დაწყებისას, ყველგან წავლენ ჭირის პატრონის გვარიდან „ფანდურის გასატეხად“.

დამისთევა რომ მოთავდება, დასტურები მწვადს შეწვევენ და, როგორც ნათქვამია, დამისსამთელოს დაჭრიან, სუფრას დადგებიან ზედამდეგები ჩვეულებრივ ფეხზე დადგებიან, კარახანას და უმღერებენ:

„ვინა თქვა მთავრის ბავალა ქორისა გეზელიაო,
ან შეილი კაის მამისა მამცდარა, რეგვენიოა“.

თუ აქ სტუმარია, ესეც შემღერნებს:

„მე აქა მასვლა არა ვთქვი, მამოვა ამ ბალახისა,
აეხლა წასულა არ მწადის, გაწირვა ამ ქალაქისა“.

ვიდრე პურის ჭამას დაიწყებდნენ, დასტური დიასახლისს წაუღებს ერთ კომ ლუდს, ხავიწიანი ქადის ნაწვრეთს და მწვადსაც. დიასახლისი ლუდს ცოტას დაღევს, დასტურსაც შეიპატიეებს და რაც დარჩება შეინახავს. მერე ან უფროსი კაცი ვინმე მოვა, ან სხვა პატივსაცემი სტუმარი და იმას დააღვეინებს.

ზემოთ ვთქვით, რომ ხანდახან ერთ სოფელში დღეობა ორსამ ადგილას არის. სწორედ გიორგობასაც ახიელში სამ ადგილას დღეობობენ. ერთი არხოტის ჯვარში, რომელსაც ილოცავს მთელი თემი (ეს არის სათემო სალოცავი), მეორე მთის ვეშაგში (ეს ეკუთვნის ცისკარაულების გვარს) და მესამე ჯაჭველში (ოჩიაურების გვარს ეკუთვნის). სამივეგან მზადდება ლუდი, მხოლოდ ცისკარაულები ისეთ ადგილას დღესასწაულობენ, რომ იქ ესწრებიან არა მარტო მათი გვარის, არამედ სხვა გვარის ქალებიც. თითოეული ქალი იშოვის ერთ ბოთლ არაყს, გამოაცხობს ყველიან ან ხორციან ქადას და ერთ პატარა ქადას, რომელსაც საკვირაო ჰქვია (ამის გარშემო ზევეითაც იყო ლაპარაკი), წაიღებს ერთ ღერ სანთელს და მივა ცისკარაულების დღეობაში. აქ ისინი სტუმრებს ძალიან კარგად გაუმასპინძლებიან. მოტანილ სასანთლეებს იქაური დასტურები დააწყობენ ერთად, სანთლებს აანთებენ და ხუცესი იხუცებს.

ხუცობის დროს ყველანი ფეხზე დგანან და პირჯვარს იწერენ. ბოლოს ხუცესიც და იქ მყოფი სხვა ხალხიც დაამწყალობნებენ მესაღიდეებლებს და ეტყვიან: „გწყალობდასთ, საწაღმართოდ მაგიარასთ, მანდილოსნებო, ხალიზი ნუ დაგიკარგასთ, კლოვ ეკეთესი გულით გიმსახურნასთ“. ისინიც ჩვეულებრივ პასუხობენ: „თქვენ თავს სწყალობდას, თქვენ იყოს მწყალობელი“ და სხვა. დაასხამენ არაყს ყანწში და დასტურები ყველას დააღვეინებენ. ქალებს ლუდით, მოხარშული ხორციით გაუმასპინძლებიან. დანარჩენი დღეობა, დამისთევა და უამისწირვა ტარდება ჩვეულებრივი წესით.

ოჩიაურების სალოცავშიც, რომელსაც ჰქვიან ჯაჭველი, სრულდება ჩვეულებრივი წესები. სასანთლეები იქაც მიაქვთ ქალებს, მაგრამ ახლო

ვერ მიდიან. სასაწთოს მიმტანები შორს დასხდებიან (იციან თავიანთი მისასვლელი ადგილი). დასტური მივა, ლუღს გაიტანს ქვეყნის რეგლის ჩხუტათი და იქ დააღვეინებს. მეტი პატივისცემა აქ ქვეყნისთვის არ იციან. ასევე არხოტის ჯვარშიც შორს არის ქალების დასაჯდომი ადგილი, იქ ლუღს გაუტანენ და სხვა პატივისცემა არც არაფერი აქ იციან ქალებისადმი.

ლამისთევის შემდეგ ერთი დასტური იგზავნება მთის ვეშაგ-დან არხოტის ჯვარში. მას მიაქვს რეგლის ჩხუტით ლუღი. ჯაჭველიდანაც მიდის ერთი დასტური და მასაც მიაქვს ლუღი არხოტის ჯვარში.

ამ დასტურებს არხოტის ჯვარის ჯვარიონნი ძალიან კარგად ხედებიან, ასმევენ ლუღს, შეუწვავენ მწვადებს და ძალდატანებით ასმევენ. ლუღს შეამოწმებენ. ჯერ ხუცესი გასინჯავს, მერე დასტურები. გემოს, ფერს და ყველა თვისებას შეუფასებენ. ბოლოს იტყვიან ვისი ლუღი სჯობია. არხოტის ჯვარის ჯვარიონნი ცდილობენ მოსული დასტურები ძალიან დაათრონ, რომ იქიდან ველარ წავიდნენ, ამით მასპინძლები თავს ისახელებენ. მაგრამ დასტურებს ხალხი ელოდება. შუალამის შემდეგაც რომ არ მოვიდნენ, შინ არავინ წავა. აინტერესებთ, ვისმა ლუღმა აჯობა, ან როგორი პატივი სცეს არხოტის ჯვარში. დასტური როცა თავს დააღწევს არხოტის ჯვარის ჯვარიონთ, თავის ჯვარში მივა.

დამთავრდება ლამისთევის წესები. დასტურ-ხელოსნები და ხუცე-სები ჯვარში დარჩებიან, სხვა ხალხი კი წავა თავთავიანთ სახლებში.

არაყის დამზადება იციან მარტო არხოტის ჯვარში, დანარჩენ ჯვარებში არა. ხოლო დიასახლისი მთელ ხევსურეთში მარტო გუდანის ჯვარში და არხოტის ჯვარში ჰყავთ.

ბ ი ო რ გ ი ო ბ ა

გათენდება გიორგიობა (გიორგობა) დღე. დასტურები ადრე იღვიძებენ. ვერცხლის სურით მოიტანს არაყს ერთი დასტური, რომელსაც არაყი აბარია და ხუცესს ლოგინში დააღვეინებს (სადილას ეძახიან. ეს იქნება ძალიან მაგარი არაყი). მერე დასტურებსაც დააღვეინებს და ბოლოს დიასახლისსაც მიაკითხავს. არაყის დაღვეის შემდეგ ყველანი ადგებიან და ისაუბრებენ კიდევ. დიასახლისი შეუდგება ჟამსაწირის გამოცხობას იმავე წესით, როგორც ზემოთ არის ნათქვამი. გაამზადებენ, გაბანენ, გაპოხავენ და დააწყობენ ერთი მეორეზე სამ დიდ ქადას, ცხრა პატარა ხშიადს და ოთხ ხავიწიანსავე პატარა ქადას, რომლებსაც საკვირაო ეწოდება. ჟამისაწირს გაიტანს ერთი დასტური და დააწყობს სპილენძის ტაბლახე. დადგამენ ზედ ჩვეულებრივ სამ თასს, გამოიტანს საკოდედან ხუცესი ახალ ლუღს და

დაავსებენ ამ ლუდით თასებს. ხუცესი შეუდგება ხუცობას. სანთლე-
ბიც ჩვეულებრივ ენთება, ხუცობა არის ჩვეულებრივი. ხუცობა ნდა
კურთხევა რომ დამთავრდება, სადიდებელი თასის დაღვევის დროს
ღევ იმღერებენ ფეხზე საგმირო შინაარსის სიმღერებს. მაგ.

„გაბანდა ჯაბუშანურმა ციხის ჩარდახში ჯღანით,
აიჭით გაღმაუფრინდა, დახივა ღიღღლის ჯარიო“.

გააჩნია, რა გვარის კაცს უმღერიან და თუ მის გვარს აქვს ძველი
საგმირო სიმღერა, აუცილებელი მას უმღერებენ.

მღერა, თასების გამოცლა და ჩამოყრა მოთავდება. თასებს ჩამო-
ართმევენ ჩვეულებრივ და დადგამენ თავის ადგილზე, დასტურ-ხუცე-
სებიც დასხდებიან და შეუდგებიან სმას. ამ დროს სოფლიდან მოვა
ერთი კაცი და მოიყვანს საკლავს, რომელსაც „სარიგო“ ჰქვია (სარიგო
არის საკლავი ცხვარი, რომელიც სოფელს მოუდის რიგით. ვისაც რო-
მელ დღეობაში შეხვდება, შინაც რომ არა ჰყავდეს, უნდა იყიდოს და
მოიყვანოს). სარიგოს დარბასის კარზე დააბამს, გაივლის წინ, დაი-
წერს პირჯვარს და ამბობს: „ხთისაგან გავემარჯოს, შენის გამჩენისაგან
წმიდაო მთავარო ანგელოზო, ნურაით შამისაწყინდები, ნურაის ინა-
ბარს ჩამიდებ, დალოცვილო, ჭირ მავხბარი შენს კარსა, შენს კამა-
ლას“. ამას რომ მოათავეებს, დარბასის კარზე მივა (დარბასში გარეშე
ხალხი იშვიათად შედის) და დარბასში მყოფთ დაუძახებს: „აშენდით,
წაღმამც წავიოსთ დღეი, დღებაი“. დასტურ-ხუცესები უპასუხებენ:
„ღამშენდი, მავვიხე მშვიდობით, მშვიდობით შენ მასვლაი“. გამო-
ვლენ დასტურები და კიდევ მიესალმებიან: „წყალობა ჯემწიფისა,
წყალობა, წაღმ მავეგებას ჯემწიფის დავლათი“. „მესარიგო“ (ასე
უწოდებენ სარიგოს მომყვანს) უპასუხებს: „თქვენ იყოს მწყალობე-
ლი“ („წყალობა ჯემწიფისა“, ან „მიქიელისა“, ან „მთავარი ანგელო-
ზისა“ ეს ყველა ერთსა და იმავეს ნიშნავს). მესარიგოე დაჯდება დარბა-
სის კარში და იქიდან ესაუბრება სოფელში მომხდარ ამბებს: ჯარათ
ჯარზე ან ოჩიაურთ ჯარზე როგორი სმა ან ლუდებია, ან სოფელში ვინ
მთვრალია და ვინ ფზიზელი (ჯარათ ზედმეტ გვარად უწოდებენ ცისკა-
რაულებს. ვიღაცა ჯარა ყოფილა მათ გვარში. ოჩიაურთ და ჯარათ, რო-
გორც ზემოთ მოვიხსენიეთ, აქვთ თავთავისი დღეობა. მისულ ზალხს,
რომლებიც დასხდებიან სასმელად, „ჯარი“ ჰქვია. თუ ლუდის სასმელად
ვინმე მიდის ჯარათას ან ოჩიაურთას და შეეკითხებიან — სად მიხვალო,
უპასუხებს: ჯარათ ჯარზე, ან ოჩიაურთ ჯარზე მივალო), დასტურ-
ველოსნებიც თავის ამბავს მოუყვებიან, ხუმრობენ, იცინიან (ჩვენ აქ
მუდამ ვწერთ „დასტურ-ხუცესებს“ მკითხველისათვის უფრო გასა-
გებად, თორემ „დასტურ-ველოსნებს“ ეძახიან. ველოსანი ჰქვია ახალ

მისულ მედროშავეს, რომელიც დროშას ატარებს. ამაზე შემდეგ
იკვებება საუბარი).

ხშირად არის შემთხვევა, რომ ხუცესი მოპყვება სიზმარს
თად, სოფელში თუ ავად ვინმე არის, ამაზე ნახავს სიზმარს და აქ იტყვის. იცის, რომ იმათ ყურამდე მივა და აქ უნდა მკითხაობით ავტორიტეტი აიმაღლოს. მაგ, ასე იტყვის: სიზმარში ესა და ეს კაცი ტალახში დადიოდა, ან ნაგავს ჯვარის კარმიდამოში გადაჰყრიდა, ან ჭამდა რამეს ცუდს, ან ვინმე მოკვლას უბირებდა და მივეშველე, ან ცუდი საქციელი შე დავუშალო, ან წყალში ჩავარდა და მე გამოვიყვანეო. ამ სიზმარს ისეთ მნიშვნელობას მისცემს, რომ ავადმყოფის პატრონი აქ თუ საკლავს არ მოიყვანს, ხატი მასზე გამწყარალია და აუცილებლივ ცუდად წავა საქმე. ეს ამბავი შეწუხებული კაცის ყურად მალე მივა და, სახლშიც რომ არ ჰყავდეს, შოულობს და მიჰყავს საკლავი (მოხჯერი), რაც ხუცესმა თქვა. ტყავ-ხოჩვი ჯვარიონთ რჩება, თვითონ კი ცარიელი ბრუნდება შინ.

ამ საუბრების დროს მსარიგოეს დარბასიდან ლუდსაც აწვდიან და დაალევიანებენ. მეტე მესარიგოე ხუცესს სთხოვს: თუ შეიძლება სარიგო დამიკალიო. ხუცესი კი თუ კაი გუნებაზე არ არის, მთელი დღე ალოდინებს გარეთ სიცივეში და ეუბნება — მე ჯერ დრო არა მაქვს და ვალდებული ხარ მომიცადო. ხუცესები აქ დიდ პატივში არიან. დასტურნიც მზად არიან მათ პატივსაცემად და მათი სურველების შესასრულებლად. მოსულებს ხატის ეშინიათ და ჰგონიათ, რასაც ხუცესი ეტყვის ხატს. ის შესრულდება. ამიტომ ხუცესის წყენინებას ყველა ერიდება. რა გზა აქვს საწყალ კაცს — მესარიგოეა, თუ ისე „მეზღუნე“. უნდა უცადოს ხუცესის მოგუნებიანებას, რომ მან დაკლას მოყვანილი საკლავი (მეზღუნე ეწოდება, ვინც საკლავს მიიყვანს შესაწირავად ან მკითხავის, ან თავისი სურვილით). დასტური სარიგო საკლავს დაიჭერს და დააყენებს სასაკლავესთან. დასტური ჩვეულებრივ ერთ მუხლზე ზის და ცხვარიც პირალმოსავლეთისაკენ უჭირავს. ხუცესი მივა ამოღებული დანით და შეუდგება ხუცობას. აქ ხუცობა განირჩევა სხვა ხუცობისაგან თითოროლა სიტყვით. ხუცესი ამბობს: „შენა სამთავროდ, შენა გასამრჯოდ მაიჯმარი ეს სარიგო სამსახური, პირის-სახანის, მიჭიელ მთავარო ანგელოხო. შენ შენთ მეხვეწურთად, ახიელელთად, ტახტის ყმათად სამველოდ, სახობიშნოდ, სამწყალობნელოდ მაიჯმარი ქტახტის ყმათ ახვეწებენ სარიგოზე, რადგან ის სოფელში ყველას ხვდება დასაკლავად). გვეედრებიან, გეხვეწებიან ახიელენი, ტახტის ყმანი, დალოცვილო, შაიხვეწენი. შენდ სარიგოი, რიგ არ დაუკლავისა-დ შენს წყალობას ნუ დააკლებ. მე შენდ შამამიხვეწებიან შენ მეხვეწურნი, შენ შენს გამჩენს მორიგეს ღმერთს შაახვეწენი “ და ა. შ.

მერე ხუცესი დაამწყალობნებს და აქ მყოფნიც ყველანი ამოვე
სიტყვებით აყვირდებიან:

„გწყალობდასთ მიქიელის დავლათი ახიელელთ, ტახტის მფლობელი, წალმართოდ მაგიარასთ, მშვიდობით შაგინახნასთ, ხალიხად მაგცასთ, ბალინჯ მაგაშორასთ, მესარიგოეს გწყალობდას, ნუ შაგინახნას, კლოვ უკეთი გულით გიმსახურას. ჯვარიონთ მაგცასთ წყალობა, დასტურსა, ველოსანსა, ხუცესს ენა-პირ გიკურთხას. შაუტოდვრად, შაუწყენლად შაგინახასთ“. საკლავი ჩვეულებრივად იკვლება. დასტური მას სასაკლავე სიბზე დადებს. შემდეგ წავა კურთხევა ჩვეულებრივად. მობრუნდებიან და ჯვარიონნი ისევ დარბასში შევლენ. თუ მესარიგოე პატივსაცემი კაცია, მასაც შეიყვანენ, თუმცა ის ძალიან იხათრებს, რადგან ჯვარიონთ გარდა აქ არავინ შედის. თუ ხუცესმა დაპატიჟა, მას არ გაუტენს ხათრს და შევა. ჯვარიონებმა დარბასში შესული კაცისათვის კი პატივისცემა იციან. რაც შეუძლიათ გაუმასპინძლდებიან ღუდით, არაყით, ხორციით და სხვა. მხოლოდ ის ჯვარის შიშით ყველას ხათრით ექცევა. საუფროსო სკამზე არ დაჯდება, ხმამაღლა არ ლაპარაკობს და სასმელსაც ძალით დააღვეინებენ — ხათრს კი ვერ გაუტენს.

მეზღენე-მესარიგოეებისათვის ტაბლის დადგმაზე შემდეგ გვექნება საუბარი. ამ დღეობასთან დაკავშირებით კიდევ სრულდება ზოგიერთი სხვა წვრილმანი წესიც.

არხოტის ჯვარიდან სოფელს „მიუდის“ (ერგება) ამ დღეობებში ექვსი ჩხუტი ღუდით. რადგან ჯვარში საჯარე ბინა არ არის და გარეთ ცივა, სოფელში გამოიხატავენ თავისუფალ ჭერხოს (ზემო სართული ხევსურული სახლისა), დაასუფთავენ, შეიტანენ ხეებს და დაწყობენ სკამებად კედლის პირებზე. მერე გაგზავნიან ბავშვებს და სოფელში ყველას შეატყობინებენ, რომ ამა და ამ ჭერხოში დასხდება ჯარიო. ამ საქმეს ხელმძღვანელობს ახალი მიცვალებულის პატრონი (ჭირის პატრონი), საღამო ხანზე ხალხი აქ მოიყრის თავს. ჯვარში გაგზავნიან ახალგაზრდებს ქვაბებით და ასაწყვი კეტებით, ამათ ჰქვიათ „მელუდენი“. მელუდენი მივლენ დარბასის კარში, ქვაბებს (ხევსურულად საწდეს) დადგამენ და პირჯვრის წერით ეხვეწებიან: „ხთისაგან გაგეშარჯოს შენის გამჩენისაგან, დიდო მთავარო ანგელოზო, ნურაით შამისაწყინდები, ნურაით შამიცოდებ, პირის ქართა, ფევის ნალითა, ზღენითა, სანთლით გადამაჯდი, დალოცვილო, ნურაის ინაბარს ჩამიდებ“. მერე მივლენ დარბასის კარებთან და დარბასში მყოფ ჯვარიონთ დაუძახებენ: „ამენდით, ჯვარიონნო, წალმამც წავივათ დღეი, დღეობაი“ — „დამშვენდით, მაგვიხეგდით მშვიდობით, წყალობა მიქიელისა, წალმ მაგეგებასთ მიქიელის დავლათი“ — უპასუხებენ ჯვარიონნი. მელუდენი დასხდებიან ქვის სკამებზე. დასტურები დარბასიდან გამოუტანან ღუდს

თასებით და დაალევინებენ. მერე მელუდენი ხუცესს სთხოვენ ლუდის დასხმას. ხუცესი ხანდახან გაჯიუტდება, მოუგონებს შარებს: იმან ყანა „დაალევინა“ ცხენს და დანალევზე გადაწყვეტილი პური არ მოიჭრება. ნიაო, იმან დროზე ჯვარის ყანა ვერ მოხნა, ვერ მომკოო და სხვა. თუ ზემოთ ნახსენები სარიგო მოყვანილი არ არის და ვინმეს აკლია, ხომ სულ არ დაუსხამს ლუდს, ვიდრე არ მოაყვანილებს, ბევრს ეფერებიან მელუდენიც და დასტურებიც ხუცესს, ბევრს ეხვეწებიან და გააბედვინებენ ლუდის დასხმას, ხანდახან კი მივა ჩხუბამდის, ზოგი მელუდე ვეღარ მოითმენს და ეტყვის: ეგ ლუდი ჩვენი ოფლით არის, ვხნავთ, ვთესავთ, ვდასტურობთ და შენ ვინა გდიხარ, რომ არ მოგვცეო. ამას კიდევ სხვები გაუჯავრდებიან: როგორ შეიძლება არხოტის ჯვარის კელოსნის გაჯავრებაო.

როგორც იქნება, დაასხმევინებენ ლუდს. ამოუღებენ თავის საწდეებიდან და დასტურებს შეპატიებენ: დაგვლოცეთო. დასტურებიც დაილოცებიან: „გამარჯვება კემწიფესა, იმის წყალობა გქონდასთ სოფლის მელუდეთ, მშვიდობით გამოფნასთ, ბევრ სთველ-გაზაფხულ მაგვევარასთ მშვიდობისა, კარგა ყოფისა“. „თქვენ იყოს მწყალობელი“ — პასუხობენ მელუდენი.

დალევენ ლუდს, ასწვენ კეტით ქვაბებს და წამოიღებენ. მივლენ სოფლის ჯარზე, დადგენ ლუდს და ეტყვიან: „ლუდი წინა, ვაებო“, წამოდება ფეხზე ხალხი და ეტყვიან: „მამტან ბედნიერი, მავიხებით მშვიდობით“. მელუდეებს მიიპატიებენ სკამზე და დასვამენ ცეცხლთან ახლო (მოსულები სოფლიდან ყველა მოიტანს შემას და აწყობენ იქ და ამითი ანთებენ ცეცხლს). გამოიკითხავენ ჯვარიონთ ამბავს, როგორ დაუხვდნენ ჯვარიონნი, ვინ მთვრალი იყო და ვინ ფხიზელი და ა. შ. სოფლის ხალხს ჯერ ლუდი არ უნახავს როგორია და ამაზედაც ეკითხებიან. ამ დროს კიდევ ორი ან სამი ყმაწვილი გაგზავნილია თასების მოსატანად ჯვარში. იქ სპილენძის თასები ბევრია შეწირული. მათ ლუდის სასმელად ხმარობენ. მოიტანენ თასებს, გარეცხავენ და ახალგაზრდები დადგებიან ფეხზე. თასებით საწდიდან ამოიღებენ ლუდს, მისცემენ უფროსებს და თუ დარჩა უმცროსებსაც მიაწოდებენ (ხალხი, ე. ი. „ჯარი“, ორად არის გაყოფილი. უფროსები სათავეში სხედან, უმცროსები კი ბოლოში. ამას „საუფროსო“ და „საუნცროსო“ ეწოდება). ერთი-ერთი უფროსი ხალხის თხოვნით ადგება (მანამდე სასმელს არავინ დალევს და არც დაილოცებიან) და მიცვალებულებისათვის „დალოცავს“ ერთ-ერთ საწდეს და ავსებულ თასებს. ვინც უფრო მოკლე ხნის მკვდარია, მოიხსენიებს იმ მკვდარს და დაუმატებს: „მისის მასპინძლობით, რაც წელს ახიელას დააკლდეს, იმათაც შაუნდანს“, ე. ი. შეიწყალოსო. დავუწვავთ, ახალი მკვდარი ამ სოფელში კვირიკა არის,

მაშინ ასე ეტყვის (ხელში თასი უჭირავს): „ღმერთო, დიდება შენდა, ღმერთო, მაღლი შენდა; ღმერთო, კაციც შენ გეხვეწებისა-დ სულიც შენ გეხარების, ღმერთო და დიდო არხოტის ჯვარო, ნუ დალოცვნი ელელთ თქვენს სადიდებლად- სულის საჯსნელად. ხთისა, კვირაის სადიდებელი ასა-დ ხთისა, კვირაის დიდებით, ჩემის სიტყვის მავსენებით, ზედ-დამარჩობის დღეგებლობით, ხთის წესითა, მღღლის წესითა, იერუმსალეთის ნათლით, ქრისტეს გარიგებით, სააქაოს ნათქვამ თუ საიქიოს მოდიოდას, წესი სამართალ იყოს, სულს შანდობა მიუდიოდას, ეს საწდეთა-დ ეს ავსებულები თასებიც (სავსე თასებით ხელში ხალხი ხმამაოულებლივ ფეხზე დგას) სულსამც კვირიკაისა-დ იმის მასპინძლობით წელს რანიც ახიელას დააკლდეს, იმათამც მავქმარების“. „შაუნდნას ღმერთმ“ — იტყვიან ყველანი. ამ დროს შეხუპრება იციან; ერთი ვინმე დაიძახებს: „შანდობა ხუცესს“. მაშინ ვინც დალოცა, ის ვალდებულია, ეს თასი დასალევად გადასცეს იმას, ვინც დაიძახა: „შანდობა ხუცესს“-ო, მაგრამ შებატიყებაზე ასე იტყვის: ვინაც ლოცა, იმანვე კოცნა. მე სხვა ამივსეო და არ ჩამოართმევს იმ თასს. მერე ვინც დალოცა, იგივე გამოცლის თასს, მეორეს კი საწდიდან აუესებს იმას, ვინც შენდობა დაუძახა. იმას დალოცავენ ყველანი: „გამარჯვება ჯემწიფესა, იმის წყალობა გქონდასთ ახიელელთ, საწალმართოდ მაგვიარასთ, ბევრ გიორგობაი, სთველ-გაზაფხულ მაგვეარასთ მშვიდობისა: კარგა ყოფისა, თასიანებს ჯელთა გაამასთ, მემუტვლებს მუჯლებ შაგარჩინასთ (ახალგაზრდები უფროსების პატივსაცემად ცალ მუხლზე დასხდებიან, ვისაც თასი არ უჭირავს), შაუნდნას, ვისადაც ღლოცეთ, მავქმარას“.

ზედამდეგები ყველას დაალევიანებენ თასებით ლუდს (აქ მარტო მამაკაცები არიან); ბოლოს ახალი ჭირისპატრონი მოიკითხავს ფანდურს. როგორც ჯვარში, ისე სოფლის ჯარზე საჭიროა „ფანდურის გატეხა“. ჭირისპატრონის ხათრით ფანდურს არავინ დაუტრავს, არც იმღერებს და არც ითამაშებს, მანამდის ის თვითონ არ იმღერებს. ჭირისპატრონი აიღებს ფანდურს, წავა და ჯარის ბოლოში ერთ მუხლზე დაჯდება. ახალგაზრდები დაარიგებენ ლუდიან თასებს. ყველას ხელში უჭირავს თასი და ჩუმად სხედან. მერე ჭირის პატრონი დაუტრავს და ხმამალა იმღერებს ძველ საგმირო სიმღერას. სიმღერის დროს მას თასით ლუდს დაალევიანებენ. ფანდურის დამკვრელი ადგება, ერთ ხელში ფანდურს დაიჭერს, მეორეში თასს. პირველი მომღერალი იმ თასს საწდიდან ისევ აავსებს, მიუტანს, ხელში მისცემს და ეტყვის: „ჯვარ დაგიწერას ღმერთმ“. „ჯვარის წყალობა გქონდას, მტერ მაიყვანი ნებას“ — ეტყვის მეორე. წავა, იქვე დაჯდება და გააგრძელებს მღერას. ვისაც თასები უჭირავს, მღერის დროს იმას თითობით ეუბნებიან: — „აი, დიდხანამც იმღერ, ღმერთმა ნულარაით შავაწუხას“. ამ სიტყვების თქმის დროს ცოტ-ცოტას სვამენ. გაათავებს მღერას, ადგება ფეხზე და იტყვის: „აი

თქვენის გამარჯვებისა“. ერთი ვინმე მივა და ეტყვის: „აჰალო, ჩამამეტანე, ყელ ამაგზრებოდ, აჰალო შასვი“. მომღერალიც ეტყვი: „შენი გამარჯვებისაო და დაღვეს ლუდს. ამის შემდეგ ვისაც სურს, იმღერებს, ვისაც სურს ითამაშებს და იმხიარულებს. თამაშობა ასეთ ჯარზე იშვილად იციან. აქ უფროს კაცებს თითოობით მისცემენ ფანდურს და ამღერებენ ძველ საგმირო სიმღერებს. მღერის დროს ასრულებენ ზემოთ მოყვანილ წესებს. ჯარიდან შეიძლება ლუდის ნაწილი მიეცეს ახალგაზრდებს, ისინი წაიღებენ რომელიმე ოჯახში, ან თუ ახალი მოყვანილი რაღაცა სოფელში, იქ უფრო წავლენ რძლის პატივსაცემად, დაპატიებენ ქალებსაც, რომლებსაც დააღვეინებენ ლუდს, რადგან სოფლის ჯარზე და ხატში ქალები არ მიდიან. იქ იმართება ცეკვა, მღერა და მხიარულება. სოფლის ჯარზე კი უფროსი ხალხი რჩება; ნელ-ნელა სვამენ და მუსაიფობენ ხევსურეთის წარსულ ამბებზე, გადმოცემებზე, რჯულზე. ასე ატარებენ სოფელში დროს.

ჯვარიონნი დარბასში ქეიფობენ. შეიძლება მეზღვენეებიც მოუვიდნენ, ზოგს ავადმყოფი ჰყავს, ან ჰყავდა და მკითხავი ეტყვის საკლავის ან კურეთის დაკვლას. ის მოიყვანს საკლავს, დააბამს დარბასის კარზე, იქვე კომკები დგას და მიუახლოვდება, დაიწერს პირჯვარს და „მოხსოვნეს მადლს“ (მადლის მოთხოვნა ჰქვია, მისული კაცი რომ ჯვარში პირჯვარს იწერს და ევედრება ადგილობრივ სალოცავს). შემდეგ მივა და დარბასის კარიდან ეტყვის: „აშენდით, ჯვარიონო, წალმამც წავიოსთ დღეი, დღეობაი“. ჯვარიონნი უპასუხებენ: „დაშენდი, მაგვიხედ მშვიდობით. მშვიდობით შენ მასვლა“. — „წყალობა კემწიფესა, წყალობა. წალმ მაგეგებასთ კემწიფის დავლათი“. „თქვენ იყოს მწყალობილი, თქვენის თავისა“. გამოუტანენ და დააღვეინებენ ლუდს. დაღვეის წინ დაილოცება ჩვეულებრივ: „გამარჯვება კემწიფესა. იმის წყალობა გქონდასთ ახიელელთ“... და გააგრძელებს, როგორც ზემომოყვანილია თასის დალოცვა. იტყვის, რატომ მოიყვანა საკლავი და რა მიზეზით. მიზეზი კი მრავალია. ერთხელ ერთი ჩვენებური კაცი გადაეკიდა დასტურს — შენ ჩემზე სიზმარი თუ რამე ნახეო. არაფერიო, — უპასუხა მან. მაგრამ ის კაცი რომ აღარ მოეშვა, მოატყუა: შენს მეორე ცოლს კალთაში ვაჟი ჰყავდა სიზმარში. მხოლოდ არხოტის ჯვარში ხარი უნდა დაკლავო. მესამე დღეს ხარი დაკლეს, მაგრამ ის კაცი ბოლოს მაინც უშვილოდ მოკვდა. დასტურმა თქვა — ვიცოდი, რომ მას მეორე ცოლი უყვარდა, ვაჟს მისგან მოელოდა და რომ არ მეშვებოდა, მეც ის ვუთხარი, რაც მას ენატრებოდაო. ასეთი სხვა მიზეზები ბევრი არის და რაიმე მიზეზის გამო იქნება მოყვანილი საკლავი, რომელსაც დასტური ჩვეულებრივ დაიჭერს და ხუცესი ხუცობს: „ღმერთმა ადიდას შენ ძალი, შენ სახელი, მიჭიელ მთავარო ანგელოზო. ამ სამსახურზე, პირის

საბანზე. შენა სამთავროდ, შენა გასამარჯოდ მიხმარი. შენ მეხვეწურ-
თად (სახელი) მამაშვილებსად, საშველოდ, სახოიშნოდ, საშველოდ
ნელად მიაგმარი, ღმერთი შენს ბატონობას გაუმარჯვებს. ბოლოს
კვლავ ხუცესი დაამწყალობნებს: „გწყალობდასთ მამაშვილებს, მეზღ-
ნედ მასულთ, მიქიელის დავლათი, საწლამართოდ მაგიარასთ, მშვი-
დობით შაგინახნასთ, ნუ შაგინახნასთ ზღვნობა, ყმობა, მსახურობა,
კლოვ უკეთესი გულით მაგვირძასთ“. ამასვე ეუბნებიან დასტურებიც
და ყველანი ამ სიტყვებს ყვირიან ხმამაღლა — „თქვენ იყოს მწყალო-
ბელი, ჯვარიონთ გწყალობდასთ, დასტურსა, კელოსანსა, ხუცესს ენა-
პირ გიკუროხასთ, შაუცოდვრად, შაუწყინრად შაგინახნასთ“, — ეუბნე-
ბა მეზღვნე.

ჯვართ პირდაპირ, მოშორებით, შეიძლება ვინმე ქალები იყვნენ
მოსული ამ ოჯახიდან, დასტურ-ხელოსნები იქაც ხმამაღლა ამწყალო-
ბნებენ: „მანდილოსნებო, გწყალობდასთ მიქიელის დავლათი“ და მი-
დის ჩვეულებრივი დამწყალობნება. ბოლოს მამაკაცებს გაუმასპინძლ-
დებიან დარბასის კარში, ქალებს კი გაუტანენ საწლით ლუდს. იქ ლუდს
დაალევიან დასტური და ეტყვის: „ჯერ არ წახვიდათ, წყალობას გე-
ტყვიეთ“. დასტური მიმართავს დასტურ-ხელოსნებს: მანდილოსნები მი-
დიან, წყალობა უთხარითო. დასტურ-ხელოსნები გამოვლენ. ქალები
რომ მათ დაინახვენ, ადგებიან, პირჯვარს დაიწერენ და წავლენ.
დასტურ-ხელოსნები დაუძახებენ: „წყალობა წაილით მიქიელისა, მან-
დილოსნებო, წყალობა! წაღმ გამაგყვასთ მიქიელის დავლათი“. ქალები
დიდხანს პირხატისაკე, უკუღმა მიდიან პირჯვრის წერით და ბოლოს,
როცა დასტურ-ხელოსნები გაჩუმდებიან, ისინიც მიბრუნდებიან და
წავლენ. მეზღვნე მამაკაცი კი დაჯდება დარბასის კარში და იქ და-
ალევიანებენ ლუდს. ასეთი მეზღვნე შეიძლება ოცამდინ და მეტიც მო-
ვიდეს. დასტურები ყველა საკლავს ატყავებენ, ტყავს მარილს დააყრი-
ან და იქვე ქანდარაზე გადაჰკიდებენ. დარბასში კი მთელ საკლავს ერთი
ფეხით რკინის ჩანგალზე ჰკიდებენ.

გიორგობა დღე ღამდება ასეთი წესებით. მეორე დღეს დასტურები
მობარშავენ დიდ ქვაბში ხორცს, დააწყობენ გრძელ ფიცრებზე პურს,
ხორცს და დაუძახებენ მეზღვნეებსა და მესარიგოეს. დასვამენ მწკრივ-
ზე და დაუდგამენ წინასწარ დამზადებულ ტაბლას წინ. დასტურები
ფეხზე დადგებიან, აავსებენ თასებს, დადგამენ სუფრაზე და ხუცესი
ეტყვის შენდობას მეზღვნეების მკვდრებისათვის. მისცემენ ხუცესს
ერთს ლუდიან თასს ხელში და ხუცესი იტყვის: „ღმერთო, დიდება
შენდა, ღმერთო, მადლი შენდა, ღმერთო, სულიც შენ გებარებისად-
კაციც შენ გეხვეწების. ხთისა-დ კვირის სადიდებლისად, ხთისა-დ
კვირის დიდებით, ჩემის სიტყვს მაგსენებთ, ხთის წესითა, მღდლის
წესით, იერუმსალეთის ნათლით, ქრისტეს გარიგებით, სააქაოს ნათქვამ

თუ საიქიოს მიდიოდას, წესი მართებულ იყოს, სულს შანდობა მიუღი-
ოდას. ეს დავსებულები თასებიც, ეს გარიგებულ ტაბლაიც, მეზღვნიეზღვი
სულსამც თქვენს მკვდართას მავემარების“. გადახრის ხუცსიხუცსიხუცსი
ცოტა ლუდს ტაბლაზე დაასხამს. „შაუნდას“ — იტყვიან სხვებიც. ერთი
აიღებს თასებს, დაურიგებს ყველას და ფეხზე ნადგომები იმ თასებს
დალევენ. მერე მეზღვნიეზღვი დასვამენ, დასტურები კი ფეხზე დგანან.
ერთი დასტური იღებს ტაბლიდან პურს და იქვე ტაბლასთან ერთ-ერთს
მისცემს, რომელიც ერთ პირზე პურს მოჰკიდებს ორივე ხელს, მეორე
პირზე დასტური, დასწევენ და გატეხენ ამ სიტყვებით: „ღმერთო,
გაუმარჯვი კემწიფესა; კემწიფეო, შენ სწყალობდი შენ მეზღვნიეზღვი,
ჯვარიონთ — დასტურსა, კელოსანს, დაადეგ წაღმ, შენი წყალობით შა-
ინახენი“. გატეხენ პურს, მოიტეხენ თავისთვის ცოტას და დანარჩენს
იქვე დადებენ. დასტური ყველა მეზღვნიეს ასე გაუმეორებს და გაუ-
ტეხს პურს (სხვათა შორის ხალხში დარჩენილია შეხედულება, რომ
პურის გატეხის დროს ვის მხარეზეც დიდი პური დარჩება, დედიძმანი
გაუმრავლდებიანო; ხევსურულად დედულნი). მერე შეუდგებიან ჭამას;
ხორცი აწყვია ასო-ასოდ დაჭრილი, ცივად მოხარშული, ადგილ-ადგილ
ტაბლაზე მარილსაც დააგროვებენ, რადგან ხორცი უმარილოდ იხარ-
შება. წვენი არ იციან. პურის ჭამის დროს დასტურები ფეხზე დგანან,
ამოიღებენ იქვე დადგმული ლუდიანი საწდიდან ლუდს და ყველას და-
უდგამენ ტაბლაზე წინ. ამას ჰქვიან „კარახანა“. დასტურნი პურის ჭა-
მის დროს ცოტახანს ასე აღროვებენ. მერე როცა ვინმე უკანასკნელ
ლუკმას დაიჭერს ხელში და იტყვის: „ღმერთო, გაუმარჯვი კემწიფესა,
კემწიფეო, შენ სწყალობდი მეზღვნიეზღვი, ჯვარიონთა, დასტურსა, კე-
ლოსანს, დაადეგ წაღმ, შენი წყალობით შაინახენი“, დასტური ეტყვის:
„აილი კარახანა, წყალ არ მაგწყურდა?“. მეზღვნიეც აიღებს და ილო-
ცება: „გამარჯვება კემწიფესა, იმის წყალობა გქონდასთ ახიელელთ,
მეზღვნიეზღვი, დასტურსა, კელოსანს, ჯვარის გამძლოთ, საწადმართოდ
მაგიარასთ, მშვიდობით შაგინახნასთ, ბევრ გიორგობაი, სთველ-გაზა-
ფხული მშვიდობისა მაგვარასთ, კარგად ყოფისა. შაუნდას, ვისა-
დაც დაილოც კი“. ასევე იქცევიან სხვებიც, ვინც პურის ჭამას თავი და-
ანება, ამ დროს ერთი დასტური ფანდურს უტრავს ფეხზე მდგომი და
სხვა დასტურებიც გვერდზე უდგანან. პირველად ერთი იმღერებს ძველ
რამე საგმირო სიმღერას, სხვებიც ამასვე გაიმეორებენ და ხმამაღლა
ყველანი ერთ ხმაზე ყვირიან:

„თქვენ ჩვენად რამ ჩამაგყარნათ, არწივნო, ქუშნო მთისანო,
სასტუმროდ საყვარელნი ხართ, მასპინძლად შექნო მზისანო“.

„სტუმართად მასპინძლობისა დღეს ჯერი ჯამარისია,
უკეთ-უკეთე სტუმარი, ომალოს თამარისია“.

ახლა მეზღვნეებიც უპასუხებენ თავის მხრიდან:

„მე აქა მასვლა არა ეთქვი, მაძოვა ამ ბალახისა,
აეხლა წასვლა არ მწადის, გაწირვა ამ ქალაქისა“

ქართველნი
წიგნწერთაჲსა

და სხვა.

ბოლოს ეს ამბავიც მოთავდება და აღმატებენ სუფრას (ასე ეტყვიან — „სუფრას აღმატეთ“). სუფრას რომ აიღებენ, დასტურები ყველას დააძალებენ ლუდს და როცა სმაც მოთავდება, ადგებიან მეზღვნეები, მივლენ კომკებთან ახლო, პირჯვარს დაიწერენ და იტყვიან: „დიდება ძალსა შენსა, დიდო მთავარო ანგელოზო, ნურაით შამისაწყინდები, ნურაის ინაბარს ჩამიდებ, დალოცვილო, მეწალმართე ანგელოზი გამამაყოლი, რასაც შეგაწყენ, ზღვნითა, სანთლით მაცდი, დალოცვილო“. ამ სიტყვების შემდეგ მობრუნდებიან იქვე მდგომ ჯვარიონთაკენ და ეტყვიან: „ჯვარ გეწერასთ ჯვარსაც, კაცსაც, ჯვარიონთაც“. „ჯვარის წყალობა გქონდასთ, წყალობა წაიღეთ მთავარანგელოზისა, წალმ გამაგყვასთ მთავარანგელოზის დავლათი“ — იქნება ჯვარიონთ პასუხი. მეზღვნეები გამოვლენ დარბასის კარიდან (დარბასის კარი არის დარბასის წინ პატარა შემოღობილი ეზოს მსგავსი. დარბასიდან ბანი არის წამოგრძელებული, რომლითაც დარბასის კარი ნახევრად წამოფარებულია). ჯვარიონნი გააცილებენ და კიდევ ეტყვიან: „ქელ მაგიმართასთ ღმერთმ, წყალობა წაიღით მთავარანგელოზისა“, მეზღვნეებიც უპასუხებენ: „ჯვარ გეწერასთ, თქვენ იყოს მწყალობელი“. ეს რომ მოთავდება, ახლა საჭიროა „აშლის დაშლა“. „აშალი“ არის ძალიან თხელი პატარა პურები. თუ რომელიმე ბავშვს მუწუტები აქვს, ან სურდო შეხვდა, ან ცოტათი ავად გახდა, ან სხვა ოჯახური წვრილმანი საქმეები რამე წაუხვდათ, „დობილთ“ დააბრალებენ. დობილნი ვითომ ყველა სალოცავებს ჰყავს. მიქიელს უფრო მძლავრი დობილები ჰყვანან, რომელთაც მეტი ვნება შეუძლიათ. მიქიელის დობილთ განსაკუთრებული სახელი ჰქვიათ — „მიქიელის ლაშქარნი“. მიქიელის ლაშქარში, მკითხავენის თქმით და ძველი ხალხის რწმენით, არიან წვრილი ბავშვები ძალიან მრავალნი. როცა გამოვლენ, ერთი მინდორი სულ უჭირავთ. ისინი გამოვლენ მზის ამოსვლისა და მზის ჩასვლის დროს. ამ დროს, მე მახსოვს, იქ ბავშვებს არ გაგვიშვებდნენ: „მზის წვერნი“ (ასე უწოდებენ მზის ამოსვლის და ჩასვლის დროს), ლაშქარნი იქნებიან გამოსულნი და იქ გავლა არ შეიძლებაო, ვინც გაივლიდა, თუ ის ავად გახდებოდა, ან მუწუტებს გამოაყრიდა, დააბრალებდნენ დობილთ: აგერ „დობილთ გამოთელეს“ და ავად გახდა, ან მუწუტი გამოაყარაო. დობილთ დაუშლიან „აშალს“ და თუ ძალიან გაჯავრებულნი, მაშინ თიკანს დაუკლავენ, მეტი მათ არაფერი ეკუთვნიოთ. ამ პატარა შესაწირავზე ისინიც მოიბრუნებენ გულს და მოარჩენენ ავადმყოფს.

სწორედ ასეთი ნამკითხველებისათვის ყველა ოჯახი გამოაცხობს აშალს. აშალს თვლიან ხუთმეტობით და ამბობენ, რომ აშალს მეთი უნდაო“, ე. ი. სამჯერ ხუთმეტი, — ორმოცდა ხუთი და აქვე ყველის ან ხორცის გულიანი პატარა ქადა, რომელსაც „საწინაო“ ეწოდება. როგორც ვთქვით, აშალი ძალიან თხელი და პატარა ზომის პურებია. ამათ მიიტანენ ჯვარში და ერთ რამე ჭურჭელში აგროვებენ. ბოლოს სადამო ყამზე, ან დილას, როცა „მზის წვერნია“, დასტურები ასწევენ ამ აშალს, გაიტანენ იქ, სადაც საამისო ადგილი ცალკე არის მიჩენილი, და ხუცესი მოახსენებს შემდეგნაირად (აშალს ხუცობა არ სჭირდება): „ღმერთმა აღიდას თქვენ ძალი, თქვენ სახელ-სამართალი, მიქიელის ლაშქარნო, ხთისაგან გამამობილნო, ხთისაგან წყალობა ნაქნარნო. თქვენად სამთავროდ, თქვენად გასამარჯოდ მაივმართო ეს სათამაშო (აშალს ასე უწოდებენ მკითხავის ენით), თქვენ მეხვეწურთად საშველოდ, სახიოზნოდ, სამწყალობნელოდ მაივმართო. თქვენდ სათამაშო არ დაუკლავისა-დ თქვენს წყალობას ნუ დააკლებთ, შანაცოდვარი, შანაწყინარი შაუნდევით, დალოცვილნო, რასაც შაგაწყენენთა, შაგცოდვებენტ პირის ქარითა, ფეცის ნალითა, იხვიენილით თქვენ მეხვეწურნი. დალოცვილნო, იხვეწნილით, მე თქვენ შამამიხვეწებინა-დ თქვენ თქვენს გამჩენს მორიგეს ღმერთს შაახვეწენით. შველდითა, სწყალობდით, სკევდითა, ზფარევდით თქვენთ მეხვეწურთ. გამარჯვება თქვენდა, თქვენის გამჩენის ხთისად“. დაწერენ ყველანი პირჯვარს და იტყვიან: „სწყალობდას მეხვეწურებს მიქიელის ლაშქარნი, საწალმართოდ მათარას“.

სანამ ხუცესი მოხსენებას შეუდგება, მანამდინევე ერთი დასტური ხმამალა დაიძახებს: „ყმაწვილებო, აშალი, აშალი“. სოფელში ამ ხმას ბავშვები ადვილად გაიგონებენ, რადგან სიხარულით ელოდებიან და იგამორბიან აქით, სადაც „აშალი უნდა დაიშალოს“ (ასე უწოდებენ). მოიყრიან თავს, ხუცესი ისევ დარბასში წავა და დასტურები აარჩევენ „საწინაოებს“ (საწინაო იმიტომ ჰქვიათ მას, რომ აშლის დაშლის დროს პირველად მათ გადაუყრიან ბავშვებს). ზოგი ბავშვები შეამხანაგდებიან და ამ შეამხანაგებას „ბედი“ ჰქვია. ერთიმეორეს ეტყვიან: „ბედნი ვიყენათო“, ე. ი. ამხანაგნი, და აშალს რასც მოკრეფენ („დაიტაცებენ“), ბოლოს გაიყოფენ.

დასტურები პირველად საწინაოებს თითოობით შორს გადაუგდებენ ბავშვებს. ბავშვებში ვინც მარდია, მოასწრებს და აიტაცებს. საწინაოების გადაყრა რომ მოთავდება, მთელს აშალს გადაუბნევენ. აქაც ბავშვები ეცემიან და იტაცებენ, რასაც ვინ მოასწრებს. აშლის და საწინაოების გადაყრის დროს დასტურებმა ხუმრობა იციან, გაუქნევენ ხელს ბავშვებს, ვითომც გადაუგდებენ რამეს და როლში შესული და აშლის ტაცებით გატაცებული ბავშვები ხელის გაქნევაზედაც ერთი-

მეორეს აწყდებიან. აწლის დაწლა მოთავდება. ვინც თავისთვის და-
იტაცა აწალი, ხომ მიაქვს მარტოს და თუ ვინმე ვისიმე „ბედნიერი“
ესინი იყოფენ. შეიძლება სამ-ოთხნიც იყვნენ „ბედნი“ და

ეს ამბავიც რომ მოთავდება, ახლა დასტურებს უნდა გამოლოცვა
(ასე ჰქვიან ხატიდან გამოსვლას და შინ წასვლას). გამოლოცვისათვის
დიასახლისი გამოაცხობს ერთ დიდ ხაგიწიან ქადას და ერთ საკვიროს.
გააკეთებენ სანთელს და სამ ღერს ერთიმეორეზე დაგრებენ. დადგა-
ვენ „გამასამალოზე“ (ასე უწოდებენ ამ ქადას) სახუცო კოჭობს, ჩა-
ასხამენ ლუღს და ხუცესი შეუდგება ხუცობას (გამასამალოზე მოა-
ვარანგელოზს აღარ ახსენებენ, ახსენებენ მედარბასე ანგელოზთ.
ხალხის რწმენით დარბასს ჰყავს თავისი საკუთარი ანგელოზები, რომ-
ლებიც ყარაულობენ მას და გამასამალოთი უნდათ ეს ანგელოზები
მოიმადლიერონ). ხუცესი იწყებს შემდეგ ხუცობას: „ღმერთმა აღიდას
თქვენ ძალი, თქვენ სახელი, მედარბასენო ანგელოზნო, თქვენად სამ-
თავროდ, თქვენად გასამარჯოდ მიავმარეთ ეს სეფე-სანთელი, სადიდე-
ბელი“ და ა. შ. ამას რომ დაამთავრებს (კურთხევა არ უნდა), ჯერ ხე-
ლოსანი იტყვის, დასტურებაც ჰყვებიან და ამწყალობებენ: „გწყა-
ლობდასთ ჯვარიონთ მედარბასეთ ანგელოზთ დავლათი, მშვიდობით
გამყოფნასთ, ნურაით შაგისაწყინდასთ, მეწაღმართე ანგელოზი დაგა-
ყოლასთ, დასტურთ დასტურობა ნუ შაგანანასთ, კელოსან დიდხან გა-
გიყოლასთ, დიასახლისს სწყალობდას, ნუ შაგანანას დიასახლისობა, კე-
თილის კახშვიაი“.

ამის შემდეგ ხუცესს მისცემენ სახუცო კოჭობს. ისაც პატარა დი-
დებას კიდევ იტყვის: „ღმერთმა აღიდას ამ ჭიქა-ბარძიშზე, სეფე-სან-
თელზე თქვენ ძალი, თქვენ სახელი, მედარბასენო ანგელოზნო, თქვე-
ნა სამთავროდ, თქვენად გასამარჯოდ მიავმარეთ ეს სეფე-სანთელი, სა-
დიდებელი, ხთის კარზე შაიტანეთ, თქვენიმც ძალი, სახელ დიდდები-
სად ჯსენდების“. ამ სიტყვებით ხუცესი თასს მაღლა ასწევს და კი-
დევ იტყვის: „გწყალობდასთ დასტურთ, საწაღმართოდ შაგირასთ.
ჯვართ დიდებაი, მეხვეწურთ წყალობაი“ და დაღვეს ლუღს. თასს ჩა-
მობართმევენ და თავის ადგილზე მიაბრძანებენ, თუ კიდევ რამეა, დაღე-
ვენ და შეუდგებიან ნარჩენი ქადების, ხორცისა და ტყავების განა-
წილებას („ნახვრის გასწორებას“). ხმიად-საკვირაო საკუთრად ხუცესს
რჩება, ხაგიწიანი ქადის ნაწვრეთები, თუ წვერი არა აქვს მოტეხილი და
მთელი არის, აქაც ხუცესს წილი აქვს; სამი დასტური და ხუცესი ოთხად
იყოფენ. დამტვრეული ქადები, პური და მოხარშული ხორცი სამ დას-
ტურს გაუნაწილდება, მხოლოდ რაც მოსახარში ხორცი დარჩა, ამას
გაიყოფენ ოთხად დასტურ-ხელოსნები, აგრეთვე ტყავებსაც ოთხად
ყოფენ.

დიასახლისს ყოველ ღამისთევა — უამისწირვაზე ეძლევიდნენ ქადის მეოთხედი. მას მიაქვს ამისი ნარჩენი. თუ საკლავები ჰქონდათ, ერთ კარგ ცხვარსაც მისცემენ ვატყავებულს.

განაწილების დროს არ შეიძლება თავისთვის რამე მოინდომონ და რაც ერგება, არც იმაზე შეიძლება უარის თქმა — რადგან ორივე შემთხვევაზე გაწყობა ჯვარი.

ასე მოთავდება გიორგობა. ჯერ დიასახლისი წავა, გაჰყვება ერთი დასტური და წაუღებს ბარგს. წასვლის დროს ეტყვიან: „წყალობა წაილი მთავარანგელოზისა, წალმ გამაგყვას მთავარანგელოზის დავლათი“. „თქვენ იყოს მწყალობელი, ჯვარ გეწერასთ“ — ეტყვის დიასახლისი და წავა. მერე დასტურები მადლს მოსთხოვენ (ასე ეწოდება პირჯვარს რო იწერენ და ეხვეწებიან სალოცავს) ჯვარს, ერთმანეთს გამოემშვიდობებიან და წავლენ.

დამთავრდება გიორგობა.

ჭ რ ი ს ტ ე (შ ო ბ ა)

გიორგობის შემდეგ მოდის დღესასწაული „შობა“, რომელსაც ხევსურულად ჰქვიან „ქრისტე“, მაგრამ მანამ ქრისტე მოვიდოდეს, გადაიხდიან „მარხოშამაქს“. „მარხოშამაქ წუხრას“ ოჯახებში ყველა ამზადებს ვახშამს. თუ ვისმე არაყი აქვს, ერთიმეორესაც ეპატიუებიან. ვახშამზე იციან ხინკალი, ან კეცეული, შეიძლება ფაფაც. დიასახლისი დაამზადებს გულს. გაურევს ერთიმეორეში მკრატლით ჩაჭრილს ზორცს, კომბოსტოს, შიბუს (ღანძილის მსგავსი ბალახის მწნილია), მოხარშულ კარტოფილს და ყველს. ამის გულს ერთიმეორეში არევს და გააკეთებს ხაჭაპურებს, გამოაცხობს ზედგანზე და ნაცარში, როგორც ზემოთ ნათქვამია სასანთლებების გამოცხობაზე. მერე გაბანს წყალში, გაბოხს გაბანილ გვერდზე და დააწყობს ერთიმეორეზე. თუ აქვს, დადგამს თხილიან ჯამს ან სხვა რამესაც. ადგება დიასახლისი, ხანდახან მამაკაციც და მიცვალებულისათვის „დასდებს სახელს“. ამ შანდობის თქმას რომ მოათავებს, დადგამენ ტაბლას, დასჭრიან კეცეულებს, ჩადგამენ ჯამებით ერბოს და დაუწყებენ ჭამას.

ეს ამბავი იწყება შობის ერთი კვირის წინ, ეს მარხვა ხევსურულად შვიდ დღეს გრძელდება. მერვე დღეს არის „ქრისტე“.

დღესასწაული რომ მოახლოვდება, ჩვეულებრივ იხარშება „საქრისტო ქვაბები“ (ლუდის მოხარშვას ქვაბის დუღებას ეძახიან). მარხვა რომ შეიკვრის, დასტურები ისევ მივლენ ჯვარში და როგორც ზემოთ აღწერილია, ადუღებენ ლუდს. ლუდს რომ აადუღებენ და ხუცესი საფუებად „შახყრის“. იმის შემდეგ იგი ჯვარში ცხოვრობს. დასტურებიც ემზადებიან საწელწდო ქვაბების დასაყრელად. გავლის მარხვის ერთი

კვირა და დასტურ-ხელოსნები კვლავ ყველანი იყრიან თავს ჯვარში. დღეობა ჩვეულებრივი ეკლესიის რელიგიურ დღესასწაულთან სურვედნული კავშირებული. წინათ იცოდნენ, ამა თუ იმ დღეობისას ცნობილ ღმერთებს ლავები სად რომელი უნდა ყოფილიყო დაღამების ან გათენების დროს. მერე კი ეკლესიები რომ შემოსულა, დაუკავშირებიათ იმ დღესასწაულთან.

ოცდაოთხ საღამოს თავს მოიყრიან დასტურ-ხელოსნები, (ქრისტე სოფელში სამ-ოთხ ადგილზე იციან). ერთი დასტური გაიგზავნება დიასახლისის მოსაყვანად. დიასახლისს ჩვეულებრივ მომზადებული აქვს მასანთოები; გულში ჩააწყობს ბოჭოლებს (სამკუთხედ პატარა პურებს), სანთლის მაგიერ მუშს.

ჯერ „მწევრის საფლავის“ პირდაპირ გალავანთან ანთებს მუშს და ევედრება მწევართ — რასაც აწყენს, იმის პატიებას. მერე ცოტათი გაივლიან და „ლამქართ“ პირდაპირ ასრულებს ასეთივე წესს. მერე ჯვართავე გალავანზე გადასასვლელ ადგილას, მერე ქვევართან, მერე სადიასახლისოს კარებთან, მერე სალუდე ქვაბთან და ბოლოს შოანთებს იქ, სადაც ვარცლი უდგას. ღმერთს ეხვეწება შევლას, დახმარებას, რასაც აწყენინებს, ყველაფრის პატიებას. ბოლოს დაჯდება სადიასახლისოში, ცეცხლი იქ დასტურის მიერ არის დანთებული და დიასახლისი შეუდგება ხავიწის დუღებას, ხავიწი ცოტათი გაიყინება და „ჩანახით“ ასწყავს. ჯერ გააკეთებს ღამისსამთელოს, მერე, როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, ხშიად-საკვირაოებს. ხშიადი უნდა ცხრა, საკვირაო ოთხი, ღამისსამთელო ერთი დიდი ქადა. მანამდინ ღამითევას შეუდგებიან, ჯვარიონნი სხვა წვრილმან წესებს ასრულებენ.

ხუცესის გარდა აქ კიდევ არის ერთი ხელოსანი, რომელსაც აბარია დროშა. დროშა ზოგიერთ დღეობაში გარეთ უნდა გამოვიდეს და ზოგში არა. სწორედ ამ დღეობაში (ქრისტე) უნდა გამოაბრძანონ გარეთ, მხოლოდ მის გამოაბრძანებას უნდა ერთი სანაულავი, რომ ამ საკლავის სისხლით გაინათლოს ხელოსანი, რომელიც ამის მერე „გაწმიდდება“ და გახდება ღირსი, ხელი შეახოს დროშას და გამოაბრძანოს. (დროშა არის შემდგარი სამი სუფთად გათლილი, დაახლოებით მეტრნახევარიანი ჯოხებისაგან. ორ ჯოხს თითო ნაპირზე ჩამოცმული აქვს ძველებური შუბები. ერთს კი ვარცხლის ჯვარი და ზედ შებმულია პატარა ზარი. დროშის ტარზე აგრეთვე შებმულია ხალხისაგან შეწირული ქრელი და თეთრი „ბაღდადები“ და ხელსახოცები. დროშა ძალიან წმინდად მიაჩნიათ და გარდა ხელოსნისა, რომელსაც ეს დავალებული აქვს, ხელს ვერავინ ახლებს. ისიც მაშინ მოჰკიდებს ხელს, როცა საკლავს დაკლავს, მის სისხლს შუბლზე და გულზე წაისვამს და ამითი განიწმინდება).

დროშა უნდა გამოიყვანოს ხელოსანმა, მაგრამ ამ დღეობაში არის სულ განსაკუთრებული ამბავი და წესი. ერთს კაცს, გვარსდნაძეს ულს, ძველ დროს დევი გაპქცევია, რომელსაც ის ხმლით დასდევს, დევი ჯვარის გაღვანში გადამხტარა, რადგან უფიქრია, ის იქ არ გადაჰყებოდა როგორც ჯვარში შეხიზნულს (ამას ხევესურული წესი სასტიკად კრძალავს), მაგრამ გაათრებულ კაცს ეს აღარ მოჰგონებია, გადაჰყოლია თან და ჯვარში მოუკლავს. ამაზე, ხევესურების რწმენით, ჯვარი გაწყრა და იმ კაცის საქმე ცუდად იყო, თუ მკითხავების რჩევით „ძენგლს“ არ დაიდებდა. ძენგლის დადება ჰქვია იმას, რომ როცა კაცი რამე დიდ დანაშაულს ჩაიდენდა, მაშინ ერთ-ერთ დღეობაში იყისრებდა ან ღამისთევას ყოველწლიურად, ან საკლავის დაკვლას ყოველწლიურადვე დანიშნულ დროს და დღეს, ან „დროშით განათვლა“ წელიწადში ერთხელ (დროშით განათვლა ჰქვია საკლავს რომ დაკლავენ და მის სისხლს „უწვევენ“ დროშას) და სხვა. წინათ არ ყოფილა წესად დროშით გამოყვანა ქრისტეს და ამ ნაროზაულს დაუღვია თავზე ძენგლი — ქრისტეს ღამისთევას, ჟამის წირვისა და დროშით გამოყვანის ხარჯის გაწვევისა. ე. ი. ამ დღეობაში მისი ჩამომავლობა განათლავს ხელოსანს და მათ ხარჯზე გამოდიან დროშანი. (ძენგლი გრძელდება შთამომავლობაზე), ნაროზაულთ გვარში ცალკე გვარად იყვნენ თამარიზძენი, რომელნიც ქრისტეს წინა დღეს მოიყვანდნენ საკლავს. გამოვიდოდნენ ხუცესი, ხელოსანი და დასტურებიც. თამარიზძეთ კაცი ვინც იქნებოდა, ხუცესს ეტყოდა: „ამენდით, ჯვარიონო, წაღმამც წაგივათ დღეი დღეობაი“. „დაშვენდი, მაგვიხვე მშვიდობით, მშიდობით შენ მასვლა, წყალობა მიქიელისა, წაღმ მაგეგებას მიქიელის დავლათი, ნუ შაგანანას ძენგლისა, დანადების შასრულება“, — ეტყვიან დასტურხელოსნები. ჯერ ცოტახან დასხდებიან, ისაუბრებენ და მერე ხუცესი, ხელოსანი და ერთი დასტური მივლენ სასაკლავესთან. დასტურს ჩვეულებრივ ცხვარი უჭირავს ხელში, ხუცესს — დანა და ხელოსანი ისე დგას იმათთან.

ხუცესი დაამწყალობნებს ძენგლის შემსრულებელსაც და ყველა იქ მყოფთაც. ყველანი ერთხმად აქოთქოთდებიან: „გწყალობდასთ მიქიელის დავლათი ძენგლის შამსრულებელს, საწაღმართოდ მაგიარასთ, მშვიდობით შაგინანასთ, ნუ შაგანანასთ ძენგლის დანადების შასრულება, კლოვ უქეთი გულით მაგეკრძასთ, ხალიზ მაგცასთ, ბალიზ მაგარიდასთ“.

ამის შემდეგ ხუცესი შეუდგება ხუცობას. დასტური ჩვეულებრივ ფეხებს უჭერს საკლავს, ერთ მუხლზე თითონ ზის და მეორე მუხლზე საკლავს იწვენს მარცხენა გვერდით პირაღმოსავლეთისაკენ. ხუცესი ყელში ჩაუგდებს დანას და გამოსჭრის შიგნიდან გარეთ (კურთხევა აქ საჭირო არ არის; არ იციან).

ყელგამოჭრილ საკლავს დასტური დადებს სასაკლავე სიბზე, ხუ-
ცესი ჩოხის კალთით გასწმენდს სისხლიან დანას, ჩააგებს აქაჩაში
და იტყვის: „გწყალობდასთ, თამარიზძენო, მიქიელის დადგინაობის
ღმართოდ მაგიარასთ, მშვიდობით შაგინანასთ, კლოვ უკეთი გულით
მაგკერძასთ, ნუ შაგინანასთ მსახურებაი“.

აქ მინდა მკითხველს გავაცნო, ხალხის გადმოცემით და რწმენით,
თამარიზძეთ კაცმა როგორ მოკლა დევი და რაზე დაედო ძენგლი.

დევები წინათ ბევრი ყოფილა და უწუხებია ხალხი. თურმე ლა-
მით თუ წავიდოდა სადმე კაცი, დახედებოდნენ და ეჭიდებოდნენ. დე-
ვებს ღვთიდან ჰქონდათ ნაბრძანები, რომ რა ძალის კაციც შეხედე-
ბოდათ, მეტ ძალას ვერ მოიხმარდნენ და იმავე ძალით შეებებოდნენ.
ახიელში არის სოფლის გიერდზე ერთი გიწრო და კლდიანი ხეობა
ნეთხიჩო. ძველი ხალხის რწმენით, ეს ხეობა დევების საცხოვრებელი
იყო. იქ ღამე სიარული არ შეიძლებოდა და თუ ვინმე წასვლას გაბე-
დადა, ვაი იმას, აუცილებლივ მოეჩვენებოდა დევი; ის კაცს ან ში-
ებმოდა, ან შორიდან შეაშინებდა და გააგიჟებდა. ს. ახიელში იყო იმ
დროს ერთი კაცი ფუნჩა, რომელსაც თოფი ჰქონდა. თურმე დევებს
მარტო ფუნჩასი და თოფისა ეშინოდათ. ხეობიდან რომ წავიდოდნენ,
გაივლიდნენ სოფ. ახიელს და ჩავიდოდნენ არხოტის ჯვარში. იქ და-
ღევდნენ რაც ლუდი იყო სულ და წავიდოდნენ ისევ ნეთხიჩოს. გა-
მოვლისას ფუნჩას სახლთან მივიდოდნენ და დაუძახებდნენ: „ფუნჩ შინ
ასა?“ შინ არისო, თუ დაუძახებდნენ, დევები იკითხავდნენ: „კუ შინ
აქა?“ (კუ — თოფი). აქვსო, თუ ეტყოდნენ, დევები უკანვე გაბ-
რუნდებოდნენ. თუ არა, ჩავიდოდნენ და დასკლიდნენ ლუდიან კო-
დებს (არხოტის ჯვარს ხეტიდან არ ჰქონდა მოლოცვილი დევებთან
ბრძოლა). ამ დროს არც გორული ჯარი იყო მოყვანილი, (კორულ
ჯვარსაც უწოდებენ, ჯაჭველსაც და წმიდა გიორგისაც. მას აქვს დევ-
კერპთან ბრძოლა ხეტიდან მოლოცვილი). ხალხი რომ შეწუხდა, წა-
ვიდნენ ქავთარნი და ოჩიაურნი და საიდანაც მოიყვანეს ჯაჭველი დე-
ვებთან საბრძოლველად. ჯაჭველი დაარსდა ერთ ხმელ გორზე და
დაერქვა „ჯაჭველი ხმელის გორისა“. მან დაუწყო დევებს ბრძოლა და
შეაშინა ისინი. მაგრამ ჩუმიად ერთი დევი მაინც იპარებოდა და სვამ-
და ლუდს. ერთხელ ღამით თამარიზძეთ ვიღაც პაპის-პაპას მოესმა დე-
ვის ხმა. მაშინ ფუნჩის მეტს თოფი არავის ჰქონდა. თამარიზძეთ კაცი
გამოვარდა ხმლით და დევს გზა შეუტრა. დევემა მხარი აუქცია და სხვა
გზით წავიდა. ის კაცი დაედევნა, დევი გაიქცა და მაინც ლუდს მივარ-
და დასაღვივად. კაცი შევარდა ჯვარში და დაინახა, რომ დევს თავი
კოდში ჰქონდა ჩაყოფილი. ეს კაცი ჯაჭველის ყმა იყო და ძალი იმი-
საგან ჰქონდა. დაჰკრა ხმალი კისერში, თავი გააგდებინა და დევის
სისხლით აივსო კოდი. ჯვარი გაჯავრდა, რადგან ჯერ იქ შეხიზნული

დევნი მოკლა, მერე დევის სისხლით მოსვარა დარბასი. ანტონოვსკის გულის მოსაგებად ამ კაცმა საშვილ-შვილიშვილოდ დაიდო ხელის მოკლე ლი ძენგლი.

ხელოსანი, წესია, განათვლამდე დღეში სავჯერ იბანს ტანს, თუ მეტისმეტი სიცივე არ არის, მდინარეზე, თუ არა სახლში, მაგრამ სახლში ტანის დაბანა მაინც მიღებული არ არის. სანათლავს რომ პირველად დანას გაუყრის ყელში და პირველი სისხლი გამოუვია, ვინც ინათლება, ის ორივე ხელს მიუშვერს და სისხლით შეიღებავს ხელებს (ანტონოვსკი ჰქვია „მუჰათ სანთელი“). მერე ხუცესი შუბლზე და გულზე სისხლში ამოვლებულ თითს წაუსვამს და ჯვრებს გაუკეთებს. ამ წესების შესრულების შემდეგ ხელოსანი, ხუცეს-დასტურები და ძენგლის შემსრულებელი ყველანი შევლენ დარბასში. ძენგლის შემსრულებელს მიტანილი აქვს არაყი და ყველას დააღვინებს. ხელოსანი აიღებს დროშის ტარებს, დააწყობს ერთ ადგილას, მიიტანს დროშის მოწყობილობით სავსე „ტაგრუცს“ (ხის ყუთი), დაიდგამს და შეუდგება დროშათ მომზადებას, ანუ დროშათ აბმას. პირველად იღებს ერთ დროშის ტარს, იწერს პირჯვარს და იტყვის ჩუმად: „ნუ რაით შამიცოდებთ, დალოცვილნო“. ხელოსანი დროშათ აბმამდინ არავის დაეღაპარაკება და არც ხმას იღებს. პირველად ერთ წვერში მოახვევს დროშის ტარზე ერთ ხელსახოცის წვერს და ჩამოაკვამს ზედ შუბს, მერე დროშის ტარს ორ-სამ ადგილას კიდევ შეაბამს შემკობილად ჭრულ ხელსახოცებს ან აბრეშუმის ბაღდადებს და იქვე დანიშნულ ადგილზე მიაყუდებს. მეორესაც ასე გამოაწყობს, მესამეს ვერცხლის ჯვარს გაუკეთებს და ზედ ზარს შეაბამს. სამივეს რომ გაამზადებს, ტაგრუცს დაკეტავს და თავის ადგილზე დადგამს. ჯვარივინები გაიგებენ, რომ დროშა მზად არის და ყველანი გავლენ „დარბასის კარში“. მიდროშავე (ხელოსანი) იღებს დროშას ორივე ხელით და დააწყებინებს ზარს წკარუნს. შემოთვლის ასე დარბასის ყველა კუთხეს და მერე გამოვა გარეთ. „დარბასის კარსაც“ შემოთვლის ზარის წკარუნით და მიიტანს თავის დანიშნულ ადგილას, სასაკლავესთან ახლო. აქ დადგება პირადმოსავლეთისაკენ, დაიდგამს სამივე დროშის ტარს მარჯვენა ფეხზე და აწკარუნებს ზარს. ამ დროს ხუცესს უჭირავს „მეძენგლის“ ე. ი. ძენგლის შემსრულებლისაგან მოტანილი არაყით სავსე კოჭობი და იწყებს ხუცობას: „ღმერთმა ადიდას შენ ძალი, შენ სახელ-სამართალი, მიქიელის დროშათ მცაო, მთავარო ანგელოზო, შენა სამთავროდ, შენა გასამარჯოდ მაივმარი ეს ჭიქა-ბარზიმი, სადიდებელი შენ მეძენგლეთად თამარიზძეთად, მედროშაის ივანესად, სამველოდ, სახოიშნოდ, სამწყალობნოდ მაივმარი. ხთის კარზე შაიტანი, ღირსეულად იწირი, ღმერთი შენს ბატონობას გაუმარჯვებს... და სხვა ჩვეულებრივი ხუცობა. ბოლოს იტყვის: „ჯვართ დიდებაი, მეხვეწურთ წყალო-

ბაი“ და დაღვეს ცოტა არაყს. მერე დასტურებსაც მისცემს, ხელოსან-
საც და ყველანი დაილოცებიან ისევე, როგორც ხუცესი. თანაგრძობა
გამოიცილება, ჩამოართმევენ, თავის ადგილზე წაიღებენ, და
ვეც სამივე დროშას ერთად მიაყუდებს დანიშნულ ადგილას.

აქვე საჭიროა ვთქვათ, თუ საიდან არის დროშის მოწყობილობა
შეძენილი; ყოველივე ხალხისაგან შეწირულია. თუ წავა ვინმე სადმე
ქალაქში, იყიდის ან გაჰყიდის რამეს და ისარგებლებს, მაშინ ჯვარსაც
წილს უღებს. იყიდის ბაღდადს ან ხელსახოცს. შეიძლება ავად იყოს
და მკითხავმაც ურჩიოს: ერთი ბაღდადით დროშის ტარი დაამშვენეო.
შეიძლება თვითონაც მოისურვოს — მოდი კარგ რამეს შევწირავ და
იქნება კარგი რამე მომენიჭოსო. შეიძლება ახალმა მოყვანილმა რძალ-
მა შესწიროს თავის სადღეგრძელოდ.

დროშას რომ თავის ადგილზე მიაყუდებენ, მერე შეუდგებიან
ლამისთევას. დასტური ჩვეულებრივ შემოიტანს ლამისამთელოს (აქ
გამორჩა: დროშა რჩება გარეთ ექვს იანვრამდინ და ამ ხნის განმავ-
ლობაში სოფლის ქალები დროშის პატივსაცემად ხელსაქმეს არ აკე-
თებენ), დააწყობს სპილენძის სამფეხა ტაბლაზე ჩვეულებრივ, ხუცე-
სი გახსნის ლუდს (სხვათა შორის ქრისტეს არხოტის ჯვარში ლუდი
ბევრი არა აქვთ, მაგრამ სხვადასხვა ჯვარებიდან სცემენ პატივს და
უგზავნიან) და ავსებენ ლუდით სამს თასს: ერთი სახუცო კოჭობი იქ-
ნება და ორი სხვა ვერცხლის თასი, დააკრავენ სამ — სამს ერთმანეთზე
დგრებილ სანთელს, მოუკიდებენ ცეცხლს, ყველანი ქუდმოხდილნი
ფეხზე დადგებიან და ხუცესი ხუცობს... და შემდეგ როგორც გიორ-
გობის ლამისთევაზე არის თქმული, იგივე წესი სრულდება უცვლე-
ლად. ხუცობის დამთავრების შემდეგ არის მეორე ლამისსამთელო
მეტენგლისა. ხუცესი მასაც ასეთივე წესით ხუცობს: „დიდება ღმერთ-
სა, მაღლი ღმერთსა“ და სხვა. მხოლოდ აქ ჩაუერთავს „მეხვეწურისად,
მეტენგლისად, მაგის თავისად, ჯალაფობისად“, ხუცობები რომ მო-
თავდება. ხუცესი აიღებს ხელში თასს და კიდევ გაადიდებს: „სწყალობ-
დას მეხვეწურთაცა-დ მიაყურებელსაც“. „ჯვართ დიდებაი, მეხვეწურთ
წყალობა“ — იტყვიან ყველანი და შეუდგებიან სმას. ამ დროს ვისაც
თასები არ უჭირავს, იღებენ ფანდურს ხელში (ჭირის პატრონი აქ აღრე
იქნება მოსული და ფანდური ექნება გატეხილი. ჭირის პატრონი დღე-
ობის წინა დღეს სამართებელსაც მიიტანს და მის მიცვალებულზე მო-
შვებულ სამგლოვიარო თმა-წვევს მოაპარსვინებს ყველას, რადგან არ
შეიძლება წვერმოშვებულმა კაცმა ჯვარის წესი რამე შეასრულოს.
ჭირის პატრონი ვალდებულია მოაპარსვინოს, რადგან მისი ხათრით არ
იპარსავენ პირს). ერთ-ერთი დაუკრავს და იმღერებს რამე ძველ სიმ-
ღერას.

ბოლოს გამოსცლიან თასებს, მომღერლები ფანდურს გააჩუბებენ და „მუხლზე დასხდებიან“ (მუხლზე დაჯდომა ხდება ყოველდღიურ ცეცხლ მუხლზე), თასიანებს თასებს ჩამოართმევენ, რომლებიც ჩამოართმევის დროს ეტყვიან: „მტერს ჩამართვით იარაღი, მტერი იყოს თქვენ კელ მარეული, მტერიც ნუ მაგერევისთ“. „ღმერთმა გაამასო მუკლით“ — პასუხობენ მუხლზე მსხდომები და დგებიან ფეხზე.

ღამისთვის წესები რომ მოთავდება, დაიწყებენ სმას; დაღვეენ და მოპყვებიან წარსულ ანდრეზების საუბარს (ანდრეზი ეწოდება ძველ გადმოცემას), ლაპარაკობენ რელიგიურს, საგმიროს, რკულისას და სხვა. ამასობაში მოიხარშება ხორციც, ხელოსანს სანათლავის ნახევარი რომ დაუტოვეს (ჩვეულებრივ სანათლავი პატრონს მიაქვს და ზღვენი ჯარში რჩება, მაგრამ ამ სანათლავის ნახევარს უტოვებენ, რადგან აქ განსაკუთრებული მდგომარეობა არის; სანათლავის მოპყვანი სხვა არის და გაინათლა სხვა. ტყავი და ნახევარი ხორცი იგზავნება მეძენგლის სახლში). ხორცი რომ მოიხარშება, ამოიღებენ და დააწყობენ ტაბლაზე ასო-ასოდ დაჭრილს.

ხუცესი ღამისსამთელოს დაუსვამს ჯვარად დანას ამ სიტყვებით: „ღმერთო, გაუმარჯვი მთავარანგელოზსა, მთავარო ანგელოზო, შენ სწყალობდი ჯვარიონთ, დასტურსა, კელოსანს, მეძენგლის შამსრულე-ბელს, შენი წყალობით შაინახენი“. დასტური გამოართმევენ დანას, დაჭრის წვრილ ნაწვრეთებად. ჭადას; ერთ მეოთხედს დიასახლისისათვის ცალკე გადადებენ (დიასახლისს ყოველ ღამისსამთელო-ჭამისსა-წირზე ეკუთვნის ერთი მეოთხედი), ხმიად-საკვირაოს ცალკე დააწყობენ — ეს საკუთრად ხუცესს ეკუთვნის. ნაწვრეთებს დააწყობენ ტაბლაზე და იქ მყოფებს ტაბლასთან დასვამენ. თითობით ყველა დაილოცება: „ღმერთო, გაუმარჯვი კემწიფესა. კემწიფეო, შენ სწყალობდი შენთ დასტურთ, მეძენგლეს, ხუცესს, კელოსანს, შენი წყალობით შაინახენი“. ამ სიტყვებით ყველა მოიტეხავს პურს და ჭამენ. დასტურები ჩამოარიგებენ კარახანას და ყველას დაუდგამენ წინ ლუდით სავსე თასს. როცა ჭამას გაათავებენ, თითობით იღებენ თასს ხელში და ილოცებიან: „გამარჯვება კემწიფესა, იმის წყალობა გქონდასთ ჯვარიონთ, დასტურსა, კელოსანს, მეძენგლეს. წეუსლა მწყვდეულს, კელმწიფის კარის მლოცავს, თასიანებს კელთა გაამასო, მემუჯლეებს მუკლები შავარჩინასთ“.

როგორც აქ არის ნათქვამი, ასეთივე წესით დღეობობენ ყველგან. მხოლოდ არის ცოტა გარჩევა, რაც აქ იქნება მოყვანილი. მთის ვე-შაგში დღეობა არის ჩვეულებრივ. როგორც აღწერილია გიორგობის დღეობაში: ხუცობა, ღამის თევა, სასანთლე, სანთელი, სადიდებელი და ა. შ. უნდა ითქვას, რატომ ჰქვიათ მთის ვეშაგი. ზოგი მას მთის ვეშავს ეძახის. აგრეთვე ჰქვიათ გაბრიელ მთავარანგელოზი. ეძახიან

მოძმე მიქიელისას. ვეშავი არის ყარაული (მთის ვეშავი მთის ყარაული). როგორც გიორგობას მოვიხსენიეთ, ყველა ჯვარებიდან იმსახურება თითო დასტური, რომელსაც ნიაქეს თითო რვლის ჩხუტას და ადარებენ ერთიმეორეს არხოტის ჯვარში.

ჯაბუშანურთ ბანურაში, ე. ი. მიქიელ კარის მეზობელში დაამზადებენ ლუდს, არაყს. მათ აქვთ ერთი თავისუფალი კოშკი, რომელსაც ჰქვიან ბაჯათ ქვიტკირი. არხოტის ჯვარიდან მიაქვთ დამზადებული სისწყვენი (ამას, რა თქმა უნდა, ჯაბუშანურთ დასტური თვითონ ამზადებს). ბაჯათ ქვიტკირში კოდს დადგამენ და ჩვეულებრივად აფუვლებენ ლუდს. ჯაბუშანურთ ჯვარში სხვა მოწყობილობა არაფერი აქვთ. სალუდე ქვაბს, თასებს და სხვა რამეს ხმარობენ არხოტის ჯვარისას. აქაც ჩვეულებრივ ჰყავთ დასტური თავის გვეარიდან. მხოლოდ ხუცესი თავისი არა ჰყავთ და რადგან ამათი ჯვარი მიქიელის მოძმეა, მოჰყავთ მიქიელის ხუცესი. მიქიელის ხუცესი მაინც ნათი გვეარიდან უნდა იყოს აუცლებლივ. ეს მემკვიდრეობით არის თითქმის.

ღამისსამთელოს და ჯამსაწირს თვითონ დასტური გამოაცხობინებს შინაურ დიასახლისს. ეს იქნება ხორცის, ყველის, ხაჭოს და ასეთების გულიანი. ღამისსამთელოს რომ მიიტანენ, მაშინ არხოტის ჯვარიდან ხუცესიც მოჰყავთ. დადგამენ კოდთან რვლის ჩხუტას, კოშს და სანთელს. იქვე ტაბლაზე იქნება დადებული ერთი პატარა ქადა და ერთი საკვირაო. ამას ჰქვიან „კოდ-საკურთხეველო“. მიიტანენ ქაფქირს და საჭიჭე ბაკანს. დასტური სთხოვს ხუცესს კოდის გახსნას. ხუცესი მივა, კოდს მოხსნის შემოჭირებულ თოკს და პირზე დაფარებულ ფარდავს, ქაფქირით. მოხდის ზედ მოდგმულ ჭიკვს და ჩადებს საამისოდ მიტანილ ბაკანში, ამოიღებს კოშით ლუდს და ასხამს საწდევში (ქვაბი იქნება თუ რვლის ჩხუტა საერთოდ საწდევს უწოდებენ). ავსებს ერთ სპილენძის თასს, დგას „კოდ-საკურთხეველიან ტაბლაზე და სანივე სანთლისაგან დაგრეხილ სანთელს აკრავს ზედ. მხოლოდ ერთ ღერ სანთელს კოდზე დააკრავს და შეუდგება კოდის კურთხევას. „ღმერთმა ადიდას შენ ძალი, შენ სახელ-სამართალი, მიქიელ კარის მეზობელო, მოძმევ მიქიელისაო. შენა სამთავროდ, შენა გასამარჯოდ მაიგმარი ეს კოდ-საფუარი, სადიდებელი. შენ ჯაბუშანურთად, მაგათ თავისად, ჯალაფობისად, კაცისად, საქონისად საშველოდ, სახოიწნოდ, სანწყალობნელოდ მაიგმარი. შენდ დღეობა, რიგის ყენება არ დაუკლავად შენ შენს წყალობას ნუ დააკლებ, ხთის კარზე შაიტანი, ღმერთი შენს ბატონობას გაუმარჯვეს. ამინ, დიდება ღმერთსა, მადლი ღმერთსა, დიდება დღეს-დღესინდელსა, ძალს ხთისას, ძალს კვირაისას. დიდება-დ გამარჯვება შენდა, მიქიელ კარის მეზობელო, მოძმევ მიქიელისაო. ღმერთმა გადიდას, ღმერთმა გაძრიელას, ამ კოდ-საფუარზე და სადიდებელზე. ღმერთმა მაგცას ცამდინ სიმალღე, ზღვამდინ სი-

მავრე, შველვა, რგება, ხოიშნობა შენ მეხვეწურთად ჯაბუშანურთად, ვენ
 სახან ჯაბუშანური, გეხვეწებიან. შაიხვეწნიდი. რასაც მკარწედა, გმდ
 ხე გიძახებდანი, იმ მკარ, იმ გულზე გაუგონიდი. რასაც წყალობას გე-
 თხოვებოდანი, გამჩენს ღმერთს დაუთხოიდი. წინაპირად კაცის მეხვე-
 წური კაცსა კას დროს მათმატიდი, ღონე-ქონეს მათმატიდი, შენ ზღვენ-
 თა დიდებათ მაემატების. ველთ ვინ გავიდოდას შენ მეხვეწურთ ჯაბუ-
 შანურით ყუდროშიით, ბედსა, დავლათს შენს აჯსენებლას, შენ ბედი,
 დავლათი დაავმარიდი. შორს მყოფ ახლოს დაუხვდიდი, შენ კაბის
 კალთა ჩაუფარიდი. სხვა ხთის ნაბადებ თუ რა უწყებოდას, უმართდ-
 ებოდას, მაღლი დაუთხოვიდი, სხვასთან უშეიდი, თათღ უშველადი,
 თათღ გულწალმა, პირწალმ დაუბრუნდიდი. ხთის იასაულნ გამავედო-
 დანი ხთისაგან გამაშობილნი, კორციელთ ბეგრევდანი, ყალანს იღებდანი,
 შენ მეხვეწურთ ყუდროს ნუ მახკერძებ. ეკერძებოდას, ნებით ახდი-
 ვიდი, ნების ბაგარი გაატანივიდი, სხო ყუდრო-შარა გაასწავლიდი,
 იხვიენიდი, შენ მეხვეწურნი, იხვეწნიდი ავის დღისად, ლალის მტრი-
 სად, სახიანოს საქმისად. ჩემგან რაც დიდებას, კსენებას გაკლდებო-
 დას, მიქიელ კარის მეზობელო, შენს წყალობას მათმატიდი. შენ ჯა-
 ბუშანურთად კაცისად, საქონისად, ქუდოსან-მანდილოსნისად მშვე-
 ლელი, მლხენელი, მხოიშნებელი, წაღმამდეგამც ხარ. შველდი, სწყა-
 ლობდი, სცევიდი, ხფარევიდი. გამარჯვებას შენსა, შენის გამჩენის ხთი-
 სას“.

რომ დაამთავრებს, ჯერ ხუცესი დაამწყალობნეს და მერე ყვე-
 ლანი აქოთქოთდებიანი: „გწყალობდასთ ჯაბუშანურთ კარის მეზობლის
 დავლათი, საწაღმართოდ მაგარასათ, მშვიდობით შაგინახანასთ, ბერ
 წელწად-ქრისტე მაგგვარასთ მშვიდობისა, კარგად ყოფისა (წელწა-
 დი — ახალი წელი, „ქრისტე“ — შობა) თქვენ მაგცასთ წყალობა
 წელსა, მწყვდეულს (სტუმრებს), კარის მეზობლის მლოცაის ყუ-
 რით მაყურებელს. დასტურ-ველოსნებს მაგცასთ წყალობა. დასტურს
 დასტურობა ნუ შაგინანას, კელოსან დიდხან გავიყოლას, მათუოდ-
 ვრად, შათუყინრად შაგინახანას“.

დამწყალობნებას რომ მოათავებენ, თასს აიღებენ და ხუცესს მის-
 ცემენ. ხუცესი კიდევ იტყვის ცოტა დიდების სიტყვებს: „შენა სამ-
 თავრო, შენა გასამარჯოდ მაიჯმარი ეს კოდ-საფუარი-დ სადიდებელი,
 მიქიელ კარის მეზობელო. შენ მეხვეწურთად ჯაბუშანურთად საშვე-
 ლოდ, სახოიშნოდ, საწყალობნელოდ მაიჯმარი, ხთის კარზე შაიტანი,
 მაგითამც დიდი ხარ შენის გამჩენის ხთის კარზე“. კიდევ იტყვიან:
 „გწყალობდასთ მეხვეწურსაც, მაყურებელსაც“, „თქვენი იყოს მწყა-
 ლობელი“ — უპასუხებენ.

„ჯვართ დიდებაი, მეხვეწურს წყალობა“ — ამ სიტყვებით ხუცესი
 მოიყუდებს თასს და ცოტას დალევს, გემოს გასინჯავს და შეათასებს.

ლუდს, მერე სხვებსაც მიაწვდის ამავე თასს. ყველანი მოკლე სიტყვებით დაილოცებიან: „გწყალობდასთ მეხვეწურთ“, გასინჯავენ ღვინოს და ყველა თავ-თავის გემოვნების მიხედვით შეაფასებს. ამ თასს რომ გამოსცლიან, მობრუნდებიან და დგამენ ახალ დასხმულ ღვინოს სანჯდეს, დააწყობენ ტაბლაზე ღამისსამთელოს, ხმიად-საკვირაოებს და სამ ღვინოს სპილენძის თასს (აქ ვერცხლის თასები არა აქვთ), ზედ დააკრავენ სამ-სამის ღეროსაგან დაგრეხილს სანთლებს და ხუცესი შეუდგება ღამისთევას ჩვეულებრივი ლოცვებით, აქ სხვა ღამითევისაგან არაფერი გარჩევაა, მხოლოდ ახსენებენ „მიქიელ კარის მეზობელს“. ვითომ ეს პატარა მიქიელია და სოფელში მცხოვრებლების კარის მეზობელი არის, რადგან მისი სადღეობო სოფელშია და არა ისე, როგორც სხვა ჯვარები არიან სოფლის მოშორებით. მას ღამეს უთევენ. ხუცობა და კურთხევა სრულიად ჩვეულებრივია. ბოლოს, თასების დაცლის დროს უმღერებენ ერთიმეორეს (სხვათა შორის არის ახიელში ისეთი ჯვარები, რომ ქრისტე არ იციან, ასეთებს დაპატიებენ ისინი, ვისაც დღეობა აქვთ). ერთი აიღებს ფანდურს (ჭირისპატრონი ადრე მივა და გასტეხს ფანდურს), დაუკრავს და იმღერებს რაიმე ძველ სიმღერას. სხვა ფეხზე მდგომებიც ამასვე გაიმეორებენ. უმღერებენ ჯაბუშანურების საგმირო სიმღერებსაც, რადგან ჩვეულება არის, რომ ვისი გვარიც პატივს სცემს, მათ სასიამოვნოდ მათი წინაპრების საგმირო სიმღერებს მღერაინ. ისინიც სიმღერითვე უბასუხებენ. სიმღერა ბოლოს, თასის ჩამოყრით და მუხლიდან ზეზე ადგომით დამთავრდება. დასხდებიან და დალევენ ცოტ-ცოტას. ცოტა პურსაც შეჭამენ. ხუცესი წავა არხოტის ჯვარში. ჯაბუშანურნი კი დიდ სტუმართმოყვარეობას იჩენენ და პატივს სცემენ წლის განმავლობაში ერთადერთ საკუთარ დღეობაში დაპატიყებულ სტუმარებს. ასეთივე წესით სრულდება „ბადათ დღეობაც“. ბ. დანი არიან ნაოროზაულეების ქვეგვარი; ძირითადი გვარი არის ნაოროზაული და გვარში ისინი კიდევ იყოფიან ქვეგვარებად: ბადანი, ქავთარნი და ჩაბაკაურნი. ქავთარნი დღეობობენ ოჩიაურებთან ერთად და ჯაჭველში ასე იხსენიებიან: „ქავთარ-ოჩიაურნი“. ბადანი დღეობას იხდიან მარტო ერთხელ — ქრისტეს. სხვა დღეობებს ისინი არ იხდიან. მათ სალოცავს უწოდებენ ჯაჭველის ლაშქართ. ჩაბაკაურთ ჰყავს კიდევ თავისი საკუთარი ჯვარი ჯაჭველთან ერთად, რომელსაც ეძახიან გიორგი ხმელის გორისას, და ხსენდებიან ერთად ჯაჭველი და გიორგი ასე: „ჯაჭველო, გიორგი ხმელის გორისანო“. თქმულება ისეთია, თითქოს ისინი ერთიმეორის მოძმენი ყოფილან (ჩაბაკაურთ სალოცავს — გიორგის მეორე სახელსაც ეძახიან — მინდორის ჯვარს. როცა მოსახლეობას დარი შეაწუხებს, ან ავდარი, მაშინ მას უკლავენ საკლავს დარ-ავდრის გამო-სასწორებლად. ამბობენ: ცა-ღრუბელთ ხელობა მაგას აბარიაო. თუ

წვიმიანობამ შეაწუხა ჭირნახული, მინდორის ჯვარს დაუკლავენ საქლავს — გაადარებსო. თუ დარმა და გვალვამ შეაწუხა ხალხი, მაშინაც დაუკლავენ — მინდორის ჯვარი წვიმას მოიყვანსო).

ამგეარად, ქავთართა, ბადათა და ჩაბაკურთ ერთი ჯვარი აქვთ, ყველა ნაროზაულია და კიდევ შიგნით ცალ-ცალკე ქვეგვარებად რომ იყოფიან, იმათაც თავ-თავის სალოცავები ცალ-ცალკე ჰყავთ.

როგორც ვთქვით, ქრისტეს ბადანი დღეობებენ ჯაჭველის ლაშქარში. ისინიც ჩვეულებრივ აყენებენ დასტურს, რომელიც ამზადებს ლუდს მარტო ამ დღეს. ამ სალოცავს ქონება არაფერი აქვს, არც ვერცხლი და არც სპილენძი. ამიტომ ლუდს ისინიც არხოტის ჯვარში ადუღებენ. კოდს კი დგამენ სოფელში, ერთ ჭერბოში სადმე. ისინიც მიიპატიებენ ხალხს. ქალები ჩვეულებრივ სასანთლეს და სადიდებელს მიიტანენ. ღამისთევას ჩაატარებენ როგორც სხვაგან, ისევე აქ. ხუცობა ისეთივე არის, მხოლოდ სახელი ასე იხსენიება: „ჯაჭველის ლაშქარში“. აქ გაამზადებენ ყველაფერს. დაუძახებენ ხუცვისს და იგი შეუდგება კოდის გახსნას. კოდის გახსნა როგორც ჯაბუშანურთ ჯარზე მოვიხსენიეთ, ისევეა ბადათ ჯარზეც. გიორგის ანუ მინდორის ჯვარის დღეობას ჩაბაკურნი მარტო ათენგენას და ამალღებას დოესასწაულობენ. აქ კი ხუცესიც თავისი ჰყავთ, დასტურებიც ორნი არიან. საკუთარი აქეთ სალღდე ქვაბი, დარბასი, საქვაბე და ზარი. აქაურმა ხუცესმა და ხელოსანმა ორი კვირით ადრე იციან ჯვარში მიხვლა, რასაც „საწმიდარ გასკლას“ ეძახიან. ისინი აქ ცხოვრობენ. დასტურები ლუდსაც აქვე ამზადებენ, ღამისსამთელოს და უამსწირს აცხობენ სოფელში, დასტურის სახლში. ქადის გული იქნება ხორციის, ყველის, ხაჭოს თუ სხვა სულერთია. საკოდე ნათ არ აქვთ. კოდი აქვე დგას დარბასში, ლუდნიანი. საღამოზე მიიტანენ ღამისსამთელოს და კოდ-სამკურთხევლოს. ღამისსამთელო ერთი დიდი ქადა არის და ზედ აწყვიდა ხშიად-საკვირაოები. ერთი ქადა და ერთი საკვირაო არის კოდ-სამკურთხეველი. კოდ-სამკურთხევლოს მიიტანენ, დააწყობენ ტაბლაზე და დადგამენ კოდთან. აგრეთვე მიიტანენ კომს, რვლის ჩხუტს და ერთ სახუცო კოჭობს. ხუცესი კოდს მოხსნის პირზე დაფარებულს, ქაფქირით მოაცლის ჭიჭს, ამოიღებს ლუდს, ჩაასხამს რვლის ჩხუტში და აავსებს სახუცო კოჭობსაც. დააკრავს ერთ სანთელს, სამღერ გადახვეულს, სახუცო კოჭობზე და შეუდგება ხუცობას. კურთხევაც ისეთივეა. ბოლოს კოდ-სამკურთხევლო თასს იღებს ხუცესი, შეუხახელებს ჩვეულებრივ და გასინჯავს ლუდის გემოს. მერე სხვებსაც მისცემს. ასრულებენ უკვე აღწერილ წესებს და მივლენ ღამისთევადე.

ღამისსამთელო დაწყობილია ჩვეულებრივ, ზედ სამ ლუდიან თასს დადგამენ — ერთს სახუცოს და ორს სხვას, დააკრავენ სანთლებს და

ხუცესი ჩვეულებრივ ხუცობს. აქ ხუცობაში ახსენებს ჯაჭველს და ახვეწებს ქავთარ-ოჩიაურთ. ბოლოს, ხუცობისა და კურთხევის თავერების შემდეგ, სახუცო კოჭობს მისცემენ ხუცესს, ორ კოჭობს დაიჭერენ დასტურები და ხუცესი კიდევ იტყვის დიდებას:

„ამ ჭიქა-ბარძიშე შენ გადიდას, გაგიმარჯოს ღმერთმა, ჯაჭველო კმელის გორისაო. შენა სამთავროდ, შენს გასამარჯოდ მაიჯმარი ეს ჭიქა-ბარძინი, სადიდებელი. შენ ქავთარად, ოჩიაურთად სამველოდ, სახონინოდ, სამწყალობნოდ მაიჯმარი, ხთის კარზე შაიტანი, ღმერთი შენს ბატონობას გაუმარჯვენს“ და ა. შ. როცა მოათავენს, თასებს ყველანი მაღლა სწევენ და ნელი ხმით ლაპარაკობენ: „ისმინეთა, გააგონეთ გამარჯვენას თქვენსა, თქვენის გამჩინის ხთისას“. ბოლოს ამბობენ: „ჯვართ დიდებაი, მეხვეწურთ წყალობა“ და სვამენ თავ-თავის თასებიდან. აქაც ჩვეულებრივ უმღერენ თასიანებს უთასოები.

ბოლოს გამოიცლება თასებიც. ჩამოართმევენ და მიაბრძანებენ თავთავიანთ ადგილებზე. დაასხამენ ლუდს და გაიმართება სმა. არხოტის ჯვარში არიან მარტო ჯვარიონნი და სტუმრები. გორულ ჯვარში არიან ჯვარიონნიც, ქავთართ გვარიც, ოჩიაურთ გვარიც და სტუმრებიც. მარტო მამაკაცები. ხარათ, ჯაბუმანურთ და ბადათ ჯვარებში არიან თავ-თავისი გვარი: ქალიც, კაციც და სტუმარიც. ქალები აქ იბიტომ მოდიან, რომ დღეობა ჯვარში არ არის და დღეობობენ ისე, უბრალო ჭერხობეში. ქალებს ეკრძალებათ სმა. მათ ერთიმეორისადმი პატივი ძალიან იციან.

ღამისთევეები რომ მოთაედება, როგორც გიორგობაზე ვთქვით, ისეთივე წესით თითო ჯვარიდან თითო დასტური წავა არხოტის ჯვარში და მიაქვს ყველას თითო რვლას ჩხუტი ლუდი.

მისულ დასტურებს ყველას დარბასში შეიყვანენ და დიდის პატივით ეპყრობიან. მერე ყველა ლუდიდან თითოობით ამოიღებენ თითო თასს და მიაბრძმევენ არხოტის ჯვარის ხუცესს. ხუცესი იკითხავს ვისი ლუდია და მათი ჯვარის სახელით დაილოცება და დაღვეს. მერე სხვას ჩამოართმევენ თასს და ასე ყველას. ბოლოს იტყვის, ვისი ლუდი სჯობია. ვისი ლუდიც უკეთესია, ის დასტური გახარებულთა და თავს მაღლა აყენებს. რომელი ჯვარის ლუდიც არის, ხუცესი იმ ჯვარის სახელით დაილოცება. მაგ. ჯაჭველი და გიორგი ძმები არიან, ხევსურების რწმენით. ამ სალოცავს ორ ბატონს ეძახიან და ხუცესიც ასე დაილოცება: „გამარჯვენა ორსავე ბატონსა, იმის წყალობა ბქონდას ყმათ ქავთარ-ოჩიაურთ, საწალმართოდ მათუარას, მშვიდობით შაინახნას, ბევრ წელწად — ქრისტე მშვიდობისა, კარგა ყოფისა მაღჯვარას. თქვენ გწყალობდასთ ორივე ბატონის დაილათი. აქა ბრძანებულებს, მშვიდობით გამყოფნასთ“. ცოტა ხანს შეჩერდება და კიდევ იტყვის: „ნალოცი მქონდ, ხთისგანამც დაილოცებით“ და დაღვეს ცო-

ტას. მერე მიართმევენ მთიშეშაგის ჯვარიონთ ლუდს და
ლოცებიან და ა. შ.

როდესაც ხუცესი ყველას ლუდს გასინჯავს და შეაფასებს, მერე დასტურებიც დაღვევენ ცოტ-ცოტას და თავთავის შეხედულებას იტყვიან. ამის შემდეგ გაიმართება სმა. ყველა პატიყობს ერთიმეორეს თავის ლუდზე. აქვე არის მეძენგლე თამარიზქეთ გვარიდან და ის თავის არაყს აძალებს დასალევად. დასტურებიც ცდილობენ მოსული დასტურების დათრობას, რადგან ეს სასახელოდ მიაჩნიათ. მოსულებიც თავს იჭერენ და ბევრს არ სვამენ, რადგან ჩვეულების მიხედვით თავის ჯარზე უნდა მივიდნენ და მიიტანონ ამბავი, არხოტის ჯვარის ჯვარიონნი როგორ არიან, როგორ დაუხვდნენ და ვისი ლუდი უკეთესი იყო. ამ ამბის მოტანას ყველა ჯარზე ელოდებიან. როგორც იქნება და როგორც არა, დააღწევენ თავს და მივლენ თავ-თავიანთ ჯარზე. აქ დათრობა სირცხვილი არის ახალგაზრდებისა და ისიც უფროსები როცა ხედავენ. ასე აწინაიად მოთავდება ქრისტეს ღამისთევის წესები.

ვიდრე ჟამისწირვაზე გადავიდოდეთ, საჭიროდ ვთვლი ამ დღეობასთან დაკავშირებული ცოტა რამ ითქვას. არხოტის ჯვარი, ხალხის რწმენით, მოყვანილი არის ფშავიდან, სოფელ მათურიდან.

პირველად დაარსებულა, ახლა რომ მიქიელ კარისმეზობელია, იქ. რადგან იქ სოფელთან ახლო იყო, წამოსულა და დაფუძნებულა ახლა სადაც არის. იმ ადგილზე. ეძახიან მას „ქვექურ ჯვართ“, ანუ არხოტის ჯვარს. ჯაბუშანურნი ქრისტეს სოფელში იმიტომ ლოცულობენ, რომ პირველად ჯვარი აქ ყოფილა დაარსებული და თვითონ რომ წასულა, თავისი ნომქე დაუტოვებია. მისი სახელი მიქიელ კარისმეზობელია.

ზოგს ისე სწამს, ვითომ პირველად არხოტის ჯვარი დაარსდა კვირიწმიდან, სადაც ახლა მიქიელ წყალშუტისა არის. იქიდან ახილში დაარსდაო და კვირიწმიდაში დასტოვა მოძმე მიქიელ წყალშუტას მებურთვალი, ანუ მოძმე მიქიელისაო. ზოგის რწმენით კი, ის დაარსდა მაღლა სათიბ მთაზე, სახელდობრ ჭიშველში. აქ ძალიან კარგი სადღეობო ადგილია და მარტო ათენგენას ერთ დღეს დღეობებენ. ამ სალოცავსაც უწოდებენ მიქიელ ჭიშველისა. მოძმე მიქიელისა. ხალხის რწმენით, ჭიშველიდან წამოსულა ახილში და დაარსებულა, სადაც ახლა არსებობს, ჭიშველში კი დაუტოვებია თავისი მოძმე მიქიელისა.

გორულ ჯვარს ჰყავს თავის ლაშქარნი, რომელზეც ამბობენ: პირველად ჯაჭველი აქ დაარსდა და მერე ხმელს გორაზე გადავიდაო. იქ ლოცულობენ ქავთარნი და ოჩიაუნნი. ხმელს გორაზე გადასვლის შემდეგ აქ მან თავისი ლაშქარნი დასტოვა და რაკი ბადათ სახლის ახლო იყო, გახდა მათი საკუთარი სალოცავიო. იქ წელიწადში ერთს დღეს იხდიან დღეობას, მარტო ქრისტეს. მთის ვეშაგი, გაბრიელ მთავარი

ანგელოზი, მთიშვენი, მთის ჯვარი ეს სახელები ყველა მთის ჯვარს ჰქვია. არის სწავდასხვანაირი თქმულებები მის შესახებ; მთავარანგელოზი პირველად აქ დაარსდა, რადგან მალლა მთაზე არის დასახლებული ადგილიაო. ვეშაგი კი იმიტომ ჰქვია, რომ იქ დასტოვა მთის ყარაული, რადგან არხოტს ქისტები ეცემოდნენ, საჭირო იყო შეტყობა, როდის მოდიოდა მტერი. ამას მთის ვეშაგი ვაიგებდა და მოძმე მიქიელს შეატყობინებდა. მიქიელს ჰყავდა დამხმარე მწევარნი, რომლებიც საჩქაროდ შეებრძოლებოდნენ თავისი ყმების მტერს (თავის ყმათ მიქიელ მთავარანგელოზი შეატყობინებდა ქადაგის ან სიხმრის საშუალებით). მიქიელი და მისი მწევარნიც ფარულად მიიღებდნენ მონაწილებას ბრძოლაში და ვითომ გაიმარჯვებდნენ. თუ მიქიელი გამწყრალი იყო რამეზე, მაშინ ვერ გაიმარჯვებნო. ხალხს ისე სწამდა, რომ მიქიელი მოყვანილი იყო ქისტებთან საბრძოლველად. მას მოლოცვილი ჰქონდა ბრძოლა მტრებთან და მათურაში რომ იყო, აქაც ქისტებთან ბრძოლაში ეხმარებოდა მათურლებს. ბოლოს ხარის ყვირილზე განწყრალა; ერთი ხარი მიდიოდა თურმე მის ადგილას და გაგიჟებით ყვიროდა. საჭირო იყო მათურლებს მთავარანგელოზის ხათრი ჰქონოდათ იმდენად, რომ ხარისათვის ნება არ მიეცათ ყვირილისა. ხატი გამწყრალი წამოსულა და არხოტში დაარსებულა. აქაური ხალხი ხათრიანად იქცეოდა, ქალები სოფელში ხმამაღლა ვერ ლაპარაკობდნენ, ძაღლის ყეფა არ შეიძლებოდა და ვირის ყვირილი. მათ აღარც ყოლიობდნენ და ამიტომ აქ დამკვიდრებულა. მათურლებმა დაკარგეს მთავარანგელოზი და წავიდნენ საძებნელად. თან ერთი თეთრი ხარი წაიყვანეს მისთვის შესაწირავად. ის ხარი ხალხს გაუძღვა წინა და პირდაპირ არხოტს წავიდაო, იტყოდნენ ძველი, ამ რწმენით გაყუნთილი ფშაველ-ხევსურნი. არხოტში რომ გადავიდნენ, მთავარანგელოზი მტრედის სახით მოფრინდა და ხარის რქაზე დაჯდაო. არიქათ, ფშაველებო, ჩვენი მთავარანგელოზი მოფრინდა, დავიჭიროთ და წავიყვანოთო, — უთქვიათ ფშაველებს და დაჭერა მოუხდომებიათ. მთავარანგელოზი ამაზე ისევ გამწყრალა და გამქრალა იქიდან. მას აქეთ იგი არხოტშია. მაშინ ფშაველებს დაჭერა რომ არ მოენდომათ, იგი ხარის რქით მათურაში მივიდოდაო — იტყოდა ძველი ხალხი. მათურლებმა ახლაც იციან დაცინვა არხოტელებისა — თქვენ ქურდი ხალხი ხართ, მთავარანგელოზი მოგვპარეთო.

გათენდება ქრისტე დილა. ხალხი ერთიმეორეს ეპატიჟება თავთავის ჯარზე — ჩემთან წამოდი, ჩვენი ლუდი დავლიოთო. არხოტის ჯვარში ქრისტეს ცოტა ლუდი იციან თავისი, ღამე სხვებს მიაქვს ლუდი და დილას თავისიც ეყოფათ. ახლა მეძენგლე არის იქ ვინმე თამარიზბეთ კაცი. დილას ის ადრე ადგება (არაყი ხომ თავისი აქვს მოტა-

ნილი), ჯერ ხუცესსა და ხელოსანს დააღვეინებს ისევ ლოგინში, მე-
რე დასტურებს და დიასახლისსაც. ხუცესი და ხელოსანი უკმაყოფილო
ვამდინ ლუდს არ დაღვეენ და არც ჭამენ. არაყს კი სვამენ. დიასახლისს
ერთი დასტური ეხმარება. იგი აკეთებს სამ ხავიწიან დიდ-
ქადას, ოთხ ხავიწიან საკვირაოს და ცხრა-ხმიაღს.

დრო რომ მოვა (დაახლოებით ათი-თორმეტი საათი), გაიტანენ
დარბასში ყამსაწირს და დააწყობენ სპილენძის ტაბლაზე, აანთებენ
სანთელს და დააკრავენ სამ ყამისსაწირზე დადგმულ ლუდიან თასებს.
ხუცესი ჩვეულებისამებრ შეუდგება ხუცობას. ხუცობა იგივეა, რაც
ზემოთ არის მოყვანილი. ხუცობა რომ მოთავდება, შეუდგებიან თასე-
ბიდან სმას და საგმირო სიმღერებს მღერას. ერთი სახეცო კოჭობი
უჭირავს ხუცესს, ერთი თასი ხელოსანს და ერთიც დასტურს. ჩვეულებ-
რივ დაილოცებიან და ცოტცოტას დაღვეენ. ვისაც თასები არა აქვს,
იმათგან ერთერთი დაუკრავს, იმღერებს და სხვებიც აპყვებიან. მღერის
დროს ჩვეულებრივ დააღვეინებენ ლუდს თავისი თასებიდან პირველ
მომღერლებს. ბოლოს თვითონვე გამოცლიან და გადაიხდიან მადლს:
„შავსვი შენის გამარჯვებისა“. ჩვეულებრივ ხდება მუხლზე დაჯდომა
და თასების ჩამოყრაც. ბოლოს დასხდებიან და შეუდგებიან საუზ-
მის სამზადისს. ხორცი მოიხარშება, მწვადსაც გააკეთებენ (შამფურე-
ბი აქვთ შეწირული, რკინისა), ყამსაწირი ჩვეულებრივად დაიჭრება
და დაეწყობა ტაბლაზე. ხმიაღ-საკვირაო კი, როგორც ხუცესის კუთვ-
ნილი, ცალკე ინახება. გამოლოცვის შემდეგ მათ და საკლავების თავებს
ხუცესი საკუთრად გზავნის სახლში. შეუდგებიან ჭამას და ერთი ან
ორი დასტური ფეხზე დგომით ასრულებს დაკისრებულ წესებს (კარა-
ხანა, ფეხზე დგომით მღერა და სხვა). „მეძენგლე“ თავის არაყს ხარ-
ჯავს და დასტურები ლუდს. ამასობაში გაივლის დრო და სოფელიდანაც
მოვა „სარიგო“, ან სხვა რამე „ზღვენი“ (ზღვენს ეძახიან საკუთარ საკ-
ლავს, რომელსაც რაიმე მიზეზის გამო სწირავენ ჯვარს. სარიგო კი ის
საკლავია, რომელიც სოფელს რიგით მოუღის და ვისაც რომელ დღეო-
ბაში მეხვდება მოიყვანს. წინააღმდეგ შემთხვევაში სოფელს ლუდს
აღარ მისცემენ ჯვარიონნი. ბოლოს იქამდე მივა საქმე, რომ დროშას გა-
რეთ დასტოვებენ და ეს ნიშნავს დაღუპვას იმისას, ვისი მიზეზითაც
დროშა გარეთ დარჩება).

აქა ერთი ამბავი კიდევ ხდება, რომელიც რაკი ყამისწირვა დაწვ-
რილებით აღარ აიწერა, გამომრჩა: ყამის წირვის ხუცობა რომ შუა
ადგილამდინ მიაღწევს, მედროშავე ანუ ხელოსანი დარბასიდან ჩუმად
გადის. იქ ახლო საზარეა, იგი პირჯვრის წერით და დიდის მოწიწებით
უახლოვდება და რეკს ზარს ნელ-ნელა. ასე, დაახლოებით ათი წუთი,
მერე სამჯერ დაიწერს პირჯვარს, სამჯერ ნელა შემოკრავს ზარს და იტ-
ყვის: „ნურაით შამისაწყინდები, შამიცოდებ, დალოცვილო“. მერე

პირველის წერიტვე უკან წამოგა და შევა დარბასში. იქ ხუცესი ისევ გახტრებულ ხუცობაშია. ხელოსანი შევა და ნელის ხმით იტყვის: „წყალობა მაგიტანეთ მიქიელისაი, ზარის მცველის ანგელოზისაი, იყოს მწყალობელი“ — ნელის ხმით პასუხობენ იქ მყოფნი. შემდეგ წესი გრძელდება ხუცესისაგან და სხვებისაგან ჩვეულებრივად.

მეზღვენე ან მესარიგოე რომ მოვა, მადლს მოსთხოვს ჯვართ და მერე ჯვარიონთ ეტყვიან დარბასის კარებიდან: „ამენდით, ჯვარიონო, წაღმამე წაგივათ დღეი, დღეობაი“. „დაშვენდი, მაგვიხვე მშვიდობით, წყალობა კელმწიფისა“, იქნება პასუხი. მერე მოსულები დასხდებიან დარბასის კარში. დასტურები მიიტანენ შემას, დაუნთებენ დიდს ცეცხლს, გამოუტანენ ლუდს და დააღევინებენ. ლუდს რომ დაღევენ, მოითხოვენ საკლავების დაკვლას. ზემოთ ითქვა, რომ აქ ხუცესი დილით არც პურს ჭამს და არც ლუდს დაღევს ჟამის წირვამდინ, არაყზე კი უარს არ იტყვის. მკითხველიც მიხვდება უზმოზე არაყი რას იზამს და ჟამის წირვის შემდეგ ზედ დაყოლებული ლუდი: ხუცესი, თავისთავად ცხადია, მთვრალი იქნება და შეიძლება გაჭირვეულდეს: მე ჯერ დრო არა მაქვს, მანდ მოიცადონ და მერე დავუკლავო. სინამდვილეში კი მას არაფერი საქმე არა აქვს, სასმელ-საჭმელი უდგას წინ, სვამს და ზაჰსობს. დიდხანს ეხვეწებიან, ეფერებიან, ბავშვივით ატყუებენ და ბოლოს ადგება ფეხზე ვინმეს პატივისცემით, გამოვა და იტყვის: „წყალობა მიქიელისა, მასულო მეზღვენეებო, მესარიგოეო. წაღმ მაგეგებასთ მიქიელის დავლათი, ნუ შაგანანასთ მსახურობა, კლოვ უკეთი გულით მაგეკრძასთ“. „თქვენი იყოს მწყალობელი“ — პასუხობენ მეზღვენეები.

ჯვართ პირდაპირ მინდორზე იქნებიან მეზღვნის ოჯახის წევრი ქალები, თოვლში დამსხდრები. რაკი დაინახავენ, რომ ხუცესი და დასტურები გამოვიდნენ დარბასიდან, ადგებიან და პირჯვარს იწერენ. მერე დასტურ-ხელოსნები ხმამაღლა დაუძახებენ ქალებს: „წყალობა მიქიელისა, წყალობა მასულებ მანდილოსნებო. წაღმ მაგეგებასთ მიქიელის დავლათი, წულითა, საწულით შამაგიხვეწნასთ (წულზე და საწულზე. ქვემოთ გვექნება ლაპარაკი, რადგან საწულიება ქრისტეს მკორე დღეს არის). იწერენ პირჯვარს ქალები და თავისთვის ჩუშად აპობენ: „თქვენ იყოს მწყალობელი“. ხუცესი ამოიღებს დანას და დადგება სასაკლავესთან. დასტურები მიიყვანენ სარიგოს, ხუცესი ჩვეულებრივ იხუცებს და დაკლავს ჯერ სარიგოს, ისეთი წესით, როგორც გიორგობას არის აღწერილი.

სარიგოს დაკვლის შემდეგ შეუდგება ზღვნების დახოცვას. ხუცესი ჯერ იკითხავს, ზღვენი როგორ არის მოყვანილი: თავისეულია თუ არა (თავისეული ჰქვიან, როცა ქალს შეთქმული აქვს თითოეული ზღვენი რამე მიზეზით — ავად ვინმე ჰყავდა, ან თვითონ რამე დანაშაული ჩაიდინა. მაგ., ისეთ ადგილას მუშაობის დროს დაემართა მენსტრუ-

აცია, რომ გასაქანი არ ექნა და ჯვარის მამულზე გაიარა; ან არ იცოდა, სად იყო ჯვრის მამული და შეცდომით მოუხდა გავლა და სხვა მრავალი მიზეზის გამო შეუთქვამს თავისეულ ზღვენს). თავის მლოცვეთა უნდა იყოს ნამოვნი ეს საკლავი, მაგრამ გამონაკლის შემთხვევაში კი ოჯახიდან მიიყვანს, თუმცა ეს არ არის მიღებული.

ხუცობა ჩვეულებრივია, ერთი-ორი სიტყვა თუ ემატება. ხუცობას რომ გაათავებს, დასტური საკლავს ჩვეულებრივ იჭერს და ხუცესი კიდევ მოკლედ შეუსახელებს: „ღმერთმ ადიდას შენ ძალი, სახელ-სამართალი, მიქიელ მთავარონგელოზო და ა. შ. და საკლავს დაკლავს, რომელსაც დასტური სასაკლავე სიძზე დადებს. ხუცესი იტყვის: „გწყალობდესთ მეხვეწურებს, მხექალს — მეთავისეულეს, საწადმართოდ მაგიარასთ, მშვიდობით შაგინახნასთ, ნუ შაგინახასთ ზღვნობა, კლოვ უკეთი გულით მაგკერძასთ. თქვენ გწყალობდასთ ყურთი მაყურებელს, ჯვარიონთ, დასტურთა, კელოსანსა-დ კელმწიფის კარის მლოცავს“. „თქვენ იყოს მწყალობელი“ — ეტყვის ზღვნის პატრონი. მერე დაუძახებს მეთავისეულეს: „გწყალობდას მეთავისეულეო, მანდილოსანო, მშვიდობით გამყოფას წულითა, საწულით შამაგხვეწას“. ამასვე იმეორებენ დასტურები და სხვა იქ მყოფი ხალხიც. კურთხევაც ჩვეულებრივია.

ცოტა ხნის შემდეგ დადგამენ სამეზღვნეო ტაბლას. დასტურები ხორცს მოხარშავენ, მერე დაუძახებენ სოფელს: „სოფელში მაგდიოდასთ, მეედით მეზღვნეები, ტაბლა მაიკითხეთ, მემრ დღესაც აღარ შაუძლავ. ვისაც არ მაგდისთ, ერთმანეთს გააგებეთ“. ამ ხმაზე მეზღვნეები მოვლენ და დარბასის კარში დასხდებიან. ჯვარიონნი გამოიტანენ სამეზღვნეო ლუდს, ტაბლით სატაბლო პურებს და ხორცს, დააწყობენ ერთიმეორეზე, დაუდგამენ წინ მეზღვნეებს. დასტური მივა, პურს გატეხენ ამ სიტყვებით: „ღმერთო, გაუმარჯვე კემწიფესა. კემწიფეო, შენ სწყალობდი ამ ჯვარიონთ, დასტურ-კელოსნებს, მეზღვნეებს, დაადევ წალმ, შენი წყალობით შაინახენი“ და შეუდგებიან პურის ჭამას.

ერთ საწედს გამოიტანენ და მეზღვნეებს დაუდგამენ წინ. აქედან გაიმართება სმა. პურის ჭამის დროს დასტურები ზედამდებობენ და კარახანასაც ისინი უდგამენ. მეზღვნეები ჭამას რომ გაათავებენ, თითოეული უკანასკნელ ლუქმას დაიჭერს ხელში და იტყვის: „ღმერთო, გაუმარჯვი კემწიფესა, კემწიფეო, შენ სწყალობდი ამ მეზღვნეებს, ჯვარიონთ, დასტურსა, კელოსანს, დაადევ წალმ, შენი წყალობით შაინახენი“, და ამ სიტყვებით შეჭამს უკანასკნელ ლუქმას. მერე დასტურები ეუბნებიან: „აილი კარახანა, აილი, წყალ მაგწყურდებოდ“. ის იღებს ლუდიან თასს, რომელიც წინ უდგას და დაილოცება კიდევ: „გამარჯვება კემწიფესა, იპის წყალობა გქონდას მეზღვნეებს. საწადმართოდ მაგიარასთ, მშვიდობით შაგინახნასთ, ბევრ წელწად — ქრისტე

მშვიდობისა, კარგად ყოფისა მაგგვარასთ, თქვენ გწყალობდასთ ჯვარიონთ, დასტურსა, კელოსანსაც. დასტურს დასტურობა ნუ შეგანდებთ, კელოსან დიდხანს გაეყოლას. შაუნდნას, ვისადაც ილოც კი, (ამ ტაბლას როცა მოიტანენ, მაშინ ხუცესი ლოცავს მეზღვნეების მიცვალებულებისათვის) ამ სიტყვებით დაღევენ თავისი თასებიდან ლუდს. ერთი დასტური ფანდურს დაუკრავს და ფეხზე მღერიან მეზღვნეების პატივსაცემ სიმღერებს, თან თავისი თასებიდან ასმევენ ზედამდეგებს. ბოლოს გამოცლიან თასებს და ასრულებენ ყველა იმ წესს, რაც ზემოთ არის აღწერილი. ამითი მოთავდება დღეობა ქრისტე-შობა.

დიასახლისი წელწდის წინა დღემდე ისევ შინ ბრუნდება და იქ იგი ცალკე, სუფთად ცხოვრობს, რადგან წელწადი ახლოა და დიასახლისი წმინდად უნდა შეხვდეს დღეობას. მხოლოდ გამასამალოე აქ არ სჭირდება, რადგან დღეობა დაწყებულია და წელწადიც ხუთი-ექვსი დღის შემდეგ იქნება. დასტურებიც აქედანვე შეუდგებიან საახალწლო ლუდების დუღილს და ახალი წლის წინა დღეს გაათავებენ. აქ რაც ნატეხი პურები რჩება, არც ამას ანაწილებენ და არც ხორცს, რადგან ქვაბების დუღილში ხარჯავენ.

მეზღვნეებისათვის ტაბლის დადგმის შემდეგ ყველანი წავლენ, მხოლოდ დასტურ-ხელოსნები რჩებიან ჯვარში. ამ ქრისტე საღამოს მოვლენ მესაწულები.

ს ა წ უ ლ ე ო ბ ა

მესაწულეე არის ის კაცი, ვისაც ვაჟიშვილი ეყოლა ამ წელს. „წული“ ჰქვია ახალშეძენილ ვაჟიშვილს, ხოლო ქრისტეს (ე. ი. შობის) მეორე დღეს არის საწულეობა, ანუ ახალწულების დღეობა. გასული წლის საწულეობის შემდეგ ამ სოფელში ვისაც ეყოლა ვაჟიშვილი და საწულეობა არ ჰქონია, ყველანი ერთად ადუღებენ ლუდს. ქრისტე-საღამოს მესაწულეები მივლენ არხოტის ჯვარში. ყველა მიიტანს თავთავის ღამისამთელს და სანთელს. ლუდი ჯვარში ცალკე უდგათ მესაწულეებს. ხუცესი მესაწულეების კოდს გახსნის ჩვეულებრივ. კოდის გახსნის დროს ტაბლაზე დევს ერთი პატარა ქადა და საკვირაო. ხუცესი ამოიღებს ლუდს, დაასხამს თასებში და დგამს ტაბლაზე, კოდზე სანთელს დააკრავს და შეუდგება ხუცობას: „ღმერთმა ადიდას შენ ძალი, შენ სახელ-სამართალი, მიქიელ მთავარო ანგელოზო. შენა სამთავროდ მაიგმარი ეს კოდ-საფუარი, სეფე-სანთელი, სადიდებელი, შენად გასამარჯოდ მაიგმარი, შენ მესაწულეთად, შენთ მეხვეწურთად. გეძახხან შენ მეხვეწური, გეხვეწებიან, — წულითა-საწულით შაიხვეწენი. მე შენდ შამამიხვეწებიან მესაწულენი, შენ შენს გამჩენს მორიგეს

ღმერთს შაახვეწენი. ღირსეულად იწირი ეს კოდ-საფუთარი, სამთავროდ, გასამრჯოდ მაიკმარი, აგრემც ვაგემარჯვების შენის გამაჩენსა მთავრად კარზე“. აქ ხუცობა და კურთხევაც ჩვეულებრივია. ზოგიერთ ადგილზე კი ში ჩაერთვის ახალი სიტყვები: „წულით“ ან „მესაწულეე“.

ბოლოს, დამწყალობნებაში ყველანი იტყვიან: „გწყალობდასთ მე-საწულეებს, საწაღმართოდ მაგიარასთ, მშვიდობით შაგინახნასთ, წულეები დაგიზარდასთ, მონდავები სხვებ მაგცასთ“. მონდავი: ცალი ხარი როცა ჰყავთ ერთსაც და მეორესაც, ერთმანეთთან შეთანხმდებიან, რომ ერთად შეაბან თავიანთი ცალ-ცალი ხარი და ხან ერთი ამუშავეს, ხან მეორე. აქაც სიტყვა მონდავს ხმარობენ, — ვითომ მეორე ვაეიც მოგეცესო, ხევსურები ვაეიშვილის გაჩენას ძალიან დიდი სიხარულით ხვდებიან; ქალი რომ დაიბადება, პირიქით, გლოვობენ: „ეჰ, ქალი ეყოლა და აბა ქალის ყოლას არყოლა სჯობია, ქალი რა იარაღით აიტანსო“. მაგალითად, ქალები რომ ჰყავდეს და ვაეი არა, მასზე იტყვიან — ეჰ, ძალიან კაი კაცია, რომ ერთი შვილი ჰყავდესო. ქალს შვილს არ ეძახიან. ოჯახი რომ საკლავს კლავს ხატში, თუ ვაეიშვილი ჰყავს, ხუცესი ასე ახსენებს: „მამა-შვილების სამწყალობნოდ მოიკმარეო“. ხოლო თუ ქალიშვილები ჰყავს, მაშინ ხუცობაში მარტო მამის სახელს ახსენებს და შვილებს არ უმატებს. თუ ვისმე ორი ან სამი ქალი ეყოლა და ვაეი არა, მეორე, მესამე ან მეტი ქალის დაბადებაზე ნათესავები ტირიან კიდევ — უბედურია საწყალი, ვაეი არ ეყოლაო. ხშირია შემთხვევა ცოლს ან დაითხოვენ, ან მეორეს მიიყვანენ, თუ პირველს ვაეი არ ეყოლა.

ხუცობა და კურთხევა რომ დამთავრდება, როგორც ზემოთაც არის ნაჩვენები, ისევე სადიდებელი თასები დასტურ-ხელოსნებს უჭირავთ და მეორეები უმღერებენ. მღერასთან ერთად თასებსაც აუწევენ — დალიეო. ახლა თასიანებიც შეუმღერებენ და თავის თასებს მიართმევენ პირველ მომღერალს.

ამნაირად ორივე მხარე მღერას მოათავებს, თასებიც გამოიცლება და თასების ჩამოყრით მთავრდება ეს წესები. ღამისთევაც დამთავრდება. მერე ტაბლას დადგამენ და ზემოთ მოყვანილ ტაბლის ყველა წესს შეასრულებენ. ბოლოს სტუმრები წავლენ სახლებში, ჯვარიონნი კი ჯვარში რჩებიან.

მეორე დილით მესაწულეები ემზადებიან: ბავშვს გააბანებენ (საკლავი უნდა მიიყვანოს ყველა მესაწულეემ. ამ საკლავს ფეხებს დაბანენ, რომ ჯვარში სუფთა ფეხებით მივიდეს საკლავიც კი), ჩააცმევენ სუფთა და თბილ სამოსს. დილას ადრე მამაკაცები მიდიან ჯვარში. ხოლო ქალებს თავიანთი შვილები ჯვარიდან კარგა მოშორებით მიჰყავთ, რადგან ქალები ჯვართან ახლოს ვერ მიდიან. ხუცესი დარბასის კარში მესაწულეებს არ დააგვიანებს, ბავშვები უდებოდ დიდხანს ვერ დადგე-

ბიან, ქალები მინდორზე (იქ პატარა მინდორია) თოვლზე სხედან კალ-
თაში თავისი შეილებით. ხუცესი შეასრულებს ყამის წირვის წესს
და გარეთ გამოსული ჯერ ქალებს დაამწყალობნებს: „გწყალობნებს
მანდილოსნებო, მიქიელის დავლათი, საწაღმართოდ მაგიარასთ, მშვი-
დობით შაგინახნასთ, წულები გაგზარდასთ, მონდავები ასხვებ მაგ-
ცასთ, ნუ შაგანახნასთ ზღვნობა, ყმობა, მსახურობა“. მერე მივა სა-
საკლაოსთან და დანით ხელში დადგება. დასტურები მესაწულებების
მოყვანილ ყველა საკლავს ერთად დააყენებენ სასაკლავესთან. ხუცესი
იხუცებს ყველას ერთად, მხოლოდ პირველ მოხსენებას ცალ-ცალკე ჩა-
ატარებს. მაგალითად, ერთ მესაწულეს ჰქვია ბათირა, ხუცესი ამ-
ბობს: „ღმერთმა აღიდას შენ ძალი, სახელ-სამართალი, მიქიელ მთავა-
რო ანგელოზო, შენა სამთავროდ, შენა გასამარჯოდ მაივმარი ეს სამ-
სახური, პირის საბანი, შენის მეხვეწურისად ბათირაისად, მაგათ თავი-
სად, ჯალფობისად, კაცისად, საქონისად საშველოდ, სახოიშნოდ მა-
ივმარი. საწულის რიგ არ დაუყრავა-დ შენს წყალობას ნუ დააკლებ“.

ასე გრძელდება მოხსენება ყველა მესაწულებების საკლავისა ცალ-
ცალკე, რამდენიც უნდა იყოს. მოხსენებები რომ მოთავდება, ხუცესი
იხუცებს ყველა საკლავებს ერთად. ხუცობა და კურთხევა ჩვეულებ-
რივია. საკლავის შესახელება და დაკვლა, რა თქმა უნდა, ისევ ცალ-
ცალკე არის საჭირო. ამ საკლავების დაკვლის დროს ბავშვები, ე. ი.
წულები რომელთა საწულებცაა, აქ უნდა იყვნენ და ვინმეს ხელში
ჰყავდეთ აყვანილი.

ბავშვები ვისაც უჭირავთ, ისინი ხუცესთან ახლო დგანან, ხოლო
ვის საკლავსაც შეუხსახელებს და დაკლავს, ბავშვს ის კიდევ უფრო
ახლო მიიყვანს. ხუცესი ბავშვს შუბლზე და გულზე სისხლს წაუსვამს.
შემდეგ ვისაც უჭირავს, იმას გამოართმევს და წაიყვანს, სადაც კოშკი
დგას, ზარიც იქ არის და დროშაც ახლოა, ეს აღგილი წმინდათაწმიდად
ითვლება და გარდა ხუცესისა და ხელოსნისა, იქ ვერავინ მივა. მიიყვანს
ბავშვს, ხუცესი დაიწერს პირჯვარს, შეაგორებს ბავშვს კოშკისკენ და
იტყვის: „დიდო მიქიელ მთავარო ანგელოზო, შენდ მაუბარებავ ახალ
წული (სახელს იტყვის), შაიხვეწენი, დალოცვილო, მიიბარე, გაზარდე,
შენთ სახელიანთ ყმათაში გაური, გაზარდე, კაის ბედის კაც გამაიყვა-
ნი, ღმერთი შენს ბატონობას გაუმარჯვებს. მაგის დედ-მამათ მონდავი
სხო მიეცი, წულითა საწულით შაიხვეწნიდი კიდევ“. ასეთივე წესით
გაიმეორებს სხვა საკლავის დაკვლას და ბავშვის შეგორებას.

ეს წესები რომ მოთავდება, დასტურ-ხელოსნები და ხალხიც ჩვე-
ულებრივად დაამწყალობნებენ მესაწულებს. მერე ქალებსაც დაამწყ-
ალობნებენ: „წყალობა მიქიელისა, მანდილოსნებო, წყალობა. გიშვე-
ლასთ დალოცვილმ, გიმეშველასთ, სიხარულად გაგივადასთ, კიდევ

წულითა, საწულით შამაგიხვეწნასთ...“ და ა. შ. მერე დედებთან წა-
იყვანენ ბავშვებს, საწლით ლუდსაც წაუღებენ და ქალებსაც
ვინებენ.

ლუდის დაღვევის შემდეგ ქალები წავლენ, ხოლო ჯვარიონნი კი-
დევ ამწყალობენ: „წყალობა წაიღით მთავარ-ანგელოზისა. წალმ
გამაყვასთ მთავარ-ანგელოზის დავლათი, სიხარულად გავიჯადასთ და-
ლოცვილმ“. ამ სიტყვებზე ქალებიც ნელი ხმით ლაპარაკს დაიწყებენ:
„თქვენი იყოს მწყალობელი“ და მიდიან სახლებში.

მამაკაცები ამ დროს თავ-თავიანთ საკლავებს გატყავებენ, ჩაყრიან
ხორცს ყველანი ერთს მოზრდილს ქვაბში, მოხარშავენ, დააწყობენ
გრძელ ფიცარზე პურსაც და ხორცსაც და დაუდგამენ ხალხს წინ. დას-
ტურები ჩვეულებრივ გაუტეხენ პურს და იტყვიან: „ღმერთო, გა-
უმარჯვი ჯემწიფესა, ჯემწიფეო, შენ სწყალობდი შენ მეზღვენებს მე-
საწულეებს. დაადგ წალმ, შენი წყალობით შინახენი“. ამას იმეორებენ
ყველანი და გაინართება პურის და ხორცის ჭამა. აქვე ექნებათ ჩვე-
ულებრივი კარახანები. ამას მოჰყვება ფეხზე მღერაც.

დამთავრებისას თასებიც გამოიცლება და შესრულდება ყველაფე-
რი ჩვეულებრივი წესით. მესაწულეები ერთ საწდე ლუდს გზავნიან
სოფელში. იქ მათი ქალები მოაგროვებენ სოფლის სხვა ქალებს და
დააღვენიებენ ლუდს ერთ-ერთი მესაწულეის სახლში. ადღეგრძელე-
ბენ ახალ წულეებს, უსურვებენ კიდევ განმეორებას ასეთი ბედისა.
ამითი საწულეც დამთავრდება.

წ ე ლ წ ა დ ი

დასტურები ქრისტეს დღეობიდანვე „ადუღებენ ქვაბებს“. ასე
გრძელდება წელწდამდინ. სულ ადუღებენ ექვს ქვაბს. თითო ქვაბი
იყრის ათ საწყავს. წლწადში იღუღებს სულ სამოცი საწყავი ქერის
ფორი ლუდად, სამ ქვაბს არაყს გამოხდიან. თითო ქვაბს ეყრება სამ-
სამი საწყავი. ახლა პურისათვის, ქაღებისათვის და ყველაფრად და-
ახლოებით ოთხმოც საწყავ ქერამდინ იხარჯება წელწადში. როცა ჯვა-
რის ძნები გაღეწეს, ჩალა მაშინვე მიიტანეს დასტურებმა და საკოდში
შეინახეს. ახლა ხუცესი რამდენ კოდსაც დადგამს და „შახყრის“, იმ-
დენ ჩალას შემოადებს გარშემო, რომ კოდი არ გაცივდეს და ლუდი
არ გაფუჭდეს. კოდს თავზე ფარდაგს დაახურავს, პირზე თოქს მაგრად
შემოთუქირებს და ზედ ჩალას დაადებს. კოდები და სხვა ყველა ხელ-
საწყო თავისი აქვს ჯვარს. პურიც, ზემოთ როგორც ვთქვით, თავისი
აქვს და ინახება იქვე, ჯვარში. მამულები რაც საუკეთესოა, სულ ჯვარს
უქირავს. მას ხალხი ამუშავებს და ჯვარში საკმაო პურს ინახავენ. მა-
მულები სულ შეწირული არის ხალხისაგან. თუ ვინმეს ჯვართან ახლო

გამული ჰქონდა, მკითხავი იმდენს იზამდა, რომ იმ მამულზე ხელს აადე-
ბინებდა და ჯვარისათვის შეაწირვინებდა. მამულის პატრონს თუ გინდობდა
ავად გაუხდებოდა, მკითხავსაც ეს უნდოდა, ნამეტნავად ავად გაუხდებოდა
სჯირდა მისი. ეტყოდა — აგერ ის მამული რომ ჯვარის მამულზე გი-
ძეს, იმას არ იხდენს. თუ ავადმყოფის მარჩენა გინდა, ეგ მამული უნდა
შესწირო ჯვარსო. ავადმყოფის პატრონსაც მეტი არ უნდოდა. წავიდო-
და, იმ მამულიდან წამოიღებდა მიწას, რომელიმე დღეობაში ერთ საკ-
ლავსაც მიყოლებდა და მიწასაც ჯვარში მიიტანდა. ხუცესი საკლავს
იხუცებდა ჩვეულებრივ, მხოლოდ შიგ ჩაურთავდა: „მიწა-თივათ შა-
მამწირავს, მაგის თავს, ჯალაფობას, კაცსა და საქონს სწყალობდიო“.
საკლავს დაკლავდა, ტყავი და ხორცი ჯვარიონთ რჩებოდათ, მიწას
იქვე კომკვე გადააყრიდა და იტყოდა: „სწყალობდი, დალოცვილო,
შენ მიწა-თივათ შამამწირავს (სახელი). სიხარულად გაუყადი შენდ
მიწა-თივათ შამამწირავი. მათრჩინი ავადმყოფი“. ასე შეიწირებოდა
მამული. მკითხავის გარეშეც ხდებოდა მისი შეწირვა. თუ ვაქიშვილი
მეყოლება, ამა და ამ მამულს ჯვარს შეეწირავო, — აღუთქვამდნენ და
წირავდნენ კიდევ. ხანდახან უპატრონო მიცვალებულის მამულიც
რჩებოდა ჯვარს. ქისტებზე გამარჯვებისათვისაც შესწირავდნენ მამულს.
ამნაირად ჯვარებს ყველგან, ყველა სოფელში აქვს საუკეთესო მამუ-
ლები. ხალხს ზოგაერთ სოფელში მამულები სულაც აღარა აქვს, გარდა
სოფლიდან ძალიან დაშორებული მამულებისა. მაგალითად, გუდანში
მამულები სულ ჯვარს უჭირავს. ხალხი სანახევროდ ხნავს და ნახევარს
ჯვარს არგებენ. ახიელში რაც სოფლის ახლო მამულებია, რომლის გა-
ნოყიერებაც შეიძლებოდა, სულ ჯვარს უჭირავს და ხალხი კი მთა-
კლდეში ხნავს. ჯვარის მამულის განოყიერებაც არ შეიძლება და ყრია
საუკეთესო მამულები გადარბებულნი. მაგრამ მათი სიმრავლის გამო
ჯვარში პური მაინც არ აკლდებათ.

ქვაბების დუღილის დროს ჯვარში დასტურებს ქრისტეს (შობასა)
და საწულეობაში ნარჩინი ხორცი, ხავიწიანი ქაღები და ლუდი აქვთ.
სასმელ-საჭმელს არ იკლებენ. ისინი სამნი არიან. მოიყვანენ დამხმა-
რეს — „ჩხანჩხს“, „შულტას“. არჩევენ ისეთ კაცს, რომელიც უფრო
ხელმარჯვეა და აქაური საქმიანობა ეხერხება. მასაც აძლევენ განაწი-
ლების დროს პურისა და ხორცის წილს.

წელწადში იყვნენ „მეძენგლენი“ კვირიწმიდელნი. იმათ „ძენგ-
ლად ედოთ“ წელწადში დასტურებთან ერთად მუშაობა და დასტუ-
რობის გაწევა ყველა საქმიანობაში, ქვაბების დუღილიდან მოკიდებუ-
ლი დღეობის დამთავრებამდე. „ძენგლი“ ედოთ შემდეგზე: ერთ კვი-
რიწმიდელს შეხვდა მოსისხლე მტერი არხოტის ჯვარის გალავნის ახ-
ლოს. ის დაედევნა ხმლით მოსაკლავად. მოსისხლე გადახტა არხოტის
ჯვარის გალავანში, კვირიწმიდელმა (კვირიწმიდა სოფელია) გადახტო-

შის დროს მოუქნია ხმალი და რაკი მტერმა გადაასწრო, მოქნეული ხმალი გალაგვის ყორეს მოხვდა. იგი მტერს გალაგანში აღარ გასცემს. ღია კვირიწმიდელი ავად გახდაო, გამმოგვეცემენ, და სისხლს დაიღვინაო. მკითხავმა ისარგებლა ამით და უთხრა, რომ ძენგლი დაიდევით არხოტის ჯვარში, წელწადში დასტურობა და საკუთრად ერთი ქვაბის დუღებო. ასეც იქცეოდნენ: კვირიწმიდის სოფლიდან ერთი კაცი წელწადში დასტურებთან ერთად დასტურობდა და მონაწილეობას დებულობდა როგორც ქვაბების დუღილში, ისე ყველა საჯვარო საქმიანობაში. ერთ ქვაბ ლუდსაც ადუღებდა საკუთრად და ბოლოს ნახორის განაწილებაშიც წილი ჰქონდა, როგორც სხვა ჩვეულებრივ დასტურს. ამგვარად, ქვაბების დუღილში და დღეობაშიც მუშაობდნენ ერთი დასტური კვირიწმიდელი, ორი ახილეელი და ერთი რომელიმე სოფლიდან (რიგით ვისაც მოუღის). მუდმივი დასტური ეტანება (ემატება) ორ ახილელ დასტურს. ოთხი დასტური, ერთი ან ორი ჩხანჩხი საწელწადო ქვაბებს ადუღებენ. ქვაბების დუღილის დროს სოფლიდანაც იციან ახალგაზრდებმა მისვლა, მუსაიფი, ეხმარებიან კიდევ და სისწვენსაც სვამენ. ტკბილს ადუღებენ ცალკე ქვაბში დიდხანს, ბევრს აორთქლებენ. ბოლოს თაფლივით გასქელდება და ტკბილი საქმელია. ამ საქმელს ჰქვიათ „ნარგი“. ჯვარში ლუდი და არაყი მზადდება წელწადისათვის და არც სოფელში არიან სამზადისს მოკლებულნი. ყველა ამზადებს თითო ან ორი ქვაბის არაყს. რაც ოჯახს კარგი ექნება, ყველაფერს წელწადისათვის ამზადებენ. შოულობენ თხილს, კაკალს, თაფლს, ბორცს, ერბოს და სხვა. ქალები დღე და ღამე არ ისვენებენ და საწელწადოდ ახალ ტანისამოსს ქარგავენ და რთავენ როგორც თავისთვის, ისე ოჯახის წევრებისათვის. მიღებულია, რომ ახალ წელს უნდა შეხვდნენ ახალი ტანისამოსით. ამიტომ არის, რომ რაც კი ხევსურს კარგი გააჩნია, ყველაფერს წელწადისათვის ამზადებს. ზოგი კიდევ სახუმარო რამეებს აკეთებს, — ბერიკების ნიღბებს, რქებიანს, თხის თავს სახეხე გასაკეთებლად და სხვა. ზოგი ტყვია-წამალს ამზადებს, რადგან სახუმაროდ აქ იმართება „ბრძოლა“. ამზადებენ აგრეთვე შეშას და ჩალათივას, რომ წელწადში უზრუნველყოფილი იყვნენ. შეშა მოაქვთ შორიდან ჯორებით. ჭრიან, ამზადებენ და აწყობენ, რომ წელწადში ისიც მზად ჰქონდესთ და დროსტარებაში ხელი არაფერმა შეუშალოს. წისქვილებში ფქვილს საკმარისად დაფქვავენ, რომ არ შემოაკლდეთ დღეობაში. აქ პატარა წისქვილებია და საჭიროა წინასწარ ბლომად ფქვილის დამზადება.

ახალი წლის წინა დღეებში, რაც შეიძლება, სახლს დაალაგებენ. რადგან აქ შუა ცეცხლს ანთებენ, ჭერი სულ მკვარტლიანია და ცოცხით ჩამოწმენდავენ. ავეჯი თუ საღმე რამე განათხოვრებული აქვთ,

ყველაფერს დაიბრუნებენ, რადგან არ შეიძლება ახალწელს სხვაგან რამე დარჩეს. (ხევსური იტყვის: „სანაწყევროი წელწადში სხვაგან დარჩომოა“. სალონი — რამე საოჯახო ნივთი). ძროხებს კმელად ჩაღას და თივას დაამზადებენ, აურევენ ერთიმეორეში და მარჯვე ადგილას დაწყობენ, რომ წელწადში აღარ გაუხდესთ სამზადებად. ერთი სიტყვით, ხევსური კაცი წელწდისათვის ისე მოემზადება, რომ დღეობაში ერთი კვირის განმავლობაში საჭრუნავი არაფერი ჰქონდეს. უკანასკნელად ყველა გამოხდის არაყს, დაახარისხებს და ისე შეინახავს.

სოფელში რამდენი მიცვალებულიც იყო იმ წელს, იმდენ ბოთლს კარგი არაყით ავსებენ და ცალკე ინახავენ, რადგან წელწად-დილას ყველა ჭირის პატრონი უნდა მოიკითხონ. ავსებენ აგრეთვე ერთ ბოთლ არაყს და ამასაც ცალკე დგავენ, რომ ვინც კვალს შემოუტანს წელწად-დილას, იმას გაატანონ. ამგვარად სამზადისი აქაც მოთავდება და ჯვარშიაც. წინა დღეს ყველანი დაიბანენ ტანს, ჩაიცვამენ ახალ ტანსაცმელს და წელწდისათვის მზად არიან.

ჯვარიონთაც ყველაფერი დამზადებული აქვთ — არაყი, შეშა, ჭურჭელი, რაც საჭიროა ლუდისათვის, თუ სხვა რამე საჭიროებისათვის. ხავიწი დიასახლისმა ქრისტეს დღეობაშივე დაამზადა: ერბო აწყვით არის მოტანილი, ფქვილიც იმდენია დაყრილი, რამდენიც საჭიროა. ეს ყველაფერი მერე გაიყოფა იმდენად, რამდენიც ღამისსამთელო და ჟამისსაწირია. დიასახლისი ხავიწს ბაკანში დანით ჩათლის და აცხობს ქადებს. ეს სამზადისიც დიასახლისის მოწორებული აქვს.

დასტურები წინა დღით გამოხდიან ორ ქვებ არაყს და მასაც ისე გაანაწილებენ, როდის რამდენი დასჭირდებათ, და ჩააბარებენ ერთ დასტურს. ლუდი ხომ ხუცესს აბარია და მის გარდა, გამონაკლის შემთხვევაში თუ შევა ხელოსანი, საკოდეში სხვა ფეხს ვერავინ შედგამს. წელწდის წინა დღეებში ხუცესიც და ხელოსანიც ტანს ხშირად იბანენ წყაროებზე. ტანის დაბანის წინ დალევენ ძალიან ცხარე არაყს; ამბობენ, რომ კაცმა თუ ცხარე არაყი დალია, რაც უნდა დიდი ყინვა იყოს, მაინც აღარ გაცივდებაო. ბოლოს დასტური წელწდის წინა დღეს შუადღის დროს მიდის დიასახლისის მოსაყვანად. დიასახლისიც გამზადებულია წამოსასვლელად. გამოცხობილი აქვს მასანთოები და ბოჭოლები (გიორგობის დღეობის აღწერილობაში ნათქვამია, თუ რა არის მასანთო და რა არის ბოჭოლა), დამზადებული აქვს მუშიც, სანთლის მაგიერ. ეს ყველაფერი ჩაწყობილია გუდაში; დამზადებული აქვს აგრეთვე ერთი სელი სუფთა ლოგინიც — ფარდაგი და „გუდანური“ (გუდანური ჰქვიან ძალიან მატყლიანი ტყავებისაგან შეკერილ დასახურავს, რომელსაც ხევსურები საბნის მაგიერ ხმარობენ).

დასტური წამოიღებს ამ ლოგინს, დიასახლისი გუდას თავისი პურებით, როგორც ზემოთ ვთქვით, ისე მოანთებს. მონთების შემდეგ ქა-

დას იღებენ, ცალკე ინახავენ, ბოჭოლაებს კი იქ აწყობენ, სადაც მო-
 ანთეს. მონთება რომ დამთავრდება, დიასახლისს დაუნიშებენ ნულდ
 ცეცხლს, იგი შეუდგება ღამისამთელს გამოცხობას. ამ დროს ჯერჯერობა
 ნიც ემზადებიან, ჩახედავენ ლუდებს, გასათბობს გაათბობენ და სხვა
 თუ რამე მიზეზი აქვთ, იმასაც ეცდებიან გამოასწორონ, ამავე დროს
 რეცხავენ ძველ ჭურჭელს, ვერცხლსაც და სპილენძსაც.

ჯვარში მეკვლედ თითო კომლიდან თითო კაცი მიდის, მიჰყავთ
 ორი ჭედლია და ერთი სარიგო საკლავი. ზუცესი მეკვლეებს დაამწყა-
 ლობნებს და შეუდგება ზუცობას-კურთხევას.

კურთხევასაც რომ დაამთავრებს, ზუცესი მერე კიდევ შეუსახე-
 ლებს საკლავებს და იტყვის: „შენა სამთავროდ, შენა გასამარჯოდ მა-
 ივმარი, დიდო მიქიელო. ეს სამსახურ-პირისაბანები, შენ ახიელელთად
 ტახტის ყმათად, მაგათ მეკვლეთად, მაგათ თავისად, ჯალაფობისად, კა-
 ცისად, საქონისად საშველოდ, სამწყალობნოდ, სახიონოდ მიავმარი,
 გამარჯვებას შენსა, შენის გამჩენის ხთისას“.

ერთი დასტური აიყვანს საკლავს და გამოჭრის ყელს. მერე სხვა სა-
 კლავებსაც ასეთივე წესით დაკლავს. დასტურები მიიტანენ და იქვე სა-
 საკლავე სიბზე დააწყობენ. სიბზე ფეხს არავინ დაადგამს, რადგან იგი
 წმინდად არის დაცული. ზუცესი დანას ჩააგებს ქარქაშში და იტყვის:
 „გწყალობდასთ მიქიელის დავლათი მეკვლეთ, საწაღმართოდ მაგიარასთ,
 მშვიდობით შაგინახნასთ, ბევრ მეკვლე წუხრა („მეკვლე წუხრას“ ეძა-
 ხიან ამ საღამოს) მაგგვარასთ მშვიდობისა, კარგად ყოფისა“, ამასვე იქე-
 ორებს მთელი ხალხი, დაბოლოს ყველანი ამბობენ: „ყურით მაყურე-
 ბელს გწყალობდასთ კემწიფის დავლათი, მშვიდობით გამოყოფნასთ, ჯვა-
 რიონთ გწყალობდასთ, დასტურთ დასტურობა ნუ შაგანანასთ, გელო-
 სან დიდხან გაგიყოლას, ზუცესს ენა-პირ გიკურთხას, შალცოდვად. შა-
 უწყინრად შაგინახას. დიასახლისს მწყალობდას, ნუ შაანანას კეთილის
 კაზმაი, დიასახლისობაი“.

მერე მეკვლენი დასხდებიან, ჯვარიონნი ცოტა ლუდს გამოიტა-
 ნენ. რომელი კოდიც ამ დროსათვის გახსნილი უნდა იყოს, იმას „სამე-
 კვლეო“ კოდს ეძახიან. ეს ლუდი განსაკუთრებით კარგი უნდა იყოს.
 აქედან ერთი საწდე გამოაქვთ. მეკვლენი თითო-ორთა თასს დალევენ
 ასეთი დალოცვით: „გამარჯვება კემწიფესა (მიქიელს ადვილად არ
 ამბობენ, რადგან წარამარა ხსენებას მას არ აკადრებენ), იმის წყალო-
 ბა გქონდასთ ახიელელთ, მეკვლეთ. ბევრ მეკვლე წუხრა მშვიდობისა,
 კარგა ყოფისა მაგგვარასთ, რგებისა, გახარებისა, ერთუცის სიცოცხ-
 ლისა“ — დაილოცებიან და დალევენ. მოახლოვდება საღამოც, მეკვ-
 ლენი ისევ წაუღენ თავ-თავიანთ სახლებში, სადაც ყველა დაამზადებს
 ერთ ღერ სანთელს, ოჯახის დიასახლისს ყველა მეკვლისათვის გამო-
 ცხობილი აქვს თითო სასანთლე, (მოზრდილ ქადას ზედ ადევს პატა-

რა ქადა — საკვირაო, ორივეს ერთად კი სასანთლე ეწოდება). ერთი დერი სანთელი, სასანთლე და ერთი აღება შეშა, რასაც მოერევენ მეკვლემ ჯვარში უნდა მიიტანოს. მხოლოდ ჯერ სახლში იჯანმეორე მერე მიდის ჯვარში. დაღამდება და მეკვლენი მოიყრიან თავს საქვაბეში, რომელსაც დასტურები საამისოდ წინასწარ დაალაგებენ. დარბასი არის ცალკე, სადაც ჯვარიონნი არიან, სადიასახლისო და საქვაბე ცალკე, მხოლოდ ფიცრით არის გადატიხრული.

მეკვლეთ თავისი მოტანილი შეშა დაწყობილი აქვთ საქვების კარზე, შიგ საქვაბეში ანთებენ შუა ცეცხლს. აქვე გრძელ ფიცარზე ერთიმეორის გვერდით დაწყობილია სასანთლეები, ზედ სანთლებით.

მეკვლენი გაგზავნიან ორ კაცს — „მელუდეს“. ისინი მივლენ დარბასის კარში, ჩვეულებრივ მადლს მოსთხოვენ და შემდეგ ეტყვიან ჯვარიონთ: „აშენდით, წაღმამც წავიოსთ დღეი დღეობაი“. „დაშვენდით, მაგვიხეით მშვიდობით, წყალობა კემწიფისა, წაღმ მაგეგებასთ კემწიფის დავლათი“. „თქვენ იყოს მწყალობელი“ — იქნება პასუხი. მერე გამოიტანენ და მელუდეთ დააღვივებენ ლუდსაც და არაყსაც. ამის შემდეგ დაუსხამენ ლუდს და ისინი მეკვლეებთან წაიღებენ. ხუცესი მეკვლეთ ვერ უბედავს, რომ იუბედოს და ლუდი დროზე არ დაუსხას. აქ ზოგიერთი ისეთი ბიჭები არიან, რომ ხუცესს ბევრს არ ალაპარაკებენ. მეკვლეთ რომ ლუდს მიუტანენ, დაუდგამენ წინ და ეტყვიან: — „ლუდი წინა, ვაყებო“. „მაპტან ბედნიერი, მაგვიხეით მშვიდობით“ — უპასუხებენ მეკვლენი და მიიწვევენ სკამზე. ხევსურებმა ძალიან იციან სკამზე ადგილის დათმობა და მიწვევა: მობრძანდი, გადმადედი, აქ დაჯექი! კაი ადგილი არჩეული არის უფროსებისათვის, უნცროსები უფრო ბოლოსაკენ სხედან, კაცი რომ შემოვა, იტყვის „აშენდით“, ყველანი ფეხზე ადგებიან და ეუბნებიან: „დაშვენდი, მაგვიხეე მშვიდობით, მშვიდობით შენ მასვლაი“. შეიპატიებენ, მაგრამ ის არ მიდის საუფროსოში და იმართება ამის ირგვლივ ერთი ბრძოლა. როგორც იქნება დასხდებიან. ერთი-ორი დადგება ფეხზე და დაწყებენ სმას, სვამენ მხოლოდ, საჭმელი ჯერ-ჯერობით არაფერი აქვთ.

საკლავებს დასტურები გაატყავებენ, დაჭრიან ასო-ასოდ, „ხარჩამაველში“ მოხარშავენ და ამოალაგებენ ფიცრებზე. მეკვლეები ღამის განმავლობაში ბევრს იცინიან, ოხუნჯობენ, მღერიან, ცეკვავენ და კაი დროს ატარებენ. შუაღამისას ჯვარიონნი გამოვლენ მეკვლეებთან, გამოიტანენ ვერცხლის თასებს და სანთელს. იმათ შემოსვლაზე ყველანი ფეხზე დგებიან და ეუბნებიან: „მაგვიხეით მშვიდობით, ჯვარიონნო, მშვიდობით თქვენ მასვლა“ — „მშვიდობით დავგვხდითა, გამარჯვებით, წყალობა მაგიტანეთ მიქიელისა“ — ეუბნებიან ჯვარიონნი. სასანთლეებიან ფიცარს გადმოდგამენ ხალხის შუაზე, აანთებენ სანთლებს და დააკრავენ სასანთლეზე. აესებენ ვერცხლის თასებს ლუდით, მისცე-

შენ ყველა მეკვლეს თასს და სანთელს და ხუცესი შეუღებებოდა მას: „ღმერთო დალოცვილო, შენ დასწერი ჯვარი შეკვლეთ ღმერთმა გადიდას, ღმერთმა გაძლიერას, ღმერთმა ნაცვას ცამდინ სიმაღლე, ზღვამდინ სიმაგრე, მიქიელ მთავარო ანგელოზო, შენად სამთავროდ, შენად გასამარჯოდ მაიჯმარი ეს გარიგებულ სეფე-სანთელი, სადიდებელი, შენ მეკვლეთად, მაგათ თავისად, ჯალაფობისად საშველოდ, სახიფათოდ მაიჯმარი, ღმერთი შენს ბატონობას გაუმარჯვეს. ამინ, დიდება ღმერთსა, მადლი ღმერთსა, დიდება დღეს დღესინდელსა, ძალს ხთვისს, ძალს კვირაისას. დიდება-დ გამარჯვება შენდა, მიქიელ მთავარო ანგელოზო“. შემდეგ ჩვეულებრივ გრძელდება ხუცობა და კურხხევა. ბოლოს მოჰყვება დამწყალობნობა; ჯერ ხუცესი იტყვის და მერე ყველა. (აქ სადიდებელზე ყველა ჯვარი ხსენდება თითოობით, როგორც მოყვანილია ხვნის დაწყების დროს, მხოლოდ იქ ხუცესი ლაპარაკობს: „ამ სეფე-სანთელზე შენ გადიდას, გაგიმარჯოს ღმერთმა“, აქ სეფე-სანთელსაც ამბობს და სადიდებელსაც, რადგან აქ ლუდიანი თასებიც არის და ამას ჰქვია სადიდებელი. იქ კი მარტო სასანთლეები იყო და სეფე-სანთელი ითქვა). გწყალობდასთ, მეკვლენო, საწაღმართოდ მაგიარასთ. ნაცსენებთ ანგელოზთ დავლათმ, მშვიდობით შაგინახნასთ, ბევრ წელწად-ქრისტე მაგგვარასთ მშვიდობისა, კარგად ყოფისა. ბედნიერ წელი კვალ გამაგიცვალასთ დალოცვილმ. ჯვარიონთ მაგცასთ წყალობა, დასტურსა, კელოსანს, ხუცესს ენა-პირ გიკურთხას, შაუცოდვრად, შაუწყენრად შაგინახას. დიასახლისს სწყალობდას, მშვიდობით აყოფას, დიასახლისობა ნუ შაანანას“. ამ დამწყალობნებას რომ მოათავებენ, ისევ თასებით, ე. ი. სადიდებლით ხელში ფეხზე დგანან ყველანი და ხუცესი შეარისხებს ე. ი. დასწყევლის ცუდს და მოლაღატე კაცს სოფელში. მას უჭირავს ლუდით სავსე სახუცო კოჭობი სანთლებით და იტყვის: „გაუწყრას მიქიელის დავლათი სოფელში ცუდის ენის კაცს, მეღალატეს, ცუდის კელისას (ქურდი), სოფლის გამტეხს. ღრისხევდას, მიზდიოს შვილით შვილამდინა, ქალის შვილამდინ, ნუ გამაიყვანას იმის სახლშიით ნუც ქუდიანი, ნუც მანდლიანი“. „ამინ, ღრისხევდას!“ — ერთხმად აქოთქოთუდებიან მეკვლენი და გაჩუმდებიან. ხუცესი თავის კოჭობზე სანთელს სამჯერ გააქრობს და იტყვის: „გაქრას ეესრ მეღალატე, მავნე კაცისობაი!“ — „ამინ, ღრისხევდას!“ — არის მეკვლეთ პასუხი. მერე ხუცესი თავისი თასიდან მთლად დაღვრის ლუდს მიწაზე და იტყვის: „დაიღვარას ეესრ მეღალატისა, სოფლის გამტეხის სისხლი მტრის კელით!“ — „ამინ! — იტყვიან მეკვლენი. ბოლოს ხუცესი რომელსაც თასს ისევ უფსებენ, სანთლებსაც უნთებენ, ამბობს: „სწყალობდას სოფელში მართალსა, მაგარს კაცს, სოფლის პირის დამწყობსა-დ სოფლის პირის სხვაკან არ გამტანს“. — „სწყალობდას!“ — იქნება მეკვლეთ ხმა. ეს შერისხება დიდად სა-

შინელი ამბავი არის ხეცსურების რწმენით. მეკვლეთაგან შერისხებულ-
ლი კაცი სულ ამოწყდება თავისი ნათესაობით, „შვილით შვიტამდე მდ-
ქალით შვილამდეო“. სჯერათ, რომ თუ სადმე მათი ქალ-დი წავლანა, წავლანა
ისინიც კი ამოწყდებიან, როცა მათ მეკვლენი შეარისხებენ. ხეცსუ-
რეთში ასე სწამთ, რომ მეკვლეთ ღმერთიც და ჯვარიც იმდენ პატივს
სცემენ, რომ ისინი შეარისხებენ ვინმეს თუ დაამწყალობნებენ,
აუცვალელივით ასრულდება. ამიტომაც არის, სოფლის საიდუმლოს
წვრილმანსაც კი ინახავენ და სხვაგან არ გაიტანენ. ასეთზე იტყვიან:
„გაამრავლოს იმისობა, როგორც ქვიშა რიყეზედა, მსკვლელები ცაში“.
„ამინ“ — არის მეკვლეთ პასუხი ერთხმად.

ამით შერისხება და დამწყალობნება მოთავდება. ხუცესი იტყვის:
„თქვენა სამთავროდ, თქვენად გასაპარჯოდ მაივმარეთ ეს სადიდებელი,
სეფე-სანთელი, თქვენ მეკვლეთად ახიელელთად საშველად, სახონი-
ნოდ, სამწალობნოდ მაივმარეთ, მაგიჟამც დიდნი ხართ თქვენის გამჩე-
ნის ხთის კარზე“. ამ სიტყვებით ხუცესი თავის სახუცო თასს მალლა ას-
წევს. ყველა მეკვლე იმის მსგავსად თასს მალლა სწევს და ამბობს:
„ისმინე, გაიგონე, გამარჯვება შენდა შენის გამჩენის ხთისად“. ამის
შემდეგ ყველა იტყვის: „ჯვართ დიდებავი, მებვეწურთ წყალობავი“.
სვამს ყველა თავთავის თასს. თასი ყველამ უნდა გამოცალოს. აქ თა-
სები ზოგი დიდია, ზოგი პატარა და ვისაც დიდი თასი აქვს, თავის თასს
მიართმევს მცირე თასის პატრონს და ეტყვის: „მიშველეო“. ისიც ცო-
ტას დალევს და მალღს გადაუხდის; ბოლოს მოთავდება თასების გა-
მოცლაც და იტყვიან: „შავსვ თქვენის გამარჯვებისა. გწყალობდასთ
ნავსენებთ ანგელოზთ დავლათი“; ჩამოართმევენ ერთიმეორეს თა-
სებს, ჩააწყობენ ერთ ქვაბში და ჯვარივნებთან ერთად დასხდებიან,
ზედამდეგები ფეხზე დადგებიან სასანთლეებთან. ტაბლაზე დააწყობენ
მოხარული ხორცის ნაჭრებს და დაუდგამენ ხალხს წინ.

აქ მეკვლეთ ხელზე გატება არ უნდათ პურისა, რაც ვის სურს,
იღებს და ჭამს ამ სიტყვების წარმოთქმით: „ღმერთო, გაუმარჯვი კემ-
წიფესა. კემწიფეო, შენ სწყალობდი ჯვარიონთა-დ ამ მეკვლეთ, და-
ადეგ წაღმ, შენის წყალობით შაინახენი“. ყველას აქვს გალესილი დანა.
ისინი თავისი დანით მოჭრიან სასანთლეს, ხორცს და ჭამენ.

დასტურ-ხელოსნები მეკვლეებთან დასხდებიან; თუმცა სასმელ-
საჭმელი მათ დარბასში უკეთესი აქვთ, მაგრამ აქაც სვამენ, ჭამენ, ხუმ-
რობენ, ოხუნჯობენ და ბოლოს გავლენ ისევ დარბასში. მეკვლენი კი
განაგრძობენ დროსტარებას. გამოიგონებენ სხვადასხვანაირ ხუმრო-
ბას, მღერაინ და სხვა. აქ იშვიათად ვინმე იძინებს, თერთად ათევენ
ღამეს.

როცა ჯვარში მეკვლე-წუხრას ეს ამბავია, აი რა ხდება ოჯახებში, ან მეკვლეთ ნარჩენ ჯარზე; მეკვლედ ხომ ერთი ოჯახიდან ერთი ოჯახში მიდის და ისიც უფრო ახალგაზრდა. მეკვლეთ ნარჩენ ჯარს, ვინც ვინცაა ახალი ჭირის პატრონია, ის იპოვის და დაალაგებს ჭერხოს, ყველას შეატყობინებს, რომ სოფლის ჯარი აქ რჩება და ამ ჭერხოში დასხდებიან. დაღამებისა და ვახშმის შემდეგ ყველანი აქ იყრიან თავს — ხნიერებიც და ახალგაზრდებიც (ზოგ ოჯახში სამი-ოთხი ახალგაზრდაა, მაგრამ ერთი მათგანი მიდის მეკვლედ, სხვები სოფლის ჯარზე მიდიან). მოიყრიან ყველანი თავს და გზავნიან ჯვარში მელუდებს, რადგანაც ამათაც მეკვლეთ ლუდიდან ეძლევათ ლუდი, რაც მელუდებს მიაქვთ სოფლის ჯარზე. ისინი დადგამენ ქვაბს და ეტყვიან: „ლუდი წინა, ვაყებო!“ „მამტან ბედნიერი, მაგვიხვეით მშვიდობით!“¹.

თქვენსამც წინ ას ტაბლაიც, წყალიც, საპოხიც, ეს ავსებულ ყანწი, ჭურჭელიც, ეს სალაღებელიც (სალაღებელი — თხილი, კაკალი და სხვა ასეთი რამე, რომელიც საიქიოში ბავშვებს გაახარებს და გაალაღებს); თქვენსამც ნებას ას, მსჯელსა მჯაერესამც გარიდებთ, საქმიანსამც გიზუბუქებთ, მზითა, შუქით, სანთლითა, ცელაპტრით, ცოტა დიდად, რიომ წმიდად (რიოში — უწმინდურება: მკითხავები ქალს რიოშიანს უწოდებენ, ე .ი. უწმინდურს), ფერუქცევლად, წაუქცევლად, მათუდევრად, შაუქცევრად. თუ ვინ მაგბიროოდასთ, მაგბრუნეუდასთ, ოკრის სულმკვდარ იყოსა, სიძე-ცოლეულ იყოსა, დობილ-შობილ იყოსა. ძალითამც ნუ ვინ გამაგვიკიდებთ, თქვენითამც ნებით მისცემთა, ვასცემთ, კელსამც ვახკრავთა, კალთასამც ვაიხვევით. შაგინდნასთ ღმერთმა, მაგავმარასთ ქრისტიანობის გამჩენმა“.

„შაუნდნას ღმერთმა“ — ამბობენ სხვებიც.

სუფრის დამლოცავი ყანწზე კიდევ ილოცება და მერე დაღვეს: „დაგლოცნასთ, გაღღეგრძელნასთ, ბევრ წელწად ქრისტე მაგვარასათ მშვიდობისა, კარგა ყოფისა, ბედნიერ წელი კვალ დაგიყენასთ დალოცვილთ ახიელის სალოცავებმა“ (ქალები, როგორც უწმინდურნი, სალოცავების სახელს არ იტყვიან) და დაღვეს არაყს. მერე ტაბლას მოუსხდებიან და ყველანი დაიწყებენ ჭამას. უფრო მთავარი საჭმელი აქ არის ხორცის გულიანი კეცეულები და ერბო. მეკვლე თეთრად განათენები არის და ხშირ შემთხვევაში იძინებს. იშვიათად იქნება, რომ მეკვლემ წელწადი ღღე კიდევ გაიგოს და არ ეძინოს. სხვა ოჯახის წევრები კი განაწილდებიან, აიღებენ წინასწარ გამზადებულ არყიან ბოთლებს და ყველანი ახალი ჭირის პატრონების კარზე წავლენ. ამ წელს სოფელში რამდენიც მოკვდა, ყველას კარზე მივა ხალხი; აანთებენ გარეთ დიდ ცეცხლს და ყველა თავთავიანთი ბოთლები-

¹ ამის შემდეგ დაკარგულია დედნის 12 ხელნაწერი გვერდი.

დან ერთიმეორეს არაყს ასმევს, მხოლოდ ჯერ დალოცავენ ბოთლით არაყს იმ მიცვალებულსათვის, ვის კარზეც არიან. სოფელში ხვდებით, ერთმანეთს ყველანი ულოცავენ ახალწელს. ბოთლით სოფელი ერთად იყრის თავს, დიდი და პატარა, ქალი და კაცი ახალი ჭირის პატრონის კარზე, აქვე მოვლენ დასტურნი და მოიტანენ ერთ დიდ ქვაბ ლუღს. ამოიღებენ თასებით, ჩამოარჩებენ, უფროსს ვინმეს დაავალბენ და ის დალოცავს: „ღმერთო, დიდება შენდა, ღმერთო, მაღლი შენდა, ღმერთო უშველი ახიელელთ, ბევრ წელწად-ქრისტე მშვიდობისა მალგვარი, კარგად ყოფისა. ღმერთო, შენის დიდებითა, ჩემის სიტყვის მავსენებით, ხთის წესითა, მღღღის წესით, იერუსალეთის ნათლითა, ქრისტეს გარიგებით, სააქაოს ნათქვამ თუ საიქიოს მიდიოდას, წესი-სამართალი იყოს, სულს შანდობა მიუდიოდას, ეს საწიდეც, ეს ავსებულ თასებიც სულსამც წელს რაიც ახიელას დააკლდეს, იმათას მავკმარების“. „შაუნდნას ღმერთმ“ — სხვებიც ამბობენ. თუ ვინმემ დაუძახა — „შანდობა ხუცესო“, მაშინ იმას შეაძალადებს დამლოცავი თავის თასს, მაგრამ ის არ ჩამოართმევს — „ვინაც ლოც, იმან კოცნ“ — ეტყვის. მერე იმ თასს დაცლის თვითონ, მეორეს აუვსებს და მისცენს იმას, ვინც „შანდობა ხუცესს“ დაუძახა.

მერე გაიმართება ლუღის სმა, მღერა და ცეკვა. მანამ საერთო წესებს ვიტყვოდეთ, აქ ერთი პატარა ოჯახური წესი კიდევ დარჩა აღსაწერი: მეკვლე ხომ მოვიდა, მაგრამ ოჯახში არავინ შევა მანამდინ, სანამ კიდევ მეორე მეკვლეს არ შეატანინებენ კვალს. ოჯახს ჰყავს ვინმე არჩეული, უფრო ბავშვი, ვისი კვალიც, მათის რწმენით, კარგად აქვთ დაცდილი. მაგ. როცა მას კვალი შემოატანინეს, იმ წელმა კარგად გაიარა ოჯახის სასარგებლოდ. იმას ოჯახიდან დაუძახებენ და წაიყვანენ კვალის შესატანად. ეს მეკვლე რომ შეზობლის სახლში პირველად ფეხს შედგამს, იტყვის: „შამავდგი ფეცი, გწყალობდასთ ღმერთი, ჩემიმც კვალი კარზე დაგიხვდებისთ, წულიანი, პურიანი, სახელ-სარგებლიანი“. ამ საუბრით შევა და დაჯდება სკამზე. აქ მას, რითაც შეუძლიათ, კარგად გაუმახსინძლდებიან და ერთ ბოთლ არაყს, ხმიადს, ერბოს და ყველს, ერთმანეთზე დაწყობილს, სახლშიც გაატანენ. არწალება არ შეიძლება; თუ აქვთ, თხილსაც ჩაუყრიან ჯიბეში. ზოგ ოჯახს კარგად აქვს დაცდილი ძაღლის კვალი; ნათქვამი არის, რომ ერთგული ვიღაცა უნდა იყოს კვალის შემტანი, რომ ოჯახზე კარგს ფიქრობდესო და ძაღლზე ერთგული პატრონს არავინ ჰყავსო. ამიტომ მისი კვალი ძალიან კარგიაო. ამის შემდეგ ყველას აქვს ნება ოჯახში შესვლისა, მანამდე კი იკითხავენ — კვალი შეტანილი აქვთ თუ არა, და თუ არ შეუტანიათ, მოსული კაცი უკანვე გაბრუნდება.

დავუბრუნდეთ ისევ საერთო წესს. ჭირის პატრონის კარზე, სმას, მღერა და თამაშობა გრძელდება, აქ მთავარ როლს თამაშობს ჭირის პატრონი. როცა აქ ყოფნა მოსწყინდებათ, ახლა გაზიზღვნილი რამე ხუმრობას, წავლენ ჯვარში, ან „დაამბენ ფერხისას“ და მღერიან ორ გუნდად საგმირო სიმღერებს. ჩაიყენებენ წრეში ხანდახან ქალებსაც, მხოლოდ ქალები არ მღერიან. დანარჩენი ბავშვები და ქალები წრეს ანუ ფერხისას უკან გაჰყვებიან; ფერხისა სოფლიდან წავა ჯვარში ასეთი სიმღერით:

„აიმა მთაზე გადმოვდა, ვეფხვ-ლომთა ნატოტარიო,
შადგეს საწვიმრად ლურბელნი, შიგ ჩადვა ნაგუბარიო,
საკრფელად შამაშჩევიყვა ეგ ბაგრატიუნის ქალიო,
მაგას სხო შამაშჩევიყვა ერთი ურჯულო, მყალიო“... და სხვა.

თუ ჯვარში მისვლამდე ერთი სიმღერა გამოილია, მეორეს იტყვიან. სიმღერის ორ გუნდად მღერით მიუახლოვდებიან ჯვართ. ქალები გამოეყოფიან და მინდორზე დასხდებიან, მამაკაცები განაგრძობენ გზას და სიმღერით მივლენ დარბასის კარში. იქ დაიშლებიან, მადლს მოსთხოვენ ჯვარს, მერე ისევ ჩაებმებიან და განაგრძობენ სიმღერას. ჯვარცნები გამოვლენ და ეტყვიან: „მაგვიხვეით მშიდობით, წყალობა გემწიფისა“; ისინი მღერას განაგრძობენ, მხოლოდ მადლობის ნიშნად ჯვარიონთ თავს დაუკრავენ. ჯვარიონნი გამოიტანენ არაყს, ლუდს, ჩადგებიან წრის შუაში (შომღერლები წრიულად ნელა გარშემო ტრიალებენ) და დაალევიანებენ ყველას. დაიშლება ფერხისა და დასხდებიან დარბასის კარში. ფერხისას დაალევიანებენ „საშიგაო“ ლუდს (საშიგაო ლუდი ჰქვია, რომელიც იხარჯება შიგ დარბასში, — ე. ი. ჯვარიონნი რომელსაც სვამენ. ეს ლუდი არის საუკეთესოდ გაკეთებული, მეტად ნაღვლარი და სვეც მუტი აქვს. ბევრი დუღილისაგან გასქელება და საუკეთესო დასალევია, ადვილადაც ათრობს).

დარბასის კარში გამოიტანენ სასოფლო ლუდს (საშიგაო ლუდზე დაბალხარისხოვანია) და დაიწყებენ სმას, ქალებსაც გაუტანენ ერთ საწდელ ლუდს. იქვე, სიცივეში, ცოტას დაალევიანებენ და ცეკვაც იმართება გარმონზე. მერე ქალები ერთ-ერთ მახლობელ სახლში წაიღებენ ლუდს, ახალგაზრდებიც იქ წავლენ და გაიმართება მხიარულება — ცეკვა, მღერა, ოხუნჯობა და, რასაც ვინ გამოიჯონებს, სხვადასხვანაირი ვართობა.

ამ დროს ხნიერი ხალხი სოფელში ერთიმეორეს ეპატიყება ოჯახებში. სვამენ არაყს, აკეთებენ მწვადებს და ატარებენ დროს. ახალგაზრდები კი ოჯახს და მოხუც ხალხს ახლო არ ეკარებიან და ერთობიან თავისთვის. თუ სოფელში ახალმოყვანილი რძალია, მის პატივსაცემად და მის გასართობად ხშირად იყრიან თავს იმ ოჯახში, მიიტანენ

ლუდს და ყოველდღე იმართება მხიარულება. ჭირის პატრონი ჭერხოს დაალაგებს, დააწყობს ხეებს სკამებად ჯარისათვის. სოფელში, სოფელში და მხიარულება მთელ დღეს გრძელდება, აგრეთვე ოჯახში ხალხი ამ დღეს საკმარისად მთვრალია და ხშირად ხანჯლით ჩხუბსაც აქვს ადგილი.

საღამო უამზე ბავშვებს გაგზავნიან და შეატყობინებენ ყველას, რომ სოფლის ჯარი დასხდება ამა და ამ ჭერხოში. დაღამდება და ყველანი მივლენ. ვინც მივა, ყველა მხარზე დაწყობა შეშას მიიტანს ღამე ცეცხლის დასანთებად. დასხდება ხალხი და გაგზავნიან ჯვარში მელუდით. ისინი წაიღებენ ქვაბს, საწედეს და კეტს, მივლენ დარბასის კარში, მადლს მოსთხოვენ და ჯვარიონთ ეტყვიან: „ამენდით, ჯვარიონო, წალმამც წაგივათ დღეი-დღეობაი“. „დამშვენდით, მაგვიხვეით ვშვიდობით, წყალობა გემწიფესა, მელუდენო“ — ეტყვიან დასტურ-ხელოსნები. მელუდენი დასხდებიან, ჯვარიონნი გამოუტანენ და დაალევიანებენ ლუდს, ხანდახან არაყსაც, არყის დახარჯვას უფრო ერიდებიან და თუ ძალიან პატივისცემი სტუმარი არ შეხვდა, არაყს არც დაალევიანებენ, ლუდს კი ძალდატანებითაც ასმევენ. მერე ხუცესს ეტყვიან — ლუდი დაუსხი მელუდებსო. ხუცესი კი კაი გუნებაზე არის, რამდენიმე ხანს კიდევ „აწვალებს“ და ბოლოს მაინც დაუსხამს. მელუდებიც მათთვის დასხმული ლუდიდან ამოუღებენ და დაალევიანებენ იქ მყოფებს. მერე ასწევენ ქვაბს კეტით, მოიტანენ (გამსახურებული არის, რომელ დღეს რამდენი ლუდი მიეცემა სოფელს) და დადგამენ ჯარის წინ. უფროსებმა შეიძლება საწედე დალოცონ, შეიძლება არა, მხოლოდ ხშირ შემთხვევაში კი ილოცება ახალ მიცვალებულებისათვის. მერე შეუდგებიან სმას. შეიძლება ჯარზე შეხვდა ერთიმეორეს ძველი „მამკლავ-მამკვდარი“. დამნაშავეს ნათესავი დაზარალებულს ნათესავთან სკამზე არ დაჯდება და ხელში თასს არ დაიჭერს, არც დალევს, ვიდრე დაზარალებულს ლუდიან თასს არ გაუგზავნის. ვინც ლუდს არიგებს, იმას ჩუმიად ეტყვის: ჩემ მაგივრად „პატივი“ მიუტანე იმედას (იმედა, დაფუშვათ, პირობით სახელად). ლუდის ზედამდეგი აუცხებს და მიუტანს თასს იმედას და ეტყვის: ეს თასი ამა და ამ კაცმა წარმოშაღებინა შენთან პატივად. იმედა ეტყვის: „არას უხედავ მე მაგას, თავის თავს დააყენებს“ და გამოართმევს თასს. ამ დროს თასის გამგზავნი, ე. ი. დამნაშავე გვარის კაცი, წავა და კარების მხარეზე ჯარის ბოლოში „მუხლით“ ე. ი. ცალ მუხლზე დაჯდება. იმედა ვინმე უფროსს ეტყვის: „ეს თასი ჩემის სირცხვილისაი ას. მე მაგას თასს არას უხედავ (არ ვავალეებ), მაგრამ თავის თავს აყენებს. ადგივი, ემ თასს სიტყვა უთხარი“. უფროსი კაცი ჯერ კი იუარებს — სხვა ვინმე ეტყვის სიტყვას, მე „გადაუამრუტებული“ ვარ, აღარაფერი ვიციო, მაგრამ ბოლოს მაინც ადგება თასიანი კაციც (თასის გამგზავნი კი მუხლზე ზის თავ-

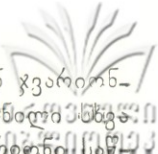

დახრილი). უფროსი იტყვის: (დამნაშავეს სახელი, დავუშვათ, გიორგია)
 „ღმერთო, დიდება შენდა! ღმერთო, მაღლი შენდა! ღმერთო, უფროსი
 ლი ახიელელთ, ბევრ წელწად-ქრისტე მალგვარი მშვიდობის, იმედი
 ყოფისა, ღმერთო, გაუმარჯვი მიქიელსა. მიქიელო, შენ სწყალობდი ამ
 ერთუცის მხედავთ იმედასა-დ გიორგის, შუ გაუარი, დალოცვილო.
 წაღმ მათარი, რაც ავი ჩამაღვარდნივ, ნულარა ავს ჩამაუგდებ. მიქი-
 ელო, ნუ იქ ისრ იმედაის საქმეს, რო კაცნ არ ხედევდან, პატივ არ
 მიუდიოდას. დიდებულო მიქიელო, ნუც გიორგის საქმეს იქ ისრ, რო
 გასაგო არ გაიგას, საპატიოს პატივ არ დაზდოს. მიქიელო, შენის დი-
 დებთთა, ჩემის სიტყვის მაცხენებით, ხთის წესითა, მდღლის წესით,
 იერუმსალეთის ნათლით, ქრისტეს გარიგებით, საქაოს ნათქვამი თუ
 საიქიოს მიდიოდას, სულს შანდობა მიუდიოდას, ეს თასი სულსამც გი-
 ორგის მამისას მეგმარების“ — „შაუნდნას!“ — ამბობენ სხვებიც. მო-
 იგონებენ დამნაშავე გვარის მიცვალებულს და იმისათვის ეტყვიან თასს
 შენდობას, წესი ასეთი არის.

მერე თასს დალევს, ვინც დალოცა, ის. მეორე თასს აავსებენ და
 მიაართმევენ ისევ იმედას გიორგის მაგივრად, ამ მეორედ გაგზავნილს
 ჰქვია „სასმელად გაგზავნილი“ თასი. გიორგი ისევ ცალ მუხლზე ზის,
 იმედა დაილოცება და დალევს. შეიძლება თასის მომტანი ე. ი. გამომ-
 გზავნი აღღებრძელოს. დალევის შემდეგ მუხლზე მჯდომ გიორგის
 ეტყვის: „აღდეგ, გიორგი, ადეგ. იმე შენ არას გიხედავ“. აავსებინებს
 იმედა თასს და გაუგზავნის გიორგის. გიორგი ფეხზე დგება, ხათრი-
 ანდ, ნელის ზმით იმედას აღღებრძელებს და დალევს. შეიძლება იმე-
 დამ გიორგი წამოიყვანოს და სკამზე დასვას. თუ გიორგის იმედა არ
 დასვამს სკამზე, იგიორგი სულ მუხლზე იქნება დაჩოქილი ხალხის ბო-
 ლოში. მხოლოდ ის იმედას თვალწინ ვერ ითამაშებს, მისი გაგონე-
 ბით ვერც იჩხუბებს, თუ ვინმე საჩხუბრად იწვევს და ეშარება, მაშინ
 ეტყვის: ხათრი იმედასი, თორემ ეგრე ვერ ილაპარაკებდიო. მაშინ
 ჩაერევა იმედა იმათ ჩხუბში და ვინც გიორგის ეშარებოდა, იმას თვი-
 თონ გასცემს პასუხს.

პატივის მიცემა არა მარტო სოფლის ჯარზედ ხდება, არამედ ყვე-
 ლგან, სადაც ერთიმეორეს სმაში შეხვდებიან. პატივს რომ მიუტანს,
 დაზარალებული ნებას მისცემს დამნაშავეს, რომ თავისუფლად იყოს,
 იმხიარულოს, იმღეროს და სხვა, მაგრამ ის მაინც არ მხიარულობს
 დაზარალებულის თვალწინ.

ასე ჯარზე იმართება სმა და ყველა წესის შესრულება. ახლა სა-
 ჭიროა მეთასეთე გაგზავნა. ისინი მივლენ ჯვარში და მაღლის მოთხოვ-
 ნის შემდეგ მიესალმებიან ჯვარიონთ. ჯვარიონნიც მიეგებებიან და
 შეიპატიებენ დარბასში. ისინი იხდიან ქუდებს, ევედრებიან მთა-
 ვარანგელოზს და კოცნიან იქით-აქეთ კარის ჩარჩოებს. ამ ყოფით და

ზათრით შევლენ დარბასში. იმათ მიაქვთ სოფლის ჯარიდან ჯვარიონ-
თათვის პატრუსაცემი რამე, ან არაყი, ან ოჯახიდან გაგზავნილი ნივთები.
რამ. მეთასეთ ძალიან პატრუს სცემენ, მერე აიღებენ ჯვარიონის საწ-
დეს და ჩაუხსამენ კოშით ლუღს, იმდენ კოშს, რამდენსაც ძველ სა-
ხელგანთქმულ კაცს მოიგონებენ ახიელში, ქისტებთან და ლეკებთან
მებრძოლს, ან მაშინდებულად სხვა რამე სასახელოს ჩამდენს.

რამდენსაც თასს ჩაასხამენ საწდენში, ეტყვიან იმდენი ძველი გმი-
რის სახელს. მაგ., ჩაასხამენ კოშს და დააყოლებენ: „შაუნდნას კვი-
რიკათ კუჭუსა“; მეორეზე — „შაუნდნას ალიათ ახალას“ და ა. შ. ეს
ყველა ზეპირად უნდა დაიხსომონ მეთასეთ და ჯარზე რომ დაბრუნ-
დებიან, ამოულებენ იქ ხალხს იმდენივე თასს და ეტყვიან ისევ იმ
გმირების სახელებს — „შაუნდნას“ დამატებით. ბოლოს ჯვარიონნი
მეთასეთ დააღვინებენ თითო ლუდიან თასს, რომელსაც „მე-
თასეთ თასს“ ეძახიან. იგი ძალიან დიდი მოცულობისა არის. მერე
იღებენ ფანდურს და მისცემენ ერთ უფროსს ხელში, იგი დაჯდება
ცალ მუხლზე, დაუკრავს და ამ სახელოვანი კაცებიდან, რომლებსათ-
ვისაც მეთასეთ თასები დაიცალა, ერთ-ერთზე საგმირო სიმღერას იმ-
ღერებს.

ამაირად წელწადი-დღე და მისი წესები მთავრდებოდა. მხო-
ლოდ წელწად-დღეს ყველა ჯვარში რჯულის საქმე და სხვადასხვა სა-
კითხები მუშავდებოდა. ზოგან მას ყრილობის სახეს აძლევდნენ, ზო-
გან ქადაგს დასვამდნენ და სხვა.

მაგალითად, მკითხავს (ე. ი. ქადაგს) სვამდნენ ლიქოკში, გუდან-
ში, როშკაში, ხახმატში და ძალიან ძველად არხოტსა და შატილშიც.
მერე არხოტსა და შატილში აღარ იცოდნენ მკითხავის დასმა, სხვა
ჯვარებში კი გვიანობამდის იგრძელდებოდა. სადაც მკითხავი არ იყო,
აქ ისე ლაპარაკობდნენ საერთო საჭირბოროტო საკითხებზე. იყო,
მაგალითად, რომ რომელიმე გვარი გვარს იქნებოდა გადაკიდებული
და ხოცავდნენ ერთიმეორეს, ამათი შერიგების შესახებ დაისმოდა სა-
კითხი გვარის ჯვარიონთა და სხვა არჩეული კაცების დახმარებით. ამ
ჯვარში მოახდენდნენ მათ შერიგებას, ე. ი. ერთად შეყრას. ჯვარით
შერიგება იყო მტკიცე და საბოლოო. აგრეთვე სადავო სასისხლო საქმე
რამე იქნებოდა გაურჩეველი და ამისი საკითხიც ამ ჯვარებში წყდე-
ბოდა აქ რაც გადაწყდებოდა, სისრულეში მოჰყავდით ჯვარისა და
თემის სახელით, რადგან ზემო ჩამოთვლილი ჯვარები, გარდა გუდა-
ნის ჯვარისა, სათემონი არიან, გუდანის ჯვარი კი მთელი ხევსურეთის
საერთო საყრილობო იყო და ცენტრიც აქ იყო ზევსურეთის რჯული-
სა, ლაშქრობისა და სხვა.

წელწადის შემდეგ ხალხი კითხულობდა, თუ რა ითქვა გუდანის
ჯვარში აქ ქადაგისაგან და ან „მბჭე-ვევისბერთაგან“ („მბჭე“ — საქმის

გამბეჭობი და „ვევისბერი“ — ჯვარის მოსამსახურე, რომელიც უშუალო მონაწილეობას ღებულობდა ბკობაში). მბჭე-ხევისბერის კაცები ვერ შევიდოდნენ, ისინი უნდა ყოფილიყვნენ სხურებულნი ხევსურეთში როგორც ხალხთან, ისევე ჯვარიონთანაც. ისინი ხევსურეთის ბედილბალს მართავდნენ და ეს ხუმრობა ამბავი არ იყო. თან მბჭე-ხევისბერი უნდა ყოფილიყო ძალიან კარგი მცოდნე ხევსურეთის წარსულისა. ასეთ კაცს სიკვდილის შემდეგ ხევსურის ქალები ტიროდნენ: „მავალი მბჭე-ვევისბერჩიაო“... ყველამ იცოდა, რომ ეს ხევსურეთში დიდი კაცი ყოფილა და გულით იგლოვდნენ მას. ამ ჯვარების ირგვლივ ჩვენ ერთ-ერთ ადგილას აწერილი გვაქვს, მაგრამ აქაც გვინდა მოვიყვანოთ წელწადთან დაკავშირებით, თუ ამ დღეს სად რა კეთდება, სად არის ცენტრალური ხევსურეთის ჯვარი, სად სათემო, სად სასოფლო და საგვარო.

ხევსურეთის ცენტრალური სალოცავი, როგორც ვთქვით, გუდანის ჯვარი იყო. წელწად-დილას ქადაგი იქადაგებდა სად, რომელ სოფელში რა ხდებოდა. თუ რომელიმე სოფელში საშინელი გადაკიდება იყო გვარებისა, ქადაგი იქადაგებდა გუდანის ჯვარის ბრძანებას, რომ მბჭე-ხევისბერთ მოდავეები აქ დაიბარონ და მოუღონ ბოლო ამ სადაო საქმეს გუდანის ჯვარის დახმარებით. ქადაგობდა კიდევ სოფლების სადაო ადგილების გარშემო და როგორც გუდანის ჯვარის ბრძანება იქნებოდა, საკითხი ისე წყდებოდა. თუ ქალის თაობაზე იყო დავა (პიროვნებებს შორის კი არა, გვარებს შორის) და ორი გვარი ერთიმეორეს ხოცავდა, აქაც ჯვარი ბრძანებდა ქადაგის პირით ან ორივესაგან თავის დანებებას, ან ერთ-ერთ მათგანს აკუთვნებდა ქალს; მეორეს — დრამის აღებას და ეს საკითხიც ასე ბოლოვდებოდა. ან კიდევ ლაშქრობის საკითხზე, თუ სადმე ამ წელწად-დილას ბრძანებდა გუდანის ჯვარი წასვლას და გალაშქრებას, ეს ურყევი იყო და დანიშნული დროისათვის ემზადებოდნენ. ან თუ ხევსურეთის რჯულში რაიმე სკითხი ცუდად იყო და საჭირო იყო შეცვლა, აქაც ცვლილების შეტანას იტყოდნენ. კიდევ სად რომელი სათემო სალოცავი რას ფიქრობდა, ამასაც იქადაგებდა. გუდანის ჯვარის ქადაგი მთელი ხევსურეთის მასშტაბით ქადაგობდა და ქადაგობის დროს ისე იჭერდა თავს, ვითომც ამქვეყნიური აღარაფერი იცოდა და ანგელოზებთან იყო გართული. მაგალითად, იტყოდა: „არხოტის ჯვარმა ჯიხვის თავ-რქანი გადმოხყუნდა, ქისტებსა და არხოტივნებს კიდევ მოუხდება რამე ბრძოლაო“. ჯიხვის თავ-რქათ გადმოხყუნება მკითხავის ენით ნიშნავდა ქისტის მოკვლას, არხოტის ჯვარმა რომ „გადმოხყუნდა“, იმის ყმათაგან ვინმე მოჰკლავდა ქისტს. თუ ვინმე მტრისაგან ზიანდებოდა, მაგ. არხოტის ჯვარის თემებში, იტყოდა: „არხოტის ჯვარმა გვერდი წაიბრუნა და არხოტივნები მტრისაგან დაზიანდებიანო“. დასახელებდა კურეტს ან ხარს დასაკლავად,

რომ არხოტის ჯვარი „თავის ტახტის ყმათავე პირწაღმა მობრუნებულყო“ და მათთვის ზიანი აეცილებინა. ამასაც სიხარულით ასრულებდნენ, თუკი მარცხს გადარჩებოდნენ. ასე მრავალ საკითხებზე დაგობდა ქადაგი.

წელწადი დღე რომ დაღამდება, ჯვარიონნი ღამეს უთევენ. საჭირო ღამისამთელოს დიასახლისი გამოაცხობს ჩვეულებრივი წესით, დასტურები გაიტანენ დარბაზში და აწყობენ საილენძის მრგვალ სამფეხა ტაბლაზე, დადგამენ ზედ სამ ვერცხლის თასს, აავსებენ ლუდით, სანთელსაც აკრავენ ზედ და ხუცესი შეუდგება ჩვეულებრივად ხუცობას ცოტა სიტყვების განსხვავებით: „ღმერთმა აღიდას შენი ძალი, შენ სახელი, დიდო მიქიელ მთავარო ანგელოზო. შენა სამთავრო, შენა გასამარჯოდ მაივმარი ეს სეფე-სანთელი, სადიდებელი, შენ ახიელეთად, ტახტის ყმათად საშველოდ, სახიომნოდ, სამწყალობნოდ მაივმარი (ამ დროს ხელოსანი გავა და ზარს რეკს). შენ დაეჭმარი, დალოცვილო შენთ ყმათ, ბევრ ბედნიერ წელი, კვალი გამაუცვალი, შენ დაუყენ წელ მშვიდობისაი, შენ დააყენენ წლის მცველნ ანგელოზნი, ღმერთი შენს ბატონობას გაუმარჯვეს. ამინ, დიდება ღმერთსა, მადლი ღმერთსა, დიდება დღეს დღეისინდელსა, ძალს ხთისას, ძალს კვირაისას“... და ასე შემდეგ. მოთავდება ხუცობა და კურობნეფაც. თასებს იღებენ ხელში და ხუცესი კიდევ შეუსახელებს: „ამ ჭიქა-ბარძიმზე შენ გადიდას, გაგიმარჯოს ღმერთმა მიქიელ მთავარო ანგელოზო“ და ა. შ.

ჩვეულებრივი მოხსენების შემდეგ თასებს დაღევენ. უთასოები თასიანებს ფანდურზე უმღერიან. როდესაც ეს ამბავი მოთავდება, თასებს თავის ადგილზე დადგამენ („მიბარძანებენ“). აქვე იხარშება ხორცი. ხუცესი ღამისამთელოს ჯვარად დანას გაუსვამს ამ სიტყვებით: „ღმერთო, გაუმარჯვი კემწიფესა, კემწიფეო, შენ სწყალობდი ამ ჯვარიენებსა, კელოსანს, შენი წყალობით შინახენი“. დასტური დანას გამოართმევს და ღამისამთელოს დასტრის პატარ-პატარა ნაწვრეთებად, მხოლოდ ერთ მეოთხედს დიასახლისისათვის ცალკე გადადებს. ნაწვრეთებს დაწყობს ტაბლაზე. ხმიად-საკვირაოებს ხუცესისთვის ცალკე გადადებს, ხორცსაც დაწყობს ტაბლაზე, დაყრის მარილსაც და წინ დაუდგამს სუფრას ჯვარიონთ (შეიძლება სტუმარიც ვინმე იყოს). პურს აიღებს ზედამდეგი და ყველას ხელში მისცემს — „აჯლიეთ პური“ — ეტყვის. ისინიც ჩვეულებრივ ილოცებიან. სუფრას მოჰყვება ლუდიანი კარახანების დადგმა.

კარახანებს მოჰყვება ისევ მღერა ჩვეულებრივ ფეხზე მდგომელებსა. მღერიან საგმირო სიმღერებს, თუ არის იქ მყოფების გვარის საგმირო სიმღერები, უფრო იშვიათ.

ტერლოს ქალას ყორანო, რად ეთელები ჩდილსაო?
არიან ბაღურიანი, მაზღევენ თავის ქირსაო.

ახლა თასიანებაც 'სიმღერითვე უპასუხებენ პირველ მომღერ-
ლებს:

რაად გეშინის, შატლო, ყამს რაად იყავ მტრისასა,
ოროლთ დაეასხამ ტყვიათა თოფს თეთრაულის ძისასა,
არც თოყანს წაუყვანიებ იმ თქვენის ქაეისკრისასა,
დაეზვეფდი მეთოფებესა იმ წვერსა ჭაუხისასა.

სიმღერებით მოთავდება სუფრის წესები და ბოლოს თასებს რომ თავის ადგილზე დადგამენ, სუფრასაც აიღებენ ამ სიტყვებით: „ღმერთო, გაუმარჯვი კემწიფესა, კემწიფეო, შენ სწყალობდი ამ ჯვარივნებს, დასტურ-ველოსნებს, დაადეგ წაღმ, შენი წყალობით შაინახენი“. მერე კიდევ დასხდებიან, სვამენ ლუდს და ლაპარაკობენ წარსულ ამბებზე, უფრო ჯვართ ცარშემო.

ბოლოს ჯვარის დასტური ხუცეს-ხელოსნებს გაუმლის ლოგინს. ძირს გაშლის ჩაღას, ზედ ფარდაგს გაფენს და ზედ დასახურავი აქვთ ცხვრის ტყავებისაგან შეკერილი, რომელსაც ჰქვია „გუდანური“. თვითონ გავა და საღმე საქვაბეში ან დარბასში დაიძინებს. ხუცესს სპეციალურად თბილი ფუდანური აქვს შეკერილი „საჯვარშიგოდ“ (ასე უწოდებენ ამ გუდანურს). მას სახლში არ იხურავს და შენახული აქვს მარტო ჯვარში დასახურავად. ჯვარში დარბასიც და საქვაბეც ძალიან ცივია. არ შეიძლება კედლების გაღესვა, რადგან, ამბობენ, ჯვარს არ უნდა გაღესილი კედლებიო. ამიტომ არის შშრალად აგებულ-ლი ყორე და კედლებში თავისუფლად გააქვს და შემოაქვს ქარს თოვლის ბუქი. ხანდახან ნაწოლ კაცზე ნაქარ თოვლს დადებს, რადგან აქ ზამთარში ქარბუქი ძალიან ხშირად იცის. ერთი თქმულება არის, რომ თურმე ერთმა კაცმა მოინდომა დარბასის კედლების ლამკირით გაღესვა. და შეუდგა ლესვას. მას ერქვა ტუმური. ამ დროს ხმა მოესმა: — ტუმურო, ნუ მცხებ კირსა, თორემ გაგცხებ ჭირსაო, მოხვდა სილა სახეში უხილავად და იქვე მკვდარი დაეცაო. ამიტომ არის, რომ არსად არ არის გაღესილი ჯვარში კედლები. ყოველთვის ანთებენ შუაღეცხლს, წვავენ ბევრს შეშას, მაგრამ მაინც დიდი სიცივე არის.

კ უ მ ე ტ ი

მეორე დილა თენდება — „კუმეტი“ დღე (აქ წელწადი ერთ კვირას გრძელდება). კუმეტს-დილით დასტური ადრე ადგება. ვისაც არაყი აბარია, ასხამს ვერცხლის სურამი უფრო მაგარ არაყს, რომელსაც სადილაოს ეძახიან. იღებს პატარა ვერცხლისავე ჭიქას და სადაც ვინ წევს, ჯერ ხუცეს-ხელოსნებთან მივა და დააღვივინებს, მერე სხვებთანაც. თითო-ოროლს ყველა დაღევს, მხოლოდ ხუცესს და ხელოს-

ანს მეტს დააღვივებებს, რადგან ისინი უამისწირვამდის ლუდს არ და-
 ლევენ და არც ჭამენ, სვამენ მარტო არაყს. დასტური დიასახლისნი
 მოიკითხავს და დააღვივებებს ერთ არაყს. დიასახლისი შეუდგება უამის-
 საწირის გამოცხობას: ფქვილს გასცრის, მოზელავს ცომს და დასტუ-
 რის მიერ ბაკანში ჩათლილ გაყინულ ხაფიწს უდებს გულად. სამი
 დიდი ქადა კეთდება უამისწირზე, ცხრა უბრალო თხელი და პატარა
 პური, რომელსაც ხმიადები ჰქვია და ოთხი პატარ-პატარა ქადა, რო-
 მელთაც ჰქვია საკვირაობები. გამოაცხობს ჯერ ზედგანზე და მერე
 ნაცარში, გაბანს და გააოხს დაჭრელებულ გვერდზე. დასტურები გა-
 იტანენ და დააწყობენ ჩვეულებრივად თავის ადგილზე. კუმეტ-დილას
 განსაკუთრებული წესი არაფერი აქვს და უამისწირვის წესი ჩვეუ-
 ლებრივად ჩატარდება: მოხსენება, ხუცობა და კუროთხევანი. ამას
 ყველა ჩვეულებრივი წესი მოსდევს: ფეხზე მღერა, მერე პურის ჭამა
 და სხვა. კუმეტ-დღეს სოფელში წესი არის, რომ ყველა ოჯახში ადუ-
 ლებენ ფაფას მიცვალებულებისათვის. ტაბლაზე აწყობენ სხვა რა-
 მებებსაც, ეტყვიან შანდობას (სახელს დასდებენ) და ოჯახში ჭამენ.
 სოფელში დილიდანვე იწყება ერთიმეორის დაბატოება, იმართება
 სუფრები, არყის სმა და მხიარულება, როგორც მღერა, ისე ცეკვა და
 ათასი სახუმარო გამოგონებები, საერთოდ წელწადში ყოველდღე
 მხიარულება იმართება. მოიგონებენ რამე მიზეზს ჯვარში წასასვლე-
 ლად. ხანდახან დაგრეხილ ჩალას დაახვევენ ერთერთს ფეხებიდან
 თავამდინ: ცალკე ფეხებზე, ცალკე ტანზე და ხელებზე; გამოაბამენ
 კუდს, დამზადებული აქვთ თხის თავზე გადახდილი ტყავი რქებიანად,
 რომლისაგანაც გაკეთებულია ნილაბი წვერებით. ამასაც გაუკეთებენ
 პირისახეზე და ძალიან საცინელი სანახავია. მოაბამენ თოქს და წა-
 იყვანენ ჯვართაყენ. იმას გაპყვება მთელი სოფლის ახალგაზრდობა,
 ქალი და კაცი. ნილბიან კაცს ერთი დაუდგება პატრონად, რომელსაც
 თოკით დაჰყავს და ათას რამე სახუმარო განკარგულებებს აძლევს რო-
 გორც პატრონი და ისიც თამაშობს. ქალებს მიაქვთ ვარშონი, და-
 უკრავენ და ნილბოსანი ცეკვავს, ხტუნავს. ხანდახან ქალებს გამო-
 იწვევს საცეკვაოდ, და ასე მიუახლოვდებიან დარბასის კარს. ქალები
 ჯვარში აღარ წავლენ, დარჩებიან მინდორზე და მართავენ ცეკვას ზო-
 ვიერთ ახალგაზრდებთან ერთად. კაცები კი ნილბოსანს დარბასის
 კარში მიიყვანენ, ყველანი მადლს მოსთხოვენ და ჯვარიონთ მიესალმე-
 ბიან: „აშენდით, ჯვარიონნო, წალმამც წავივათ დღეი, დღეობა“: „და-
 შვენდით, მაგვიხვეით მშვიდობით, მშვიდობით თქვენ მასვლა“; —
 ეტყვიან ჯვარიონნი.

ნილბოსანს პატრონი ბევრს რამეს ავალებს, ათას რამეს ეშმაკო-
 ბენ, ხუმრობენ და იცინიან. ნილბოსანი არ ისვენებს, „ლაპარაკობს“
 მუნჯურად და მანამ იეშმაკებს, სანამ საშიგაო საუკეთესო ლუდს და

არაყს არ მოატანინებს; ხან თავს მოიმკვდარუნებს, ხან ღრიალს და-
იწყებს და შინ ვითომ მიდის გამწყვრალი; ბოლოს, როცა ლუდს და
არაყს გამოიტანენ, მაშინ ნიღბოსანს ჩამოსხნიან დახვეწილად
დასხდებიან დარბასის კარში და სვამენ ჩვეულებრივ. ქალებს კი მიწ-
დორზე გაუტანენ საწდით ლუდს. ჯერ იქ დალევენ, იცეკვებენ, იმხი-
ა-რულევენ და მერე წაველენ სოფელში; მიიტანენ ამ ლუდს უფრო
ისეთ ოჯახში, სადაც ახალმოყვანილი რძალი არის. იქ მოიყრიან თავს
ახლგაზრდები და ატარებენ დროს, აქ კიდევაც მოიტანენ ლუდს: წა-
ვა ერთი-ორი ახალგაზრდა და სთხოვს ჯვარიონთ ლუდის მიცემას
„ახალუხალში“ (ახალგაზრდობას ხევსურულად „ახალუხალი“ ეწოდებ-
და). ჯვარიონთ და ნამეტნავად ხუცესმა იციან, რამდენი ლუდი უნდა
დახარჯულიყო და რამდენი დაიხარჯა, საჭირო არის თუ არა ეკონო-
მია, მაგრამ მაინც აძლევენ, ახალგაზრდებს ადვილად არ აწყენინებენ.
„ახალუხალში“ ძალიან კაი დროს ატარებენ, ნამეტნავად ერთიმეორის
სწორფრებს ეძლევათ შემთხვევა ერთად ყოფნისა და გართობისა
(დანარჩენი დრო ხევსურებს სულ მუშაობაში მიუღდის და ყოველგვარ
გართობას მოკლებული არიან). ყველას აქვს კაკალი და თხილი (ყი-
დულობენ და ინახავენ საგანგებოდ წელწდისათვის), ყველას ჯიბეში
უყრია და გარდა მღერა-ცეკვისა, ამითაც ერთობიან. იჭერენ ხელში
დამალულად თხილს და ერთიმეორეს ეუბნებიან: „ლუჭყი, თუ კეტი“
(ხევსურულად ასე ჰქვიან ლუწს და კენტს), თუ გამოიცნო, ვისაც შე-
ეკითხებიან, ის მოიგებს, და თუ ვერ გამოიცნო, წაგებულია და უნდა
მისცეს იმდენი თხილი, რამდენიც მთქმელს ეჭირა ხელში. ქალ-ვაყე-
ბი სხედან ერთმანეთის გვერდზე და საუბრობენ ჩუმად თავიანთი
სწორფრობის გარშემო. ასე მიდის დღე „ახალუხალში“, ხნიერები კი
სხედან დარბასის კარში, ანთია ცეცხლი, სვამენ და ლაპარაკობენ სა-
ერთოდ არხოტის ამბებზე: მტერობაზე, შერიგებაზე, რაჯულზე და
ჯვარში მომხდარ წარსულ ამბებზე. აქ რომ თავდება სმა, გაიბატიყე-
ბენ ოჯახებში ერთიმეორეს და იმართება შინაური ქეიფი სოფლის
ჯარის დასხდომამდე. მოსალამოვდება და მოიყრიან თავს იმ ჭეროხში,
სადაც სხდება სოფლის ჯარი, იმათთვის არის გამზადებული ჭერხო.
მელუდები იგზავნიან ჩვეულებრივ. ჯარის ხალხი ანთებს თავისი მო-
ტანილი შეშით შუა ცეცხლს და ელოდებიან ლუდის მოტანას.

თუ ვისმე ჩხუბი მოუვიდა, უფროსებს დააჯალბენ მტრების შე-
რიგებას, ორი კაცი მივა ჯერ ერთ მოჩხუბართან და სთხოვს შერიგე-
ბას, მერე მეორესთან. ხანდახან ისე გამწვავდება საქმე, საჭირო ხდება
ჯვარის საშუალებით შერიგება. სთხოვენ, წაიყვანენ ჯვარში და შა-
ეხვეწებიან ჯვარის სახელით. ასე დაითანხმებენ შერიგებაზე. ხან კი
სოფლის უფროსი კაცები შეარიგებენ. თუ მიიმედ დაჭრილი არ არის,
ან თუ საყვედური არაფერი უთხრეს ერთიმეორეს, მაშინ სულ ადვილია

შერიგება. შუაგაციები რომ დაითანხმებენ, ხელს ჩამოართმევენ და ისე ახსენებენ სალოცავებს, სთხოვენ მათი სახელით დათმობას. მეორესთანაც ასევე იქცევიან. ბოლოს ორივეს მოიყვანენ ერთ-ერთს, რომელიც მეტი დამნაშავეა, ან და უმცროსია, ბი დაავალდებულებენ, ლუდიანი თასი მიართვას მეორეს და პატიება სთხოვოს. ისიც დავალებას აასრულებს. ავსებს თასს, მიუტანს და ეტყვის: „ეს თასი შენ პატივ იყოს“. მერე ერთმანეთს დაემდურებიან — შენ ასე რად მომეჩეცი და შენ ასეო, ბოლოს კაცები დაუშლიან ლაპარაკის გაგრძელებას და ეტყვიან: „რაიც იყვ, იყვ, დაანებეთ იმას თავი“. მერე აღდება, ვისაც თასი მიუტანეს, და აღდგორძელებს მიმტანს. ახლა თვით მიუტანს თასს, აღდგორძელებს და დალევს. ამის შემდეგ იქნებიან ისე, ვითომც მათ შორის არაფერი ყოფილიყოს. ეს შერიგება ხდება, როცა მეღუდეები მოსულები არიან და ჯარზე ლუდი ღვას.

მეღუდეები დარბასის კარში ჩევულებრივად იქცევიან. ლუდს იქ მყოფებს თავისი საწდიდან ამოუღებენ და დაალევიანებენ. მერე ასწევენ ქვებს, დაუდგამენ ჯარს წინ და ეტყვიან: „ლუდი წინა, ვაჟებო“. „მამტანი ბედნიერი“ — პასუხობენ ყველანი და ფეხზე დგებიან; „მაგვიხვეით მშვიდობით!“ „მშვიდობით დაგვიხვედითა, კარგად“ — უპასუხებენ ერთმანეთს და დასხდებიან იქვე დადებულ ხეებზე. მერე ამოიღებენ ლუდს თასებით და საწდეს შანდობას ეტყვიან, თუ მოაგონდათ ვინმე პატივსაცემი მიცალბებული, თუ არა სავალდებულო არ არის. ამის შემდეგ დაიწყებენ სმას. სმა იციან ძალიან ძალდატანებით. სთხოვენ ერთიმეორეს — დალიეო, თასს პირზე მიაყუდებენ და ძალით ასმევენ. ილოცებიან თავისი სურვილის და მოგონების მიხედვით, აქ თამადა და თამადობა არ იციან.

სოფლის ჯარზე აქვთ მარტო ფანდური. სმის დროს ყველას თანებს ჩამოურიგებენ, რომელიმეს მისცემენ, ხელში ფანდურს, ის ხალხის ბოლოში მუხლით დაჯდება (ცალმუხლზე), დაუკრავს ძალიან მძიმედ და რომელიმე საგმირო სიმღერას დაამღერებს. საგმირო სიმღერას ჯარის ხალხი ძალიან დიდის ყურადღებით უსმენს, თითო-ოროლა ხანდახან ორი სიტყვით თუ დაარღვევს სიჩუმეს: „დიდხანსამც იმღერ კაი გულით!“. ის უკრავს და განაგრძობს ხმამაღლა მღერას ამგვარი სიმღერებისას:

თოფმა თქო: ჩემთა წამალთა შვიდ რივად უნდა დუღილი,
მაისის ბერჩი განაყან, მემრ ნახან ჩემი ქუხილი,
მემრ ნახან ჩემნა პატრონმა ჩემის დაჭრილის წუხილი!

ერთ-ერთი თავის თასს მიართმევს მომღერალს და პირთან მიუტანს. ის თან ფანდურს უკრავს და თან ლუდს სვამს. ბოლოს

მიმტანი უკან დაბრუნდება, იქ ვინმე აიღებს თასს, ამოიღებს საწლი-
 დან ლუდს და აუვსებს. პირველი მოღერალი კი განაგრძობს სირცხვილი
 ის რომ სიმღერას გაათავებს, ადგება და იტყვის: „სირცხვილი
 მარჯვებისა“. „აი, დიდხანამც იმღერ კაის გულით“ — ეუბნებიან კმა-
 ყოფილებით. რომელიმე მივა და მას თავის თასს მიართმევს: „აჰალე,
 ჩამამეტანე (დალევაში მომეხმარეო), ყელ ამაგმრებოდ“. ისიც ეტყ-
 ვის: „ნასვამ გაამას, შენის გამარჯვებისა“ და სვამს ლუდს. მერე თა-
 სის მიმტანს თასს ჩამოართმევს, ავსებს ლუდით, თავის ადგილზე და-
 სვამს, ხელში მისცემს და ეტყვის: „ჯღარ დაგწერას ღმერთმ“, „ჯვა-
 რის წყალობა გქონდას“. უფროსები ჰყვებიან ძველ ამბებს სოფლის
 ჯარზე, სადაც ხნიერი ხალხი სხედს. აქ აკრძალულია, სირცხვილი არის
 სატრფიალო ამბების მოყოლა. გარდა საგმირო და ძველი სიმღერისა,
 აქ სხვა არ იმღერებოდა. საგმირო ამბებს მოუყვებოდნენ ხნიერები
 ახალგაზრდებს განგებ, რომ მათ ესწავლათ და გადაეცათ სხვებისათვის.
 ის სახელოვანი კაცი იყო, ვინც წარსული ამბები — ანდრეზები კარგად
 იცოდა და ასეთ ჯარზე დაწვრილებით ლაპარაკობდა.

წარსულის ამბების კარგ მცოდნეს „ანდრეზების მცოდნე“ ეწო-
 დება. ხევსურები ასეთ კაცს პატივს ცემენ და სადაც საჭიროა რჯულში,
 მტრების შერიგებაში, ყველგან მას დაუძახებენ. ხევსურეთში წერა-
 კითხვა გასაბჭოებამდინ არავინ იცოდა, მაგრამ ამნაირად გადმოცე-
 მით და ახალგაზრდებისათვის სწავლებით ხევსურებმა თავისი ცხოვ-
 რების წარსული ისტორია სულ ზეპირად იციან. თუ ანდრეზის მცოდ-
 ნე კაცი ძალიან მოხუცი იყო, მასთან სხვა სოფლებიდანაც კი მოდი-
 ოდნენ ძველი ამბების საკითხავად.

ასეთი საუბრით და მღერით მთავრდება კუმეტ-წუხრის ჯარის
 წესი. აქედანვე კიდევ იგზავნებიან ჯვარში მეთასენი. ისინი ჩვეულებ-
 რივ მივლენ ჯვარში. მათ მოეგებებიან და კარგად უხვდებიან. ცდილო-
 ბენ მათ დათრობას და კაი გამაგრებაც არის საჭირო, რომ მეთასენი
 მათ ფხიზლები გადაუტრინენ. როცა ისტუმრებენ, მაშინ ჩვეულებრი-
 ვად ქვავს ისევ თასებით ავსებენ და ლოცავენ ძველი მიცვალებულები-
 სათვის, ვისაც რაიმე სახელი აქვს ჩადენილი. მეთასეთ ეს ლუდი ჯარზე
 მოაქვთ და იხსომებენ ყველას, ვისი შესანდობარიც ქვავში ჩაასხეს.
 ამოაქვთ თასები ქვაბიდან, დალოცავენ ისევ იმ მიცვალებულისათვის,
 ვისთვისაც დარბასში დალოცეს და ჩაასხეს. მეთასეთათვის სირცხვი-
 ლია, რომ ეს დაივიწყონ და ველარ მოიგონონ. მოვა თენების დრო და
 ყველანი წავლენ-წამოვლენ დასაძინებლად. ზოგი ერთიმეორეს და-
 პატიუებს, წაიყვანს თავის სახლში.

გათენდება „წინაშუადღე“, დილას ადრიან ადგებიან დასტურები. მათ არაყს დააღევინებს ის, ვისაც არაყი აბარია. სოფელში ამ დროს არის გაბატოე-გამოპატოეება, დილით „თავების მორჩენა“ და დროს ტარება. წინაშუადღესაც განსაკუთრებული წესი არაფერი აქვს, მარტო „მეთამაშე“ ჩამოვა შეცვლილი სახით ჯვარში. დასტურები წავლენ სოფლებში ღალის მოსაკრეფად. (არხოტის ჯვარის ყმები წელიწადში ერთ საწყავ ჯერს აძლევენ ჯვარს. ამას ჰქვია ღალა). ყველამ თავისი მოსავლის ნაწილი უსათუოდ უნდა მისცეს ჯვარში. ეს პური ემატება სალუდე პურს (საწყავი უდრის ერთ ფუთ ქერს). დასტურები შეაბამენ მარხილს და წავლენ მეორე სოფელში — ამღაში ღალის მოსაკრეფად, მესამე სოფელი ჰომღა არის და იქაც მიდის დასტური. ღალას აკრეფს და იქვე ინახავს, რადგან ჰომღაში ზამთარში ცუდი გზებია და ვერ მოიტანება არხოტის ჯვარში (ს. ახიელში). ამღაში კი მარხილი მიდის. მივლენ ჯვარში. აქ მათ მოეგებებიან ამღივნები — იავსარის დასტურ-ხელოსნები და სოფლელებიც.

წინაშუადღეს ღალის მოკრეფა იმიტომ არის დაწესებული, რომ არხოტის ჯვარის დასტურმა ამ დღეს უნდა შეიტანოს კვალი სოფელში, მანამდეს სხვა კაცის მისელა-მოსვლა აკრძალულია. როგორც კვალის შემტანს და არხოტის ჯვარის დასტურს, ძალიან დიდის პატივისცემით ეპყრობიან. მისული დასტურები ჯვარს მოსთხოვენ მაღლს: „ღაღო იავსარო, ნურაით შავვისაწყინდები, ნურაით შავვიცოდებ, ნურაის ინაბარს ჩავვიდებ. შენ გევედრებითა, გეხვეწებით, დალოცვილო“. მერე მიბრუნდებიან და ეტყვიან ხალხს: „ამენდით, წაღმაშც წავიოსთ დღეი დღეობა“. „დაშვენდით, მავვიხვეით მშვიდობით, მშვიდობით თქვენ მასვლა“ — იქნება იქ მყოფების პასუხი. მერე მისულები მიულოცავენ ახალ წელს: „ბევრსამც ახალ წელს ილოცავთ წულიანს, პურიანს, სახელ-სარგებლიანს. გალოცვიებსთ მთავარანგელოზიცა, ზეით ღმერთიცა“.

„აგრე თქვენ რგებისას, გახარებისას, გალოცვიებსთ იავსარიცა, მთავარანგელოზიც. ცოლ-შვილის სიცოცხლისას, — უპასუხებენ დამხედურები, — ერთხელ ახლა და ათიათასჯერ კლოვ“. ხარებს მაშინვე გარეკავენ, სადმე თავისუფალ სახლში დააბამენ და ბლომად თივას დაუყრიან. დასტურებს კი ჯვარში წაიყვანენ, დარბასში. მერე იახსრის დასტური წავა სოფელში და ყველას შეატყობინებს, რომ არხოტის ჯვარის დასტურნი მოვიდნენ ღალის ასაკრეფად და ღალა

ყველამ მოუტანეთო. ყველა ასწყავს თითო საწყავ საუკეთესო ქერს და მიაქვს იახსარში. იქ არის არხოტის ჯვარის დასტურთ მიტანილი ტომრები და მარხილი. ქერს ტომრებში ცლიან და მარხილზე აწვებენ. დასტურების ყურადღება საჭირო არ არის. თქმული ასეა და სწამთ, რომ მეთვალყურეთ არხოტის ჯვარი თან ატანს დასტურებს, ისინი უხილავად იქ არიან და თვალყურს ადევებენ, ვინ როგორი აწყო, ვინ როგორი გულით და სხვა. ამ ამბავს მეთვალყურენი არხოტის ჯვარს მიუტანენ და ისიც ისეთივე წყალობით მოექცევა, ვისაც როგორი ხათრი ჰქონია მისი. ამიტომ ყველა ცდილობს მეტი აწყოს, ქერი კარგი ხარისხისა იყოს, გარჩეული და სუფთა. დასტურნი კი სხედან იახსარის დარბასში, პური სად იწყება, არცკი იციან, ტომრები ისე ივსება და ეწყობა მარხილზე. ყველა ცდილობს, რომ მეტი მონაწილეობა მიიღოს არხოტის ჯვარის პურის აწყვის საქმიანობაში და ამითი არხოტის ჯვარს ასიაოვნოს.

წესად არის მიღებული, რომ სოფელში ყველა ცდილობს უკეთესი საჭმელი დაამზადოს და არხოტის ჯვარის დასტურთ მიუტანოს, აგრეთვე საუკეთესო არაყი ბოთლით ყველას აქვს შენახული და მიაქვთ საბეკურში (იახსარის დარბასს რატომღაც საბეკურს ეძახიან). მებეკურად წინათ იცოდნენ სხვა სოფლიდან, შორიდან მოსული ვინმეს დაყენება. მისცემდნენ ჯვარის მამულების ნაწილს და ის იქნებოდა მეთვალყურე იმ მამულებისა და ჭირნახულისა: თითქმის პურსაც მას აბარებდნენ. იყო ჯვარში როგორც სამეურნეო ნაწილის გამგე. ასეთები არხოტში იყვნენ ქისტები — ჩოფანანი (მათი ამბავი ქვემოთ იქნება აღწერილი). ამიტომ ალბათ ჰქვია იახსარშიც დარბასს საბეკური, რომ აქ ვინმე მებეკური ცხოვრობდა და ბოლოს ეს შენობა დარბასად გადააქციეს. იახსარს საკლავს უკლავენ ამ ადგილას. სოფლის საშუალო ადგილზე დგას საბეკური განცალკევებით. იაჯსარის ხუცესი ადგება და ლოცავს მომტანის მიცვალებულისათვის სადილსაც და არაყსაც შემდეგი სიტყვებით: „ღმერთო, დიდება შენდა, ღმერთო, მადლი შენდა, ღმერთო, გაუმარჯვი იაჯსარსა, იაჯსარო, შენ სწყალობდი ამ საპატიოს მამტანს (საპატიო ჰქვია მიტანილ სადილს), შენი წყალობით შაინახი. იაჯსარო, შენი დიდებითა, ჩემი სიტყვის მავსენებით, ხთის წესითა, მღღლის წესითა, იერუმსალეთის ნათლითა, ქრისტეს გარიგებით, სააქაოს ნათქვამ თუ საიქიოს მიდიოდას, წესი სამართალ იყოს. სულს შანდობა ერგებოდას. — ეს ტაბლაიცა-დ ეს ავსებულ ყანწიც (ხუცესს იმ ბოთლიდან ავსილი ყანწი ან ვერცხლის ჭიქა უჭირავს ხელში), ბოთლაიც სულსამც (იმ ოჯახის მიცვალებულის სახელს იტყვის) მავკმარების, ზედამარჩოების დღეგრძელობითა. კარგა ყოფითი“. „შაუნდნას ღმერთი“, — იტყვიან სხვებიც. ხუცესი

ამ ყანწზე კიდევ დაილოცება: „გაუმარჯოს ლალს იავსარსა, იმის წყალობა ზქონდას ამ საპატიოს მამტანს. მშვიდობით ამყოფას, ბედნიერ წელი. კვალ გამაუცვალას, წელ მშვიდობისა დაუყენას. თქვენ ცასთ წყალობა არხოტის ჯვარის დასტურთ, ჩვენთან მსხელისსდ. თქვენთან ბევრ კა მაიყენას, შაუნდნას ვისადაც ილოც კი, მაჯმარას“, და დაღევს, მერე სხვებსაც დაუსხამს და დააღვეინებს. თუ კეცეულია, დაჭრიან და მიართმევენ არხოტის ჯვარის დასტურთაც და სხვა იქ მყოფებსაც. რამდენიც სურთ, ჭამენ, მხოლოდ ჭამის დაწყების და გათავების შემდეგ ყველა იტყვის: „ღმერთო, გაუმარჯვი იავსარსა. იავსარო, შენ სწყალობდი საპატიოს მამტანს, შენი წყალობით შაინახენი“. ასე მეორდება ყველა მოტანაზე.

ჯვარიონთ აქვთ აგრეთვე საშიგაო ლუდი, როგორც არხოტის ჯვარში. ეს არის საუკეთესოდ გაკეთებული და დასაღვედაც საამური. მასში ხანდახან ჩუმად არაყსაც შეაპარებენ და აძალებენ მის დაღევას. ძალიან კდილობენ არხოტის ჯვარიონის დათრობას. აქვე ამ დღეს ხშირია შემთხვევა იახსრის ქადაგმა იქადაგოს, იახსარი ქადაგის პირით არხოტის ჯვარს ებაასოს.

იავსარი ქადაგის ენით ბევრჯელ გამოთქვამს საყვედურს თავის ყმათ მიმართ — მე ჩემთ ყმათ არ ვსწამვარ და გამოეღეს. მათ არ ჰგონიათ, თუ მე ძალი და შეძლება მაქვსო. ძალი და შეძლება მაშინ მქონდა, როცა სამის წლის რემათ მიკლავდნენო (ე. ი. სამი წლის ცხენს დამიკლავდნენ და შემომწირავდნენო). ხანდახან მუქარასაც იტყვის ყმათ მიმართ, ვითომ მისი ყმანი, ე. ი. ს. ამაში მცხოვრებნი, მას ძალიან გაუთამამდნენ, აღარ ემორჩილებიან. ამიტომ მტრისაკენ გამზადებულ „გველისფერს“ ყმათაკენ მოგაბრუნებ მათ გასანადგურებლადო. მკითხავების თქმით, იახსარს გველისფერი ჰყავს მტერთან საბრძოლველად, როგორც არხოტის ჯვარს — მწევარნი. გველისფერი არის დიდი ვეშაპის მსგავსი. სადაც იახსარი უბრძანებს, იგი ყველგან გაჩნდება უხილავად და ყველას განადგურებს. იახსარი თავის ყმათ იმიტომ ემდურება, რომ მათ აღარ სჯერათ, რომ იმას გველისფერი კიდევ ჰყავს, რომ იგივე ძალა აქვს, რაც ჰქონდა. ქადაგი იძახის: „მე სადალ მაქვს ძალი და შეძლება, მე ძალი და შეძლება მაშინ მქონდა, როცა სამის წლის რემათ მიხოცდნენო“. ზოგჯერ ქადაგი ქადაგობს მონადირეზე, ან ქისტეთში სისხლის ასაღებად წასულზე — იმას იქ მტერი მორეოდა და მე ჩემი გველისფერი დაეახმარეო. ამის გამგონე მონადირე, თუ მტრისათვის მიმყოლი მაშინვე მოიყვანს ერთ საკლავს და დახმარებისათვის იავსარს უკლავს.

ასეთ დროსტარებაში გაივლის ის დღე. დასტურები, თუ ძალიან თავდაჭერილი არ არიან, მაგრად თვრებიან.

ამლიდან ახიელამდე კარგი სამარხილე გზა მიდის. იანვარში აუტო-
ლებლად დიდი თოვლია გაკვალული და კარგი სწორი სასიარულლო გზა
ხილისათვის. ტომრებს დაუწყობენ მარხილებზე, ხარებს მარხილებზე
და დიდის პატივისცემით გაისტუმრებენ არხოტის ჯვარის დასტურებს.
მათ დასვამენ მარხილზე და ხარები თავის სოფლისაკენ თვითონ წავ-
ლენ (იმ დღეს დასტურის მიუსვლელობა არ შეიძლება). ყოფილა
ხშირი შემთხვევა, რომ ხარებს ტომრებზე წამოწოლილი მთვრალი
დასტურები დაძინებული მოუყვანიათ სოფელში. ასეთივე ამბავია ჭიმ-
ლაშიც, მხოლოდ პურს იქ გაზაფხულამდე ჩაყრიან, რადგან ზამთარში
გზა არ არის. ეს პური სალუდე პურთან ინახება და მისგან მზადდება
ლუდი ორჯერ — ათენგენას და წელწადში. ერთი დღე განსაზღვრულია
და ამ დღეს ჭიმილიდანაც და ამლიდანაც მოდიან მთელი სოფლის მა-
მაცაეები და ცალკე ჯარად დასხდებიან არხოტის ჯვარში. მათ ეძლე-
ვთ ლუდი განსაზღვრული რაოდენობით. ამას ჰქვია „თემობა დღე“
(ამაზე შემდეგ გვექნება ლაპარაკი).

ზევით ითქვა, რომ მებეკური და საბეკური ახიელში ქისტები
იყვნენო. საჭიროდ ვთვლით, წინაშუადღის წესების აღწერამდე ამის
გარშემო ცოტა რამ ითქვას.

სოფ. ახიელსა და არხოტის ჯვარს შუა არის ერთი მამული, რო-
მელსაც დღესაც საბეკურა ჰქვია. მამულის ბოლოში ნასახლარიც ეტ-
ყობა. აქ ყოფილა ქისტის ერთი ოჯახი. ისინი შემოხიზნულან სოფელ
ახიელში. მამას ერქვა ჩოფანა, შვილებს — ერთს სამფი, მეორეს და-
ზი. ამათ დადგეს სახლი არხოტის ჯვარის მამულში; ეს მამული სო-
ფელმა მათ მისცა და სხვა მამულებსაც აძლევდნენ მოსახნავად. ისი-
ნი განაგებდნენ ამ ჯვარში სამეურნეო ნაწილს და სულ იქ იყვნენ, რო-
გორც დასტური, ისინიც ვალდებულნი იყვნენ ემუშავათ საჯვარო საქ-
მეში, დაეცვათ ჭირნახული, მოხმარებოდნენ დასტურებს ლუდის
დამზადებაში და სხვა. ისინი არხოტის ჯვარის წესებს ერთგულად
ემორჩილებოდნენ და ხალხიც მათ დიდს პატივს სცემდა. დაზი და
სამფი აქ, ახიელში, გაიზარდნენ და ქართული ენა წმინდად იცოდ-
ნენ. ბოლოს თავისი ძველი ჩვეულება გამოიჩინეს და ერთ ამლიონ
კაცთან — გაგათ ჩაჩაურთან ერთად ქურდობა დაიწყეს. მოჰყავდათ
მოპარული ცხენები ფშავიდან, მოხევეებიდან. ბოლოს ხევსურებსაც და-
უწყეს პარვა პირიქითში და სოფელი ამას არ უწონებდა. გაგათ ჩა-
ჩაური იყო ამაყი კაცი და არავის ებუებოდა. მისი მფარველობით
ქისტები ქურდობდნენ. ბოლოს ახიელებმა ისინი დაითხოვეს და
უთხრეს — ჩვენ თქვენი საქციელი არ მოგვწონს და უკეთესია მშვი-
დობიანად დასტოვოთ ჩვენი სოფელიო. ისინიც ადგნენ და წავიდ-
ნენ ისევ ქისტეთში. იქიდან მაინც ისევ მოდიოდნენ, როგორც აქ
გაზრდილები და არც არავინ უშლიდა. გაგათ ჩაჩაური და ისინი ისევ

განაგრძობდნენ ქურდობას. ბოლოს მათ და ჩაჩაურს მოუვიდათ ნაქურდალის განაწილებაზე ლაპარაკი, ჩაჩაური აღარ აძლევდა და ველის ნაწილს. ისინი ეუბნებოდნენ — მოგვეცი ნაწილი, შეგარჩებაო. ჩაჩაური მაინც არაფერს აძლევდა. ბოლოს მათ გადაწყვიტეს მისი მოკვლა. მივიდნენ არხოტის ჯვარში წელწადში. ვინც ამის მომსწრე იყო, ისინი ამბობდნენ, რომ გადარეულს ჰგავდნენო. ძველები ამ ამბავს არხოტის ჯვარს აბრალებდნენ. გაგათ ჩაჩაური და ჩოფანაის შვილნი რომ ქურდობდნენ და ცუდ საქმეებს შვრებოდნენ, არხოტის ჯვარი გაუწყრა, გადარია და ერთიმეორე დაახოცინაო. მათ გადაწყვეტილი ჰქონდათ ჩაჩაურის მოკვლა არხოტის ჯვარში, ისიც კარგად იცოდნენ, რომ აქედან ვეღარც თვითონ წავიდოდნენ, მაგრამ არხოტის ჯვარმა ისინი ისე გადარია, რომ ყველაფერი დაავიწყაო. მოვიდა ჩაჩაური ჯვარში და იმღერა:

„დათვისა ღვავ უსაჯურისძე, ნადირსა მდიდრის ტყისასა“.
შევიდა დარბასში, სადაც ჩოფანანი იყვნენ. ჩაჩაური რომ დაინახეს, სამფი მუთხრა ქისტურად: „ლათ, მაირა?“ — მზადა ხარ, მაირაო? მაირამაც მუთხრა — „ლათ“ — მზად ვარო და დასცეს ჩაჩაურს ხანჯლები. სხვებიც დაჭრეს, მაგრამ სასიკვდილოდ არა. ორი წუთის შემდეგ ჩაჩაური, მაირა და სამფი მკვდრები ეყარნენ. ქისტები სხვებს დაეხოცათ. ჩაჩაური წაასვენეს ამღამი, ქისტები კი ქისტებმა წაიღეს. ასე დამთავრდა მებეკურობა ახიელში და მას შემდეგ აღარც ყოფილა მებეკური. რაკი არხოტის ჯვარს დაბრაღდა მათი ერთმანეთის დახოცვინება, მებეკური საჭიროდ არ ჩათვალეს, მხოლოდ მამულს კი სახელად შერჩა საბეკურა.

ახლა შევეუდგეთ წინაშუადღის წესების აღწერას სოფელ ახიელში, არხოტის ჯვარში.

ყამისწირვა, როგორც ვთქვით, ჯვარში ჩვეულებრივი წესით ჩატარდება. ჯვარიონნი ყველა აქაურ წესს რომ შეასრულებენ, სოფლიდან ვინმე მეზღვნე მოვა, ან თემიდან ვინმე მეთამაშე ჩამოვა. სოფელში ამ დროს კიდევ არის მზადება. ოჯახებში პატიყობენ ერთიმეორეს და „თავების მორჩენის“ შემდეგ უსათუოდ გამოიგონებენ რამე გასართობ თამაშობას, რომ ამ მიზეზით მეთამაშე ჯვარში წავიდეს. ამაში თვითონ ჯვარიონნიც ხელს უწყობენ. მოვლენ დასტურები და სოფლიდან ხნიერ ქალს ვითომ მოიტაცებენ. უფრო ისეთს, ვინც არ გათხოვილა და ამ სოფელში დაბერდა (ასეთ ქალს სოფელი ძალიან პატივით ეპყრობა, რაკი თავის სოფლიდან არსდ წასულა და აქ დაბერდა). ან ხუცესის სახელს იტყვიან — იმის საცოლოდ მიგვეყავსო, ან სხვა ვინმე დასტური იქნება ხნიერი და მისთვის მიგვეყავსო. წავლენ ჯვარისაკენ ქალისათვის მზარზე ხელჩაკიდებულნი. ქალი იძახის: — მიშველეთ, მამულნო, არა და მე შემარტყით ხმალიო. სოფ-

ლის ახალგაზრდობასაც ეს უნდა, შეიარაღდებიან საჩქაროდ თოფ-
 ბითა და ხმლებით. დაედევნებიან და წამოეწვიან სოფლები
 ში მინდორზე და აუტეხენ სროლას და ხმლის ყუებით ტყეში
 ნება ყვირილი, ხმლების პრიალი და ჩახაჩუხი. დასტურებს მიეშვე-
 ლებიან სხვა ჯვარივნებიც, კვირიწმიდელი დასტურები, ჩხანჩხი,
 შულტა და სხვა. შეიქმნება მინდორზე ხელნართული ბრძოლა. ამ
 ბრძოლაში ქალი ან ჯვარიონთ ემბრობა, ან სოფლელებს. თუ იძახის —
 მე ჩემის ნებით გამოვყევი, სოფელს რა უნდაო, — იმასაც უყვირიან:
 „მაგისხლეთ, მაგიკვეთო, მამის სახლში მასვლას დაგიღევთ, შაგვა-
 რცხვინი, მაგეთხარ-მაგვზხარენი“. ქალი უფრო სოფლელებს ეძახის:
 „მიშველეთ, ძალით გამამთარეს, ვის უნდან სასაცილონი, მშიერ-ტი-
 ტველნი, ლუკმათ მკრეფელნი“. ამაზე ჯვარიონნი უფრო ცხარობენ:
 ჯერ გვპირდებოდა, ახლა თავს გვამეტებს, სირცხვილს გვდებსო.
 აქვე ხმარობენ ბევრ საოხუნჯო, საცინელ სიტყვებს; ქალი ვის სა-
 ხელზეც მიყავთ — იმის სახელს იძახიან — ცოცხლები თავს აღარ
 დავანებებთ (ხუცესის სახელს იტყვიან, მაგ. ქორია) „ქორიას აბირე-
 ბულს ვერ გავსწირავთ (აბირება ჰქვია ვინმესთან ყოფნის სურვილით
 მისთვის აკიდებას. მაგალითად, ბავშვი რომ დედის ნახვაზე ტირის,
 თუ დედამ ხელში არ აიყვანა), უბედოს ვერ დავღლევთ, ჯერ ქვე
 მავაჩვენეთ ცოლი თავისობას უნახავსა, ეხლა ველარ წავაჩვენებთ“ და
 სხვა. თან ქალი ხუმრობს: „ქმარი მინდა, თქვენი რა საქმეა, მე უქმ-
 როდ ვერ დავდგებო“ და არის ერთი სიცილ-ხარხარი. ამ „ბრძოლა-
 ში“ წაიქცევა ხალხი მინდორზე — ზოგი სად და ზოგი სად, ჯვარიონთ
 მხრიდანაც და სოფლელების მხრიდანაც, ვითომ დაიხოცნენ. ახლა სა-
 ჭირო გახდება აქიმები და წამლები. აქიმებად მოვლენ უფრო ისეთი
 კაცები, ვისაც ხუმრობა უხდება და დაუწყებენ დაჭრილებს სინჯვას
 (აქ სინამდვილეში დაჭრილი არავინ არის, ეს ყველაფერი მხოლოდ
 ხუმრობაა). გასინჯვის დროს ბევრ რამე საცინელს ამბობენ ექიმები —
 სად რა ვის სჭირს ჭრილობა და რა მოარჩენს. ჯვარიონნი მოარბენინე-
 ბენ საუკეთესო საშიგაო ლუდს და რამდენსაც ვის გამოუწერს ექიმი
 მოკლულ-დაჭრილებს, ამითი არჩენენ და აცოცხლებენ. სოფლიდანაც
 მოაქვთ არაყი და აქიმისავე გამოწერით ისინიც აცოცხლებენ თავის-
 გან მოკლულ-დაჭრილ ჯვარიონებს (სოფლელებს ევალებათ ჯვარიონე-
 ბის მორჩენა, რადგან თვითონ არიან მათ სიკვდილში დამნაშავენი.
 დამნაშავე კი პასუხსმგებელია დაზარალებულის წინაშე). ასევე აცო-
 ცხლებენ ჯვარიონნი თავისგან მოკლულ-დაჭრილ სოფლელებს.

ეს ხუმრობა რომ მოთავდება, მამაკაცები წავლენ დარბასის კარ-
 ში, ხოლო ქალები რჩებიან მინდორზე. ისინი აქ მართავენ ცეკვას
 ახალგაზრდებთან ერთად. ჯვარიონნი დიდ ცეცხლს ანთებენ. მამაკა-

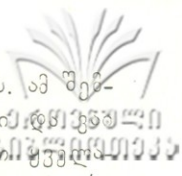
ცებს გამოუტანენ დარბასიდან ლუდს და გაიმართება სმა. ქალბატონი გაუტანენ ერთ საწდე ლუდს. მეორე საწდეს გაუტანენ პატრიარქის ქალს, რომელიც „მოტაცებული“ იყო, და ჯვარიონთ სახელობის ლობას უხდნიან ამ თამაშობა-ხუმრობაში კარგი მონაწილეობისათვის (პატივის მიტანა ნიშნავს ხევესურულად დიდ დაფასებას და პატივისცემას). პატივად მიტანილ საწდეს აქ ვინმე დალოცავს, უფრო ამ სოფლის ახალგარდაცვალებულებისათვის, შეიძლება აგრეთვე დაილოცოს ცალკე რომელიმე მიცვალებულისათვისაც, თუ არის ვინმე უფრო მეტად მოსაგონარი, ან ჯვარიონთი და ან თვით ამ ქალის ნათესავი. ჩვეულებრივ კი ვისაც პატივი მიუტანეს, იმის მიცვალებულისათვის არ შეიძლება დაილოცოს, ილოცება მიმტანის მიცვალებულისათვის. მხოლოდ ამ შემთხვევაში, ე. ი. მეთამაშეში, გამოჩალიჩი წესით შეიძლება დაილოცოს, ვისაც მიუტანეს პატივი, იმის მკვდრებისთვისაც. შეიძლება მოტაცებული ქალი ჭირისპატრონი იყოს და მის გასართობად მოიტაცონ. მიღებულია, რომ ის მოიტაცონ, იმას ეხუმრონ, გაართონ და პატივი ამითი სცენ. მიუხედავად მგლოვიარობისა, ისიც ღებულობს თამაშობაში მონაწილეობას. აი, ამ შემთხვევაში ილოცება მიტანილი საწდე იმისათვის, ვისზეც მგლოვიარება ეს ქალი, ვინაიდან ხალხს ხათრი არ გაუტეხა და თამაშობაში მიიღო მონაწილეობა.

ამ საწდიდან ერთ თასს ამოიღებენ და ვინმე უფრო ხნიერ კაცს მისცემენ. თუ აქ კაცი არ არის, შეიძლება ქალსაც მისცენ თასი დასალოცავად. დალოცვა ხდება შემდეგი სიტყვებით: „ღმერთო, დიდება შენდა, ღმერთო, მადლი შენდა, ღმერთო, უშველი ახიელელთ მეთამაშესა, ბევრ წელწად-ქრისტე მადგვარი მშვიდობისა, კარგად ყოფისა. ღმერთო, შენის დიდებითა, ჩემის სიტყვის მაცსენებით. სააქაოს ნათქვამ თუ საიქიოს მიდიოდას, წესი მართებულ იყოს, სულს შანდობა მიუდიოდას, ხთის წესითა, მღდლის წესით, იერუმსალეთის ნათელით, ქრისტის გარიგებით, ზედამრჩობის დღეგძელობით, ეს თასიცა-დ ეს საწდეიც სულსამც (მიცვალებულის სახელი) მავამარების“.

„შაუნდნას ღმერთმ“, — იტყვიან ყველანი. კიდევ დაილოცება თასის დამლოცავი და იტყვის: „გადღეგძელნასთ ყველანივ ახიელელთ მეთამაშე, გაცოცხლნასთ, მშვიდობით გამყოფნასთ, ბევრ წელწად-ქრისტე მადგვარასთ მშვიდობისა, კარგად ყოფისა, ერთუცის სიცოცხლისა. შაუნდნას, ვისადაც ილოც კი, მავამარას“. ამ დალოცვაზე პასუხობენ იქ მყოფნიც: „ღმერთმ გიშველას, შენ იყოს მწყალობელი“. ბოლოს დალოცვაზე ეტყვიან: „შაუნდნას ღმერთმ, მავამარას!“ და დამლოცავი დაღევს თასს. მერე უფრო ახალგაზრდები, ვაჟი ან ქალი, ჩამოარიგებენ ლუდს (აქვე მეორე საწდეც არის). ყველანი დაღვევენ.

სადღეგრძელო თავიანთი ნებაა, თამადა არ იციან. მხოლოდ ხან-დახან მოიგონებენ ვინმე ცოცხალს ან მკვდარს და განსაკუთრებით ჩამოარიგებენ, სადღეგრძელო იქნება თუ შესანდობარი. რომელიმე ადგება ფეხზე, ხელში თასი უჭირავს და იტყვის: „მოდი, ხალხნო, მერას ვიტყვი, ცოტა ხანა იყურეთ! მოდი, თითო ჩამავლელუთ (ჩამორიგებულთ) გიორგი (თუ იმ კაცს გიორგი ჰქვია) ვადღეგრძელათ. გიორგი კაი კაც იყვ, გამასადეგ იყვ რავანად, მართალი მაგარ იყვ, ნამუსიან იყვ ქალ-ზალშიაცა, სოფელშიაც. ადღეგრძელას ღმერთმაცა მთავარანგელოზმაც გიორგი, აცოცხლას, მშვიდობით წასულ ღმერთმა მთავარანგელოზმ მშვიდობით შინ მაიყვანას. ეწეოდას არხოტის ჯვარიცა, გორულ ჯვარიც, მთიშეშაგიცა, ყველა ჩვენ სალოცავები. ვისაც გიორგის დღეგრძელობაი, მშვიდობით შინ მასვლა არ უნდ, ღმერთმა ნუვინ უდღეგრძელას“. ვისაც ადღეგრძელებენ, მისი ნათესავი ვინმე თუ იქ არის, ისიც მაღლობას იხდის. მთქმელი სადღეგრძელოსი თასით, რომლითაც თვითონ დალია, ყველას დაალევიანებს ან ვინმეს სთხოვს, რომ დადგეს ფეხზე და ყველას დაალევიანოს „სულუქცევრად“ (სულუქცევარი ეწოდება სმის წესს, რომლის დროსაც მსმელს შესვენებისა და ამოსუნთქვის ნებას არ მისცემენ, რაც უნდა დიდი თასი იყოს. თუ შეისვენა, ამას სულისქცევას ეძახიან და ხელმეორედ უვსებენ თასს, თან უსაყვედურებენ: შენ მისი სადღეგრძელო როგორ ზარმაცად დალიეო). ასეთივე წესით შეიძლება მოიგონონ სხვა შესანდობარი და ერთმა კაცმა ერთი თასით ყველას დაალევიანოს. დანარჩენი სმა უთამადოდ იციან და ვისაც ვინ სურს, მას ადღეგრძელებს. მინდორზე ქალებიც დალევენ ლუდს და სადაც ქალები არიან, იქ ხომ ახალგაზრდებიც არ გამოილევინ. ასწევს ლუდიან ქვაბებს ორ-ორი ახალგაზრდა და სოფელში რომელიმე ოჯახში წაიღებს. როგორც ზემოთ ნათქვამია, სადაც ახალი მოყვანილი რძალია, მის პატივსაცემად უფრო იმ ოჯახში მიაქვთ ლუდი. მიდიან ახალგაზრდა ქალ-ვაჟები (ახალუხალი) და თავისებურად ძალიან კაი დროს ატარებენ; მართავენ ლხინს—ცეკვას, მღერას, სწორფრები ერთიმეორის გვერდზე სხედან, ხუმრობენ, იცინიან და თან ლუდს სვამენ. აქ რომ ასეთი დროსტარება არის, სოფელში კიდევ დასტური „ქურდები“ დადიან და „იპარავენ“ ოჯახებიდან თხილს, კაკალს, არაყს, ხორცს, იარაღს—მაგ. ხმაღს და ფარს (თოფს არ მოიპარავენ) და რაც მოხვდებათ ხელში. ქურდობა იწყება კუმეტი საღამოდან. დასტურები ყველა სახლში თითოჯერ შეიპარებიან და მოიპარავენ რამეს. ოჯახშიც მათთვის რაც კარგია, დადგამენ ისე, რომ ქურდებმა ადვილად იპოვონ. ის ოჯახი დიდად შეურაცხყოფილად იგრძნობს თავს, რომელშიაც ქურდები არ მივლენ. მაგრამ ძალიან ცდილობენ, რომ ისინი დაიჭირონ. თუ გაუგეს, რომ ქურდი შემოვიდა, უცბად კარებს

დაუკეტავენ, ან ეცემიან ზედ და ქურდი უნდა დაემორჩილოს. ამ შემთხვევისათვის ყველას აქვს ოჯახში ცხარე არაყი შენახული და მწველი ქურდი დასტურის თავს; შეწვავენ მწვადს, რაც შეუძლია დაწვადეს ფერს კარგს აკმევენ, მხოლოდ არაყი უნდა თუ არა, ძალით ბევრი უნდა დააღვინონ. მერე ერთ ბოთლ არაყს მისცემენ, შამფურზე მწვადებს აუცვამენ და გაისტუმრებენ. ის ოჯახი ბედნიერად გრძნობს თავს, ვინც დასტურს დაიჭერს და მას პატივსა სცემს. ეს მათი შეხედულებით ბედნიერების მომასწავებელია. გაისტუმრებენ, მაგრამ ის უნდა წაიყვანონ სოფლის ჯარზე, რომელიც, როგორც ზემოთ ნათქვამია, ერთ ჭერხოშია თავმოყრილი. მათ ჯვარიონნი მისცემენ ლუღს და აქ სვამენ სოფლის მამაკაცები (ამას ჰქვია სოფლის ჯარი). დაჭერილ ქურდს აი იქ მიიყვანენ. იქ კიდევ მოაქვთ სოფლიდან არაყი და ძალით ასმევენ დასტურს. დაანთებენ დიდ ცეცხლს, დასვამენ შუა ცეცხლის ახლოს და სცხელა საწყალს, მაგრამ სად წავა?! გაჯავრდეს, არ შეიძლება, ან კიდევ თოკით ზოძხე დააკრავენ ფეხზე მდგომელს და ძალით ასმევენ. დასტური ვინმეს გაგზავნის ჯვარში სოფლის ჯარიდან: მიშველეთ, დაჭერილი ვარო, ჯვარიონთ უკვე იციან, ის რა დღეში იქნება და „სამხსნელოს“ მალე წამოიღებენ. „სამხსნელო“ ჰქვია საუკეთესო ლუღს, რომელიც უნდა მიიტანონ ჯარზე და იმითი დაიხსნან ქურდი. სამხსნელო რომ მოვა, დაჭერილს მაშინ ათავისუფლებენ. დაიწყებენ მშვიდობიან სმას და ხუმრობა-სიცილს იმის დაჭერის გამო. ქურდები დღე და ღამე სულ ქურდობენ. დღისით, როცა მეთამამე წავა, მაშინ სოფელში ხალხი აღარ არის, ზოგი დაპატიებულა ოჯახებში, ზოგი ჯარზეა წასული და ქურდები თავისუფლად დადიან. სოფლები კარებს არ კეტავენ, რადგან აქ ნამდვილი ქურდობა არ არის და არ ეშინიათ.

ქურდობას აქვს ერთი წესი, რომლის შემდეგ ისინი აღარ მივლენ ოჯახში, ეს წესი არის ჯვარში „საპატიოთ მიტანა“. ყველა ოჯახი ამზადებს კარგ სადილს, ხინკალს, კეცეულს, ხაბიზგინას და სხვა, თან ერთი ბოთლი არაყიც ჯვარიონთან პატივსაცემად მიაქვთ. ყველა ცდილობს, სხვაზე უკეთესი საპატიო მიიტანოს, ამიტომ წელწადში ჯვარიონნი დიდ პატივში არიან. ვინც საპატიოს მალე მიუტანს, იპის სახლს აღარ გასტეხენ ქურდები. საპატიო ნიშნავს იმას, რომ მისი მიტანის შემდეგ აპატიებენ და აღარ გაუტეხენ სახლს. სოფლის ჯარიდანაც გზავნიან ქურდებს ჯვარში, რომლებიც იპარავენ დარბასიდან ლუღსა და ხორცს, გატყავებულ საკლავს. ჯვარში მოტყუებით მივლენ, მოიგონებენ რამეს. ორნი თუ არიან, ერთი გამოცხადდება და ერთი დაიმალება. აქ ვინმეს ნახვენ ცალკე დასტურს ან კელოსანს და ეტყვიან: აბა დაგვეხმარე, თორე ვაი შენს ტყავს, თუ სოფელში მოვასწარიო და დაგიჭირეთო. ის დაარიგებს როგორ მოიქცენ. ან

ხალხს სინათლეზე აეფარება და იქვე ბოძზე დაკიდებულ სოფლ-მთე-
ლი საკლავებიდან ერთ-ერთს გაატაცებინებს, ან ლუდს დაასხმევინებს
რვლის ჩხუტაში ხუცესს — ვითომ აქ გვიშლისო, კარგად დასწავლულ
ახლო დადგამს და იმას გაატაცებინებს; ან თუ ვინმე დაედევნა, კარ-
ებში ხელს შეუშლის. ლუდი საუკეთესო იქნება, რომელიც დარბას-
ში იხარჯება. როცა გაიტაცებენ, ჯვარიონნი იცინიან, ხუმრობენ და
ერთიმეორეს აბრალებენ ქურდებისათვის ხელის შეწყობას. მაგრამ
ვაი იმ ქურდის დღეს, თუ ჯვარიონთ დაიჭირეს და ხელში ჩაიგდეს.
მიიყვანენ დაჭერილს ქურდს დარბასში, დასვამენ ცეცხლის ახლო,
დაანთებენ დიდ ცეცხლს (შუა ცეცხლი არის აქ) და ეს მთვრალი ჯვა-
რიენები აღარ დაინანებენ მას, რომ სიციხით იწვებოდეს. მოართმევენ
ლუდს, არაყს, მწვადებს და ვითომ დიდ პატივს სცემენ. ან აქაც ბოძზე
მიაკრავენ და ასმევენ ძალით. ან კიდევ ამ იანვრის სიცივეში „გოქჩათ
სამანაზე“ დააკრავენ გარეთ. „გოქჩათ სამანი“ არის მიწაში ნახევრად
ჩასმული მაღალი „ბროლის“ ქვა. მასზე მიაკრავენ და თან წყალს
ასხამენ. სოფლის ჯარზე კაცს გავზავნიან და შეატყობინებენ მათი
ქურდების დაჭერისა და წამების ამბავს. ასე იქნება, ვიდრე სახსარი
არ მოვა. სოფლის ჯარზეც დაფაცურდებიან, მოარბენინებენ არაყს და
გზავნიან ჯვარში კაცის დასახსნელად. დამხსნელი რაკი სახსარს მი-
იტანს, ქურდს ანთავისუფლებენ და მისცემენ, თუ სურს საკლავს ან
ლუდს სოფლის ჯარზე წასაღებად. სოფლის ჯარზე საკლავს იქვე მო-
ხარშავენ, „ტაბლას დააგებენ“ და ჯარს ფიცრებით წინ დაუდგამენ.
პური და მარილი სოფლიდან მიაქვთ. დაგებულ ტაბლაზე დგამენ ლუ-
დიან თასებს და დალოცავენ იმ ქურდების მიცვალებულებისათვის,
რომლებიც გაიტანავენ და ეს საკლავი მოიტანეს. ადგება ერთი უფ-
როსი და ტაბლას ასე დალოცავს მიცვალებულებისათვის: „ღმერთო,
დიდება შენდა, ღმერთო, უშველი ახიელელთ ჯარსა, მოჯარეს, შენი
წყალობით შაინახენი ღმერთო, უშველი, მსჯელებსაც სჯილობას
ნუ დაუკარგავ გემწიფეო, შენის დიდებითა, ჩემის სიტყვის მავსენე-
ბით, სააქაოს ნათქვამ თუ საიქიოს მიდიოდას, წესი მართებულ იყოს,
ხთის წესითა, მღღლის წესითა, იერუმსალეთის ნათლითა, ქრისტეს
გარიგებით, ეს ტაბლაიც, სასმელიც სულსამც მსჯელების მკვდართას
მაეკმარების, შაუნდნას ბერთაცა, ახალთაც“. სხვები იტყვიან: „აი, შა-
უნდნას ღმერთმ“. მერე დასხდებიან და ჭამენ, მხოლოდ ერთი ან ორი
კაცი ზედამდეგებად დადგება ფეხზე. იმათთვის ხორცი ცალკე არის
შენახული. ხალხი რომ პურის ჭამას გაათავებს, მერე იმათ დასვამენ
ტაბლაზე. ზედამდეგები ჩვეულებრივად იქცევიან: ამოიღებენ საწ-
დიდად თასებით ლუდს და დადგამენ სუფრაზე კარახანას, პურის ჭამის
შემდეგ გაიმართება ჩვეულებრივი მღერა.

ეს ტაბლაც დამთავრდება. ჯარი კი თავის წესებს ისევ განაგრძობს. როგორც ზემოთ აღენიშნეთ, გავზანაიან ჯარში მეთასეთე, მეთასენი ჯვარაიონთაგან პატივნიაცემი დაბრუნდებიან და მოიტანენ დიდი ლუდს. ეს ლუდი ჩასხმულია თასობრივ და ყოველი თასი დალოცვილია სახელოვანი კაცებისათვის. ვინც თასს დაიჭერს, შემდეგნაირად დაილოცება: „გამარჯვება ჯემწიფესა, იმის წყალობა გქონდასთ სოფელს, ჯარსა-დ მოჯარეს, ბევრ წელწად-ქრისტე მშვიდობისა, კარგად ყოფისა, გალოცვიოსთ. ჯვარიონთ სწყალობდას, მშვიდობით შაინახნას. მეთასეთე გწყალობდასთ, სჯილობა ნუ დაგიკარგასთ“. მერე ვინც თასი მისცა, მას შეხედავს და ეტყვის: (სახელი) „შენ დაგლოცას, გაგიმარჯოს, ჩემთან თას ნუ მაგიშალას, მტერსთან ჯვალი, გამარჯვება. შაუნდნას ეს თასი, ვისადაც დაილოც, მაჯმარას კას ყნას“.

— „შაუნდნას ღმერთმა, შენ კი გადღეგძელას“ — ეუბნებიან იქ მყოფნი. ვისაც თასი არ შეხვდა, იმათაც თავის თასებიდან დააღევინებენ, ყველა დაილოცება და იტყვის შენდობას. ასე მთავრდება მეთასეთე წესებიც. ჯვარიონნი ღამეს უთევენ და ასრულებენ ყველა იმ წესს, რაც ზემოთ არის ნათქვამი ღამისთევის წესებში. წინაშუაღღე დამთავრდება ამით.

ზემოთ ითქვა — „გოქჩათ სამანაზე“ დააკრავენ დაჭერილ ქურდასო. საჭიროა ითქვას, რა არის სამანი. სამანი არის მიწაში ჩაგდებული ქვა, რომელსაც ნახევარი მაღლა აქვს და ნახევარი მიწაში. მაგ., არხოტინებს ჰქონდათ ყრილობა სისხლის საქმეების წესებში ცვლილებების შეტანის შესახებ და ამისათვის ჩააგდეს სამანი. ამ დადგენილი წესების დარღვევის უფლება არავის არა აქვს. თუ ვინმე მოინდომებს დადგენილების დარღვევას, მაშინ მთელი თემი აუჯანყდება და ეტყვიან: მიდი ჯერ არხოტის ჯვარში, ის სამანი გადმოაგდე და მერე რჯული დაარღვიეო. სამანის გადმოგდება ვერავინ გაბედავს, რადგან სამანის ჩაგდების დროს თუ ხარი არ დაიკლა, ცხვარი მაინც დაიკვლება და დაამწყალობებენ იმას, ვინც ამ წესს მტკიცედ დაიცავს. შეარისხებს მთელი თემი იმას, ვინც დაარღვევს იმ წესს, რაზედაც ეს სამანია ჩაგდებული. დამრღვევა თუ სამანი არ გადმოაგდო, თემი ნებას არ მისცემს წესის დარღვევისას. სამანის გადმოგდება კი მოასწავებს მთელი ნათესაობიანად ამოწყვეტას. არის კიდევ სამანი ძმობისა. შეიძლება ორი გვარი გაიფიცოს ძმად: ხარს დაკლავენ და ჩააგდებენ ძმობის სამანს, რის შემდეგაც ეს გვარები ძმად გაფიცულად ითვლებიან. ასე გაფიცულ გვარებს ეძახიან „ჯარით შამაყრილ გვარს“. გაფიცული გვარები არიან ერთად, როგორც ნამდვილი გვარი, გვარსაც ერთს ატარებენ და ყველა ხევესურულ გვაროვნულ წესებში ერთიმეორეს ეხმარებიან. არის სამანი ძმობის გაყრისა: მაგალითად, გვარში არის კიდევ ქვეგვარები და ამ ქვეგვარებს საერთო საქმეებში

ერთიმეორესთან უთანხმოება აჭვთ. შეიძლება თქვან: ჩვენ თქვენი ძმობა არ გვსურს და გავყაროთ გვარიო. მივლენ ყველანი, ერთ გრძელ ქვას მიწაში ჩაადებენ, დაკლავენ საკლავს ძმობის გაყარაზე და გაიყრება გვარი. ეს არის ნამდვილი გვარის გაყრა. მოკვეთა პიროვნებისა კი ძაღლის მოკვლითაც შეიძლება. შეიძლება მშობლებმა შვილიც მოიკვეთოს, ძმამ ძმაც და სოფელმა რომელიმე დამნაშავე პიროვნებაც.

ძალით მოკვეთის დროს ძაღლს ან მოკლავენ, ან ჯოხს დაარტყამენ და დაიძახებენ სახალხოდ (მაგ. ძმა იკვეთს ძმას): „ხალხნო, მაგდიოდასთ, მე ძაღლს ვკლავა-დ ამით ვიკვეთ ჩემს ძმას. მე მაგას ვერა მივადინი, ვერც ავი, ვერც კაი. დღესიდგე ყველამ იცოდინეთ, ეგ ჩემ ძმა აღარ ას. მაგან რომ რა ვის დავილიოსთ, ან მაგკლასთ ვინ, შე კარზე ნურავინ მამიდგების. თუ ეგ ვის შემოგაკვდათა, მე არავის მავიდგებით კარზე. მე მაგისას აღარას ვიკითხავ“.

ორი გვარი რომ გადაეკიდება ერთიმეორეს, შეიძლება აქ გვარ-ში ერთ-ერთმა ქვეგვარმა თქვას, რომ მე მაგათ ბრძოლაში არ ვუდგევარ და მონაწილეობას არ მივიღებო. ამას მოპირდაპირე გვარი არ დაიჯერებს და იტყვის: მაგათი ეშმაკობა ვიციო; ჩვენ რომ მოვკლათ ვინმე, მაშინ ძმები იქნებიან; თუ არ უდგას, მოიკვეთოს და მაშინ მაგათთან საქმე აღარ გვექნებაო. მოკვეთა ამ ბრძოლის დროს სირცხვილია, რადგან შიშით მოკვეთას ნიშნავს, მაგრამ ხანდახან მაინც ხდება.

ძალით მოკვეთილის შერიგება ისევე შეიძლება: ამისათვის ერთ საკლავს დაკლავენ, ამას ეძახიან „ძაღლის ხსნას“. შერიგების შემდეგ ისინი ისეთივე ძმები იქნებიან, როგორებიც იყვნენ.

მაგრამ სამანის ჩადგმა მტკიცე საქმეა და ამისი დახსნა აღარ შეიძლება, სამანს ველარავინ ამოიღებს, რადგან მისი ამოგდება მთელი ნათესაობის ამოწყვეტას ნიშნავს.

სამანი არის კიდევ სახატო საქმეების განსამტკიცებლად. მაგ., სახატო მამულებში, რომლებიც დასტურებს აბარიათ, გადადის საქონელი, რადგან ყანები სოფლის ახლოს არის. უფრო ხბოები შედიან. სოფელს ხბოების გაშვება აკრძალული აქვს, მაგრამ ყველა არა ემორჩილება ამ წესს და თავისუფლად უშვებს. შეიძლება ეს ხბო დასტურს შემოაკვდეს. პატრონი იმას ნუ აზღვევინებსო — ამისათვის ჩაუდგამთ სამანი. თუ პატრონი დასტურს გადახდევინებას მოუხდომებს, მაშინ იტყვიან — ეს სამანი გადმოაგდოსო. მე მახსოვს, ბიძაჩემი იყო დასტური, სახელად ივანე. მას შემოაკვდა ჭირნახულიდან გამორეკვის დროს რუჩუელთ ხბო (რუჩუელთა ორი კომლი იყო). რუჩუელთ რუჩულის კაცებმა თვითონ უთხრეს: ჯერ ის სამან გადმოაგდე, მერე

ვაკისრებთ ზღვას, გადავახდევინებთ ივანეს იმ ხბოსო. რუჩუღელნი გაჩუმიდნენ.

შეიძლება სისხლი იყოს სადაო, რჯულის კაცებმა თუმცა დასაჯეს და საეჭვო იყო კიდევ მისი განახლება. ამისათვისაც სამანს დგამენ და თუ რომელიმე ფიქრობს დადგენილი საქმის გადახვევას, შიშით ხმას ვეღარ ამოიღებს. გადაწყვეტილება რჩება საბოლოოდ.

ასე მრავალ საქმეზე იდგება სამანი და სათემო სალოცავებში რომ მივიდეს კაცი, აუარებელს ნახავს მიწაში ნახევრად ჩაფლულ გრძელ ქვებს. შეხედვითვე შეატყობ, რომ ეს სამანი არის. ზოგიერთი სამანი აღარც კი ახსოვს ხალხს. რაზე არის ჩაგდებული. უმრავლესობა კი იციან გადმოცემით უხუცესებმა. შეიძლება ერთმა კაცმა დაიფიქროს რამეზე: სასმელს აღარ დავლევ, ან ჯვარში ჩხუბობს და გადაწყვეტს — აღარ ვიჩხუბებო (მკითხავები აუკრძალავენ, როცა მას ავად ვინმე გაუხუცდება). ის მივა ჯვარში, აიღებს ქვას, კოშკზე დადებს და იტყვის: „დალოცვილო მთავარანგელოზო, შენც მაგდისა, იცი, გულთამხილავი ხარ. ხალხნო, თქვენც მაგდიოდანთ, რომ მე დღეს აი ამ ქვეს სამანად ვდებ ჩემის ფიცისად, დღესიდგე მე ამ რო ქვეც ვინ მამკლას, სიტყვას არ შაუბრუნებ, ჯვარში თუ მე კიდევ ვის ვა გავეცი, ეს სამანი უნდა გამდავად. მომდიოს მთავარანგელოზმ, გამაძეოს შეილით შეილამდინ, ქალის შეილამდინ“, „წყალობა მაგცას“ — ეუბნება ხალხი. გამოვა კაცი იქიდან, დამხადებული აქვს ერთი მომრგვალებული გახვრტილი ქვა, რომელიც ძაფზე არის აცმული და მისცემს ხუცესს. ხუცესი ყელზე შეაბამს და ეტყვის: „წყალობა მაგცას მთავარანგელოზმ, მაგინახას, როგორც შენ შაინახავ, შენს სიტყვას“. ეს ქვა ამ კაცს მუდამ გულზე ექნება დაკიდებული. თუ გაცვდა ან დაკარგა, სხვას გამოცვლის. ზოგს კიდევ პირში ქვა უდევს, როცა ჯვარში მივა, ეს იმიტომ რომ ჯვარში ის ბევრს ყბედობდა, ქოთობდა და, რატომა უნდა როდისმე ავად ვინმე გაუხუცდებოდა, ადგილობრივმა მკითხავებმა მისი ხასიათი იცოდნენ და აუკრძალავდნენ ქოთს ჯვარში. ეტყოდნენ ჯვარში რომ მიხვალ, პირში ქვა უნდა ჩაიდო იმის ნიშნად, რომ იქ აღარაფერი ილაპარაკო. ეს კაციც აღთქმას დებს და ჯვარში რომ მივა, მადლს მოსთხოვს ჯვარს, ერთს პატარა ქვას იღებს, იღებს პირში და ისე არის. ლუღის დაღვეის დროს გამოიღებს ქვას, ხელში დაიჭერს და მერე ისევ პირში ჩაიდებს, სახლში რომ წავა, იმ ქვას გალავანს არ გააცილებს და იქვე გალავნის შიგნით გადააგდებს.

არის კიდევ ერთი დაფიცვა; პატარა ჯიხს აიღებენ, დანით დაუჭდევენ და იტყვიან: „ასე ამოვარდას ჩემობა, თუ მე აწიდგე ესილ ჩავიდი“ (მაგ. სიმთვრალე, ჩხუბი და სხვა) და ამ დაჭდეულ ჯიხს გადაადგებენ ჯვარში წმინდა ადგილას. ამას ჰქვია „ჰკდის ამაგდება“.

ესაც მაგარი ფიცია. ისე სწამთ, რომ, თუ გადაუხვია რაზედაც დაიფიც-
 ცა, მაშინ ამოწყდება მისი ოჯახი, როგორც ის ჭდე ამოვარდნილი

არის ერთი ფიცი კიდევ, უფრო მძიმე: თუ ერთიმეორეს აბრა-
 ლებენ რამეს და ვერ ამტკიცებენ, მაშინ შეუთვლიან დაფიცვას „ხე-
 ლის მომკიდით“. ხელის მომკიდე იმას ჰქვია, რომ დამფიცებლის ნა-
 თესაობა (რომლებსაც დამფიცებელი სახელდობრ შეუთვლის): ძმა,
 ბიძაშვილი და სხვა, უნდა მიჰყვეს ჯვარში და დაფიცვის დროს გვერდ-
 ზე ედგეს. დამფიცავს მიჰყავს საკლავი, ხუცესიც მიდის და ხელის
 მომკიდებებიც. ვინც იფიცავს, ის იტყვის: „დალოცვილო მთავარო ან-
 გელოზო, შენ ნურაით შამქაწყინდები შამაძახილზე. შენ გულთამხი-
 ლავი ხარა-დ შენ იცი, რომ მე დამნაშავე არ ორ. დალოცვილო, ამ
 საქმეში თუ მე მართალი ორ (დაასახელებს, რა საქმეც არის), სიმართ-
 ლით მამყოფე, მიშველი. თუ მტყუანი ორა, მიმტყუენი, დალოცვილო.
 თუ მტყუანი ორ, მე გამიწყერი. მამდი შვილით-შვილამდინა-დ ქა-
 ლის შვილამდინ, თუ არადა ჩემს ტყუილად დამბრალეს გაუწყერი“.
 მერე ხუცესი იხუცებს შემდეგნაირად: „ღმერთმა აღიდას შენ ძალი,
 შენ სახელ-სამართალი, მიქიელ-მთავარანგელოზო. შენა სამთავროდ,
 შენა გასამარჯოდ მაიჯმარი ეს პირის საბანი, შენ შენთ მეხვეწუროდ,
 ერთუცის მოდავეთად (სახელებს იტყვის) საშველოდ, სახიონოდ, სამ-
 წყალობნელოდ მაიჯმარი. ნურაით შაუსაწყინდები დალოცვილო, შენდ
 შამაძახილზე თავის გასამართლებლად, ნურაით დაახიანებ. შანაცოდ-
 გარი შაუნდევი, დალოცვილო. ხთის კარზე შაიტან იეს სამსახური, და-
 ლოცვილო. ღმერთი შენს ბატონობას გაუმარჯვენს“ და ჩვეულებრივ
 გრძელდება ხუცობა, რომელიც ასე მთავრდება: „შენად სამთავროდ,
 შენა გასამარჯოდ მაიჯმარი, მიქიელ მთავარო ანგელოზო, ეს სამსახური,
 პირის საბანი, შენ მეხვეწუროთ სამწყალობნოდ მაიჯმარი, შენ უშველი
 ერთუცის მოდავეთ, დალოცვილო, რაც ავ ჩამადორდნივ, ნულარას ავს
 ჩამაუგდებ, დალოცვილო, დავის სიმართლის გულისად შამაძახილზე
 ნუ შაუსაწყინდები. შენ უშველ, დალოცვილო, შენ დაეჯმარი ველთა-
 ცა-დ შინაც, ღმერთი შენს ძალსა, დიდებას მაუმატებს“.

ამის შემდეგ დასტური საკლავს ოთხივე ფეხს უჭერს, იყვანს და
 მუცელზე იდებს პირადმოსავლეთისაკენ და მარცხენა გვერდი მუხლ-
 ზე ექნება დადებული. მერე ხუცესი ყელს გამასჭრის და დაამწყა-
 ლობნებს მოდავეებს: „გწყალობდასთ ერთუცის მოდავეთ მიქილის
 დავლათი, საწაღმართოდ მაგიარასთ, მშვიდობით შავინახნასთ, შაძა-
 ხილზე ნუ შავიცოდენასთ დალოცვილმ; სიხარულად გაგიჯადასთ. ჯვა-
 რიონთ გწყალობდასთ, ხუცესს ენა-პირ გიკურთხას, შაუცოდვრად
 შავინახნასთ“. მერე მივლენ ერთად დამფიცავი და დამფიცვიები. ერთ-
 მანეთს აკოცებენ და ვინც დაფიცვა შეუთვალა, ის იტყვის: „ეესიეთაი
 ას ხალხის ენაი, ხალხმ კინად ერთუცი დავგავოცივ. კარჯად ხქენი,

შენს თავს ჭირ მამორე, მე სირცხვილი, რო დაიფიცი. კაცი მარცხნიდეს, თორემ მე შენ არ დაგაფიცებდი“. ახლა დამფიცებ სუხებს: — „აბა შენ გადამეკიდი თავის სილალითა, სიამაყითა შენაც იც, რო მე მაგ საქმეში ბრალ არცაით მედებოდ“ (საქმე თქმით არის დაბრალებული, თუ ჩადენილი რაიმე არის, რაზეც დაიფიცეს, იმას დაასახელებს). მეორე დაკოცნიან შერიგების ნიშნად ერთიმეორეს და დაბრუნდებიან მშვიდობიანად, მხოლოდ დამფიცვებმა დამფიცავს ხუთი ძროხის დრამა უნდა უზღონ „სამამფიცრო“. ძროხას უტოლებენ ხუთ კილო სპილენძს. მამასადამე, დამფიცავს უნდა მიეცეს დამფიცებლისაგან ოცდახუთი კილო სპილენძი. ამითი ბოლოვდება მათი დავა.

ერთი უფრო დაბალი ფიცი არის კადევი; ვინც რამეს აბრალებს ერთიმეორეს, დამბრალებელი ეტყვის, ვისზეც ეჭვი ეპარება, იმას — „თუ მართალი ხარ, ჯვართ ხელი შააწვადეო“. ეს, რა თქმა უნდა, წვრილმანი საქმე იქნება, — შემის მოპარვა, ან თივისა, ან ნათქვამი რამე ექნება ტყუილად. ვისაც ავალებს, ის ხელსა გაიწოდის ჯვართაკე და იტყვის: „ამაგათ დავლათი გამიწყრას, თუ მე მაგის ჩამდენ ვიყვ“ (დაასახელებს ბრალდებას). ამას ჰქვია „ჯვართად კელის შააწდა“. იგი ყველაზე პატარა ფიცია. საერთოდ ის, ვინც ვერ დაიფიცავს, მტყუნდება. იტყვიან: „ფიც გაუტყდა-დ უნდა იკისროს ის, რასაც აბრალდენო“. ფიცის დადება ხდება ყოველთვის როგორც დღეობაში, ისე დღეობის გარეშეც, როცა კა ჩავარდება დავა და მოდავეები მოისურვებენ საქმის გადაწყვეტას.

სისხლის დროს იციან კიდევ მიკვალუბულის „საფლავზე შავდომა“. იქ ყურს გამოიკაწრავენ, სისხლს დაიდენენ და იტყვიან: მე ამ მკვდრის უნცროსი და მონა ვიყო საიქიოში, თუ ამის ჩააღენი ან მოქმე-ლი ვიყო (რასაც აბრალდენ).

დაფიცვა და „საფლავზე შავდომა“ სირცხვილიც არის და კუთდის მომასწავებელიც, ხევსურებს რწმენით. მაგრამ, როცა მეტი გზა არა აქვთ, უნდა შეასრულონ. საერთოდ კი ხევსურები ამ ამბებს ძალიან გაუტრბიან.

უ კ ე ნ ა უ შ ა დ ლ ე

წელწადში „ქურდობას“ მოჰყვა ამ ამბების აქ ჩაწერა და ახლა ვუბრუნდებით ისევ წელწადს. წინამუხადლე ამათი დამთავრდა და ახლა თენდება „უკენამუხადლე“. დასტურები ჩვეულებრივად ადრე იღვიძებენ. ვისაც ჩაბარებული აქვს, არაყს მოიტანს და ლოგინში და-ალევიანებს ხუცესსა და ხელოსანს, დიასახლისი კი ადრე ადგება და

მას ერთი დასტურიც ეხმარება საქმიანობაში: წყალს შემოიტანს და ათბობს ქადებისათვის ცომის მოსახელად, ხავიწს ჩასთვლის ცეცხლს და ცეცხლს ანთებს, დიასახლისი ფქვილს გაცრის, ცომს და ხავიწის გულიან სამს ქადას გააკეთებს, ოთხ საკვირაო და ცხრა ხმობს. ჯერ ზედგანზე აცხობს, მერე ნაცარში. შებერვით გააცილიან ნაცარს („განაცვრა“ ჰქვიან), წყალში გაბანენ, დაჭრელებულ გვერდზე გაბოხავენ ერბოთი, გაიტანენ დარბასში და დააწყობენ სპილენძის სამფეხა ტაბლაზე. ჩვეულებრივად, როგორც ზემოთ ნათქვამი არის, ხანთლებს აანთებენ, ლუდით სავსე სამ თასს დადგამენ ყამსაწირზე და ხუცესი ჩვეულებრივად ხუცობს. ყამსაწირვა თავისი ცერემონიებით რომ მოთავდება, შეიძლება ამ მეზღენე ვინმე მოვიდეს და კვლავ ამ წესებს ასრულებენ. მეთამაშე უკენაშუადღეს აღარ მოდის, რადგან ამ დღეს თემობადღე არის და თემი მოდის არხოტის ჯვარში. წინაშუადღეს რომ თემში ქერი იკრიბება (ღალა), ამ ღალი-საგან წელიწადში ორჯელ იხარშება ლუდი სათემოდ, — ათენგენას და წელწადში, მაშინ მოდის თემიც. თემი რომ მოვა, ერთი ადგილი არის სოფ. ამლიონთათვის დანიშნული და იქ დასხდებიან, მეორე ადგილი დანიშნულია კიმილიონთათვის და იმ სოფლის ხალხი იქ დასხდება. ახი-ეღლებს ლუდი სოფელში მიაქვთ: თემს მიაქვს ლუდი განსაზღვრული რაოდენობით, დგამენ საწედს და ჩვეულებრივად დაიწყებენ სმას. შეიძლება საწედე დალოცონ მიცვალებულისათვის და შეიძლება არა. ამლიდან მოსულნიც ცალკე სვამენ ლუდს და კიმილიდან მოსულნიც. შეიძლება ხანდახან ერთიმეორე დაპატიჟონ. ან თუ შემთხვევით იმ მხარზე ვინმემ გაიარა, მიიპატიჟებენ; ისიც იქ დაღეეს, მერე ისევ თავის ჯარზე წაგა. ოღონდ რომელ ჯარზეც იყო, იმათგან რომელიმეს დაადებს ხელს და სთხოვს: ჩვენს ჯარზე გამოყევით. გაყოლებს ერთ კაცს. ახლა იქ სცემენ პატივს, სვამენ და ძალასაც ატანენ დაღევაში.

დასტურები ყველგან დიდ ცეცხლს ანთებენ თავისი „შიგსაწვავი“ შეშით. საქმელი ამ ჯარზე არაფერი აქვთ, სვამენ ცარიელ ლუდს და წავლენ. ს. ახიელში კი მიტანილი აქვთ ლუდი სოფლის ჯარზე. ახალუხალი ცალკეა. უფროსების თვალწინ ახალგაზრდები ვერც სასმელს დაღევენ, ვერც ცეკვას გამართავენ და ამიტომ ისინი სულ ცალკე იყრიან თავს. სოფლის ჯარზე არ შეიძლება, გარდა საგმირო ლექსების ძველებურ კილოზე მღერისა, სხვა რამე მხიარულობა. ასე მღერა კი მიღებულია. ფანდურზე მღერა არის ორგვარი, ე. ი. ორი კილო: საგმირო ლექსებს ძალიან ხმამაღლა და გაგრძელებული კილოთი უკრავენ ფანდურზე და მღერაც ასეთივე გაგრძელებული და ხმამაღალი არის; სატრფიალო ლექსების დაკვრა მოკლეა და ხმადბლა. ახალგაზრდები მღერითაც ასე მღერიან ახალუხალში. სოფლის ჯარზე ასეთი დაკვრა,

დამღერება და ლაპარაკიც კი გარდა საგმირო ამბებისა სირცხვილად მი-
აჩნდათ. სატრფიალო ან ჭორიკნული ლაპარაკი ხომ სოფლის ჯარზე არ
გაივონება. უფროსები სხედან სკამზე (დაწყობილი ხეებია),
დები ბოლოში ცალ მუხლზე სხედან, ზოგიერთები კი ფეხზე დგანან და
ლუდს არიგებენ. ახალგაზრდა ყველგან ახალგაზრდაა და ამისთანა ყო-
ფას ისევ ახალგაზრდებთან თავისუფალ გართობას რჩებოვენ. ამიტომ
სოფლის ჯარზე დიდხანს არ ჩერდებიან, სოფელში ახალუხალს სადმე
მოუყრიან თავს, მიიტანენ ლუდს და ატარებენ დროს, ამას არც უფრო-
სები დაუშლიან. ახალუხალი იქ თუნდა სულ თეთრად ათენებს ღამეს,
თუ უნდათ იქვე, იმ ოჯახში იძინებენ სწორფრები (სწორფრობის წეს-
ზე სხვა ადგილზე იქნება საუბარი), ზოგანი კიდევ ქეიფობენ და ასე
კაივლის წინამუჟადლის შემდეგი ღამე და თენდება „გამცხადება“.
გამცხადება-დილას ხელოსანი და ხუცესი აუცილებლად სადმე წყა-
როზე დაიბანენ ტანს. დაბანის წინ სიცივისაგან დასაცავად ცხარე
არაყს დალევენ. ტანს დაიბანენ ძალიან ადრე, თენებას რომ იწყებს,
„სისკარზე უნდა გაიბანას ხუცეს-ველოსნები, თორე მემრ გაბანა გაბა-
ნა აღარ ას“. მივლენ ჯვარში ნაბანავარნი და დახვდებათ დანთებული
დიდი ცეცხლი. თანაც არაყს დალევენ კიდევ. ტანს დაბანის დროს არც
საპონი აქვთ და არც არაფერი შესამშრალები. დაისველებენ ტანს ცივი
წყლით და ზედ ჩაიცვამენ შალის პერანგს, საცვალი ხევისურებმა არ
იციან. ხანდახან შალის პერანგითაც ჩაჯდება წყალში ხუცესი, ხელოსა-
ნი დაისველებს ტანს, ხან გულზე დაისხამს წყალს და წამოვა ასე. და
ეს ყველაფერი ითვლება გაბანად. ამითი უწმინდურებისაგან იშინ-
დება ადამიანი.

ამ დროს დიასახლისი ამზადებს ჟამსაწირს, ეხმარება ერთი დას-
ტური¹.

... სადიდებელი ხთის კარზე შაიტანეთ, მაგითამც დიღნი ხართ თქვე-
ნის გამჩენის ხთის კარზე“. ყველანი თასებს მაღლა ასწევენ და იტყვი-
ან: „თქვენიმც სახელი დიდებისა, ვსენების“. მემრე ყველანი ერთად
წარმოსთქვამენ: „ჯვართ დიდებაი, მეხვეწუროთ წყალობაი“ და დალე-
ვენ სადიდებელთ (სადიდებელნი ეწოდება ამ თასებს). შემღერებენ
კიდევ ფეხზე:

„დგომამც ქნა შავის ლუდისა, გათავდას — წესიმც არ იყვა,

მასკლა თქვენ ფერთა სტუმართა, შინ წასკლა წესიმც არ იყვა“
და სხვა.

მღერასაც მოათავებენ, თასების დალევისა და გადაიხდიან მაღლს
(ასე ეწოდება თასის დალევის შემდეგ სიტყვების თქმას: „აი შავსვი
თქვენის გამარჯვებისა, თქვენამც გწყალობსთ ნაცსენებთ ანგელოზთ

¹ დღიანს აკლია 12 ხელნაწერი გვერდი, მასალა გრძელდება ამ დანკლისის
შემდეგ.

დავლათი“). ჩამოართმევენ ერთიანეორეს თასებს და დადგამენ თავის ადგილზე. ამის შემდეგ დასხდებიან და ვააბამენ სმას. მეორე მხრიდან დაბრუნებული მეთამაშე დაღლილი იქნება და ცოტა ხანს ისვენებს სოფელში. ამ დღეს მეთამაშის კუთვნილი ლუდი რომ დარჩა, გაგზავნიან ორ ახალგაზრდას თხოვნით: „ახალუხალი გთხოვთ ჯვარიონთ, რომ დღეს მეთამაშეს რო ლუდ ერგებოდა-დ არ ჩაპავედით, იმის კვალად ერთ საწდე დაგვისხით ახალუხალში წასაღებად“. ჯვარიონნი ახალგაზრდებს არ აწყენენ. მუდამ კარგად ექცევიან და ისინი თუ სამხიარულოდ ლუდს ითხოვენ, მუდამ მეტობით აძლევენ. წამოიღებენ ლუდს და მიიტანენ სოფელში ერთ-ერთ სახლში, დაუძახებენ ახალუხლებს და გაიმართება სმა, მღერა, ცეკვა. ქალი და ვაჟი ყველა ერთად იყრის თავს, ძალიან ბედნიერადაც გრძნობენ თავს. რომ საქმისგან მოიცალეს და ამ დღეობამ საშუალება მისცა ერთად ყოფნისა.

სოფლის ჯარზე უფროსები მოიყრიან თავს, გაგზავნიან ორს მელუდეს. მელუდენი მიიტანენ ლუდს და დაუდგამენ ხალხს წინ ამ სიტყვებით: „ლუდი წინა, ვაჟებო“. „მამტან ბედნიერი. მაგვიხვეით მშვიდობით“ — რომელიმეს მისცემენ ფანდურს და სთხოვენ: გვიმღერეო (ხეცუტრები საგმირო ლექსს უწოდებენ სიმღერას, ხოლო სატრფიალოს — ლექსს. საგმირო სიმღერის მღერას — მღერას უწოდებენ, სატრფიალოს დამღერებას კი ლექსობას).

მიეგებებიან და მიიწვევენ მელუდეთ სკამზე. ორი ახალგაზრდა კაცი დადგება ფეხზე და არიგებს ლუდს: სმაში, როგორც ზემოთ ნათქვამია, ყველა თავ-თავის სურვილის მიხედვით ილოცება. ვინაც ვის სურს, იმას ადღეგრძელებს და დაღვეს. სოფლის ჯარიდან კიდევ გაგზავნიან მეთასეთ ჩვეულებრივად. მეთასენი ჯვარში რომ მივლენ, დარბასის კარში მადლს მოითხოვენ და ჯვარიონთ ეტყვიან: „ამენდით, წალმამც წაგივასთ დღეი, დღეობაი“. „დაშვენდით, მაგვიხვეით მშვიდობით, წყალობა გემწიფისა, წყალობა“ — უბასუხებენ ჯვარიონნი და შვიბატიყებენ დარბასში. გამოკითხავენ სოფლის და იქაური ხარის ამბავს, როგორი დღეობა აქვთ, ან ხომ არავეინ ჩხუბობს, რა მიზეზით, მეთასენიც უამბობენ ყველაფერს და ჯვარიონთაც ჰკითხავენ ამბავს. ამის შემდეგ მოუტანენ მეთასეთ სუფრას, მწვადებსაც შეუწვავენ (წელწადში ბივრი ხორცი აქვთ ჯვარიონთ, რადგან ბევრა მესღონეები მოდიან, ზოცენ საკლაგებს, რომელთა ტყავ-ხორცა ჯვარიონთ რჩებათ). ლუდ-არაყსაც ძალიან აძალადებენ. ცდილობენ დაათრონ მეთასენი და ამით თავი ისახელონ. მაგრამ მეთასენიც ფრთხილად არიან. ცდილობენ დაიხსომონ ზებირად ის თასები, რომელთაც ჩაუსხამენ და დალოცავენ ძველ მიცვალებულთათვის ჯვარიონნი. თუ ვერ დაიმახსოვრეს, ვისთვის დალოცვილ ლუდს ჩაასხამენ. ეს ძალიან სიარტ-

ვილია და უფროსებიც გაუჯავრდებიან. ჯარზე მეთასენი თითოდ ამოი-
 ლებენ თასით მოტანილ ლუდს, ჯერ უფროსებს დაურიგებენ, მერე უფროსნი
 როსებსაც და თითო თასს დალოცავენ იმისათვის, რომელიც მისცემს
 ბულიც ჯვარიონთ ახსენეს ლუდის ჩასხმის დროს. მაგალითად, ასე იტყვიან: „აჰალე თასი, გიორგიე (რა სახელიც ჰქვია), შაუნდნას კვირიკათ კუკუას“. მეორეს: „შაუნდნას ოჩიუროთ უშიშას“ და შემდეგ... მერე ყველანი დაილოცებიან, შენდობას ეტყვიან და დალევენ. ბოლოს იტყვიან: „აი შაუნდნას ღმერთმა, მავმარას, ვისადაც ილოცე. შეესვი თქვენის გამარჯვებისა“. ამ სიტყვებით ცარიელ თასს გადასცემენ სხვას. აქვე მღერაინ საგმირო სიმღერებს. ერთი მღერას რომ გაათავებს, ადგება და იტყვის: „თქვენის გამარჯვებისა“. „აი დიდხანამც იმღერ კაი გულით“, „აჰალე შასვი, ყელ აჰავიგორებოდ“ — ვინმე მიართმევს თავის თასს და დააღვეინებს ლუდს. მომღერალი ეტყვის: „ნასვამ გაამას, შენის გამარჯვებისა, გიცოცხლას შეილეგი“. მერე აუვსებს დანაკლულეზულ თასს, წაიყვანს, სკაპზე დასვამს, მისცემს თასს და ეტყვის: — „ჯვარ დაგიწერას ღმერთი“. „ჯვარის წყალობა გქონდას“ — უბასუხებს იგი. მხოლოდ მომღერალი რომ შუა მღერაში იქნება, მაშინ ერთი რომელიმე ლუდიანი თასით ხელში ადგება და შემღერნებს მომღერალს. მომღერალი გაჩუმდება, მხოლოდ ისევ მუხლზე ზის და ფანდურს უკრავს. თასიანი კაცი კი მისი ფანდურის დაკვრაზე მღერის:

„ცხენს ეტყვის ბლოელ ბერდია — ამ ზაფხულ ქერსა გაქმეო,
 რახან ვაზაფხულ მაეიდას სავოთ მათა ვაგლეო,
 ამამყე, კმალო სამ ღარო, მევევის სისხლსა გასმეო.
 ვმალო, თუ იმას ვერ იქამ, კარავანს მაინც ვაქრეო,
 აიმასაც თუ ვერ იქამ, ვაგყიდი, ფასსაც ვაქნეო.
 — რად ვამყიდი, პატრონო, რა წუნი შავიმჩნევია,
 მამიკლავ შენი მამკლავი, თავ შენი მამირჩენია,
 დამიჭრავ შენი დამჭრელი, ვალი არ შამირჩენია.“

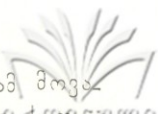
ამ სიმღერის მღერაში პირველ მომღერალს ვინმე თავის თასს მოაყუდებს პირზე, ის ფანდურის დაკვრას განაგრძობს და თან ლუდსა სვამს. ან მეორე მომღერალი თან ასმევს, თან მღერის, ასე დააღვეინებს ბოლომდე დამკვრელს. მერე ვინმე სხვა აუვსებს თასს ლუდით, სკაპზე დასვამს და თავის თასს მისცემს ხელში. პირველი მომღერალი კი მღერას განაგრძობს. ასეთი არის მღერის წესი. მხოლოდ რამდენიმე კაცს ამღერებენ, დანარჩენ ხალხს ლუდიანი თასები უჭირავთ და ჩუმდ სხედან. ხანდახან შეჯიბრიც არის — ვინ იმღერებს უკეთეს ხმაზე და კარგ სიმღერას. ამ წესით დამთავრდება გაცხადების წესებიც. ჯვარიონდან ხალხი წავა თავიანთ ოჯახებში. ახალგაზრდები უფროს კაცებს სახ-

ლამდინ გააცილებენ. ახალგაზრდას შეიპატიებენ და პატივსაცემს
გაუშვებენ.

წყალკუროთხევა

მეორე დღეს თენდება წყალკუროთხევა. ეს არის უკანასკნელი დღე წელწადისა. ამ დილას ჯვარში სრულდება ყველა წესი: ქალების გამოცხობა, ყამის წირვა და სხვა, ამ დღესაც კიდევ მოდიან მეზღვნიები უკანასკნელად, დილით თავებს რომ მოირჩენენ და ყამს სწირავენ, მერე ისაუზმებენ და შეუდგებიან საკლავების დაკვლას, სოფელშიც ჩვეულებრივ ერთიმეორეს ეპატიებიან და სასმელისაგან ატკივებულ თავს ვითომ სასმელითვე ირჩენენ, ჭამენ საჭმელს, უფრო ხორცს და მერე ემზადებიან წელწადის უკანასკნელი მეთამაშენი წასასვლელად. ყველა იარაღს აიღებს ხელში და წაველენ ჯვარიონთ დასალაშქრავად. ჯვარიონნი, ამ შემთხვევაში დასტურები, ასაყვედურებენ, რომ ქონებაც სულ გამოგაცალეთ, გაგჭურდეთ, თან თქვენ ქალებს ვკოცნიდით თქვენ სახლებში რომ დავდიოდით და სხვა. უკანასკნელი ლაშქარი ცემა ჯვარიონთ. ახალგაზრდები იარაღით მიდიან და ქალები ისე მიჰყვებიან თან. ჯვართ რომ მიუახლოვდებიან, ჯვარიონთ დუძახებენ: „აბა თუ ვაყები ხართ. ეხლა გამაედით კარში“ და დაუწყებენ ათას რამ სახუმარო ძახილს. გამოვლენ ჯვარიონნი და გაუმეორებენ საყვედურს. გაჯაერებული სოფლის ლაშქარი ატეხს სროლას (თოფს არ დაიჭერენ ჯვართ მიმართულებით, არ შეიძლება თოფის ჯვარისკენ გასროლა). აქედან ჯვარიონნიც უბასუხებენ და გამართება ბრძოლა. გამოვლენ მინდორზე და ხმლებითაც ხელჩართულ ბრძოლაში ჩაებმებიან. „წაიქცევა“ ხალხი, ექიმებიც ვითომ თან ჰყავთ და „უწერენ“ წამლებს დაჭრილებს: მოაქვთ სოფლიდან არაყი, ჯვარიონთ ლუდი და ამით არჩენენ დაჭრილებს და მკვდრებსაც აცოცხლებენ. ამის შემდეგ მამაკაცები მიდიან დარბასის კარში და იქ ჯვარიონნი მათ დიდ პატივს სცემენ. — რაც კაი სასმელი აქვთ ლუდი თუ არაყი, ყველაფერს მიართმევენ. (ხევსურებმა სმის დროს ჭანა არ იციან). ქალებს გაუტანენ საუკეთესო ხარისხის ლუდს და დააღვიინებენ მინდორზე. იქ იმართება ცეკვა. ბოლოს ახალუხალს მიაქვს ლუდი სოფელში და მთელი დღე ახალგაზრდებს თამაშობა, ნღერა და ლუდის სმა აქვთ. ხნერი ხალხი სოფლის ჯარის დასხდომამდინ ერთიმეორეს პატიუობენ სახლში, ორი დასტური მოიტანს დადი ქვაბით ლუდს, დადგამენ რომელიმე სახლის ბანზე და დაუძახებენ ყველას, ქალები და ბავშვები, ვინც ჯვარიონთ საპატიო მიუტანა (საპატიოზე ზემოთ ითქვა), მივლენ და მიიტანენ ლუდის წამოსაღებად რამე ჭურჭელს. მათ თითო კომ ლუდს ჩაუსხამენ და გაატანენ. იქაც დააღვი-

ნებენ და საპატიოთ მიტანისათვის მადლობას გადაუხდინან. ამ მოვალეობას რომ შეასრულებენ, დასტურები ბრუნდებიან ჯვარში დასტურებერი საქმეები დახვდებათ: ზოგი მეზღვნეა მოსული და პიტევიწიყი უნდა. ზოგი სოფლიდან გამოგზავნილი მელუდე იქნება, ან საკუთარი საჯვარო საქმეები ექნებათ. ერთი სიტყვით, დასტურს მოსვენება არა აქვს. ზუცესი კი ძველ ბატონს ჰგავს. — ზის და ყველა მის განკარგულებას ასრულებს, სასმელსაჰწმელიც მზა მიუდის. დასტურები ადრეულებენ დიდ ქვაბში ბევრ ხორცს (აქ სანელი არ იცინან). რომ მოიხარშება, დასტური გავა სოფლის ბოლოში, მინდორზე და დაიძახებს: „სოფელო, გაიგონეთ! მეზღვნეები მეედით, ტაბლას დაკიდგამთ, ნემრ გამალოცვა გვინდ, მეედით, ნულარ დაღვვიანდებით. ვისაც არ მაგდისთ, ერთმანეთს გააგებიეთ“.

დასტური დაბრუნდება ისევ ჯვარში და მეზღვნეებიც მივლენ. ისინი ჯვართ მადლს მოსთხოვენ და დასხდებიან, დასტურები დაუდგამენ წინ ფიცრებზე დაწყობილ პურსა და ხორცს ერთიმეორეზე. აიღებენ პურს, თითოობით მეზღვნეები ჰკიდებენ ხელს და ტეხენ შემდეგი სიტყვებით: „ღმერთო, გაუმარჯვი კემწიფესა; კემწიფეო, შენ სწყალობდი ამ მეზღვნეებსა-დ ჯვარიონთ. დასტურსა-ველოსანს დაადეგ, წალმ, შენი წყალობით შაინახენი“. ამ სიტყვების წარმოთქმისა და პურის გატეხის შემდეგ იწყებენ ჭამას. ჩამოარიგებენ და ყველა წინ დაუდგამენ ლუდიან თასს — კარახანას. ჭამის დროს დასტურები ფეხზე დგანან. როცა პურის ჭამას ვინმე მორჩება, ასე წარმოსთქვამს: „ღმერთო, გაუმარჯვი კემწიფესა, კემწიფეო, შენ სწყალობდი მეზღვნეებსა, ჯვარიონთ, დაადეგ წალმ“ და შეჭამს უკანასკნელ ლუკმას ფეხზე მდგომი. დასტურები სთხოვენ, აიღოს ლუდი და დალიოს. ამ დროს იღებს ფანდურს რომელიმე დასტური, დაუკრავს და ერთერთ სამღერალ სიმღერას იმღერებს. მეორეჯერ მას ყველანი ერთხმად გაიმეორებენ და ერთ ხმაზე ხმამაღლა ყვირიან. შეიძლება აქედან მარტო ორისამი სიტყვა იმღერონ და სხვა აღარა. სიმღერის შემდეგ მოაყუდებენ პირზე პირველ მომღერლებს და დაალევიანებენ თავიანთ თასებიდან ლუდს. ბოლოს ჩვეულებრივად თასების ჩამოყრით დაითავრდება და ტაბლასაც აიღებენ ამავე სიტყვებით: „ღმერთო, გაუმარჯვი კემწიფესა, კემწიფეო, შენ სწყალობდი ჯვარიონთ, დასტურ-ველოსნებსა-დ მეზღვნეებს, შენი წყალობით შაინახენი“. მეზღვნეებიც ადგებიან და ზედამდეგებს ეტყვიან: „ველ-ფევი მტერზე მაგაჰმარასთ, შორიელზე, ზედამდეგებო“, ისინიც ეუბნებიან: „ღმერთმა გაამასთ პურიცა-დ სასმელიც, თუ რა იამეთ, ალალი ქნას“.

მეზღვნეები მადლს მოსთხოვენ ჯვარს და წავლენ შინ. ჯვარიონნი კი კვლავ ღამისთევის სამზადისს შეუდგებიან. დიასახლისი აცხობს ღამისსამთელოს ზედგანზე და მერე ნაცარში გაბანს, გაპოხს და გა-

იტანს დარბასში. აქაც ყველაფერი სრულდება ჩვეულებრივი წესით: ხუცობა, ხუცობის დროს ზარის რეკვა, კურთხევა, შესახლება და ცალკე ტა სიმღერების შემღერება. ყველა წესი რომ შესრულდება, ღმერთი ონნი კიდევ დასხდებიან საჭმელად. სოფელშიც კიდევ მიაქვთ ლუდი. აქაც დასხდება სოფლის ჯარი, სადაც ჩვეულებრივი წესები სრულდება (სმა, მღერა მეთასეთე ვაგზავენა ჯვარში და ლუდის მოტანა ძველი მკვდრებისათვის დალოცვით). ახალუხალი კი ცალკე ატარებს დროს. შეიძლება ეს დამე სულ თეთრად გაათიონ, რადგან წელწდის უკანასკნელი დამეა, რომლის შემდეგ ხევსურები ჩაებმებიან მუშაობაში და აღარც სცალიათ ერთიმეორის სანახავად. ამიტომ ცდილობენ, რაც შეიძლება მეტი იმზიარულონ და კარგი დრო გაატარონ. გამოიგონებენ რამე გასართობს. ხანდახან იციან, მაგალითად, „სასამართლოს“ გაართვა. ახალგაზრდა ქალი და ვაჟი ერთიმეორეს რამეს მოუგონებენ და სასამართლომდინ მიიტანენ საჩივარს, სასამართლო განაჩენს გამოიტანს და დააკისრებს ზოგს არაყიან ბოთლს, ზოგს თხილს და სხვა. სასამართლოს განაჩენს ვერავინ გადაუხვევს. ხნიერი ხალხი კი ჯარზე საგმირო სიმღერებს მღერის, წარსულ ამბებზე ლაპარაკობს, რჯულზე, მტერ-მოკეთობის გარშემო, ამასობაში დამე გაივლის და წავლენ-წამოვლენ თავ-თავიანთ სახლებში, წელწდის მეორე დღეს თუ ლუდი კიდევ დარჩა, მოიტანენ სოფელში და დალევენ. ისე არაყს კი თანდათანობით ხდიან და პატყობენ ერთიმეორეს.

ჯვარიონნი წელწდის დამთავრების მეორე დღეს „გამოილოცავენ“ ჯვარიდან. დიასახლისი გამოაცხობს ერთ დიდ ქადას, ერთ საკვირაოს, ორივეს ხავიწის გულით. მიიტანენ და დადებენ ტაბლაზე, ავსებენ ლუდით სახუცო კოჭობს და დადგამენ ქადაზე (ამ ქადას ეწოდება „გამასამალო“). დააკრავენ კოჭობზე სანთელს და ხუცესი ხუცობს ჩვეულებრივი ხუცობით, ღმერთს ახვეწებს დასტურებსა და საყმო-საგლებოს. ბოლოს ჯელოსანი მივა დროშასთან, მოიყრის მუხლს და შეეხვეწება დროშათ მცველ ანგელოზს — თუ რამე გაწყენინე, მამატიეო. აიღებს დროშას, დააწკარუნებს დროშის ზარს, წკარუნით დარბასის კარს, ე. ი. ეზოს, შემოუვლის და შეაბრძანებს დარბასში. იქ ისევ ხმამოუღებლად (ხევსურულად „უშობას“ ეძახიან) შეხსნის მოხვეულ ხელსახოცებს და ბაღდადებს, თითობით დაკეცს და ჩააწყობს ტავრუცში. შუშებს, ზარს, ვერცხლის ჯვარსაც შეხსნის და ყველაფერს დადებს თავთავის ადგილზე. მერე ეტყვის იქ მყოფებს: „წყალობა მაგიტანეთ დროშაის მცველთ ანგელოზთაი“. „შენი იყოს მწყალობელი“, — უპასუხებენ ისინი. მერე ჯვარიონნი განაწილებენ ხორცს, პურს, ქადის ნაჭრებს და ტყავებს. აქ წილი ეძლევა კვირიწმიდელ დასტურსაც „ნახორში“ (ნახორს უწოდებენ ნარჩენ პურს, ნამტერეებს), ხორცში და ტყავშიც. ხუცესს წილი აქვს მარტო წვერმაუტებ ქადის ნა-

ჭერში, ხორცში და ტყავში. ხშიად-საკვირაო და ცხვრის თავებიც სულ ზუტცესს ეკუთვნის. დანარჩენს დასტურები და მედრონები ეკუთვნის. ჩხანჩხსა და შულტას თავიანთი სურვილის მიხედვით პურსა და ხორცსაც, ტყავში კი წილს არ უღებენ. დიასახლისსაც წილს აძლევენ ხორცისას თავისი სურვილის მიხედვით, პური კი თავისი წილი ყოველ დილა-საღამოს ეძლევა და იქ უგროვდება. ასე რომ, დასტურების წილიდან წილი აღარ ეძლევა. მერე ერთი დასტური გამოჰყვება დიასახლისს, წაუღებს ბარგს და შინამდინ გააცილებს. იქ ოჯახში დასტურს პატივს სცემენ სასმელით და საჭმელით. იგი ისევ ბრუნდება ჯვარში და თავისი წილი ნახორიც მიაქვს.

დასტურები კოდებიდან გადმოსახმენ თხლეს, რომელიც ლუდს აქვს ძირში დაღეჭილი. ჩაასხამენ საარაყვ კოდებში, წამოადუღებენ ფქვილსა და წყალს ერთიმეორეში და დაასხამენ თხლიან კოდებს, მოაკრავენ პირზე. კოდი დაიწყებს ფუილს. იფუვლებს ერთ კვირამდე და მერე გამოხდინან არაყს. არაყი გამოდის ძალიან ცხარე, როგორც სპირტი. დასტურები ამ არაყს ხმარობენ ბედისკვერაებზე გასაყოლებლად.

ბედისკვერა ეწოდება ახალწელ-ღამეს გამომცხვარ პატარა ხშიადს. ოჯახის დიასახლისი წელწადში ან წელწადღამეს უფრო გამოაცხობს პატარა მოცულობის ხშიადებს იმ რაოდენობით, რამდენიც არიან ოჯახში, ან მახლობელი ნათესავი რამდენიც ჰყავთ, ბედისკვერა რომ მიუტანოს წელწადის მისალოცავად. ბედისკვერას არაყიც უნდა გასაყოლონ. ბედისკვერას და ბევრ არაყს უფრო მიუტანენ, თუ ნათხოვი რძალი ჰყავთ და მამის სახლშია ისევ. ბედისკვერას მიუტანენ გათხოვილ დას, მამიდას, ძმას და ცოლებურთ. წელწადის შემდეგ მისი მიტანა სავალდებულოა. ამიტომ ამ პერიოდში ძალიან ხშირი მისვლა-მოსვლა აქვთ ხევსურებს, რასაც „ბედისკვერაობას“ უწოდებენ. წელწად-ღამეს ოჯახის დიასახლისი ვის სახელზეც დანიშნავს, დაიხსომებს და ბედისკვერა აუცილებლივ მან უნდა შეჭამოს. პირიქითს რომ ჰყავდეს რძალი ნათხოვი, ან გათხოვილი ქალი, ბედისკვერას ინახავენ გაზაფხულამდე, ვიდრე კავკასიონის ქედზე თოვლი დაშრება და გზა გავა. გაზაფხულზე წაუღენ ორნი ან სამნი ოჯახიდან, ან ბიძაშვილს გაიყოლიებენ, წაიღებენ ტიკით ბლომად არაყს. გამოაცხობენ ერთ ხაფიწიან ქადას და ხაფიწიან კუბატებს (კუბატი არის ნახევრად მრგვალი ქადა. ორად მოკეცილ მრგვლად დაბრტყელებულ ცომში ჩადებულია ხაფიწის გული). მართალია, ბედისკვერა გამხმარია, მაგრამ ვისაც მიუტანენ, მან მაინც უნდა შეჭამოს.

ბედისკვერას რომ მიუტანენ, ოჯახი მიეგება; თუ ვაჟები არიან, ეტყვიან: „გამარჯვება, ვაჟებო“. „გაგიმარჯოსთ ღმერთი“ — პასუხობენ სტუმრები. თუ მოსულები ქალები არიან, დამხვდურთ უნდა უთხრან: — „ნახევით მშვიდობით“. — „გიშველასთ ღმერთი“ — ქალე-

ბი უპასუხებენ. სტუმრებს. გინდ ვაყები იყვნენ და გინდ ქალები, მას-
პინძელი ქალბა ამ სიტყვებით მიესალმებიან: — „მასვეითი მშენებელი
ბით“. ვაყები უპასუხებენ: „გაგახარასთ ღმერთმ“, ხოლო ქალები — „მშენებელი
შველასთ ღმერთმ“. კაცმა რომ კაცს შემთხვევითაც უთხრას „გაგახარას
ღმერთმა“, ის არ მოუთმენს და აუცილებლად ჩხუბს ატყის — „კა-
ცად არ ჩამაგდო „გაგახარას ღმერთმა“ — მითხრაო, განა მე ქალი ვა-
რო“. ცხენებს მოხდიან ხურჯინებს, იარაღსაც ჩამოართმევენ გარდა
ხანჯლებისა, შეიტანენ შინ და დაჰკიდებენ სამამაცოს (ხვესურების
სახლი ორად არის გაყოფილი: ერთი მხარე კაცებს ეკუთვნის, მეორე
დედაკაცებს. ორივესთვის სირცხვილია მეორე მხარეზე დაჯდომა).
ბავშვები ცხენებს მიარბენინებენ ბალახზე დასაბმელად, მასპინძლები
მოსულებს „მშვიდობამაზავს“ ჰკითხავენ: „ხო კარგა ხართ, ხო არა
გიჭირსთ, კაცი, საქონი, ხო ყველა მშვიდობით ხართ?“ ამ სიტყვებით
მოიკითხავენ მამაკაცები. ქალები კი: „მამ რაველ ხართ, ხო არა გი-
ჭირსთ, ხო არა გტკივისთ, ან კაცსა-დ ან საქონს, ყმაწვილებ რაველ
გყვანთ, ხო არცა-დ რა ვინ იავადეთ, რაველ სად იზამრთიანეთ“, მამაკა-
ცები ამბის კითხვაზე ასე პასუხობენ: „კარგად ორთ, რა იკითხების ჩვენ
ამბავი, ცოცხლები ორთ“. თუ ქალს უპასუხებენ, ეტყვიან: „ღმერთმა
შენ გულ გაახარას“, თუ კაცს: „ღმერთმა გაცოცხლას“. ქალები კი
ამბის კითხვაზე ასე პასუხობენ: „კარგადა ორთ, რაიცა-დ ჩვენ კარ-
გად ყოფა იქნების, ვხყრიოთ ცოცხლები, არავის გეტკივის, ღმერთ-
მა გიშველასთ“. ამის შემდეგ შეიპატიებენ სახლში და ჩამოუგდებენ
სხვადასხვა სასაუბროს. ბაასობენ და მერე მოსული მოითხოვს თავის
მოტანილ არაყიან ტიკებს. მოუტანენ არაყსაც და ძაფზე ასხმულ ბევრ
ყანწებსაც. ამოიღებს დიასახლისი ქადას, კუბატებს, ბედისკვერას და
გადადებს სადიაცოსკენ, სადაც სადიასახლისო საქმეები კეთდება. არა-
ყიან ტიკს მომტანი იღებს ხელში, ადგება ფეხზე, დაასხამს ყანწებში,
ჩამოარიგებს და პირველად ყველა დაილოცება: „ავაშენასთ არაყის
პატრონები, ბარაქა მაგცასთ, მშვიდობით გამყოფნასთ, თვალ-გულ
ნუვისა მაგრიასთ, სალხინო სასმელ ნუ მაგიშალასთ, შინაც მუდამ
ლხინ მაგცასთ, მაკეთისასაც ლხინზე გადინასთ, მრავალ ვალოცვი-
ოსთ წელწად-ქრისტეცა-დ ეს დროიც, თქვენ ვადღეგრძელნასთ, ყვე-
ლა მშვიდობით გამყოფნასთ, ლხინის სტუმარ ნუ მაგიშალასთ. ხთის-
განამც დაილოცებით“ და ასე დაღევენ. მასპინძელი დაპატიებებს მე-
ზობლებსაც. მოსულებს მისცემენ არაყიან ყანწს. დაილოცებიან ასე:
„ავაშენასთ ღმერთმ სტუმარიცა, მასპინძელიც, მშვიდობით გამყო-
ფნასთ, ერთსხვის ხედულობა ნუ მაგიშალასთა-დ სალხინო სასმელი.
ბევრ წელწად-ქრისტე (რადგან „ბედისკვერა“ ახალწელთან არის
დაკავშირებული, ამიტომ წელწად-ქრისტეს ისევ ახსენებენ), ეს დრო

მაგვკარასთ მშვიდობისა, კარგად ყოფისა. თქვენ დაგლოცნასთ მასულ-
მაწულები. მშვიდობით გამოუფნასთ“ — და გასინჯავს არაყს
არაყის მიმტანი ცდილობს, რომ ძალით და ჩქარა-ჩქარა —
დაალევინოს, დაათროს ხალხი და ამითი თავი ისახელოს. ყანწს უც-
ბად მოაყუდებს პირზე, ხმაამოუღებელი დაალევიანებს და ახლა სხვას-
თან მივა. ბოლოს ისე აქოთქოთდებიან, რომ, თუ კარგად ყური არ და-
უგდე, ვეღარ გაიგონებ, რა ენაზე ლაპარაკობენ. ბოლოს ტიკს ძალით
წაართმევენ ხელიდან და იქვე დაჰკიდებენ. — „დილას თავების მორ-
ჩენა გინდათ სტუმარ-მასპინძელთო“ — ეტყვიან. სმაში ყველას ქუ-
დები აქვთ მოხდილი. ყანწს ვინც უკანასკნელად დალევს, ის ეტყვის:
„დაიხურეთ ქუდები“. „ჩამაიყარი ყანწი!“ — ეტყვიან მას. ყანწს ჩა-
მოართვამენ სიტყვებით: — „გამოს ღმერთმ“. „თქვენ კა მამას, თავ
მტრისა მაგცასთ“ — პასუხობს ყანწის ჩამომყრელი. მერე ყველანი
იხურავენ ქუდებს ამ სიტყვებით: „ბარაქა მაგცასთ ღმერთმ, სტუმარ-
საცა-დ მასპინძელსაც, ერთსხვის ხედულობა ნუ მაგიშალასთ, ლხი-
ნის მასაკითხ გაზიდვივასთ ერთსხვის სახლებში. ღმერთმა გაამასთ,
შამსმელებს ალალ გიქნასთ“. ცოტა ხანს დასხდებიან კიდევ, ისაუბ-
რებენ და წავლენ-წამოვლენ.

მეორე დღეს კიდევ დალევენ. წინა ღამეს ვინც იყო დაბატიყებუ-
ლი, ყველანი მოვლენ. თუ ვინმე ამ სოფელში იმ ზამთარს გარდაიცვა-
ლა, მასპინძელი ერთ ბოთლ არაყს წაიღებს და სტუმარს გაჰყვება ჭი-
რის პატრონთან სამძიმრის სათქმელად (მოსამარგებლად). მივლენ
ჭირის პატრონის ბინაზე, მიუახლოვდებიან და ეტყვიან სამძიმარს: (მაგ.,
აპარეკა) „აპარეკავ, ვერ გექნას ჩემ თავი, მანამ აგეთას გნახვედი. ბრალ
არ ასა, დიდ ღმერთის წყენა არ ასა, შენ გულ სწუხდებოდას, შენ ძმა
დაგაკლდებოდას, (ძმა თუ არის, ძმას ეტყვიან, თუ სხვა ვინმეა — სხვას),
ჩემ კვალ კაც მზეს იარებოდას, სიტყვას გეტყოდას. გამასადეგნი ხართ
ძმისანიცა-დ მამის ძმისანიც. მტრის გამჯავრენი ხართა-დ მაკეთის გამ-
ლაღენი. დედან სადედუფლონი ხართა-დ მამან საბატონონი. ვისაც
თქვენდ გაესვენებოდას, ღმერთმ შინით დაუღივას, შენ გულ კაით
გაკურნას, ავ კაით დაგაცილას; ვერ გექნას ჩემ თავი, აპარეკავ, რა ცუდ
საქმე დაგემართ“. ამ მომარგებაში ჭირის პატრონიც პასუხობს: „შენის
მტრისაი დუშმნისა (ორივენი ერთდროულად ლაპარაკობენ; რასაც
მოსული ეტყვის, ჭირის პატრონიც პასუხობს), ბრალ აისითაი ას, რო
თქვენ დაგკლებივასთ, თქვენ დავითმავისთ. მაგუმჩებით დაღონებას,
შომშილსა, წყურვილს. მასალოცავი ჩვენ სიკვდილი, დასამადლები, მახ-
კვეითაო-დ მაისვენეთავ, მზე დავებების კაცთად სწორი, კაის მაკე-
თის თავი. თქვენ რო თავს დაილოცავთ (დაიწყებთო — ამას არ იტყვი-
ან), იმის ფასნ არც მთელნი ორთა-დ არც მკვდარნი, ღმერთმა საწყენ
ნურა მიმიცას თქვენს თავს“.

ქალები მივლენ მასპინძლის ქალებთან და ახალი მიცვალებულის „ტალავართ გაშლიან“ და იტირებენ, მოსულებს ბოთლით ბათ მიტანილი და მას შენდობას ეტყვიან. ტალავარში მორთული ბოთლები, მუდამ არყით სავსე და აქედანაც დაალევიან ამ მიცვალებულის შესანდობრად.

აქედან აღებამდინ სულ გრძელდება „ბედისკვერაობა“, ე. ი. ბედის კვერების მიტან-მოტანა, წელწდის ამბებზე ლაპარაკი — სად რომელ ჯვარში რა მოხდა, ან სად რომელმა ქადაგმა რა თქვა, რა რჯულის გარშემო სად რა ითქვა და სად რა ცვლილება მოხდა.

შველად ამაზე დიდი ძიება იყო ხალხში, თუ სად როგორი ბრძანება იყო ჯვარებისა მკითხვის პირით.

ა ლ ე ბ ა

ამასობაში გაივლის დრო და მოვა აღების სამზადისი. აღება ყველა ჯვარში არ იციან; იციან არხოტის ჯვარში, ამლას იავსარში და პეტრეში. არხოტის ჯვარში მხოლოდ ერთი დღეა დღეობა, ამლაში კი დიდი დღეობა იციან კვირით-კვირობამდინ.

ახიელში არხოტის ჯვარში აღებას აყენებენ ახალ დასტურებს. აქედანვე შეუდგება ახალი დასტური მომავალი წლის სადასტურო საქმეების სამზადისს, ოღონდ პირველად დღეობა გიორგობას გაუძღვებიან. მანამდე კი, როგორც აღვნიშნეთ, პირველი ხვნიდანვე თესლს დასთესვენ, ჯვარის ჭირნახულს უვლიან, მკიან, ლეწავენ და პურს ინახვენ. გიორგობამდე აღებას დაყენებული დასტური ჯვარში არაფერს აკეთებს: ამ ხნის განმავლობაში ისევე ძველი დასტური ამზადებს ლუღს და ყოველგვარ საჯვარო სამსახურს ის სწევს. ზემოთ აღნიშნული იყო ახალ დასტურთა პირველად გიორგობას შესვლასა და ძველების გადადგომაზე. აი მოვა აღება და აირჩევენ ახალ დასტურს. მოვა დრო და დასტურები სააღებო „ქვაბებს დააყრიან“ (აღუღებენ ლუღს). აღების ლუღს ხუცესი, როგორც ნათქვამია ზემოთ, ისე აფუფლებს. აღება საღამოს იხსნება ლუდი და იმართება ღამისთევა.

არხოტის ჯვარში აღებას დიასახლისი არ მიდის, მაგრამ ღამის სამთელს და ჟამისსაწირს კი აცხობს იგივე დიასახლისი ერთ-ერთი დასტურის სახლში. ამ დღეობაში არც ხავიწიანი ქადა ცხვება. ცხვება ხორციანი, ყველიანი და ხაჭოიანი, დასტურს რისი საშუალებაც აქვს. შეიძლება კომბოსტოს მწნილიც დაკეპონ და გაურიონ გულში. ქაღალს-კვერებს დიასახლისი ჩვეულებრივად აცხობს, მერე გაბანა, გაპოხს, ერთმანეთზე დააწყობს და ჩაიტანენ ჯვარში. დღეობა აღება სრულდე-

ბა საქვაბეში. ამ დღეობაში დარბასის კარი არ იღება, ლუდსაც საქვაბეში აფუვლებენ. აღება საღამოს დასტურ-ველოსნები ჩვეულებრივად თავს მოიყრიან საქვაბეში, დაანთებენ ცეცხლს, აუნთებენ სანთელს და ხუცესი კოდს მოსჭიკავს— ზემოდან მოდგმულ კიკუ ზოანობებს, ე. ი. ქაფს (ჭიკს წააცხებენ ჩალაზე, დადებენ მზიან ადგილას გასაშრობად და ინახავენ შემდეგი ლუდისათვის საფუძვარად); ლუდს ჩახედავს და შეამჩნევს ფერზე როგორი ლუდი დადგა. მერე ანთებენ სანთელს, დააკრავენ კოდს და ხუცესი ხუცობს (სხვათაშორის, აღება არის საკუთრად მიქიელის ლაშქარ-მწევართ დღეობა). ტექსტი მოკვაქვს მთლიანად:

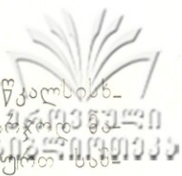
„ღმერთმა აღიდას თქვენ ძალი, თქვენ სახელ-სამართალი, მიქიელის ლაშქარნო, მიქიელის მწევარნო, მწკალსისხლიანნო, საკიდლიანნო, თქვენა სამთავროდ მაივმარეთ ეს კოდ-საფუარი, სადიდებელი, თქვენ თქვენ მეხვეწურთად, საყმოსად, საგლეხოსად საშველად, სამწყალობნოდ, სახოიშნოდ მაივმარეთ თქვენდ სამსახური არ დაუყრავად თქვენს წყალობას ნუ დააკლებთ, ღმერთი თქვენს ბატონობას გაუშარჯვებს. დიდება ღმერთსა, მადლი ღმერთსა, დიდება დღეს დღესინდელთა, ძალს ხთისას, ძალს კვირაისას. დიდება-დ გამარჯვება თქვენდა, მიქიელის ლაშქარნო-დ მწევარნო, მწკალსისხლიანნო, საკიდლიანნო, ღმერთმა გადიდნასთ, ღმერთმა გაძრიელნასთ, ღმერთმა მაგცასთ ცამდინ სიმალღე, ზღვამდინ სიმაგრე, შველვა, რგება, დაკმარება თქვენთ მეხვეწურთად, საყმოსად-საგლეხოსად. გეძახნთ თქვენი მეხვეწურნი, გეხვეწებიანთ, რასაც მკარზედა გულზედ გიძახებდნთ, იმ მკარ, იმ გულზე გაუგონიდით. რასაც წყალობას გეთხოვებოდნთ, გამჩენს მორიგეს ღმერთს დაუთხოვიდით. ველთ ვინ გავიდოდას თქვენი მეხვეწურთ ყუდროში, ბედსა დავლათს თქვენს ავსენებდას, თქვენ ბედი, დავლათ დაავარიდით. მიქიელის მწევარნო, ჩქარნი ხართ, დამკმარენი ხართ, მწკალსისხლიანნო, საკიდლიანნო. შორს მყოფნ ახლოს დაუხვდიდით, თქვენ კაბის კალთა ჩაუფარიდით, იხვიენიდით, თქვენ მეხვეწურნი იხვეწნიდით ავის დღისად, ლალის მტრისად, საზიანოს საქმისად. ჩემგნივ რაც დიდებასა, ვსენებას გაკლდებოდასთ, თქვენ თქვენს წყალობას მაუმატიდით. მიქიელის ლაშქარნო, მწევარნო მწკალსისხლიანნო, ხთისაგან გამაშობილნო, ხთისაგან წყალობა ნაქნარნო, სხო რა ხთისშვილ უწყრებოდას, უმრუდდებოდას, სხვასთან უშუილდით, თაოდ უშველიდით, თაოდ პირწალმა, გულწალმ დაუბრუნდიდით, ხთის იასაულნ გამავიდოდან ხთისაგან გამაშობილნი, კორციელთ ბეგრევედან, ყალანს იღებდან, თქვენ მეხვეწურთ ყუდროს ნუ მახკეძებთ, ეკარძებოდას ნებთ ავდივიდით, ნების ბეგარ ვაატანივიდით, სხო ყუდროშარა გაასწავლიდით. მიქიელის მწევარნო, მწკალსისხლიანნო, საკიდ-

ლიანო, დავმარება შავიძლავთ თქვენთ მეხვეწურთად, მაგათ თავისად, ჯალაფობისად, კაცისად, საქონისად, ქუდოსან-მანდილოსანთად, მშვიდ-
 ლელნი, მლხენელნი, მხოიშნებელნი, წაღმა მდევნიმც ხართ. მშვიდობით
 სწყალობდით, სცევდიოთა, ხფარვედით. გამარჯვებას თქვენსა, თქვენის
 გამჩენის ზთისას“. ამას მოჰყვება კურთხევა (ზემოთ მოყანილია კურ-
 თხევის ტექსტი კოდის გახსნაში).

კურთხევის შემდეგ დამწყალობნებენ: „სწყალობდანი მიქიელის
 ლაშქარ-მწევარნი ახილელთ ტახტის ყმათად, საყმოსა-საგლეხოსად.
 საწალბართოდ მაუარან, მშვიდობით შაინახან, ბევრ აღება მალგვარან
 მშვიდობისა, კარგად ყოფისაი. თქვენ მაგცასთ წყალობა ჯვარიონთა,
 დასტურსა, ჯელოსანსა, ყურით მაყურებელს. მშვიდობით შაგინახნასთ.
 მზღენელსა, მეხვეწსა, ჯემწიფის კარის მლოცავს სწყალობდას“.

მერე ხუცესი იღებს სახუცო კოჭობს, რომელიც ხუცობის დროს
 ლუდით სავსე დვას და კიდევ იტყვის: „გამარჯვას მიქიელის ლაშ-
 ქარ-მწევართად, იმის წყალობა ხქონდას საყმოსა-საგლეხოს, ბევრ აღე-
 ბა მშვიდობისა მალგვარას, კარგად ყოფისა; თქვენ მაგცასთ წყალობა
 ჯვარიონთ, დასტურსა-ჯელოსანს. მშვიდობით შაგინახნასთ“. მერე კი-
 დევ შეუსახელებს: „თქვენა სამთავროდ მაიჯმარეთ, მიქიელის ლაშ-
 ქარნო, მწევარნო, ეს კოდ-საფუარი-დ სადიდებელი, თქვენ საყმოსად,
 საგლეხოსად საშველად, სამწყალობნოდ მაიჯმარეთ, ზთის კარზე. შაი-
 ტანეთ. მაგითამც ხართ თქვენის გამჩენის ზთის კარზე“. ასწევს მალღა
 თასს და იტყვის: „სწყალობდას მეხვეწურთაცა-დ მაყურებელსაც!“
 „სწყალობდას“ — სხვებიც ამბობენ. მერე ხუცესი ლუდს გასინჯავს
 გემოთი და შეაფასებს — როგორი არის. თუ არ მოეწონა, მიზეზსაც
 იტყვის, რატომ არ არის კარგი. მერე სხვებსაც მიცემს იმავე თასს.
 დაილოცებიან და ყველა გაუსინჯავს გემოს. ბოლოს ხუცესი დაცლის ამ
 თასს და მალღს გადაიხდის. თასს ჩამოართმევენ და დადგამენ. მერე
 გამოიტანენ ლუდს საწდით და დადგამენ, აქვე ლამისამთელო არის მო-
 ტანილი სოფლიდან და დამზადებული დვას ტაბლით. აავსებენ სამ
 თასს და დადგამენ, ზედ დააკრავენ სანთელს და ხუცესი იხუცებს.
 ხუცობაში ახსენებს ისევ მიქიელის ლაშქარ-მწევართ. ბოლოს სადი-
 დებელთ რომ აიღებენ ლამისამთელოდან, მაშინ ხუცესი „გაადი-
 დებს“ ასე: აქამდე თუ პირველ თასზე მიქიელს, მეორეზე მთიშე-
 შავს და მესამეზე კვირაგვს ახსენებდნენ, ახლა სხვანაირად ახსენებს.
 რადგან ლაშქარ-მწევართ საკუთარი დღეობა არის. ხუცესი პირველ
 სახუცო კოჭობზე იტყვის: „თქვენა სამთავროდ, თქვენად ჯასამარ-
 ჯოდ მაიჯმარეთ ეს ჭიქა-ბარზიმი — სადიდებელი — მიქიელის ლაშ-
 ქარნო, ზთისაგან გამაშობილნო, ზთისაგან წყალობა ნაქნარნო. თქვენ
 მეხვეწურთად საშველო-სამწყალობნელოდ ზთის კარზე შაიტანეთ,
 თქვენიმც სახელ დიდდების“. მეორეზე იტყვის: ამ ჭიქა-ბარზიმზე თქვენ

გადიდნასთ, გაგიმარჯოსთ ღმერთმა, მიქიელის მწვეარო, მწკალის-ლიანო, საკილიანო, თქვენა სამთავროდ, თქვენად გასამარჯოთ იკმარეთ ეს ჭიქა-ბარზიმი — სადიდებელი. თქვენთ მეხვეწურთ წყალობნოდ ხთის კარზე შაიტანეთ, ღმერთი თქვენს ძალსა, დიდებას მაუმატებს“. მესამე თასზე იტყვის: „ამ ჭიქა-ბარზიმზე შენ გადიდას, გაგიმარჯოს ღმერთმა, კვირაევ, ძალიან-მადლიანო, შენა სამთავროდ, შენად გასამარჯოდ მაიკმარი ეს ჭიქა-ბარზიმი, — სადიდებელი. შენ შენთ მეხვეწურთად საშველად, სახომნოდ, სამწყალობნოდ ხთის კარზე შაიტანი, მაგითამც დიდი ხარ, შენის გამჩენის ხთის კარზე“.

ამ სიტყვების შემდეგ კიდევ მოიხსენებს ჩვეულებრივად სამივეს ერთად და ყველა წესს შეასრულებენ ისე, როგორც ზემოთ არის ღამის თევაში აღწერილი. მერე დასხდებიან, ქადას დაჭრიან და ვახშამს ქამენ. დასტურებს წლის განმავლობაში თითო საკლავი შეხვდება დასაკლავად. ერთ-ერთმა ამ დღეობაში თხა უნდა დაკლას (ლაშქარ-მწვეარში თხასაც კლავენ). ეს თხა მეორე დღეს, ყამის წირვის შემდეგ, უნდა დაიკლას. ახლა კი ხორცი არა აქვთ და ცივ ქადას შეექცივიან ცივ ლუღთან. ვახშამს ჩვეულებრივად მღერით და ყველა ზემოთ აღწერილი წესებით ჩაატარებენ, მერე შეუდგებიან დასტურის დაყენებაზე მსჯელობას. დასტურების დაყენებაში მონაწილეობას ღებულობენ ყველა ჯვარიენები. ეს ხდება საიდუმლოდ და აქ ჯვარიენების გარდა სხვა არავინ ესწრება. ირჩევენ ორ დასტურს ახიელიდან (ახიელში არის არხოტის ჯვარი და ახიელელი მის ტახტის ყმად, უფრო მახლობლად ითვლებიან) და ერთს ამლიდან, ან ჭიმილიდან. ამლაში რომ იყოს დასტურის დაყენების რიგი, იქ ჯვარში იციან, ვინ როდის არის ნადგომი და აყენებენ იმას, ვინც არ მდგარა. ამლაში როცა გათავდება დასტურობის რიგი, მერე ჭიმილაში გადაინაცვლებს. ახიელში კი ყოველწლიურად ორი დასტური დგება. ახიელშიც იციან, ვინ როდის არის დასტურად ნამყოფი და ვინც უფრო დიდი ხანია არ ყოფილა, იმას აყენებენ. არჩევენ კიდევ ისეთ ხალხს, რომლებიც ერთიმეორეს ამხანაგობაში შეეგუებიან და წლის განმავლობაში არ იჩხუბებენ. აქვე ერთ-ერთი დასტური ისეთი უნდა აირჩიონ, რომელსაც ოჯახში ხნირი ქალი ჰყავს, რომ დიასახლისობა შეძლოს, ოღონდ მენსტრუაციის ასაკს გადაცილებული უნდა იყოს, ე. ი. ხევსურულის წესით, უწმინდურად აღარ ითვლებოდეს. არჩევენ და უფარდებენ აგრეთვე ერთიმეორეს მქონეს და არამქონეს. თუ ვინმე რამით დაზარალებულია, ან მკვდრის ხარჯებით, ან სხვა რამით, ასეთსაც შეღავათს უწევენ და შემდეგი წლისათვის დატოვებენ. ან თუ ობოლი ვინმე არის და უწლოვანი, სანამ იმდენად არ გაიზრდება, რომ სავსე ჩხუტს მოერეოდეს და გადაასხამდეს ტკბილით სავსეს ქვაბში (ე. ი. სალუღე ქვაბში), მანამდე არ

დააყენებენ დასტურად (ამას ეწოდება: „ჩხუტის გადაღება“. ჩხუტი გადაიღო — იტყვიან და დასტურადაც მაშინ დააყენებენ).

დასტურს აყენებენ ალება ღამეს. ეს მხოლოდ მარტო დასტურ-ველოსნებმა იციან და საიდუმლოდ ინახავენ მანამდე, ვიდრე მეორე დღეს ჯარი არ დასხდება. იმ ღამეს ამაზე დიდი კამათი და აზრთა გაცვლა-გამოცვლა ექნებათ დასტურ-ველოსნებს და ბოლოს ერთ აზრზე დადგებიან. ამ ღამეს ჯვარში არიან, სოფელში კი არაფერი დღეობა არ არის. ოჯახებში შეიძლება არაყი ვინმეს ჰქონდეს და ერთიმეორე დაპატიჟონ. ალება ღამეს ხორცს მოხარშავენ აუცილებლად, წესია ხორცის მოხარშვა.

მახსოვს ალება ღამეს მამაჩემის სიტყვა, როცა არაფერი გვქონდა და ხორცის მოხარშვის წესიც შეუსრულებელი გვჩვენებდა, დასაწოლად რომ წავიდოდა, ჰერხოსაკე მიმავალი იტყოდა:

საწყალსა კაცსა ვინ მისცემს ალების ღამეს ღვინოსა,
პური ჰამოს და წყალი სვას, მემრ დაწვეს, დაძინოსა.

ერთი თქმულება იცოდნენ ძველებმა ალება ღამის შესახებ: ერთი ღარიბი კაცი ყოფილაო, ხორცი არ ჰქონია და წესის არგატების გულისათვის ქვაბში ძველი ქალამნები ჩაუყრია მოსახარშად. ამ დროს იესო ქრისტეს ჩამოუვლია და სტუმრად საწყალ კაცთან შესულა. ისინდნენ, იმუთსაიფეს (იესო ქრისტე კაცის სახით იყო). მასპინძელი დალონებულა, რა აჭამოს სტუმარს, ქალამნებს ხომ არ მიართმევს. იესო ქრისტემ ეს ყველაფერი იცის და ხმას არ იღებს. ბოლოს უთხრა იესო-ქრისტემ: ამოიღე ხორცი, გჭამოთო, — მე ღარიბი კაცი ვარ, ხორცი არა მაქვსო და ეს ქალამნის ძველებია, ქვაბში რომ იხარშებაო. იესო ქრისტემ მაინც ამოაღებინა ფიცარზე და ქალამნის ძველების ნაცვლად სულ ღუმა და მსუქანი ხორცი ამოვიდა.

მეორე დღია გათენდება და ყველას აინტერესებს, დასტურად ვის დააყენებენ, მაგრამ, როგორც ვთქვიოთ, არავინ იტყვის, მანამ ჯარზე დასტურ-ველოსნები არ მოვლენ, ახალ დასტურთ არ დაამწყალობნებენ. მოვა დრო უამისწირვისა, რაც ჩვეულებრივის წესით ჩატარდება. სოფლიდან „სარიგოს“ მოიყვანენ და დაკლავენ ერთ თხას.

აქვე მეზღვენებიც იქნებიან. ხუცობა სულ ერთნაირია ყველა საკლავზე. საკლავის დაკვლაში ასხენებენ: „მიქიელის ლაშქარნო, ხთისაგან გამაშობილნო, ხთისაგან წყალობა ნაქნარნო“, და „მიქიელის მწევარნო, მწკალსისხლიანნო, საკიდლიანნო“. დანარჩენი ხუცობა ჩვეულებრივია, მხოლოდ ლაშქარ-მწევარში დაკლულ თხას. ციკანს, თუნდაც ცხვარი დაკლან, წინა ფეხს მოსჭრიან და იქ დადებენ, სადაც დაკლეს. დანარჩენ წესს ყველაფერს ჩვეულებრივ ასრულებენ. ხორცი და ტყავი დასტურებს რჩება. სოფელი მოიყრის თავს ერთ-ერთ ჰერხოში და

ჯვარში გაგზავნიან მეღუდეს. მეღუდე ჯვარიონთ ლუდს მოსთხოვს და მოიტანს სოფლის ჯარზე. აქ გაიმართება სმა. თან ელოდებიან ჯვარიონთ მოსვლას და დასტურების გამოცხადებას. ამასობაში ჯვარიონნიც და ჯარს ეტყვიან: „ამენდით, ჯარნო, წაღმამც წაგივათ დღეი დღეობა“, „დამშვენდით, მაგიხვეით მშვიდობით, მშვიდობით თქვენ მასელა“ — ეტყვიან ჯარზე და მიიწვევენ სკამებზე. ჯვარიონნი ეტყვიან: „მშვიდობით დაგვხვდითა, კარგად“. მივლენ და დასხდებიან. დაიწყებენ ბაასს, ამოუღებენ საწდიდან და შეებატიყებიან ლუდს. ბოლოს ჯვარიონნი ადგებიან ფეხზე. ხალხიც აჰყვება. დასტურები თავისი მიტანილი საწდიდან აავსებენ თავის მიერვე მიტანილ სახუცო კოჭობს და მისცემენ ხუცესს. ხუცესი ხმამაღლა იტყვის: „გაემარჯვას დიდს მიქიელსა, იმის წყალობა ხქონდას ახალ დამდგომ დასტურთ“. ჩამოთვლის თითობით სახელებს და დაასახელებს დიასახლისსაც. „სწყალობდას დიდ მიქიელიცა-დ მიქიელის ლაშქარ-მწევარნიც. მშვიდობით დადებულ უღელი მშვიდობით გადაავდივას. ნუ შანანას დასტურობა, უღლის დება, დიასახლისს სწყალობდას, საწადმართოდ მაუარას, სიხარულად გაუჯადას დიასახლისობა“. მემრე ამ თასით, რომელზედაც ერთი სანთელია დაკრული, „შეუსახელებს ჯვართ“: „შენა სამთავროდ, შენად გასამარჯოდ მაიკმარი, მიქიელ მთავარო ანგელოზო. ეს ჭიქა-ბარზიმი, სადიდებელი შენ ახალ დამდგომ დასტურთად სამველად, სახოიშნოდ, სამწყალობნოდ მაიკმარი. უშველ, დალოცვილო, ველთაცა, შინაც, შენ შენ ბედი-დ დავლათი დაავმარი. მაგითამც დიდი ხარ, შენის გამჩენის ხთის კარზე. შენ ბედი, დავლათმც დიდდებისა, ჯსენდების“.

„გწყალობდასთ დამდგომ დასტურთ (ერთხმად ყველანი იტყვიან), საწადმართოდ მაგიარასთ, მშვიდობით შაგინახნასთ, ნუ შაგანანასთ უღლის დება. მშვიდობით დადებულ უღელი მშვიდობით გადაავდიოსთ. დიასახლისს სწყალობდას, სიხარულად გაუჯადას დიასახლისობა. თქვენ მაგცასთ წყალობა ყური მაყურებლებს, ჯვარიონთ, დასტურსა გელოსანს. ხუცესს ენა-პირ გიკურთხას, შაუტოდგორად, შაუწყინორად შაგინახას“.

ამ დამწყალობნების შემდეგ დალევს ხუცესი ლუდს. დასტურთ სამწყალობნოდ ყველანი თითო თასს დაცლიან. ულოცავენ დასტურებს დასტურად დადგომას და არის ერთი ამბავი ამის გარშემო. სოფელშიც კითხულობენ ამ ამბავს და თემშიც, ვინ დააყენეს დასტურადო.

ჯვარიონნი აქ ცოტა ხანს დარჩებიან, მერე წავლენ ისევ ჯვარში და თავის ჩვეულებრივ წესებს განაგრძობენ მეზღვნეებთან. აქ განსაკუთრებული წესი მაინც აღარაფერია.

ჯარზე გრძელდება ლუდის სმა და საემირო სიმღერების ფანდული-ზე მღერა:

„ზღოს თავ შამარჰის ლურჯაი, ალამს გაჰქონდა ბრიალი,
იქნების საკაის შვილი გულბათა გულჯავრიანი.
ეგ ააქ რამ მიყვანა, რა შჳირდა ჩემგან ზიანი?
ჰმა რომ თინიბეჳმ მაუკლა, ვმალ-ქარქაშ-შილიფიანი,
მეორე ოჩიაურთა, კალო დგას სისხლ-ტივრიანი“.

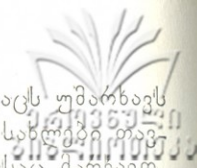
აქვე ყვებიან არხოტის ჯვარის მწევართავან ხალხისათვის, ე. ი. მიქიელის ყმათათვის, დახმარების თქმულებებს:

ერთი ვინმე სიმღერის განმარტებას დაიწყებს, მაგ. როგორ და-ეხმარნენ მწევარნი საკაიშვილის მოკვლაში ოჩიაურთ: „ერთ ვათქ-მულ დილღველ იყვ საკაიშვილი-დ იმან ერთი ოჩიაურთ ახალგაზრდა მაკლ. ოჩიაურნი დადიოდეს საკაიშვილის მოსაკლავად, ვერ ჩაიგდეს კელჩი. მემრ საკაიშვილის დედას დაცინვით დაებარ: ოჩიაურთავ შვი-ლივ გულბათა კი არ მამიკლანაო-დ ქვიტკირის ბანზეითავ სალუდე ქვაბ არ გადმამიგდანავ — ეს დაცინვით დანაბარები ოჩიაურთ ქოოდ ცეცხლად მაიდვეს. ახლა აქაც მიზდიოდ ხალხის ჩუმად საუბარი: დადი-ანავ ოჩიაურნიო-დ ვერაი ქნესავ. ესიც დასიცილ იყვ. დაჯავრებულთ გადასწყვიტეს, რო წავიდათა-ო ნულარ მათლთავ, თუ გულბათა ვერ მავკალითაო-დ ის სალუდე ქვაბიც თუ არ გადმავადითავ. სირ-ცხვილს ნულარ ვქამთავ. წავიდეს კიდევად-დ წასვლაში მწევრის საფ-ლაზე თიკან-ბატკანნი დავოცნეს (მწევრის საფლავი — საფლავის მსგავსად ქვებია დაყრილი, აქ კლავენ თიკანს და ბატკანს. მაშინ უფრო კლავდნენ და სთხოვდენ დახმარებას, როცა მტერთან საბრძოლველად წავიდოდნენ. მწევრის საფლავი რატომ ჰქვია, ეს არავინ იცის). დილ-ლოსკე წასულმ ამდის პირდაპირ უნდა გაიარასა-დ რო გაუვლავ ოჩი-აურთ, ფეხონს დაუწყავ სიცილი: ოჩიაურთავ კიდევ გაიარესაო-დ დაღ-ღევენავ თესლადავ დილღველთავ. ამ დროს აბათ კურდღელაიც იქ მჯდარასა-დ სწყენივ ძალიან. უკაცურ კაც ყოფილასა, ვერა უთქომ ამლიონთად ამ დასიცილზე (აბათ კურდღელა ოჩიაურების დისწული ყოფილა). მისულან დილღოს ოჩიაურნი, ტყეში ჩამსხდარან — თათა-რაი, მინდიაი, უშიშაი. ერთ კაც წისქვილში მასულ. უნახავად და-უშერავ ის კაცი. უთქომ — მავკლავთავ, თუ საკაიშვილის სახლ არ გვასწავლეო-დ სად წვებისავ, თუ ის არ გვითხარივ. იმას უთქომ — ნუ მამკლავთაო-დ გასწავლითავ, ჯერ არ დაღნდობანა-დ მემრ ფიც მიუტავ იმ დილღველს, რო არ ვიდალატებთავ. განყოლივან რო დაღამულ. სახლივ შორით გვასწავლავ, თქვიან, ქვითკირიც გვასწავლაო-დ გვი-თხრავ — სალუდე ქვაბ აიმ ქვიტკირის ბანზე დგასაო-დ, გულბათაივ აიმ კალოში წევსავ. ეს რო გვითხრავ, დილღველ წავიდავ. მივედითავ, თქვიანა-დ კალოში უიარაღო წოლილიყვავ, წამახტაო-დ გაიქცავ შინი-

სკესავ. თათარაივ მქისე (მარდი) იყვისაო-დ გაქცეულივ ზურგზე შაბა-ტაო-დ დსცავ ზურგშიავ ხანჯარივ. აი დილღველივ ძალიან დიდი ხანა იყვაო, თათარაივ ცოტინა (პატარა) კაცა იყვისავ, ზურგზე მსმტარს თათარასავ გადმაიღნავ, კელნიო მახვიენაო-დ იქავ გარბოდავ, არც ხანჯრის დაცემამ შააყენაო-დ აღარც მეორედ ავმარებვიავ ხანჯარივ. — არიქათავ, იძახავ, შინ მივხყვიორაო-დ! მაშინ ძლივ მივეშველენითაო, დავხანჯრეთავ“. ეს რომ მოკლეს, ერთი მათგანი იზიდება თურმე, რომ ქვაბი გადმოავდოს ბანიდან, რაკი ქისტის დედამ დაცინვით დაუბარა. სხვები უშლიდნენ, მაგრამ არ დაიშალა, ავიდა ბანზე, გადმოავდო და დიდი სალუდე ქვაბი შუა სოფელზე დაგორდა. ქვაბის ჯღარა-ჯღურზე ხალხი გამოცვივდა და გამოუდგნენ მღევრად, ცოტას დააღწიეს თავი, თორემ ამოხოცავდნენ სამივეს.

ამ დროს თურმე ისხდა ფეხონი (ხალხი თავმოყრილი ერთად) ამ-ღამი და ის ოჩიაურთ დისწულიც იქ ყოფილა. ერთი მკითხავიც ყოფილა ამ ფეხონში. ის ერთბაშად წამომხტარა, პირჯვარი დაუწერია და უთქვამს: „დიდება-დ გამარჯვება, დიდებულნო მიქიელის მწევარნო“. რა ამბავიაო, ჰკითხეს — „მიქიელის მწევართ შამაიარეს სისხლით დამქვეფულთ (ე. ი. სისხლი ეცხოთ ვითომ ქისტისა), აუცილებლივ გამარჯვეს ოჩიაურთო“. ცოტა ხნის შემდეგ მოვიდნენ ოჩიაურნიც. მკითხავმა უთხრა: „დაილოცას მსგათ ძალი! წასვლაში რო თიკან-ბატკანნი დავოცნეს, იმან გააკეთა-დ დალოცვილთ მიქიელის მწევართო“. მეორე ანდრეზი: „მგელამ თქვისავ (მგელა, ხევსურების რწმენით, წმინდა კაცი იყო) — ჟამნი რომ მოვიდნენო (ჟამნი ხევსურების რწმენით, ღვთიდან მოვლინებული ფარულად ხალხის მხოცვები იყვნენ. ხალხის რწმენითა და მკითხავების თქმით, მშვილდ-ისრები ჰქონდათ. ვისაც ესროდენ, კლავდენ), ვითასაც ისარ ესრივიანავ, სადაც მახვდისავ, მე ვხედვედიდიო-დ მემრავ აიმაში გამაებისავ ჟამიო-დ მაკლისავ. მაშინ ბევრს იზარალებდავ ახიელავ. მწევარნ მეშველენესაო-დ. ახიელასავ, ბევრ ისრებ არ ასრევიესავ. ჩამამდინართავ მწევარნ დახვდესაო-დ უკენ დააბრუნნესავ“. ისეთი რწმენა არსებობს, ვითომც მგელამ და მწევართ ჟამნი ერთიმეორის დახმარებით არ შემოუშვეს ახიელში. ამბობენ, ჟამიანობას ჭირი ყოფილა და ხალხი დაუხოცია ბევრი, მგელას გვარისა არავინ არ მომკვდარა (მგელა გვარად ჯაბუშანური იყო). ისეთი წარმოდგენა არის ხალხში, ვითომც მგელამ სთხოვა ჟამთ და არავინ მოაკვლევინა. სხვა ხალხი კი სულ განადგურებულა, სოფლიდან გახიზნულა და შორს, მთაში დასახლებულა. დღესაც ეტყობა მათი ნაბინავარი, რომელსაც ნახიზნარს ეძახიან. ხალხი რომ დაბრუნებულა, ზოგიერთ სახლში ორი-სამი მკდარი ყოფილა დაუშარხავი, ზოგი კი ერთს დილღველსა და ერთს ხევსურს (არხოტიონს) დაუშარხავს. იმ არხოტიონს გამოსვლია ჟამი ბარკალზე, ხის ჩხირით გაუხეთ-

ქია და ნომრჩალა. მეორედ აღარც შეხვედრია. ამ ორ კაცს უმარხავს მკვდრები. იმ ქისტს სულ არ მიჰყარებია ჟამი. იტყვიან, სახლები თავი დანებებული იყო, რაც უნდოდათ, ჭამდნენ და მკვდრებსაც მარხავდნენო. მაშინ იმ ორ კაცს უთქვამს: სხვა ყველაფერი ვჭამეთ და მოდი ერთი ერბოს ფაფა გავაკეთოთ და ვნახოთ, როგორი იქნებაო. მოხარშეს და გამოუვიდათ ხავიწი. მანამდენ ხავიწი არ იცოდნენ და იმის შემდეგ იწყეს ხავიწის კეთებაო. თურმე ის ჭირი ერთ ადგილზე გამოებმებოდა შავი ფერის რაღაც მუწუქის სახით და მაშინვე მოკლავდა.

ჟამთა მგელა ხედავდა, სხვა კი ვერაფერს დაინახავდაო. ისინი ფარული რაღაცა ადამიანის მსგავსი არსებანი ყოფილან. ჰქონდათ მშვილდ-ისრები და ესროდნენ ხალხს. ისარი სადაც ვის ხვდებოდა, სწორედ იმ ადგილზე გამოუვიდოდა ჟამი და ხუთ წუთში გააქრობდა ადამიანს. მგელა რომ მათ ხედავდა, ეს იმითაც იცოდნენ და როგორც წმინდანს, არაფერს ეუბნებოდნენ. როგორც ხალხი ფიქრობს, მგელა საუბრობდა კიდევ მათთან. ისინი იყვნენ ხვთის ბრძანებით მოვლინებულნი. ახიელში კი, როგორც ვთქვით, ბევრი ზარალი მგელასა და მწევართა დახმარებით ხალხს არ მისდგომია. მაშინდელი ნატირალი არის ხმით:

ქალბო, ჟამის ნაცოცებო,
რო გკითხათ, არ მიამბოთაეო?
ქვიშას სათიბად არ ზღითაეო,
ჭიშველსა არ შახენბათაეო.
აიქ მთიბლები არ ჩინდაეო,
მკრებზე საკლები არ ესხაეო,
ცელები არ უღელვდაეო.
ვაყები არ ფუღულობდაეო.

მესამე ანდრეზი: მგელამ თქვაო, რომ ერთხელ წელწადში გავხედე და თოვლზედ ერთი მწევარი იჯდაო, ყელზე ოქროს შიბი (ძეწკვი, ჯაჭვი) ედვა, პირი (ტუჩი) ჩაგრძელებული ჰქონდა, იქით-აქეთ ქანაობდა და იმ თოვლს ღარავდაო. ვითომ მწევარნი ორნი არიან, მწევარების მსგავსნი და ყელზე ოქროს შიბები ახვევიათ. მტრებთან ბრძოლაში სისხლიანი ბრჭყალები აქვთ და მუდამ მზად არიან საბრძოლველად, მიქიელის ტახტის ყმათათვის დასახმარებლად. ლაშქარნი კი, როგორც აღნიშნულია ზემო თავში, ბავშვების სახით არიან, რომელთაც უფლება აქვთ ადამიანს მუწუქები გაუჩინონ, ავადაც გახადონ და სასიკვდილოდაც მიიყვანონ საქმე. და აი აღებას სწორედ დღესასწაულობენ ლაშქარ-მწევართ დღეობას.

რაკი მგელაზე ჩამოვარდა სიტყვა, მინდა შევეხო მგელას ვინაობას. მგელა, როგორც ვთქვით, გვარად ჯაბუშანური იყო. მისი შვილი იყო ახალა, ახალას შვილი — ქორია, რომლის სიკვდილი მე მახსოვს.

ცოტას ისიც წმინდა კაცობდა, რადგან მათ ხუცესობა მემკვიდრეობით მოსდევდათ არხოტის ჯვარში. ქორიას შვილები არიან ორი: ერთი გიორგი და ერთი უნცრუა (მათი შვილები უნივერსიტეტში სწავლობენ, იმდენი გარდატეხა მოხდა მთავრად კი დღეს).

მგელა ვითომ ისეთი წმინდანი იყო, რომ არხოტის ჯვარს პირადად ელაპარაკებოდა. მან ვითომ ყველაფერი იცოდა, ვის რა მოუვიდოდა და ვინ როდის მოკვდებოდა. ძველები ამბობენ და ნამდვილად ასე სწამთ, რომ მას ჰქონდა ერთი სუფთა ხელსახოცი, რომელსაც სამკადრეოს ეძახოდა. არხოტის ჯვარი მტრედის სახით მოუღიოდა. იმის მოსვლას რომ იგრძნობდა, გადაიფენდა ხელზე სამკადრეოს, არხოტის ჯვარი სამკადრეოზე მტრედის სახით დაჯდებოდა და მგელას ელაპარაკებოდა. მგელა თავს გვერდზე დაიჭერდა, რომ მის პირდაპირ არ ესუნთქა და როცა საუბარს მოათავებდა, მტრედი გაქრებოდა. ერთხელ წელწად-დიღას მოუვიდა და ყველამ დაინახა, ისეთი ბრწყინვალე იყო, როგორც მზე, თვალის გასწორება არ შეიძლებოდა. ის უფრო მეტ სხივებს უშვებდაო. ამ დროს გადელაც იყო ხუცესი და მგელაც. ახლა გადელას სწყევლიან ქალები — სამრელოთა პირველმა იმან მოიგონაო: გადელას ორი წყვილი წინდა (თათები ხევესურულად) ჰქონდა, ერთი საჯვარშიგო და ერთი სამინაო. ე. ი. ერთ თათებს ინახავდა წმინდად და როცა ჯვარში წავიდოდა, მაშინ ჩაიცვამდა, მეორეს კი, სახლში როცა იყო მაშინ იცვამდა. ერთხელ დღეობა იყო, შემთხვევით საჯვარშიგო თათები სადღაცა დაეკარგა. ამ დროს ცოლს დედათ წესი ჰქონდა. ამას ხომ ხევესურები ყველაზე მეტ უწმინდურებად სთვლიან და ვეღარ წავიდა ჯვარში. თან რალაც საქმე კარგად არ წაუვიდა. გადელამ თავის ცოლს ამ პერიოდში ცალკე სამყოფად პატარა ქოხი გაუკეთა და დაარქვა „სამრელო“. დღესაც ამ დანიშნულების ქოხებს სამრელო ჰქვია. მას მიბაძა ყველამ და გავრცელდა მთელ ხევესურეთში სამრელოები, სადაც ხევესური ქალი დიდის ტანჯვით ცხოვრობს ერთი კვირის განმავლობაში.

აი ამიტომ წყევლიან გადელას. ვისაც ცოლი სამრელოში ჰყავს, ჯვარში ის ყველა ადგილებზე არ მივა, დაჯდება მოშორებით და იქ მიუტანენ ლუღს. მაგრამ თასს ხელს არც აქ კიდებს, თავის ქელში ჩაუდგამენ თასს და ისე დააღევიანებენ.

ეს გადელაც მგელას დროს იყო და ისიც წმინდა კაცობდა, მაგრამ მასზე სხვა თქმულება არაფერია, მხოლოდ სამრელოები კი სინამდვილეში მან მოიგონაო, ამტკიცებენ.

ერთხელ მგელას კიდევ თუშეთში მოუვიდა ხელზე არხოტის ჯვარი და კომლზე თითო საკლავი ყველა თუშებმა დაკლესო (არხოტის ჯვარის დროში თურმე ყოველ წლიურად დადიოდნენ თუშეთში არ-

ხოტის ჯვარის ჯვარიონნი და თუშები დროშასაც და ხალხსაც დიდს პატივს სცემდნენ).

მგელა თურმე ცხოვრობდა ცალკე ჭერხოში და ბატარა დაიარებოდა, არც მიცვალებულის ხარჯებში წავიდოდა, არც მამინ მივიდოდა იმ სახლის ახლო, როცა მიცვალებული იყო, არც პურსა სჭამდა მიცვალებულისათვის გამომცხვარს და არც სასმელს დალევდა. ამის შემდეგ გავრცელდაო, ამბობენ, რომ მიცვალებულისათვის დალოცვილს არ ჭამენ ხევსურეთის ხუცეს-ველოსნები და ზოგიერთი მკითხავებიცო. ისე კი ბევრია, რომ მიცვალებული სადაც არის, იმ სახლს არ ეკარება, აკრძალული აქვთ ჯვარისაგან. ვიდრე „სახლის სანათლავს“ არ დაკლავენ „ნაცივარი სახლიაო“, „ჯვარის კელკაცები“ არ შევლენ.

ასეთ წმინდანად მიაჩნდათ მგელა. დასაფლავებულზე ცალკე არის — ახიელის პირდაპირ მთაზე პატარა ვაკეა, სოფლიდან ერთი კილომეტრის მანძილზე. თვითონ უთქვამს: რომ მოვკვდები, მე იქ უნდა დამასაფლაოთო. მის საფლავზე პატარა ნიშია აშენებული დაროგორც წმინდანის საფლავს, ყველა პატივს სცემს. ქალები, როგორც უწმინდურნი, მის საფლავთან ახლო არ მივლენ. ერთ-ერთ ზაფხულის დღეობაში — ათენგენას მისი შვილიშვილები და მთელი მათი გვარი დღეობას იხდიან იქ. წაიღებენ ლუდს, დაპატიებენ სოფლიდანაც ხალხს, დაკლავენ ერთ ცხვარს, მოხაშავენ ხორცს და ყველა იქ მყოფთ გაუმასპინძლებიან ხორციით, პურით და ლუდით. ერთ დღეს იქ კაი დროს ატარებენ მღერით, ცეკვით და ქეიფობით. საღამოს უამზე ფერხისას დაბამენ, სიმღერებს იმღერებენ მგელაზე ან მის შვილ ახალაზე, რომელიც დიღველების მტერი იყო და ხოცავდა მათ. ამ სიმღერით საფლავს სამჯერ გარეშემო შემოუფვიან და წაშოვლენ სოფელში. მგელასათვის ისე დალოცვა არ იციან, როგორც სხვა მიცვალებულისათვის. „გაუმარჯოს მგელას და იმის სულის მადლი შეეწიოს იმის ჩამამავლობასა-დ ყველა თქვენს თავსო“ — მხოლოდ ამას იტყვიან.

ლაშქარ-მწევართ დღეობას მოჰყვა ყველა ეს ამბები. დავბრუნდეთ ისევ აღების დღეობას. აღება სოფ. ახიელში მარტო ერთი დღე იციან; დასტურის გამოცხადების შემდეგ განაგრძობენ ლუდის სმას და საგმირო სიმღერების მღერას ფანდურზე. ბოლოს წავლენ-წამოვლენ სახლებში; სოფელში იციან ერთიმეორის პატივი მთელი ერთი კვირის განმავლობაში, ჯვარში კი მეტი არაფერი იციან.

ჯვარიონნი აღება-დღის საღამოხან გამოილოცავენ. ამ დღეობაში არც დიასახლისი მიდის ჯვარში და არც დარბასში შედიან. არიან მარტო საქვაბეში, აქ რაც აქვთ — ხორცი, პური და ტყავები ჩვეულებრივად გაინაწილებენ და წავლენ სახლებში.

ს. ამლაში იციან გრძელი დღეობა, რომელიც თითქმის ერთ კვარამდინ გასტანს. როგორც წელწადში, ასეთივე მხიარულობა, დღეობა იციან აქაც: „მეთამაშე“, „ომი“, „ქალების მოტაცება“ და სხვა. ორი დღე მიცვალებულებისათვის არის განკუთვნილი, ს. ამლაში ამოწყვეტილან და მათი მამული ჯვარს უჭირავს. თითო დღე დაწესებულია მათი სული მოსაგონებლად.

საბურღუხაო და საიმედურო

ერთს დღეს ამ დღეობისას ეძახიან საბურღუხაოს და მეორეს საიმედუროს. ესენი იყვნენ უკანასკნელნი ამ ჯვარებში, რომლებიც ამოწყდნენ. მათ უანდერძეს თავისი ქონება და მამული ჯვარს თავიანთი სიკვდილის შემდეგ, რადგან სხვა პატრონი არ რჩებოდა. სამაგიეროდ მოითხოვეს თითო დღე დღეობა მათი სულის მოსაგონებლად. მათი მამულების ნალაღურიდან აღუღებენ ლუღს ჯვარში. დანიშნულ საღამოს მოიტანენ დასტურები „კოდ-სამკურთხეველოს“ (კოდ-სამკურთხეველო არის სამი — ხორცის ან ყველის გულიანი კეცეული, ე. ი. პატარა ქადა ზედ სამი საკვირაოთი) და დადგამენ ტაბლით კოდთან. აანთებენ ხანთელს და ხუცესი „მოსჭიკავს“ კოდს, ამოიღებს თასით ლუღს, დადგამს კოდ-სამკურთხეველოზე და შეუდგება სულის ხუცობათ (თასზედაც და კოდზედაც სანთელია დაკრული): „ღმერთო, დიდება შენდა, ღმერთო, მადლი შენდა! ღმერთო უშველი ამლიონთა, ჯვარივნებს! ღმერთო, გაუმარჯვი იავსარსა. იავსარო, შენ ნუ დაღლევი ამ სოფელს სულის საგონებლად, შენა სადიდებლად. იავსარო, შენი დიდებითა, ჩემის სიტყვის მავსენებით, სააქაოს ნათქვამ თუ საიქიოს მიდიოდას, წესი მართებულ იყოს ხთის წესითა, მღდლის წესითა, იერუმსალეთის ნათლითა, ქრისტეს გარიგებით, სადაც შენ ხარ, ბურღუხაო, შენებ შვილები ას, შენ ანდაბი ას, თქვენ დიდი-წვრილი ას, ეს დადგმულ კოდიცა-დ ეს თასიც სულსამც თქვენს მაგეპარების, ცოტაიმც დიდად მაგეჩვენებისთ, რომიმც წმიდად მაგეჩვენებისთ, ფერუქეველად, წაუქეველად, მანდაურის წესითა, სამართლით. ძალითამც ნუ ვინ გამაგეკიდებისთ, თქვენითამც ნებით მისცემითა, გაცემით, თქვენის ნებითამც დაიწევთ, მსჯელსა, მჯავრესამც გარიდებსთ, თუ ჩვენ ვერ ვგონობდათ, დისწულ-დედიძმაი გყვანდათ, სიძე-ცოლიეული გყვანდათა-დ შანდობას მოგველოდდას, თქვენითამც ნებით გახკველევთ. შავინდნასთ ღმერთმ, ქრისტიანობის სულის კურთხევა გამჩენმ“. შემდეგ მოაყოლებენ კურთხევას. კურთხევა რომ დამთავრდება — „შაუნდნას ბურღუხასა-დ თქვენ ღმერთმა ყველას მაგცასთ მაგონებისად სულის მადლიცა-დ ხთისაიც“ — იტყვიან ყველანი. ხუცესი იტყვის კიდევ: „სულს შანდობაი-დ გამგონეთ დღეგრძელობაი“ — და დაღვეს. სხვებსაც მიაწვდის და თავისი თასიდან დააღვეინებს. დაასხამენ საწ-

დემი და ბურღუხაის შესანდობარს ყველას დააღვეინებენ. მერე კი-
აქვთ სოფლის ჯარზე და იქაც შესანდობარს ყველა პირველ ღვეს.
ლევს. მერე კი, რაც ვის სურს, იმ სადღეგრძელოს მოიღვეს.
როგორც საბურღუხაო დღე, ისევე საიმედურო დღეც ჩატარდება.

სასანთლეობა

აღება-დღეს ამღაში, იახსარში, მიდიან მთელი თემის დედა-
კაცები. ყველას მიაქვს სასანთლე, თითო ბოთლი არაყი და სანთელი.
(სასანთლე პატარა ქადა და ზედ საკვირაო). თუ ვინმეს ამღაში ოდ-
ნავი ნათესაობაც აქვს, არც ერთი ქალი არ დააკლდება და უეჭვე-
ლად მივა. ამ დღეს ჰქვია „სასანთლეობა“, ხოლო მოსულებს „მესა-
სანთლეე“. სასანთლეებს დააწყობენ ერთად, სანთელს ყველა სასან-
თლეზე დააკვრენ, არაყიან ბოთლებსაც იქ დადგამენ და ხუცესი ყვე-
ლას ერთად იხუცებს ისე, როგორც სასანთლეების ხუცობის წესი გი-
ორგობას კარათ ჯარზეა აღწერილი. ბოლოს დაამწყალობნებენ მესა-
სანთლეებს და დაღვევენ არაყს. ამ დროს მესასანთლეე ქალები შორს
სხედან და ლუდით მათ იქ უმასპინძლებიან ჯვარიონნი. სასანთლეებს
როცა იხუცებენ და არაყსაც დაღვევენ, ბოთლებს ლუდით ავსებენ,
სასანთლეებს შუაზე დაჭრიან, ნაჭრებს და ლუდიან ბოთლს უბრუნე-
ბენ პატრონებს (ნაჭრეებს რომ გამოიტანენ, ყველა იცნობს „დაჭრე-
თილზე“ ე. ი. დაჭრელებულზე და თავთავისას იღებენ). ქალებს რაც
შეძლება ჯვარიონნი პატივს სცემენ. ისინი იმავე დღეს წაღვენ სახ-
ლებში, ჯვარში კი გრძელდება დღეობა.

აღებაში ხშირად იციან ამ სოფელში ქადაგობა. უფრო ეზებთან
ქისტებთან ბრძოლის საქმეს, რადგან ეს სოფელი ახლოა ქისტების
საზღვართან, ძალიან ხშირია მათთან მოსისხლეობა. იახსარი ხშირად
ემუქრება ქისტებს და ამუჭრებს თავის გველისფერს (ვითომ ამ სა-
ხით ჰყავს სასწრაფო დამხმარე იახსარს). მკითხავი და ქადაგი ხშირად
ლაპარაკობენ იახსარის სახელით ქისტების მუქარას: „არ იშლიან კი
და მოიცადონ ქისტებმა, რა დღე დავაყაროთ. გაუშვებ ჩემს გველის-
ფერს და მაგის ჯარს (რომელიმე ქისტის ბელადი იქნებოდა) სულ
გავანადგურებინებო“. თან ყმათაც დაემუქრება — „თქვენ მე აღარ
გწამვართ და არ შემორჩილებით. მე თქვენგან გათელილი ვარ და ძალი
და შეძლება აღარა მაქვსო. ძალი და შეძლება მაშინ მქონდა, როცა
სამის წლის რემათ მიხოცდნენ, ეხლა კი თქვენ აღარაფრად მაგდებთო“.
რა თქმა უნდა, მკითხავი უიმისოდ ენას არ ამოძრავებს, თუ ვინმეს
არაფერი დაავალა, ზარალი თუ არავის მიაყენა.

ამგვარად, დიდი დღეობა იციან და მრავალი საკლავიც იხოცე-
ბა აღებას ამღის ჯვარში.

ლამისთევა, უამისწირვა და სხვა წესები ისეთივე არის, როგორც სხვა ჯვარებში. დასტურები აქაც ორი წლით დგებიან, ორივე მართო ამ სოფლიდან, რადგან ეს სალოცავი სასოფლოა და არა მარტო მარტო ამნაირად ყოველგვარი იმ ცერემონიის ჩატარებით, რაც სხვა დღეებშიც არის, დამთავრდა დღეობა „აღება“.

დ ი დ მ ა რ ხ მ ა

აღების შემდეგ გაივლის ერთი კვირა და შემოვა „დიდი მარხვა“. დიდმარხვამდინ ამ ერთის კვირის განმავლობაში ხევსურები ხდიან არაყს, კლავენ მსუქან საკლავებს, ერთიმეორეს ევატიყებიან და ატარებენ თავისებურად კარგ დროს. ყველიერის შაბათს (ამ ერთ კვირას ყველიერის კვირა ჰქვია. შაბათი რომ მოვა, ამას ყველიერის შაბათი. კვირა სალამოს კი შარხვდებოდა) ჭირის პატრონი დაამზადებს არაყს და დაპატიყებს სოფლის ყველა ქალს, გამლის ტალავართ და დიდხანს იტირებენ. ბოლოს ერთ-ერთ ხმით მოტირალს სთხოვენ — იტირეო. მოტირალი ტალავრიდან აიღებს ხანჯალს, ან ხმალს და ხმამაღლა ტირის, სხვა დედაკაცები გაჩუმდებიან და ყურს უგდებენ (ხმით მოტირალი პირველად რომელიმე სულმა უნდა ატიროს, ისე უნდა იძახოდეს სიტყვებს, როგორც ქადაგი. ვითომც მას თავისი სიტყვები არც ესმის, სულები ისე ალაპარაკებენ ტირილის სახით. ამას ჰქვია „სულით ტირილი“. მერე იწყებს ყველა მიცვალებულზე თავისი ნებით ხმით ტირილს).

ტირილის შემდეგ აიღებენ ტალავართ, შეახვევენ ფარდაგში, ორი ქალი ასწევს, წაიღებენ და ჩადებენ ტახტში (ტალავართ ერთი ტახტი აქვს დანიშნული, სადაც იგი აწყვია მთელი წლის განმავლობაში). მერე ქალებს გაუმასპინძლდებიან ხავიწით ან ფაფით, დაალევიან არაყსაც. რომ ნახოთ არყის სმის დროს ქალები, თუმცა ბევრს არ დალევენ, მაგრამ მკვდარზე ტირილი კი სრულიად დაავიწყდებათ: დგას სიცილ-ხარხარი და სულ სხვა საგანზე ლაპარაკი. სუფრის წესს რომ მოათავებენ, ქალები თავიანთ სახლებში წავლენ.

კვირა რომ დაღამდება, დგება მარხვა. ხევსურები მარხვას კი არ ინახავდნენ, მაგრამ მაინც ამ დროს ჰქონდათ განსაკუთრებული წესები. ამ სალამოს ერქვა „მარხომამაე წუხრა“. ვისაც რა შეუძლია, ყველა კარგ ვახშამს ამზადებს და პატიყობენ ერთიმეორეს. არაყიც ბევრს აქვთ და სოფელში ყველგან სმა არის.

ურწყის ორშაბათი.

მეორე დღე თენდება „ურწყის ორშაბათი“. მკითხავები იტყობდნენ: ამ დღეს ურწყინი გამოვლენ. ეს დღე მათ აქვთ დათმობილი დღით-

დან და რაც უნდა, იმას იზამენო. თუ მათ ვინმე რამეს აწყენინებს, ისინი ავნებენ, თუ არა, რგებაც შეუძლიანთო. კაცი თუ გზამი, მისი და ცუდ რამეს ფიქრობს, იმასაც გაუწყობიან. თუ ხმაი, მისი ყვირის, ამაზედაც გაწყობიან, თუ ვინმეზე ვინმე ცუდს ლაპარაკობს, იმაზეც გაჯავრდებიანო. მე მახსოვს, ბავშვობაში დედა ურწყის ორ-შაბათს არსად არ გაგვიშვებდა — ურწყისი სადმე შეგზვდებიანთო. ეს რწმენა ჩვენაც — ბავშვებს — მშობლებისაგან ისე ძვალ-რბილში გვქონდა გამჯდარი, რომ შიშით ვარეთ ვერ გამოვდიოდით. ერთი მკითხავი იყო ჩვენს მეზობლად, სახელად კუკუას ეძახდნენ, თავის მე-ზობლებს ის სულ ასეთებზე ელაპარაკებოდა. ახლაც მახსოვს მისი ლაპარაკი ურწყით შესახებ: ვინ არიან, რა სახის არიან ისინი, სად ცხოვ-რობენ და რის გაკეთება შეუძლიათ.

ურწყისი არიან დედაკაცები, სამნი. მათ კიდევ ჰყავთ სხვა მორ-ჩილი დედაკაცები; ეს სამი დედაკაცი ცხოვრობს ლაშქარ-მწვევართ ახლო. მათ მეოთხე მეგობარი ჰყავთ; სოფლის ზევით ერთი არყის ხე დგას და იმასთან ბინადრობს. იმას სოფლის მეთვალყურეობა აქვს და-ვალებულიო. ზევიდან ის სოფელს დახედავს და ყველაფერს ხედავს, მერე კი სალოცავებს, ე. ი. ჯვართ, ყველაფერს გადასცემს. ეს სამი დედაკაცი რომ გამოვა, მათი მორჩილნიც სათიბიდან წამოვლენ და სოფელში მოვლენო (სათიბე ჰქვია ჯვართან ადგილს, სადაც ლაშქარ-მწვევართ ილოცავენ). სოფელში ისინი ყველაფერს ათვალეირებენ: ვინ რას ლაპარაკობს, ვინ როგორ იქცევა. ვნების უფლება მათ მარტო ამ ორშაბათს აქვთ, დანარჩენ დროს კი არა. ისინი ანგელოზები ყო-ფილან და მიქიელ-მთავარანგელოზისთვის ურჩობა გაუწყვიათ, მას დაუწყევლია და ურწყად გადაქცეულან. ახლა აღარც ანგელოზები არიან და აღარც სრული ეშმაკებიო. მხოლოდ ორშაბათი, წლის განმავ-ლობაში ეს ერთი დღე, ისევ მათ შიანიჭა მთავარანგელოზმა. ეს დე-დაკაცები ამ დღეს კიდევ სხვა თავიანთ ქვეშევდომებსაც დასაქმებენ, ყველა ოჯახს უთვალყურებენ და ამბავი მოაქვთო. ამ დედაკაცებს ბოლოზე თეთრად „მამწაული“ ტყავები აცვიათ და არც უშნო სახის არიანო (მამწაული: ტყავის (ქურქის) ბოლოზე მოკერებული ბეწვი). სოფლისაკენ რომ წამოვლენ, ძალიან დაღონებით მოდიან, რადგან იმათ გზაზე ხალხმა ბოსტნები გააკეთა და ნიორი დათესეს. მათ კი ნივრის სუნი ეჯავრებათ და ერიდებიანო. თუ მათ ამ ბოსტნებს თავი არ და-ანებეს, საქმე კარგად არ წაუვათ. ურწყისი ყოველთვის არიან, მაგრამ გარდა ერთი ორშაბათისა, მათ არაფრის გაკეთებას უფლება არა აქვთო. კუკუა იტყოდა: სოფლის სათავეში რომელი დედაკაციც ცხოვრობს და სოფელს უთვალთვალებს, იმას კი უფლება აქვს და დარბასებში ხთიშვილებთანაც დადისო. ერთხელ ხთისშვილთ მოუტანა ამბავი, რომ სოფელში ორი ძალიან მოჩხუბარი და ხმამაღალი დედაკაცია, მაგრამ

მაგათ ისე წაუვა საქმე, რომ ერთი მოკვდება, ერთი კი დაავადდებოდა. მახსოვს, იტყოდნენ, იმ დედაკაცებს მართლა ისე დაემართათ კუჭუამ ბევრი ამისთანები იცოდა. ცხოვრობდა მარტო, ცოლსაც არ ჰქონდა და ანება, როგორც არაწმინდა არსებას. ერთხელ მოუყვა მეზობლებს: „მე ამჟორიტეს (სამთო ბინა) რომ ვიყავი, ძროხები ველარავის მივებარე და თვითონ ვუვლიდი. მერე ხთიშვილთ გამირთეს (ვითომ თან წაიყვანეს) და ციხის წვერზეთ გადმომაგდეს და ვითომ ხელი მომტყდაო. მერე თვითონვე შემიხვიეს და მითხრეს — უწმინდურ ადგილას რომ დახვალ უნდა მოგვეკალი, მაგრამ ისევ გაბატითო, ამ ხელსაც ისევ მოგიჩინეთ, მხოლოდ ასე აღარ მოიქცეო. მეც დაგპირდი და გამომიშვესო. გონზე რომ მოვედი, ხელი მტკიოდა და შეხვეული მქონდა. ხალხს ეს სჯეროდა და კუჭუასი ისეთი ხათრი ჰქონდათ, როგორც სალოცავებისა. ის რასაც იტყოდა, მზად იყვნენ მის შესასრულებლად.

თავგ-ჩიტო უქმი. ურწყთათვის ლოცვა და რამის შეწირვა არ იციან. ურწყის ორშაბათობიდან მოდის მომავალ შაბათს თავგჩიტო უქმი. ამ დღეს მოსახლეობა ძალიან უქმობს. ამბობენ, ვინც ამ უქმს არ შეინახავს, თავები და ჩიტები ჭირნახულს სულ გაუნადგურებენო. გამიგონია თქმულება, რომ ამა და ამ ქალმა თავის და ჩიტის უქმი არ შეინახა და მძინარეს თავგმა თმა მოაჭრაო. ანდა საუკეთესო ტანსაცმელი დაუჭრაო. ჩიტები კიდევ ძნას და ყანას გაუნადგურებენ. ამიტომ თავგ-ჩიტო უქმი შენახული უნდა იყოს წმიდად. ამ დღეს ამზადებენ ბიჭონს (ბიჭონი: ბატიბუტი), თუ აქვთ სიმიანდისაგან და თუ არა, სვილისაგან და ამას ჭამენ. თუ ბატიბუტს არ დაამზადებენ, არ შეიძლება. ამ შემთხვევაშიც თავვი და ჩიტი აზარალებენო.

ს უ ლ თ ა კ რ ე ფ ა

თავგის და ჩიტის უქმის სწორზე შაბათს არის სულის დღეობა სულთაკრეფა.

სულთაკრეფის დასტური ცალკე დგება. ის მარტო სულთაკრეფისათვის დაამზადებს ლუდს. ხალხში აკრეფს სვეს, ქერს და ადუღებენ ლუდს (აქ ორი დასტურია სულთაკრეფისა. სულთაკრეფა დღეს იხსნება ეს ლუდი და ილოცება იმ მიცვალებულებისათვის, რომლებიც ახელას ძველად და ახლად დაჰკლებია. კოდის გახსნა სრულდება იმავე წესით, როგორც ზემოთ არის აღწერილი მიცვალებულთათვის ლუდიანი კოდის დალოცვასთან დაკავშირებით. კოდზე სრულდება სულის კურთხევაც. დასტურ-ველოსნები დაღვეენ ლუდს პირველად, მერე სოფლის ჯარი სხდება და იქაც მიაქვთ ლუდი; იმართება სმა, ილოცება მიცვალებულებისათვის.

ამავე დღეს იმართება თოფების სროლა. ყველა მიცვალებულის პატრონი გამოაცხობს „სათოფს“. სათოფე თხელი და ფართე პურია. ზედ გადააკრავენ უბრალო ფართლის ნაჭერს. გაიტანენ ამ სათოფეებს თოფის სასროლად განსაზღვრულ მანძილზე და დააყენებენ ერთიმეორისაგან დაშორებით თოფვზე. ერთ ადგილას სოფელი არის თავმოყრილი, თან თოფები აქვთ მოტანილი. კენჭისყრით დაიწყება სროლა. ვინც რომელ სათოფესაც მოარტყამს, ეს პურიც მას რჩება. რამე ჯილდო იქნება ამ სათოფეზე დაყენებული და იმასაც მას მისცემენ.

ჯილდოდ აყენებენ: ფეხსაცმელს, ჯღანებს, ან საფუხრებს (ხელთათმანები), ან წინდებს, ან თამბაქოს და მარილიც შეიძლება რამდენიმე კილო. მარილი უფრო იყო დიდი ჯილდო, რადგან აქ მძიი შოვნა ძნელი იყო წინათ. თან სროლა არის, თან არაყი აქვთ მოტანილი მიცვალებულის პატრონებს და იმას სვამენ. ლუდი კი სროლის გათავებადვე ცალკეა შენახული. მერე დასხდება სოფლის ჯარი და იქ დაიწყებენ ჩვეულებრივად ლუდის სმას.

ბავშვებს დამზადებული აქვთ მშვილდ-ისრები. მშვილდს აკეთებენ დგნალის, შოთხის ან არყის ხისაგან, ისარს კი ეკლისაგან ფთეს დააკრავენ სამს, ვერშოკ-ნახევრის სიგრძეზე (ფთეს ეძახიან თბეს). თბეების წინ ისარს მშვილდის საბმის ჩასაჯდომი ჭდე აქვს. ამ ჭდეს ჰქვია „კილონი“, ფთეებიან ნაწილს „ყიანი“. ბოლოში კი რკინის ზროს უკეთებენ. მშვილდს „მუშის“ (ცაცხვის ხის ლაფანი) ან კანაფისაგან დაწულ საბამს უდებენ. საბამი მშვილდს ერთს პირში მინასკვებული აქვს, მეორეზე კი შატად არის გადადებული. თუ უნდათ, საბამს ჩამოუგდებენ და მშვილდი გაიმართება. თუ უნდათ, ისევ შემოუგდებენ საბამს გოზაზე. („გოზა“ მშვილდის ერთ ნაპირს ჰქვია, გოზანი — ორივეს, „საეკლურა“ კი შუა ადგილს. რაზეც მსროლელი ხელს ჰკიდებს ისარის გასროლის დროს). იმართება მშვილდ-ისრით სროლა. მიცვალებულის პატრონს თუ ბავშვი ჰყავს მიცვალებული, მოაქვს „ვაცი“ და აყენებს, ე. ი. დგამს სამიზნედ ბავშვების ისარის სასროლველად. ცოცხალი ბავშვისათვისაც იციან ვაცის გამოცხობა, სამ-ოთხ წლამდე. დადგამენ ამ ბავშვის ზომა ვაცს მის სადღეგრძელოდ. უნდა იყოს სწორედ ბავშვის ზომისა, რამდენზეც ბავშვი ხელებს გაშლის, ვაცსაც ტოტები ექნება იმ სიგრძისა. ამას ჰქვია „საზომის ვაცი“. ბავშვები ადრევე კითხულობენ — წელს საზომის ვაცს ვინ გამოაცხობსო? ამ ვაცებზე ცოტა ჯილდოც იციან: ხელთათმანები, წინდები, სათამაშო კოჭები და სხვა.

ვაცებს დადგამენ თოვლში და დაუწყებენ კარგ შორი მანძილიდან ისრების სროლას (ამას ჰქვია „ვაცობა“). რომელ ვაცსაც მოხვდება ისარი, რჩება მას, ვინც მოარტყა. თუ შემთხვევით ორი მოხვდა,

ან რამდენიმე, მაშინ ინაწილებენ ვაცსაც და ჯილდოსაც. მოხვედრი-
ლად არ ითვლება, თუ ისარი არ ჩაერჭო ვაცში.

ჯერ შორი მანძილიდან ესვრიან, როცა მოსწყინდებათ, მიუახლოვდებიან და ახლოდან დაუწყებენ სროლას. ბოლოს სროლა-
საც მორჩებიან და მიაქვთ სახლში ვინც რა მოიგო. ამ დროს ოჯახში
ამზადებენ „დოხანს“ და მიცვალებულებისათვის შანდობას ეუბნებიან
(წანდილივით მოხარშავენ თუ აქვთ სიმიინდი ან წმინდა პური, ცოტა
ლობოსაც გაურევენ და ეს არის დოხანი. ლობიო, სიმიინდი და წმინდა
პური აქ არ მოდის. საგანგებოდ უნდა მოიტანონ სადოხნედ საიდანმე.
თუ არცერთი არა აქვთ, დოხანს „სვილისას“ ადუღებენ). აცხობენ
წვრილ პურებს, ვაცებს, მარტულელებს, ლავაშებს, ხშიადებს. ყველა-
მათგანი სხვადასხვა ფორმისა არის. დააწყობენ ტაბლაზე, აავსებენ
დოხნით ჯამებს, ჩადგამენ შიგ „ქიტურებს“ (მრგვალთავიანი ღრმა
საწვნი კოვზები), ტაბლაზე რამდენიმე ადგილას მარილს დააგროვებენ
და დისახლისი „სახელს დასდებს“, ე. ი. შენდობას ეუბნება: „ღმერ-
თო, დიდება შენდა, ღმერთო, მადლი შენდა, ღმერთო, უშველი ჩვენს
ბეჩაობასა-დ ჩვენს ხიზანს. ღმერთო, ბევრ სულთაკრეფა მშვიდობისა,
კარგა ყოფისა მაგვგვარი. სადაც თქვენ ხართ, ჩემო დედამთილ-მამამ-
თილნო, ჩემო, დედ-მამანო, თქვენებ შვილები, შვილის შვილები-დ,
თქვენ დიდი წვრილი ას, თქვენ ანდაბიდ, თქვენ მიმყოლ-მამყოლი ას,
ეს ტაბლაიცა-დ ეს ჯამებიც თქვენსამც წინ ას, თქვენსამც ნებას ას,
ველსამც გახკრავთ, კალთასამც გაიხვევთ, თქვენიმც საჯმარი ას, თქვე-
ნიმც საგძალი, ნუმცარა დაგაღონებსთ, პირწაღმამც შამახოლთ, კა-
რიმც მლე დაგზვდებისთ. საკვამიმც სინათლიანი. რაველაც ჩვენ გვე-
ქჩერების, ისრამც თქვენ გვეკმარებისთ, თუ ვინ მაგყვებოდასთა-დ მაგ-
ბრუნედასთ, სიძე-ცოლეულ იყოსა, დობილ-ძმობილი იყოსა, მაკე-
თე-მაკიდული იყოსა, ჩვენ ვერ ვგონობდათა, შანდობას მაგველოდ-
დას, ოკრის სულმკვდარ იყოსა, თქვენითამც ნებითამც მისცემთა გას-
ცემთ, მანდაურის წესითა, სამართლით. ძალითამც ნუ ვინ გამაგეკი-
დებისთ, ეემ სითბოთა, სინათლითამც მაგიოსთ. ცოტა დიდადა-დ რიომ
წმიდადამც მაგიოსთ, ნუმცარაით დაღონდებიოთ, შაგინდნასთ ღმერთ-
მა, ქრისტიანობის გამჩენმ“. შემოუტარებს ასტამს გარშემო სამჯერ და
მიაჯახებს ტაბლაზე (ასტამი: მოკაული წვრილი რკინის ხელსაწყო,
რომელსაც ცეცხლთან ხმარობენ ნალვერდლის და ნაცრის გამოსა-
ხვეტად), მერე გადმოდგამს ტაბლას და ჭამენ პურს. ბავშვები წაიღე-
ბენ ვაცებს, მარტულელებს ან ლავაშებს და ამითი თამაშობენ მთელი
დღე. დადგამენ ამ პურებს და ისრებს ესვრიან. ვინც რომელს მოარ-
ტყამს, მას რჩება. დოხანს კი ვისაც სურს, ისე შეჭამს. ამის შემდეგ
ქალები თავს იყრიან ახალი ჭირისპატრონის სახლში. შეიძლება მიცვა-
ლებულებისათვის ხარჯები სხვებსაც ჰქონდეთ, მაგრამ ბოლოს მაინც

ახალ ჭირისპატრონთან უნდა მივიდნენ. ქალებს ეკუთვნის ეს სულის
დღე და მამაკაცები დიდ მონაწილეობას არაფერში ღებულობენ. ლოდ
ლოდ სათოფეებთან სვამენ არაყს. მერე სოფლის ჯარი დასდებენ და
დაღევენ. ქალები მკვდრის ტალავართ გაშლიან და დაიწყებენ ჩვე-
ულებრივ ტირილს. ჯერ ყველანი დასტირიან ტალავრთ, მოთქვამენ
თავისებურად, ბოლოს კი კმით მოტირალი იტირებს.

გამოცხობილ ხმად-ლავაშებს მოიტანენ, დაწყობენ და ერთი
ხნიერი ქალი შენდობას ეტყვის მიცვალებულს. შენდობა ისეთივეა,
როგორც ზემოთ მოვიყვანეთ, ოღონდ ბოლოს სთხოვს მიცვალებულს,
რომ „მეენესავ ენა ჩაუდევით-დ აუბნევ“. ამას მესულეთეც ხედავს ყვე-
ლაფერს, დაიწყებს მთქნარებას, მოუმატებს თანდათან. ქალები გაჩუ-
მებული სხედან. თუ მალე არ დაიწყოს სულეთობა, გავლენ, ძალი ხომ
არსად არისო (ძალი თუ ახლოა, ვითომც სული მაშინ არ მოვა), კა-
რებსაც ღიას სტოვებენ, რომ სულები ადვილად შემოვიდნენ. ქალებ-
ნიც გაჩუმებულნი არიან და ელოდებიან სულეთობას.

ბოლოს მესულეთე ქალი (მესულეთე ყოველთვის ქალია) ხელებს
„დააშატებს“ ერთმანეთს (ე. ი. თითებს თითების შუა გაუყრის), და-
იწყებს ორივე ხელით გულზე ცემას და დაიწყებს სულის ენით ხმა-
მალალ ყვირილს, ვითომ ახლა ამქვეყნიური აღარაფერი იცის, სულებ-
თან არის გართული და ისინი ალაპარაკებენ. აქ მინდა ერთერთი ნასუ-
ლეთარის ისტორია გავიხსენო. მსოფლიო ომის დროს ერთი ჯარისკაცი
გიორგა გიგაური დაიკარგა ს. კვირიწმინდიდან და ყველას მკვდარი
ეგონა. რაღაც სულის დღეობა იყო და სრულიად მოულოდნელად
ერთმა მესულეთემ ისულეთა გიორგას ენით:

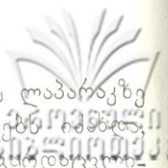
თქვენ ქვე რა იცით სამზეურთაო,
აქ რა წესია სულეთობაო,
ტყვიით მაკლული, შამნიანო (სისხლიანი)
ახლა ორ ციხის ზეთვალჩიაო.
ზარბაზნის ტყვია მამახედრესო.
გამანავაბრა ძონძივითაო,
ტვინი შინდორზე დაითხვაო.

ასეთები მოაყოლა მესულეთე ხოშექამ. ამას აპყვა მეორე მესუ-
ლეთეც და დაამტკიცეს, რომ გიორგა მოკლულია ავსტრიელების ზარ-
ბაზნის ტყვიით. გიორგის აქ ჰყავდა ორი ვაჟიშვილი პატარები და ცო-
ლი. ცოლმა დაიჯერა, რომ მისი ქმარი ნამდვილად მოკლეს და დაამ-
ზადა ხარჯები. ხევსურეთში მკვდრის ხარჯი დიდი ზარალია და არ
შეიძლება ოჯახი წელში არ გაწყვიტოს. ამ ქალმა მძიმე ხარჯები გა-
დაიხადა, მიცვალებულისათვის ცხენიც იყიდა და „დააკურთხევა“
(ცხენს შეკმაზავენ. აპკიდებენ ხურჯინს ლუდიან-არაყიანი ტიკებით და
პურით, აპკიდებენ მიცვალებულის ტანსაცმელსაც, ე. ი. „ტალავართ“;

დააკრავენ უნაგირის ტახტაზე სანთელს და სულის ხუცესი მიცვალებულისათვის შენდობას ეტყვის ცხენს თავის ბარგიანად). სულდრეულნი ცობა ისეთივეა, ზემოთ რომ არის ნაჩვენები, მხოლოდ აქ შეგონებაა, რომ გაათავებს, მათრახს ცხენს გადაჰკრავს და იტყვის: „შენიმც საკმარი ეს ცხენიც (მიცვალებულის სახელი), შენიმც საიალოი, ცხენიან ამხანაგთაშიამც ზდგეხარ, უცხენოთაშიამც ნუ იქნები“, ასევე იძვორებს თუ ცოლი ჰყავს ან დედა, იგიც ცხენს მათრახს გადაჰკრავს და ისიც შენდობას ეტყვის. მათი წარმოდგენით მკვდარს საიქიოში ცხენი ეყოლება და სადაც დასჭირდება, ცხენით წავა. ეს წესები იმ ქალმა ყველაფერი შეასრულა. ხარჯების დროსაც კიდევ ისულეთა ერთმა მესულეთემ, რომ მე — გიორგა, ზარბაზნის ტყვიამ გამანადგურაო, საიქიოში კარგადა ვარ, მხოლოდ ცოლი მებრალეა, რომ ორი ობოლი დარჩაო. დიაცო, გთხოვ, ობლები არ დამიწირო (დამიტოვო) და არ წახვიდეთ. ასეთებით დარწმუნებულმა ბუბამ (ბუბა ერქვა ამ ქალს) მიცვალებულისათვის აღარაფერი დაიშურა, შვილებისა და თავისთვის კი აღარაფერი დარჩა. გაღარბდა, აქ რომ აღარ შეეძლო ცხოვრება, კახეთში მაზლი ჰყავდა, იქ წავიდა და მას მიეკვდლა. მთაში გაზრდილი ქალი სწორედ იმ დროს ჩავიდა კახეთში, როცა ბევრი ხილი იყო შემოდგომაზე, ხილმა აწყინა, ავად გახდა და მოკვდა. დარჩა ორი პატარა ვაჟი. სინამდვილეში მისი ქმარი ავსტრიაში ტყვედ ყოფილიყო. როცა იქიდან ტყვეები წამოვიდნენ, ისიც თან გამოჰყვა. არ იცოდა, თუ მისი ცოლშვილი კახეთში იყო გადასახლებული და მიეშურებოდა ხევსურეთში არხოტისაკენ. ხევსურეთის ჰალაზე შეხვდა კაცი, რომელმაც უთხრა — შენი ცოლშვილი არხოტში აღარ არის, კახეთში გადასახლდნენო. დაბრუნდა გიორგა და წავიდა კახეთში. რომ ჩავიდა, ცოლი სამი დღის დასაფლავებული დახვდა. გამწარდა კაცი, მოინდომა ოჯახის დანგრევსთვის იმ მკითხავებისთვის პასუხი მოეთხოვა, მაგრამ მეზობელ-ნათესავეებმა სთხოვეს და დაათმობინეს. ის მკითხავე კი თავს იმართლებდა: ვიღაცა მიცვალებულმა გამაქილიკაო (გაქილიკება დაცინვას ჰქვია. ვითომ ვიღაცა სხვა მიცვალებულმა ათქმევინა ეს სიტყვები და მასხრად აიგდო).

ასეთი მაგალითები სხვაც ზდება. სულელები აძლევენ დარიგებას ბიძაშვილებს სამტრო-სამოკეთეო საქმეებში, ოჯახს საოჯახო საქმეში. მახსოვს, ერთხელ რაღაცა ხარჯები იყო, ერთი ჩემი მთვრალი ბიძაშვილი ესწრებდა. მან ისე მოაწყო საქმე, რომ მესულეთემ სულეთობა დაიწყო. ერთ-ერთი ჩვენი ბიძაშვილი, რომელიც ახლად გარდაცვლილი იყო, ამ ცოცხალს მესულეთის ენით ეუბნებოდა — მე ჩვენს გვარში შენი იმედი მაქვს და სხვისი არავისო, ჩემს ოჯახს შენს გარდა ყურს არავინ უგდებსო. ამ ყვირილზე მე შემთხვევით შევედი იქ. სადაც ეს ამბავი იყო. ისხდენ სულგანაბული ქალები და ტიროდნენ.

ჩემი ბიძაშვილი ძალიან მთვრალი იყო და მიცვალებულის ლაპარაკზე მასაც ცრემლი ჩამოსდიოდა; მესულეთე რომ ამ სიტყვებს იმეორებდა, თვალები დახუჭული ჰქონდა და ჩემი შესვლა ვერ გაიგო, გარდაცვლილი ბიძაშვილის ოჯახს ჩემი იმედი ამქვეყნად სულ გადაუწყვიტა; მე არ მწყალობდა, რადგან ახალგაზრდობაში მკითხაობაზე დავცინოდი და ძალიან ვაჯავრებდი. ჩემმა ბიძაშვილმა კარგა ხანს უსმინა, მეც იქვე ახლოს დავჯექი და ყურს ვუგდებდი. ჩემ ბიძაშვილს მოსწყინდა ყურისგდება და გარეთ გამოვიდა. მესულეთემ შემთხვევით თვალები გაახილა და ჩემი ბიძაშვილის ნაცვლად მე დაამინახა. შერცხვა, დახუჭა თვალები და უცებ დაიწყო ჩემზე ლაპარაკი — ვითომ მიცვალებულებს ჩემი იმედი უფრო ჰქონდათ, ვიდრე სხვებისა, რომ მე ჰკვიანი ვიყავი და უფრო ჰკვიანურად დავარიგებდი მათ ოჯახს. სულეთობა რომ გაათავა, მიართვეს ლუდი, დაალევინეს და პირიც დააბანინეს. დამიწყო ლაპარაკი თავისი შეცდომის გამოსასწორებლად. კიდევ კარგი, შემთხვევით თვალები აახილე და დამინახე, თორემ ლანძღვით მიწაში ჩამსვამდი-ნეთქი, — ვუთხარი. ძალიან იწყინა. ზოგიერთი ხნიერი ჩვენი ნათესავი ქალები გამიწყრნენ: რას ეუბნები, განა ეგ თავისი ჰკვით სულეთობსო, ზოგიერთები კი გარეთ გაცვივდნენ და სიცილით იხოცებოდნენ.

ტირილი და სულეთობა რომ მოთავდებდა, ტალავართ აიღებენ ფარდავით და თავის ადგილზე დააწყობენ. მერე ქალებს დაუდგამენ სამარხვო სუფრას, რადგან მარხვაში სხვას არ ლოცავენ. დაუდგამენ ჯამებით დოხანს და აჭმევენ პურს. ჭირის პატრონი არაყს მოაყოლებს და დაალევინებს ძალდატანებით ყველას. დასტურები ლუდს მოიტანენ საწდით და ამასაც დაალევინებენ. გაიმართება სმა. ქალები ერთმანეთს ეუბნებიან — ერთადერთი ეს სულთაკრეფა გვაქვს საკუთარი დღეობა და დალიეთ. აქედან დაპატიჟებენ სხვა ჭირის პატრონებიც და ახლა იქ იმართება ასეთი აშბები.

მამაკაცები ერთ ჭერხოში სხედან და სვამენ ლუდს. ლუდი მოაქვთ ჯვარიდან. ქალები ხანდახან ხუმრობით ეუბნებიან, რომ ჩვენი საკუთარი დღეობა არის და თუ მოვიდომებთ, თქვენ — კაცებს — არცკი დაგალევინებთო.

სერთოდ სხევსურეთში მიცვალებულების საქმეები: ზარჯი, დღეობა, სულეთობა, ტირილი და სხვა ქალების ხელში არის.

მ გ ე ლ თ უ ქ მ ი

„თავგ-ჩიტო უქმის“ შემდეგ მოვა „მგელთ უქმი“ შაბათი დღე სულთაკრეფის სწორზე. ამასაც ძალიან ინახავენ. მგელთ უქმი დადგაო — წინა დღითვე, საღამო ხანზე, დაიწყებენ უქმობას. ამზადებენ

ბატობუს (ბიჭონს). თუ ეს უქმი ვინმემ არ შეინახა და მგელმა რომე მოუკლა — ძროხა ან ცხვარი, რა თქმა უნდა, ცრუმორწმუნე ხალხი დააბრალებს ამ უქმის არშენახვას. მგლისათვის პირის შეკვრაც იცნობს: აიღებენ ცხვრის საპარსავ დუქარდს, დაახვევენ ძაფს და შეკრავენ ამ სიტყვებით: „მგელო, პირი შაგიკარი, ჩემი საქონისკე მომავალს პირიმც შაგეკვრის, რომ ჩემს საქონს მიუსალოვდები, ნუმცალ გექნების პირის ვაღების ნებაი, ჩემის საქონის დაზარალებისა“. ამის შემდეგ სჯერათ, რომ მგელი ველარაფერს მოუკლავთ.

მგელთ უქმზე სხვა შესანიშნავი არაფერია.

მ ა რ ხ ო შ უ ო ბ ა

მგელთ უქმის შემდეგ მოდის „მარხოშუობა“ — მარხვის შუადღე. ეს დღე ოთხშაბათი უნდა იყოს; ამასაც ძალიან მტკიცედ ინახავენ. მარხოშუობას ხელს არავინ გაანძრევს, სწამთ, რომ ამ დღეს რასაც გააკეთებენ, ორად იყოფა და პატრონი ნახევრის მეტს ვერ ისარგებლებს. აგრეთვე, თუ შეიღები ჰყავს და უქმი გატეხა, შვილებიც ორად გაეყოფა და ნახევარი დაეხოცებაო. ამიტომ ამას ეძახიან „ხელუძრავ უქმს“. მარხოშუობას თუ ფრჩხილი მოიჭრა, ფრჩხილიც კი ორად გაყოფილი გამოუვაო.

ქალები ამ დღესაც ტალავარს შლიან და ტირიან მიცვალებულეს. მათ ჭირის პატრონი გაუმასპინძლდება, როგორც სულთაკრეფას, ისევე ახლაც დოხნით და არაყით. აქვე ხდება ხმით ტირილი, სულეთობა და სხვა. ამ დღეს ლუდი არ იციან. ჯვართან კავშირიც არაფერი აქვთ.

კ უ ღ ი ა ნ წ უ ხ რ ა

ამის შემდეგ მოვა „კუდიან წუხრა“. შოდის აღდგომის წინა ხუთშაბათს. აღდგომას ხევესურები „ავკესებას“ ეძახიან. კუდიან წუხრა რომ მოახლოვდება. ბავშვები მოიტანენ ბლომად ეკალს, დაარჭობენ ყველგან თავისი სახლის მიდამოებში — საკომში, კარების თავზე, სანაგვეზეც კი. ეს იმის ნიშანია, რომ ეშმაკი ეკალს ველარ მიეკარება და ველარაფერს დაჰპატრონდება. ბავშვები მოიტანენ აგრეთვე ეკლის ოკებს. (ოკი ჰქვიან ისარს, რომელსაც ჯერ ფრთები არა აქვს დაწებებული). ოკებს თითო ბავში დაამზადებს ორმოც-სამოცამდე. დაამზადებენ აგრეთვე ცეცხლის დასანთებ ნეშომბალას და ხუთშაბათი რომ დაღამდება, ყველას კარზე დაენთება ცეცხლი, ამას ჰქვია „ჭიაკაკოლობა“. ცეცხლს რომ დაანთებენ, ოკებს ჩააწყობენ ძირებით ცეცხლში და მოუკიდებენ. ცეცხლიან ოკებს ისვრიან მშვილდებით და იძახიან:

„გრიაი გრის კუდიანთა, თავისა შასვითა, შაქამეთ“ ვითომ: კუდიანებო, ჩვენი არაფერი წაიღოთ, თქვენი შესვით და შექამეთო.

კუდიანები, მათი რწმენით, არიან ეშმაკები. ასეთები ადამიანებს არიან. ხშირად იყო, რომ ვინმეს ძრახავდნენ — კუდიანი არისო. უფრო ქალზე იცოდნენ, შვილები თუ დაეხოცებოდა — თვითონ გამოღვიძლა, ეგ ვის შეირჩინეს, ყველა ამოუწყდებო. კუდიანი წყალში უნდა ჩასვა და თითის ოდენა გამჭვირვალე კუდი გამოუჩნდებო. კუდიანი ქალია ან კაცი (ქალები უფრო ბევრნი არიან კუდიანები), თუ გატყდა და სახალხოდ თქვა: „გავტეხილვარ, კუდიანი ვარო“ — მაშინ აღარ დარჩება კუდიანად და პატიოსანი ადამიანი იქნება. თუ ვინმეს კუდიანობაში ეჭვი ეპარებოდა, ცხვრის საპარსავ დუქარდს წვერით მისცემენ — ხელს ვერ მოკიდებს და გატყდებო. გამიგონია, ვიღაცის კუდიანობაში ეჭვი ეპარებოდათ და ნათესავეებმა წყალში ჩასვესო. კუდიანები ვითომც ხალხის საშინელი მტრები არიან, ადამიანებს ისე მოუწყობენ საქმეს, რომ ან თავს მოაკვლევიანებენ, ზვავით, წყლით, ან ქვით თვითონ მოკლავენ. კუდიან წუხსრას ყველას ეშინიან კუდიანებისა და ველარ გადაიან სოფლის გარეთ. ამბობენ: კუდიანები კუდიან ღამეს არხოტის მინდორში მიდიან, ყველანი იქ იყრიან თავს. შესხდებიან შავ კატებზე და თვალის დახამხამებაზე იქ გაჩნდებიანო. იქ მიმავალ ან მომავალ კუდიანს თუ შეხვდა გზაზე ვინმე, მისი საქმე ცუდად არის — გამოღვიძლავენო, — ვითომ ღვიძლს გამოაცლიანო. ამიტომ ერიდებიან ადამიანები ამ დღესა და ღამეს სიარულს. იტყოდნენ: ერთმა ქისტმა თქვა — ღამე ვიწეკი და ღნავილით შავი კატა მოდიოდა ჩემსკენ. რომ მომიახლოვდა, დამბაჩის ჩახმახი ჩავარტყი თავში და მეორე დღეს ის დედაკაცი აღმოჩნდა თავგატეხილი, ვისზეც კუდიანობაში ეჭვი გვეპარებოდა. მერე გამოტყდა თავის კუდიანობაში და ჩვეულებრივი ადამიანი გახდა. გამოტეხის შემდეგ მან ბევრი რამ ილაპარაკაო: ერთხელ ერთი კაცის მოკვლა გვინდოდა ზვავით, ვიცოდით საზვავე მთაზე რომელი გზით უნდა წასულიყო. წავედით კუდიანები და საზვავე ადგილებზე ბალახები დავარტყეთ, როგორც მთაში ზამთარში ხმელი ბალახი იცის — რომ მოვა ის კაცი, ბალახს ნახავს და საზვავე თოვლი არ ეგონებო. შედეგმა თოვლზე, ზვავი გაუტყდებო და მოკვდებო. მოვიდა ის კაცი. ჩვენ იქ უხილავად ვიდექით და ვუყურებდით. ის კაცი ძალიან იღბლიანი ყოფილიყო და ჩვენს ძალას იმის იღბალმა აჩვენებინა, ბალახები ნახა, მაგრამ მაინც არ მიენდო და თოვლზე ფეხი არ შედგა, ხელში ეჭირა არგანი (ჯოხი) და თოვლის სიღრმეში იშინო გასინჯა. არგანი რომ თოვლში ღრმად წავიდა, თქვა: დიდება შენდა ღმერთო! თოვლი ღრმა არის და ეს ბალახები როგორღა ამოვიდაო. ახსენა ღმერთი თუ არა, გატყდა ზვავი, წავიდა მთელი არე-მარის თოვლი, ის კაცი კი გადარჩა, რადგან იღბლით გვაჯობაო.

თუ მამაკაცი კუდიანი არის, იტყვიან — იმ გვარის საქმე კარგად წავა, ხოლო თუ ქალია, ვაი იმ გვარსა, რადგან კუდიანი ქალები და უზოგავეები არიან და ნათესაობას სულ გაანადგურებენ.

ამავე კუდიან წუხრას თოფების სროლაც იციან და ამითაც ეშმაკებს და კუდიანებს აფრთხობენ. შავ კატას თუ დაინახავდნენ, რომელსაც თეთრი ნიშანი არსად ჰქონდა, მაშინვე დაიჭერდნენ და გახურებული რკინით პირსახეზე დაშანთავდნენ — დასწავდნენ. პირშიც ჩაუღებდნენ გაშანთებულ რკინას — კუდიანია და უნდა დაიშანთოსო. იტყოდნენ: ერთხელ ერთი კატა დაშანთეს სახეზე და მეორე დღეს იმ ქალს ჰქონდა პირისახე შეხვეული, რომლის კუდიანობაშიც ეპარებოდით ეჭვი.

ამავე კუდიან წუხრას იციან „მესმინაედ“ დაჯდომა ან „სმინაობა“. კუდიან ღამეს მესმინაედ შორს სადმე დაჯდება კაცი იმ მოსაზრებით, რომ კუდიანების და ეშმაკების ნაუბარს გაიგონებს. ეშმაკები ილაპარაკებენ ყველაფერს, რაც ვის დაეპარება: ვინ როდის მოკვდება, ვის რა ზარალი მიეცემა და სხვა. პირველად რომ მოვლენ ეშმაკები, ის ძალიან უნდა გამაგრდეს და არ გაინძრეს, თორემ დასწყევლიან და საქმე ძალიან ცუდად წაუვაო.

ერთი ჩვენებური კაცი, სახელად ჩაჩაური (მეტსახელად კრუას ეძახდნენ) მახსოვს, რომ მესმინაედ დამჯდარიყო. ერთი კიდეც ზენიტეჩოელი კაცი იყო — ოუია და ისიც იჯდა მესმინაედ. კრუას ნათქვამი მახსოვს: მე რომ წავედი, თან წავიღე ერთი თითისტარი და ნახშირი. რომ დავჯექი, როგორც დარიგებული ვიყავი, თითისტარით გარემემო დიდი წრე შემოვიხაზე და ჩემს გარემემო ნახშირიც გადაეყარეო. მოვიდნენ მრავალი ეშმაკები და დაიწყეს ლაპარაკი. ჩემზე ამბობენ: ის რა გდია, შავად რომ არისო. ყუნჭია (კუნძი), მიდი და გადააგორეო. წამოვიდნენ ჩემს გადასაგორებლად, მაგრამ გავმაგრდი და არ გავინძერი. მოვიდნენ ახლოს, მაგრამ შემოხაზულს და ნახშირს ვეღარ გადმოვიდნენ. მერე თქვეს: რაც გდია, ზვავს წავაღებინოთო. გამოუშვეს დიდი ზვავი, მაგრამ მე არ გავინძერი, მოვიდა ზვავი, მაგრამ შემოხაზულს არ გადმოსცდა. ასეთივე ლაპარაკით გამოუშვეს სამინელი წყალი. ამასაც გავუმაგრდი. მერე გამოჩნდა ვითომ მკბენარი, თითქმის შეჭმას მიპირებდნენ, მაგრამ მაინც გავმაგრდი. მერე ერთმანეთს უთხრეს — ეს კაცი საიშედლოა და არ გავცემს, ნება მივცეთ ჩვენს ლაპარაკს მოუხსინოსო. დაიწყეს ლაპარაკი, ვინ როგორი კაცი იყო, ვის რა მოელოდა, ვინ რამდენ წელიწადს იცოცხლებდა, ვინ ზვავით მოკვდებოდა, ვინ მტრის ხელით და ვინ თავის დლით. მერე დასწყევლეს ის ხალხი, ვისიც ჯავრი სჭირდათ. ბოლოს მეც დამწყევლეს — თუ მათი ნალაპარაკევი ვისმე ვუთხრაო. მე მაინც არ ვინძრეოდი. ბოლოს თქვეს ჩემზე — ადგეს კრუა და შინ წავიდესო. მე შეშინოდა, ვერ ავდექი და

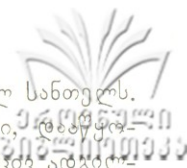
ვერ წამოვედიო. ის კი ვიცოდი, რომ ეშმაკები იმ მოხაზულის შიგნით ვერ შემოვიდოდნენ. თენებამ რომ მოატანა, ხმა აღარ იყო, მხოლოდ და კუდიანები სადღაც წავიდნენ. მეც ავდექი და გამოვიქეცე.

ხალხს ისეთი წარმოდგენა ჰქონდა, ვითომ კრუამ ყველაფერი იცოდა, რაც მოხდებოდა და ვის რა დაემართებოდა. ბევრჯერ კრუას დაათრობდნენ და ცდილობდნენ, მთვრალს რამე ელაპარაკა, მაგრამ მან მთვრალმაც და ფხიზელმაც არაფერი იცოდა და ვის რას ეტყოდა. კარგი მასალა კი ჰქონდა თავის გასამართლებლად — ლაპარაკის ნება არა მაქვსო. ერთხელ ერთი კაცი გადავიკიდა მთვრალს: მითხარი, როდის მოვეკვდებიო. კრუამ უთხრა: მე როცა კარგად დაგწყებ მოქცევას, მაშინ მოვეკვდებიო. მერე ის კაცი ჯარში წაიყვანეს (მაშინ ხევსურები მიჰყავდათ ჯარში). იმ დროს ვინც ჯარში წავიდოდა, ყველას ებრალებოდა, რადგან მაშინდელი ჯარისკაცი იცოდენ, რომ ცუდ მდგომარეობაში იყო. თანაც მთაში აღზრდილ კაცს სადღაცა შორს გზავნიდნენ და უცხად ჰაერის და პირობების შეცვლაც მათზე ცუდად მოქმედებდა, ცოცხალი ბევრი აღარ ბრუნდებოდა. ამიტომ წამსვლელს ყველა კარგად ექცეოდა. რა თქმა უნდა, კრუაც კარგად მოექცეოდა, რადგან მისი მეზობელი და ნათესავიც იყო ის კაცი, რომელიც ეკითხებოდა, როდის მოვეკვდებიო. ის კაცი ჯარში მოკვდა და მერე ხშირად გავიგონებდით: „აი, კრუას ნათქვამ რაველ გაუცხადდ გივიას, სალდათში წასვლაში რავე კარგად ექცეოდა და მოკვდა კიდევ იქო“. კრუაც თავს ისე იჭერდა, ვითომც მართლა ასე იყო.

კუდიან დღეს „სახუთშაბათოს“ ეძახიან. ცოტა ლუდი აქვთ — ერთი ჩხუტი. ამას იხუცებს ხუცესი ჩვეულებრივი წესით და ჯვარიონნი სვამენ.

ა ჯ ვ ს ე ბ ა

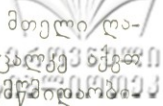
კუდიან წუხრის შემდეგ მოვა „ავესება“. ავესება წუხრას ერთ-ერთი დასტური წავა და დიასახლისს მოიყვანს. დიასახლისს ჩვეულებრივად დამზადებული აქვს მასანთოები, ბოჭოლები და მუში. იმ წესით მოვა სადიასახლისოში, როგორც გიორგობის დღეობაში არის აწერილი. გაათბობს წყალს და დარეცხავს ყველაფერს, რაც აქ დასჭირდება სადიასახლისოდ. მერე აწყავენ ერბოს (აქ აქვთ გამოწყული ჭურჭელი. იციან, რომელ დღეობაში რამდენიც სჭირდებათ), ჩადებს ქვაბში (სახავიწე ქვაბი ცალკე აქვთ), აადულებს და გააკეთებს ხავიწს. ხავიწი რომ ცოტათი შეიყინება, ჩადებენ ჩანახში და კიდევ ამითი აწყავენ. ესეც გამოანგარიშებულია. რამდენი ლამისთევა და ჟამისწირვა ექნებათ ამა თუ იმ დღეობაში, აწყული ერბოდან და ფქვილიდან რამდენი ჩანახი ხავიწი გამოუვათ. დააყალიბებენ ოდნავ შეყინულ ხავიწს. ამასო-

ბაში სულ გაიყინება და დაემსგავსება ყალიბში ჩამოსხმულ სანთელს. ხაგიწს დაამზადებენ დიასახლისი და ერთ-ერთი დასტურე. დააწყობენ საამისოდ გაკეთებულ გრძელ ფიცარზე და შეინახავენ ცივ ადგილზე. ერთს კი დასტური მაშინვე ჩათლის სპილენძის ბაკანში ღამისამთელოსათვის. დიასახლისი წყალს გაათბობს, მოხელს ცომს და გაკეთებს ღამისამთელოსა და ხმიად-საკვირაობებს. გამოაცხობს ზედგანზე და მერე ნაცარშიც, ბოლოს გაბანს, დაჭკრეთილ გვერდზე გაპოხს ერბოთი და დააწყობს ერთიმეორეზე.

დასტურები მოიტანენ განძს, გარეცხავენ ცივ წყალში და დააწყობენ დარბასში თაროებზე. ხელოსანი იღებს დროშის მასალებიან ტაგრუსს, ამოიღებს ვერცხლის ჯვარს, შუბებს, ბურთებს ვერცხლისას, აგრეთვე ხელსახოცებს. ამ დროს ხელოსანი ხმას არ იღებს, მხოლოდ პირველად შეეხებწება ჯვართ, რომ ნურაფერზე გაიწყობითო, მერე იღებს დროშის ტარს და ხელსახოცს ერთი კუთხით მოახვევს მის წვეროზე, ჩამოაცვამს ზედ ვერცხლის ბურთსა და ჯვარს. მერე შეაბამს ჯვართან ახლო ერთ პატარა ზარს. ხელსახოც გადახვეულ მეორე დროშის ტარზეც ჩამოაცვამს ვერცხლის ბურთს და რკინის შუბს, მესამეზეც ასევე და ბოლოს ყველა დროშის ტარებზე შუა წელამდინ შეაბამს ჭრელ ხელსახოცებს და ბაღდადებს, დაიწერს პირჯვარს და იტყვის: „დალოცვილნო მედროშავენო ანგელოზნო, ნურაით შამიცოდებთ, მიშველეთ, ბორაყის ასხმაზე ნუ შამისაწყინდებთ“. აიღებს დროშას და ზარს აწყარუნებს, დარბასს შემოუვლის გარეშემო და გავა გარეთ. აქაც დარბასის კარს შემოუვლის და მივა დროშისათვის სპეციალურად გაკეთებულ ადგილზე. დააყუდებს სამივეს ერთად ცოტა გადახრით, მობრუნდება, დაიწერს პირჯვარს, მივა ჯვარიონთან, რომლებიც იქვე დგანან და ეტყვის: „წყალობა მაგიტანეთ მედროშათ ანგელოზთა“. „შენ იყოს მწყალობელი“ — უპასუხებენ ჯვარიონნი. ამ დროს გამოტანილია ღამისსამთელო და დადგმულია იქ. ხუცესი შევა საკოდეში და მოსჭიჭავს ლუდს. კოდს გახსნის ჩვეულებრივად, როგორც ზემოთ არის ნათქვამი, ლუდს გასინჯავს და იქიდან სხვებსაც გადმოსცემს გასასინჯად. მერე გამოიტანენ რვლის ჩხუტათი ლუდს და შეუდგებიან ჩვეულებრივად ღამისთევას; სახუცო კოჭების სმაში მღერიან ფეხზე ყველანი ერთად. ღამის თევის მოთაგების შემდეგ დიასახლისსაც წაუღებენ კომ ლუდს და ერთ მეოთხედს ქადის ნაწილს. ჯვარიონნი თვითონაც ივანშმებენ.

ღღობა იციან აგრეთვე ჯაჭველში და მთიშეშაგში. აქაც ლუდს ჩვეულებრივად დაამზადებენ და ღამისთევის წესებს შეასრულებენ. ჯაჭველში მიდის მთელი ოჩიაურებისა და ქავთართ გვარი (ქავთარნი არიან ნაროზაულები და იქიდან კიდევ ცალკე ქვეგვარად ითვლებიან). მთისვეშაგში, ანუ მთიშეშაგში მიდიან ცისკარაულები, მათი მეორე

გვარი არის ხარანი. ეს გვარები ღამისთევას ესწრებიან და მთელი ღამის განმავლობაში სვამენ ლუდს. ამ სოფლის ბავშვებს ცალკე ეწოდებათ „მარიემწმინდაობა“ ანუ „დედამარიემობა“. მარიემწმინდაობის სათვის ბავშვები აღრიდნავე ემზადებიან. ისინი ერთადერთ საკუთარ ღლეობას აღტაცებით ელოდებიან. ყველამ უნდა მიიტანოს არხოტის ჯვარში თითო ქუდი „ხიფხოლა“, ან ქართული თოფის ორი ტყვია. (ხიფხოლა არის მიწისგაშლის მსგავსი ტკბილი ძირები, რომელიც მამულებში იცის, გაზაფხულზე თხრიან ბავშვები). ხიფხოლა უნდა გარეცხონ და ყოველმა ბავშვმა თითო სავსე ნაბდის ქუდი მიუტანოს ჯვარონთ. ტყიდან უნდა მოიტანონ „გურჯინაის“ წნელი (გურჯინა არის წნელისაგან დაწნული ჩალით გატენილი გოდორი, ორივე მხარეზე უბირო, ე. ი. სულ ყველა მხარეზე გამოწნულია). გურჯინაის წნელს რომ მოიტანენ, თან თითო იღლია ჩალაც უნდა მოაყოლონ გურჯინაის გასატენად. ბავშვები, ვინც მისვლას შესძლებს, თოთხმეტ წლამდინ უნდა იყვნენ. გურჯინაის თითონ ვერ დაწნავენ, ვინმეს შეეხვეწებიან და იმას დააწნევენებენ. ბავშვები ეტყვიან: მარიემწმინდაში დაგამწყალობნებთო, სოფელში ერთი კაცი მაინც იქნება, რომ შეუსრულოს ბავშვებს თხოვნა და დაუწნავს გურჯინაის. მას გაავსებენ ჩალით, გაუჩრიან კეტებს, ასწევენ და აიტანენ გვერდულ მამულებში მალა, რომ იქიდან კარგად დაგორდეს. იქ დადებენ, მეორე დილისთვის გაამზადებენ და წამოვლენ სოფელში. ყველანი მოიყრიან ერთგან თავს და დასტურ-ხელოსნობაზე ყრიან წილს. წილს ჩაუდებენ ყველას, ვინც შესძლებს დასტურ-ხელოსნობას და ძალიან პატარა არ არის. წილებს მოიჭრიან სწორი წვრილი წკებლისაგან და ყველას დაურიგებენ. ყველა დანიშნავს თავის წილს, ზოგს ისრის კილოს გაუკეთებენ, ზოგს ერთ ჭედს, ზოგს ორს და ჩაყრიან ქუდში. ქუდი უჭირავს ერთ კაცს და აქნევს, რომ წილები ირეოდეს ერთიმეორეში. პირველი წილი ვისაც ამოუვა, ის იქნება ხელოსანი მარიემწმინდაში, მეორედ და მესამედ ამოსული წილის პატრონები იქნებიან დასტურები.

მარიემწმინდაობაში დასტურებს ევალებათ სალუდე ქვაბის მოტანა, ბაქნის მომზადება მორთმეული ხინკალ-ქადისკვერების ჩასაწყობად.

ხელოსანს ევალება ჯვარის მოტანა. ხის ჯვარი აქვთ, რომელზედაც „სათმეებია“ დახვეული (სათმეები შეწირულია ქალებისაგან, მძივებით გაკეთებული გრძელი და ჭრელი ბაწარი, რომელსაც წინათ თმაში იტანებდნენ). ხელოსანს აგრეთვე ევალება მართვა, გაძლოლა მარიემწმინდის წესებისა. დასტურებმავე უნდა იმოვნონ ერთი ჭერხო, რომ აქ გაათიონ ბაშვებმა ღამე. ვისაც ერგება დასტურ-ხელოსნობა, ისინი დიდ სიხარულს ეძლევიან და აღარ იციან, რა ქნან. მოსაღამოვდება და

ყველანი მოვლენ. თან მოაქვთ თითო იღლია შეშა და თითო ქუდი ხიფხოლა. ხიფხოლას ასწყავენ, ერთ ჭურჭელში ჩაყრიან და დასტურები წაუღებს ჯვარიონთ. იქაც აწყავენ ბავშვების რაოდენობის მიხედვით ანავე დროს მოვლენ ბავშვების მელუდენიც, რომელთაც ჯვარიონნი ლუდს ჩაუსხამენ. ორი უფრო მოზრდილი ბავშვი ასწევს ლუდიან ქვაბს და მიიტანს თავის ღამისთევვაში, კერბოში სკამები წინასწარ აქვთ დამზადებული. დაწყობილია მსხვილი ხეები შუა ცეცხლის გარშემო. შუა ცეცხლს ანთებენ თავიანთი შეშით, შემოუსხდებიან, დადგამენ იქვე გვერდზე ლუდიან საწდეს, დააყენებენ ზედამდეგებს და დაიწყებენ სმას. მოაყოლებენ ერთი ოასით და ყველას დაალევიანებენ. იტყვიან სადღეგრძელოს. ზოგი თუ პატარა არის, ისე ხმაამოუღებლად დალევს, რამდენის დალევაც შეუძლიან. წესია, რომ სოფლიდან ყველა კომლმა მიუტანოს ან ხინკლები და ერბო, ან კეცეულები და ერბო. ზოგი იმ საღამოსვე მიუტანს, ზოგი დილით. ვინც მოიტანს, დაუძახებს: „საკვლევე მამაქვე, დამამწყალობნეთო“. ან თუ დაინახეს, დაძახება აღარ დასჭირდებათ, თვითონ დაამწყალობნებენ; ყველანი ფეხზე წამოიშლებიან და რაც გინდა შორს დაინახონ, დაიწყებენ ყვირილს, ვიდრე არ მოვა იქამდინ. დამწყალობნება არის ასეთი: „დედამარიემო, შენ სწყალობდი ჩვენს გამკვლევს (საკვლევი ჰქვია მიტანილ ვახშამს, ან სადილს), მაგათ ჯარსა, ფურსა, გუთანსა, ჯარის ნაჯანავსა, ფურის ნაწველს“; მას იმეორებენ დიდხანს. იმ საღამოს მიტანილს ბავშვები ჭამენ; დასტურები უნაწილებენ — ხინკალია, კეცეული თუ ერბო. ლუდი თუ დააკლდათ, კიდევ წავა მელუდე და მოიტანს. თვითონ ბევრს არ სვამენ, ვინც საკლავს მოუტანს, იმას კი დაალევიანებენ და ამიტომ უთავდებთ.

იმ ღამეს სულ თეთრად გაათენებენ, ხანდახან ჩხუბიც მოუვათ, მაგრამ ჩხუბი ჯვარიონთაგან აკრძალული აქვთ და „სარბევის“ შიშით არ ჩხუბობენ. დილაზე, თენებას რომ დაიწყებს, წავლენ ჩალით გატენილ გურჯინებთან. თენებაზე ჯვარიონნიც არხოტის ჯვარში უამს სწირავენ და უამისწირვის ზარსაც რევენ. ბავშვებიც მზად არიან და ზარის ხმას რომ გაიგონებენ, წაუყიდებენ ცეცხლს გურჯინაის და როცა კარგად აინთება. გამოუშვებენ — გამოაგორებენ საკმაოდ სიმაღლიდან. ატყდება ბავშვების ყვირილი, კვილი, სირბილი. თვითონაც გამორბიან ქვევით. გურჯინაი აპრიალებულია და შორიდან საინტერესო სანახავია — შეკრული ცეცხლი მოგორავს, თან გზადაგზა ცეცხლიანი ჩალა იბნევა და გოდორს ცეცხლის კვალი მოსდევს. ჯერ კიდევ სიბნელეა და ცეცხლის სინათლეზე დაინახავთ, რომ ბავშვების გუნდი გამორბის. ასე ჩამოვლენ ჭალაში. გურჯინაი დაიწვება. რაც დარჩება დაუწველი, ქვებს დააყრიან და ჩამარხავენ. თუ დარჩა რამე, შეარისხებენ — ვინც აქედან წაიღოს რამეო.

ამის შემდეგ მოვლენ ისევ იმ ჭერხოში, სადაც ადრე იყვნენ. აქედან დაარჩენილ ლუდს, ბაკანს და წავლენ მარიემწმიდაში. მარიემწმიდაში ჰქვია ადგილს სოფლის თავზე, რომელიც ქვით არის შემოღობული. ზედ შემომწკრივებული აქვს ჯიხვის რქები. მიიტანენ შეშას, დაანთებენ ცეცხლს და დასხდებიან. გათენებიდანვე იწყებენ სოფლიდან საკვლევის მოტანას. სოფელს პატარა წყალი ჩამოუდის გვერდზე. საკვლევის მომტანი იმ წყალს რომ გამოცდება, ბავშვები ხედავენ და დაუწყებენ დამწყალობნებას; „დედამარიემო, შენ სწყალობდი ჩვენს გამკვლევსა, მაგათ ჯარსა, ფურსა, გუთანსა, ჯარის ნაჯნავსა, ფურის ნაწველსა“. ყვირიან ამას ყველანი რაც ძალი და ღონე აქვთ. მიძსვლელს ჩამოართმევენ საკვლევს და ლუდს დააღვევინებენ. მიტანილს თავის ბაკანში ცლიან, დასტური საჭმელს გაუნაწილებს ბავშვებს. როცა ჭურჭელს უბრუნებენ და სახლისაკენ წავა საკვლევის მომტანი, მაშინაც ატყდებიან და ვიდრე იმ პატარა წყალს არ გადავა, სულ ამწყალობნებენ. ბოლოს საკვლევის მოტანა მოთავდება. თუ ვინმემ დააკლო, ვაი იმის მოსმენას, ისინი რომ ბავშვების რისხებას გაიგონებენ. ბავშვები დადგებიან გორაზე და ააგორებენ ქვებს. მათ იციან, ვის რა ფერის ძროხები ჰყავს სოფელში. ვინც საკვლევი არ მოუტანა, იმის ძროხების ფერის ქვას გააგორებენ და დაიძახებენ: „დედამარიემო, რისხვავდე და გადაუგდე კლდეზე ესა და ეს ძროხაო“, სახელსაც იტყვიან. სწორედ იმ ფერის ქვას დააგორებენ, რომელი ძროხაც ამ ოჯახს საუკეთესო ჰყავს. ხალხს სწამდა, რომ ბავშვების შერისხება ძალიან ცუდია და ვერ გადარჩება ის ძროხა კლდეზე გადავარდნას, რომელსაც შეარისხებენო.

საკვლევის მოტანის დროს მოაყოლებენ თითო ჭრელ დაგრებილ, ან დაწულ გრძელ ბაწარს, რომელსაც შებმული ექნება თითო ან ოროლი დიდი მძივი (ამ მძივს „ლორღას“ ეძახიან, მთლიანად კი ამ ბაწარს „სათმე“ ჰქვია, რადგან წინათ ხევსური ქალები თმებს ექვს ცალად იწნავდნენ და შუბლზე იხვევდნენ, თმის წვერებში სათმეები ჰქონდათ დატანებული. სათმეები გრძელი იყო, თავზე იხვევდნენ და ამითი ამაგრებდნენ თმას). სათმეები დახვეულია ხის ჯვარზე, რომელიც მარიემწმიდაში აქვთ და ხელოსანს აბარია.

ყველაფერი რომ მოთავდება, ბავშვები გაიყოფენ ნარჩენ ხინკლებსა და კეცეულებს. დასტურს ეძლევა მეტი ორი ხინკალი, ხელოსანს სამი, ერბოსაც, რომელიც ჯამშია დაგროვილი, ყველანი გაიყოფენ და წავლენ თავიანთ სახლებში.

ასეთივე დღეობა იციან სოფ. ამაში ბავშვებმა, მხოლოდ ისინი ლოცულობენ თეთრ გიორგის და ესე ამწყალობნებენ საკვლევის მომტანს: „სწყალობდი, თეთრო გიორგიო, ჩვენს გამკვლევსა, მაგათ ჯარსა, გუთანსა, ჯარის ნაჯნავსა, ფურის ნაწველსა, ჯარის კისერსა, ფურის-

ძუძუსა“. მოაქვთ ასეთივე საკვლევი, ოღონდ მათ პატარა დროშიც „ჰყავთ“. დანარჩენი ჩვეულებრივად იციან.

მარიემწმიდაში ამღაშიც და ახიელშიც მიდიან მარტო გვერდები. გონები მონაწილეობას არ ღებულობენ. ჯვარში კი დილას უამისწირვა იქნება ჩვეულებრივ, მეზღვნეებიც მიდიან ავკსებას, რადგან ახლა მოგებულა ხბოც და ბატკანიც და საკლავის შოვნა ადვილია.

ხარათ და ოჩიაურთ თავისთვის ხომ აქვთ დღეობა, არხოტის ჯვარშიც ეძლევათ თავიანთი წილი ლუდი განსაზღვრული რაოდენობით. დათვლილი არის სოფელში რამდენი „მასმურია“ (მასმური ჰქვია ახალგაზრდას, თასის დალოცვას რომ შესძლებს, დაახლოებით მეთოთხმეტე წელში და ზევით. ამის შერე ის ყველაფერში მონაწილეობას ღებულობს: საჯვარო საქმეში, ხენაშიც და მკაშიც. მასმურშიც ითვლება და დღეობის დროს სოფელში რომ არ იყოს, თავის წილ ლუდს სახლში უგზავნიან). გამოანგარიშებული აქვთ ისე, რომ თითო ჯარის დასხდომაზე თითო ხვდეს თითო კოში ლუდი. როცა ისე ნაწილდება ლუდი, რომ ხარათ თავისი მიაქვთ და ოჩიაურთ თავისი, სოფელი თავისთვის წაიღებს და ამას გაიანგარიშებს მასმურის მიხედვით. იციან, რამდენი მასმური რომელ მამაში (გვარში) არის და ისე აძლევენ ლუდს. სოფელი მაინც სულ ერთმანეთს პატიეობს თავიანთ ჯარზე და ყველანი ერთნაირად სვაენ. ხარანი და ოჩიაურნი თავის ჯვარებში წაიღებენ ლუდს; სოფელში ვინც უდღეობოდ არის და არა ჰყავთ თავის ჯვარნი, ისინი ირჩევენ ჭერხოს, მიაქვთ თავისი წილი ლუდი და იქ დღეობობენ. ერთი მეორეს ვინც დაპატიეებს, დაპატიეებული კაცი ლუდიან თასს წაიღებს და იმათ ჯარზე ვინმე მათ უფროსს დააღვეინებს. ისე ხელცარიელის წასვლა სირცხვილია.

სხვა განსაკუთრებული ავკსებას არაფერი აქვს. ისე კი ბევრგან იციან ჯვარებში ავკსება და ცოტა განსხვავებით.

ავკსების ახლომახლო ხანებში არის „ქვევრის ავკება“. მას განსაზღვრული დღე არა აქვს, მხოლოდ ამ დღეობასთან უფრო ახლო ხანებში ხდება. ქვევრი არის შემოწირული არხოტის ჯვარისათვის ამლიონთაგან და იგი ჩაგდებულია მიწაში. საიდან და როგორ არის მოტანილი, ეს არავინ იცის. იციან მხოლოდ შემომწირველი. ქვევრი არის საკმაოდ დიდი მოცულობისა. ჩადის შვიდი ჩხუტი. მას არაყით ამ დროს ავკებს მთელი სოფელი. შეიძლება, თუ შეთქმულია აქვს და ნამკითხვარი, ერთმა კაცმაც გაავსოს, ამისი შესაძლებლობა თუ აქვს. ამგებები კერძო კაცი დარწმუნებულია რომ, რაკი ეს მიიმე საქმე შესძლო, დიდი წყალობა დაემართება არხოტის ჯვარისაგან.

გამოაცხადებს სოფლის ჯარზე ხუცესი ავკსებას: დალოცვილი თავის წესს არ იყრის, ქვევრ უნდა აავსოთო, და დაუნიშნავს დროს. სოფელში შეუდგებიან საჩქაროდ საარაყების დამზადებას; ყველა ცდი-

ლობს ქვევრში ჩასახმელი არაყი სხვებზე კარგი გამოხადოს და თავი ისახელოს, წყალობას მისცემს (ე. ი. დაეხმარება) არხოტის ჯვარიც კი გული სამსახურისათვის. გამოხდიან არაყს და მიიტანენ ჯვარშიც კი და უძახებენ დასტურ-ხელოსნებს. ხუცესი სულ უბრალოდ მოიხსენებს მოტანილ არაყს სადიდებელთ სახით: „ღმერთმა ადიდას შენ ძალი, შენ სახელი, მიქიელო მთავარო ანგელოზო. შენა სამთავროდ, შენად გასამარჯოდ მაივმარი ეს ჭიქა-ბარძიმი, სადიდებელი, შენ ქვევრის ამვსებთად ახიელელთად ტახტის ყმათად ვალისა, ღალის მამკდელისად“ და სხვა. რომ მოიხსენებს, გასინჯავს არაყის გემოს და ქებით ცაში აიყვანს. ამნაირად, როცა ვინ მოასწრობს, მიიტანენ ჯვარში არაყს, იქ ერთი თიხის ჭურჭელი (დოქი) აქვთ და იმას აავსებს ყველა კომლი. იციან, რამდენი ჩადის ქვევრში და იმ ვარაუდზე არის აწყული. ხუცესი და დასტურები წაიღებენ ჭურჭლით არაყს, ახდიან ქვევრს და ჩასახმენ შიგ. ხუცესი ამბობს: „დიდებულო მიქიელო, შენ სწყალობდი ვალისა, ღალის მამკდელს“. მერე გამოვა და იტყვის: „წყალობა მაგიტანეთ ქვევრის მცავის ანგელოზისა“. „თქვენ თავს სწყალობდას“, ეუბნება არაყის ბატრონი. მერე დასხდებიან და დალევენ. არაყის მომტანს ისეთი ვარაუდით აქვს მოტანილი, რომ ვალიც მოიშოროს და ჯვარიონთან დასალევადაც იმყოფინოს. ჯვარიენები იხსომებენ, ვისი არაყი იყო კარგი და როცა ქვევრი გაიხსნება, მაშინ გამოაცხადებენ. ხუცესი გამოაცხადებს ქვევრი როდის გაიხსნება. ამ დღეს „ქვევრის დაძვრას“ უწოდებენ. დასტურის დაძახებაზე ყველანი მივლენ ჯვარში. მოიყვანენ ერთ სარიგო საკლავს და დაკლავენ. საკლავი თუ არ დაიკლა, ისე ქვევრის გახსნა არ შეიძლება. საკლავს ხუცესი ხუცობს ჩვეულებრივ და დაკლავს, დასტურები კი გაატყავებენ. ხუცობა რომ მოთავდება, ყველანი დაამწყალობნებენ ახიელელთ: „სწყალობდას ახიელელთ ტახტის ყმათ, საწაღმართოდ მაგიარასთ, მშვიდობით შაგინახასთ, ხალიზ მაგცასთ, ბალინჯი მაგამორასთ, სინარულად გაგივადასთ სამსახურის შასრულეზაი. თქვენ მაგცასთ წყალობა ყური მაყურებელს, მხვეწსად მხვეწს, გემწიფის კარის მლოცავს. ჯვარიონთ მაგცასთ წყალობა, თვალგული ნუ ვისა მაგრივასთ, ხუცესს ენა-პირ გიკურთხას, შაუწყენოდ, შაუტოდვრად შაგინახას, დიდხანს გაგიყოლას“.

ამნაირად გაიხსნება ქვევრი. გამოიტანენ არაყს, დასხდებიან და დაიწყებენ სმას. აქ ძალიან მსმელი ხალხიც არის და ყანწებიც საამისოდ ბარაქიანია.

ერთხელ ჯარი ისხდა ქვევრთან, ამ დროს მოდიოდა ერთი კაცი არხოტის ჭალიდან და ჩირახი მოჰქონდა (ჩირახი: კვარი, ე. ი. ფიჭვის ძირები). იცოდნენ, რომ ძალიან უყვარდა არაყი და მოაბრუნეს ჯარზე. ის ჩვენი სოფლიდან არ იყო, მიდიოდა თავის სოფლისაკენ. მე მომცეს წყლით სავსე დიდი ჯიხვის რქის ყანწი, მოიყვანეს და ჩემს გვერდზე

დასვეს. მან იცის, რომ მე სასმელს ძალიან ცოტას ვსვამ და უკვირს, ამისთანა დიდ ყანწს ხელი როგორ მოვკიდე. ვილაცის სადღეგრძელო მოიგონეს და ძალით ვითომ ალევინებდნენ ყველას. სადღეგრძელო დატოვება არ შეიძლებაო — გადამეკიდნენ და წყლით სავსე დიდი ჭიხვი დამაცლევინეს. მერე მას შეახვედრეს ეს ყანწი და არაყით აუვისეს. მან იუარა, მაგრამ ვინ მოეშვებოდა! ახალგაზრდობა და თან შეზარხოშებულები სიცილის გუნებაზე იყვნენ: ჯერ ალექსიმ დალია, ის სასმელს ვერ ეგუება და შენ რა გიჭირსო. აიღო და დალია ეს ამოდენა ყანწი. სხვა ყანწებიც ჰქონდა დალეული. ცოტახანს გამაგრდა და წაიქცა გრძობადაკარგული. ასეთი ოხუნჯობა და სხვა მრავალი რამ იციან, ითვრებიან, რადგანაც ქვევრის არაყი ძალიან ჯანიანია და იშვიათად გადაუტრჩება დაუთრობელი კაცი.

ერთ დღეს სვამენ უფასოდ ახიელელები, ერთ დღეს ამღივნები. ამღივნები იმიტომ, რომ ქვევრი მათ შემოუწირვთ, ახიელები კი როგორც ტახტის ყმები. ამ ორის დღის გარდა, მერე არაყი ფასზე იყიდებოდა. წინათ ერთი თუნგი აბაზი ღირდა და ამის მიხედვით პურსაც იღებდნენ. შემოსავალი ჯვარს რჩებოდა. თუ პირველად საკლავი არ დაიკლა, ისე არ შეიძლება არაყის ამოღება. რომელ დღესაც საკლავი დაიკვლება, იმ დღეს სულ ამოაქვთ სხვა ფასზედაც.

ერთი საკლავის დაკვლაში ამოუღებენ ორ თუნგ ლუღს. ტყავი და ხორცი ჯვარში რჩება. ისე შეზღვევც შეიძლება იყოს მოსული, როცა ფასზე იწყება გაყიდვა, ყოველ დღე მიდის ხალხი და ქეიფობენ. საკლავსაც იშოვიან და დაკლავენ. ასე ატარებენ დროს.

ქვევრს ავსებენ აგრეთვე ბლოვლები ორ წელიწადში ერთხელ. ბლო არის პირაქეთ, ხევსურეთის სულ სათავეში. რაღაცით არხოტივნებს ენათესავეებიან, ჯვარსაც იქაურს ძალიან პატივს სცემენ და ღოცულობენ. როცა მთაზე გზა გადმოვა, ბლოში გამოხდიან არაყს, ჩაასხამენ ტიკებში, მიაქვთ არხოტში და ავსებენ ქვევრს. მაგრამ არაყის მოყვარე ხალხია და ვიდრე თვითონვე არ ამოცლიან, აღარ იციან წასვლა. თუმცა კი კანონიერად მეორე დღეს უნდა წავიდნენ. წესები ამათ ქვევრზეც იგივეა, რაც ახიელელთ ქვევრზე სრულდება. განსაკუთრებული სხვა მნიშვნელოვანი წესი მას არაფერი აქვს, მხოლოდ ძალიან რომ ითვრებიან. ჩხუბიც იციან, ჩხუბს მოსდევს დაჭრა და მოკვლასაც ჰქონდა ადგილი. ერთხელ გადაწყვიტეს, ქვევრი მოეშორებინათ, მაგრამ მკითხავეებმა ისევ დაარწმუნეს ხალხი: არხოტის ჯვარი გაწყრებაო, და ისევ დაიწყეს მისი ავსება.

ამავე მოკლე ხანში, დღე კი არ არის განსაზღვრულ, იყიდის ხარს და დაკლავენ მომავალი „ჭირნახულის სამხვეწროდ“, ე. ი. შევედრებენ არხოტის ჯვარს — ჭირნახული კარგი მოვიდესო.

ერთხელ თურმე რამდენიმე წელიწადს არხოტში მოსავალი აღარ მოვიდა. ერთი მკითხავი იყო — ქისტი აღიშარზა და ხალხს მან ურჩია: სანამ ხენას დაიწყებთ, მანამდე არხოტის ჯვარს ხარი დაუკალით და კარგი ჭირნახული მოვაო. მაშინ დაკლეს ხარი და რაღაც შემთხვევით, მართლაც, კარგი ჭირნახული მოვიდა. მას აქეთ გამწესდა ხარის დაკვლა. როგორც ამბობენ ხევსურები, ჯვართ თუ ერთხელ რამე დაუკალი, მერე აღარ „დაიყრის“ ე. ი. მერე ყოველთვის მოითხოვსო. ამიტომ ხარს ყოველწლიურად კლავენ სოფელში, თემში ვინმეს მოჭარბებული ხარი ეყოლებოდა, ან რამე გაჭირვება ექნებოდა — პური დასჭირდებოდა, ან ერბო. სოფელი მოურიგდებოდა მას, მოუკრეფდნენ, რაც უჭირდა და ხარი არხოტის ჯვარში მიჰყავდათ. უფრო ხშირი იყო შემთხვევა, რომ ხარის დაკვლას დაუკავშირებდნენ ქვეყრის გახსნას. მოიყრიდნენ თავს, ქვეყრიც გაიხსნებოდა, ხორცს რამდენიც საჭირო იყო, აქ მოხარშავდნენ. დანარჩენს ან იყიდდა ვინმე, ან სოფელი გაიყოფდა. ამ ხარისა ჯვარიონთ არაფერი რჩებოდა, გარდა თავისა და თავიც მუდამ ხუცესისა იყო საკუთრად. ხარის ყიდვაც და ყოველგვარი ყიდვა-გაყიდვა ხევსურეთში ხდებოდა ნატურით (პური, ერბო, სპილენძი, ფარდაგი და სხვ). ხარსაც ასე ნატურით ყიდულობდნენ.

სახნავად რომ გავლენ, შეიძლება ცუდი ამინდები დადგეს, ან სულ დარი და ან სულ აედარი. მაშინ თემი და სოფელი დახოცავს „სადარავდროდ“ — ორ საკლავს. სადარავდრონი ყოველწლიურად თითო სოფელს რიგრიგობით ხვდება. აქ სამი სოფელია — ამაღა, ახიელი და ჭიმაღა, თითო სოფელს შეხვდება თითო წელს სადარავდროდ დახოცა. ერთ საკლავს მოიყვანენ და დაკლავენ ახიელში გორს — ჩაბაკურთ ჯვარში, ამას ჰქვიან გიორგი ვმელის გორისა და მინდორის ჯვარი. ხევსურების რწმენით, მას აბარია მინდორ-ველი. მეორე საკლავს წაიყვანენ კალთთანში. აქ ნასოფლარია და ილოცავდნენ სამების ჯვარს. იტყვიან, რომ სამებას ყველაფრის გაკეთება შეუძლიან, რადგან ის ყველაზე უფროსი არისო.

საკლავს მიიყვანენ დღეობის გარეშე. სოფელსაც ხომ აქვს მორიგეობა და სარიგოს ყოველ დღეობაში კლავს ის, ვისაც დაკვლის ჯარმა მოუწია. ახლაც მესარიგოემ უნდა წაიყვანოს საკლავი და იქ დაკლას: ხუცესს მარტო თავს აძლევს, ტყავი და ხორცი შინ მიაქვს.

იტყოდნენ წინათ: დაეკალი საკლავი თუ არა, მაშინვე შავი ღრუ-
ბელი გაჩნდა, ასტყდა ჭექა-ქუხილი და დიდი წვიმა მოვიდაო. თუ წვიმა
იყო: მაშინვე დაწყდა ღრუბელი და დარი გამოჩნდაო.

დავკლაში ხუცობა ჩვეულებრივია, მხოლოდ ხუცესი ასე ახსენებს:
„დიდო მინდორის ჯვარო, ცა-ღურბელთ მცაო, მფარაო. დიდი ხარ, და-
ლოცვილო, ცა-ღურბელნ შენ გაბარინ, შენ მიეც ცას ნამი, მიწას
მწვანილი, შენ დაეკმარი შაწუხებულთ ყმათ“. ასევე ახსენებენ კალოთა-
ნაში: „დიდო წმიდაო სამებაო, დიდი ხარ, თავადი ხარ, ღმერთმა ნუ
წაგართვას ძალი, შაძლებაი. შაგიძლავ, დალოცვილო, ცა-ღურბელთ
მაქცევაი, გევედრების საყმოი, სგლებოი, გააქციენ ცან-ღურბელნი.
მიეც ცას ნამი-დ მიწას მწვანილი. დაიგსნენ ყმანი სიმწუხარისგანა, მ-
გათ ჭირნახული ამ გვალვისგან“ (თუ გვალვა აწუხებს, ან ნიაღვრისა-
გან, თუ ხშირი წვიმიანობა არის).

ამინდთან დაკავშირებით ერთი პატარა წესი კიდევ სრულდება:
თუ ხშირი გვალვებია და აღარც სადარავდრომ გასჭრა, მაშინ იქვე,
ახლოს, სასაფლაო არის და იქ ადამიანის ძვლებიც ყრია, რადგან აქ
ერთსა და იმავე საფლავში იმარხებიან — ძველ საფლავს ახლიან და
ახალს ასაფლავებენ. ხანდახან ხუთი-ექვსი ადამიანის ჩონჩხი ამოჩნ-
დება. ამბობენ, რომ თამარ მეფე მოსულა, ეს ადგილი უკუთრებია და
შემოუფარგლავს სასაფლაოდ. იმ ადგილს არ გაცილდებიან, რადგან
მათი წარმოდგენით, უკუთრხ მიწაში დამარხული მკვდარი არ ცხონ-
დება. აი, ამიტომ აქ ყრია ძველი ძვლები. აქედან აიღებენ ერთ ძვალს,
ჩადებენ წყალში, ზედ ქვას დაადებენ და ელოდებიან წვიმას. ამბო-
ბენ: „ადამიანის ძვალი ატირდება, მისი სიბრალულით ცა და ღრუბე-
ლიც ატირდებიან და წვიმა მოვაო“. თუ ძვლის წყალში ჩადების შემდეგ
მოკლედ გაავდარდა, რა თქმა უნდა, ცრუმორწმუნე ხალხი დააჯე-
რებს. — ადამიანის ძვალმა მოიყვანა წვიმაო.

ამალღება

ავსების შემდეგ მეშვიდე კვირას მოდის „ამალღება“. ამალღება
არხოტის ჯვარში მარტო ერთი დღე იცინ. სამაგიეროდ გორს, სადაც
ჩაჭველსა და მინდორის ჯვარს ლოცულობენ, ხუთი დღე გრძელდება
დღეობა. ყველა დღეს აქვს თავისი საკუთარი წესი, ჰყავს საკუთარი
დასტურები. მაგ. შვიმდგომი დასტურები, მინდორის ჯვარის დასტუ-
რები, მხვიმის დასტურები და ჩაჭველის დასტურები. ამ დასტურებს
ყველას თავისი დამზადებული ლუდი აქვს და სადღეობოდ დღეც და-
ნიშნულია.

ამალღებას არხოტის ჯვარში ღამისთევა, ჟამისწირვა და ყველა
წესი სრულდება ჩვეულებრივად. დიასახლისის მოყვანა, ღამისსამთე-

ლოს და უამისსაწირის გამოცხობა სულ უცვლელად მეორდება. განსხვავება არის მარტო ის, რომ ყველას მიჰყავს თითო ბატკანი თავის თავში. აქ ცოტ-ცოტა ცხვარი ყველას ჰყავს. რომელი ბატკანიცაა უფრო ძველად გაჩნდება, ის არხოტის ჯვარში უნდა დაკლას ამაღლებას ცხვრის პატრონმა. ხუცესი სრულიად ჩვეულებრივად ხუცობს, დაკლავს და ამწყალობნებს საკლავის პატრონს. ტყავი და ხორცი სულ ჯვარიონთ რჩებათ. მეზღვნეებს ტაბლას დაუდგამენ ამაღლების მეორე დღეს. დაუძახებენ ყველა მეზღვნეს, დაუწყობენ ფიცრებზე პურს და მოხარულ ხორცს, როგორც ზემოთ არის აწერილი. ამას მოჰყვება კარახანები, კარახანას — მღერა საგმირო სიმღერებისა. აქ მოთავდება დღეობა იმ წესით, როგორც ზემოთ გადმოვეცით. ტყავ-ხორცს გაინაწილებენ ჯვარივნები და წავლენ.

საჭიროა აიწეროს „დღეობა გორისა“, რადგან აქ უფრო განსხვავებული წესები გვხვდება. ძირითადი დღეობა ჯაჭველში ქავთარ-ოჩიაურთ დღეობაა. ჰყავთ თავისი დასტურები ქავთარ-ოჩიაურთ გვარიდან. ესენი ადულებენ ლუდს ჯაჭველის საკუთარი დღეობისათვის. შიგ მდგომი დასტური სოფლის ორი კაცია. ამაღლებას და ათენგენას ისინიც ჯაჭველში ადულებენ ლუდს. მუშაობენ ჯაჭველის დასტურთან ერთად და ასრულებენ ყველა საჯვარო სამსახურს. მხვიმის დასტურნიც სოფლიდან არიან, ორი კაცი. ისინი სოფელში მოკრეფავენ სვეს, ქერს და ყველაზე კარგ ლუდს გააკეთებენ, რადგან სვე და ქერიც ბევრი უგროვდებათ და ძალიანაც ადულებენ. ამიტომ გამოდის კარგი ლუდი. არავინ იცის მხვიმე რას ნიშნავს. მხვიმის დასტურნი მარტო ერთ დღეს იქნებიან ჯვარში და მერე წავლენ.

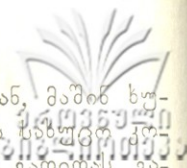
„სამინდორისჯვარო“ ლუდს დამზადებენ ჩაბაკაურნი. მათი ორი დასტურნიც დღეობის დაწყებიდან გათავებამდინ იქ, ჯაჭველში, არის. მხოლოდ ხუცესი ერთია — ჯაჭველისა და ყველაფერს ის უძღვება. აქ ხსენდებიან ჯაჭველი და გიორგი ხმელის გორისანი. ზოგი გეტყვისთ — ორივე წმინდა გიორგი არისო, ზოგი ამბობს ძმები არიან და ერთად ხსენდებიანო, მხოლოდ ხშირად ასე ახსენებენ ხუცესები: „ჯაჭველო გიორგი და ჯმელის გორისანო“.

ეს ამოდენა ლუდი ყველა ჯაჭველის და გიორგის სადიდებლად მზადდება. პირველ დღეს მივლენ მინდორის ჯვარის დასტურნი. ჯაჭველის ხელოსანი ორი კვირის წინ მოსულია და იქ ცხოვრობს. ამას ჰქვია „საწმიდარ ყოფა“. ხელოსანი თუ ახალმომსვლელია, ორი კვირა ჭერ-ზოში ცხოვრობს, ორი კვირა ჯვარში და მერე „იქამს სახელოს“. რაზედაც მერე გვექნება ლაპარაკი. თუ ძველი ხელოსანია და მეორედ ერგო ხელოსნობა, მაშინ მარტო ორ კვირას არის საწმიდარში. ამაღლებას ძველი ხელოსანი იცვლება. თუ ხელოსნად პირველად მომსვლელი არ არის, მაშინ ხელოსანს, ოჩიაურთ და ქავთართ გვარში ვინც

ყველაზე ადრე იყო, მეორედ შეხვდება რიგი და იგივე უნდა მივიჩნიოთ.
დეს.

ამგვარად, პირველად მინდორის ჯვარის დასტურნი მივლენ და ჩაბაკაურთ დღეობა იმართება. გორული ჯვარის ხელოსანიც და ხუცესიც მამინ აქ არიან. დღეობის და ღამისთვის დაწყებამდე დროშას ააბამს ხელოსანი, როგორც ნათქვამია, ისეთივე წესით.

ხელოსანი საწმიდრობაში ყოფნის დროს ყოველდღე იბანება. დროშათ ამბის წინ კი ცხრა ადგილას წავა და ცხრა სხვადასხვა წყაროზე დაიბანს ტანს, დაკლავს ერთ საკლავს, გაინათლება და ასე გაწმინდებული ღირსი გახდება დროშათ ამბისა. სამი დროშის ტარიდან ორზე უნდა შუბები, ერთზე კი ჯვარი და ზარი. ზედვე შეაბამენ ხელსახოცებსა და ბაღდადებს. დროშათ რომ ააბამს, ააბძანებს ხუცესი, დარბაზს შიგნით ზარის წყარუნით შემოუვლის გარშემო. გამოვა მერე და გარეთაც აწკარუნებს ზარს. იქ სამი კოშკი დგას. მივა სადროშავე კოშკთან, დაიყუდებს სამივე დროშის ტარს მარჯვენა ფეხზე და დაიწყებს დროშის წყარუნს. ამ დროს გამოვლენ ყველა დასტურხელოსნები, გამოიტანენ ლუდით სავსე კოშს და ერთ ღერ სანთელს. სანთელს ანთებენ, მიაკრავენ ლუდიან კოშზე და კოშს ხუცესს მისცემენ. ხუცესი იწყებს ხუცობას. რომ გაათავებს, იტყვის: „ჯვართ დიდებაი, მეხვეწურთ წყალობაი“ და დალევს. მერე სხვებსაც გადასცემს. ყველა თითოობით დაილოცება ასე: „გამარჯვება ორსავ ბატონსა, იმის წყალობა გქონდასთ ყმათ, ქავთარ-ოჩიაურთა-დ ჩაბაკაურთ. საწალმართოდ მაგარასთ, მშვიდობით შავინახნასთ. ბევრ ამაღლება მშვიდობისა მაგვარასთ, კარგად ყოფისა. თქვენ მაგვასთ წყალობა ყურით მაყურებელს, ჯვარიონთა, დასტურსა, კელოსანს. ხთისგანამც დაილოცებით“. ასე ჩამოარიგებენ ამ კოშს. ზოგნი მოკლე სიმღერას შემღერებენ. ხუცესი მაღლს გადაიხდის და ჩამოართმევენ კოშს. ხელოსანი დროშას დანიშნულ ადგილზე მიაყუდებს, დაბრუნდება უკან და იტყვის: „წყალობა მაგიტანეთ დროშათ მცავის ანგელოზისა“. „შენ იყოს მწყალობელი“, — უპასუხებენ იქ მყოფნი. აქედან წამოვლენ და შევლენ დარბაზში. კოდი დროშათ გამობძანების წინ გახსნილია ჩვეულებრივი წესით, აქვე სოფლიდან დასტურების მიერ მოტანილია ღამისამთელი (ამ დღეობაში დიასახლისი არ იციათ. სოფელში რომელიმე დასტურის სახლში ამზადებენ და მოაქვთ ღამისამთელიც და ყამსაწირიც). ყველაფერი, რაც ღამისთევას სჭირდება, აქ არის დაწყობილი. ამოიღებენ და სამ ლუდიან თასს დადგამენ ღამისამთელიზე (ერთი იქნება სახუცო კოჭობი, ორი კი სხვა ვერცხლის თასი). აანთებენ სამ-სამ დაგრეხილ სანთელს. მიაკრავენ ღამისამთელსა და კოჭებზე და ხუცესი იწყებს ხუცობას. ხუცობაში ისევ ახსენებს: „ჯაჟველო გიორგი კმელის გორისანო“. დანარჩენი ხუცობა ჩვეულებრივი არის,

მხოლოდ ზოლო თასებს რომ აიღებენ ღამისამთელიოდან, მაშინ ხუცესი მოკლე მოხსენებით მოახსენებს. პირველად თავის სხსუტო კობს ასწევს მალა და იტყვის: „ამ ჭიქა-ბარზიმზე შენ გადიღას, გაგიმარჯოს ღმერთმა, ჯაჭველო ვმელის გორისაო, შენა სამთავრო, შენა გასამარჯოდ მაივმარი ეს ჭიქა-ბარზიმი, შენთ ყმათად საშველოდ, სახლიშნოდ, სამწყალოზნოდ მაივმარი, ხთის კარზე შაიტანი. ღმერთი შენს ბატონობას გაუმარჯვებს“ და ა. შ.

როცა მოხსენებას მოათავებს, ყველანი მალა ასწევენ თასებს და იტყვიან: „ისინეთა, გაიგონეთ, გამარჯვება თქვენდა, თქვენის გამჩენის ხთისად“.

ხუცობა მოთავდება და ამ სიტყვების წარმოთქმის შემდეგ — „ჯვართ დიდებაი, მეხვეწურს წყალობაი“ — დაღევენ ცოტას ყველანი. ვისაც თასები არ უჭირავს, ისინი დაუკრავენ ფანდურს და იმღერებენ. ბოლოს დაიცლება სადიდებლიანი თასები, ჩამოართმევენ და ჩვეულებრივი ცერემონიებით დამთავრდება ღამისთევის წესები. მერე მოჰყვება პურის ჭამა ღამისამთელოს დაჭრით. ჩაბაკაურთ მთელი გვარი აქ არის და სვამენ ამ ღამეს ლუდს. მერე ხელოსნები დარჩებიან, დასტურები და ხალხი კი წავა. შეიძლება ერთი დასტური დარჩეს და დროშათ ახლო დაიძინოს ყარაულად, ქისტი ან ღილღელი რომ არავინ მოვიდეს.

მეორე დღეს დასტურები აღრე მივლენ და თუ იშოვეს, არაყს მოიტანენ (გორულ ჯვარში არაყს არ ამზადებენ). იქ მყოფ დასტურ-ხელოსნებს დააღვივებენ და თავის ტკივილისაგან მოარჩენენ. ხელოსანი ყოველ დღით წყაროზე იბანს ტანს და ადგება თუ არა, მაშინვე წავა საბანაოდ. როცა მობრუნდება, შეუდგებიან ჟამისწირვას. ჟამისწირვა ჩატარდება ყველა ჩვეულებრივი წესით, როგორც ზემოთ არის ნაჩვენები. მოვა ჩაბაკაურების მთელი გვარი და სვამენ ლუდს. ღამისთევაზე და ჟამისწირვაზე ხუცესი შუა ხუცობამდე რომ მივა, იმ დროს ხელოსანი გავა და ზარს რეკს (ზარი გარეთ საზარე კოშკში ჰკიდია). ზარის ხმას რომ გაიგონებენ სოფელში, მანამ არ შეწყდება, ქუდმოხდილები დგანან. ზარის დამრეკი ხელოსანი შემოვა. ხუცესი ისევ ხუცობს. მოსული ჩუმიად იტყვის: „წყალობა მაგიტანეთ ზარის მამცაურის ანგელოზისა“. იქ მყოფნი ჩუმიად თავს დაუკრავენ. თვითონ კი მივა და ხუცესს დაუდგება გვერდზე. ჩაბაკაურნი მოიყვანენ ერთ კარგ საკლავს, დაკლავენ, ხორცს მოხარშავენ, მთელი გვარი ჩვეულებრივად ტაბლას დაიდგამს და პურს ჭამენ (ღამისთევის, ჟამისწირვის და სუფრის წესები ყველაფერი აღწერილია დაწვრილებით გიორგობის დღეობაში. აქაც ისეთივე წესით სრულდება და ცვლილება-განსხვავება არაფერია. თუ სიტყვებში ან წესებში რამე სხვაობა არის,

მაშინ მოყვანილია წესი ვრცლად). თავიანთ დღეობაში ჩაბაკაური სტუმრებსაც დაპატყებენ და თვითონაც მთელ დღეს, საღამომდე აქ რჩებიან. საღამოებზე ლუდიც შენიაკლდებათ და თავის დასტურებთან ანად წავლენ სახლში. დასტურნი მეორე დღეს ისევ ბრუნდებიან ჯვარში.

ჩაბაკაურთ დღეობის საღამოს მოვლენ „შიგმგომნი“ დასტურნი, მოაქვთ თავისი ღამისამთელი და სანთელი. ახლა ამათ კოდს გახსნის ხუცესი და იხუცებს. კოდის გახსნაზე ყველა ხუცობაში — „ჯაჭველო გიორგი კმელის გორისანთ“ — ხსენდება, ყველა ღამისთევა-ჟამისწირვა ერთი წესით სრულდება. შიგმდგომ დასტურთ ყველაზე მეტი რაოდენობის ლუდი აქვთ დამზადებული, რადგან ესენი მუდამ აქ არიან და ამათი ლუდიდან სოფელიც სვამს. მართალია, სოფელი „მხვიმის“ ლუდსაც სვამს. მაგრამ მხვიმის დასტურნი ერთ დღეს არიან და მეორე შინ წავლენ. შიგმდგომნი კი მუდამ აქ არიან და მათ ლუდს ხარჯიც ბევრი აქვს. ლამეს რომ უთევენ, სიმღერებით და ყველა თავისებური წესით გამოცლიან სადიდებლის თასებსაც.

ვახშმის შემდეგაც გრძელდება ლუდის სმა. აქაც, როგორც სოფლის ჯარზე, ისეთი წესებია. ფანდური აქვთ მოტანილი და მღერაინ საგმირო სიმღერებს თითოობით. მღერის დროს ყველას მისცემენ ლუდიან თასს, სხედან და უსმენენ სიმღერას. აქაც შემღერნებს ვინმე თასიანი და პირველ მომღერალს თავისი თასიდან დაალევიანებს ლუდს. ასე მთავრდება მღერაც და ღამისთევა-საღამოც შიგმდგომ დასტურთა (აქ ვწერთ მოკლედ იმიტომ, რომ ასეთივე წესები ჩაწერილია სხვა ადგილასაც). ყველანი წავლენ, ჯვარივნები კი აქ რჩებიან. თუ კარგი დარებია, გარეთ გაშლიან ბალახიან ბუსნოზე ფარდაც და დროშათ ახლოს იძინებენ ყველანი. თუ ავდარია, ერთი ვინმე მაინც კარგი ნაბდით დროშათ ყარაულად რჩება. ეს წესი არის და არ გადაუხვევენ. მეორე დილას, თუ არაყი აქვთ თავის მოსარჩენად, ყველანი ცოტ-ცოტას სვამენ, თუ არა. ლუდს გააცხელებენ და როგორც ჩაის, ისე დალივენ. ცხელი ლუდი ოფლს მოუყვანს და კარგად გახდის მათ.

მერე მოვა ჟამის წირვა და ჟამს სწირავენ ზარის რეკვით და ყველა წესით. ჟამისწირვა რომ მოთავდებია, დასტურები მოამზადებენ საუზმეს, მიართმევენ ხუცეს-ველოსნებს და თვითონაც ჭამენ. მეზღვნე ხალხიდან ზოგი სანათლავს მოიტანს, ზოგი სამკოჭაოს, ზოგი მისამბარეოს. ყველაფერ ამას ანგარიში უნდა გაუწიონ. ამ დღეს მოდის სოფლის ჯარი, იქვე ჯვართ ახლოს დასხდებიან და მიაქვთ კუთვნილი ლუდი საშიგმდგომო ლუდიდან.

ჯარზე იმართება სმა, მღერა ფანდურზე და ყველა ის წესები, რაც სოფლის ჯარზე წელწადში არის აღწერილი (ამ დღეობებში ქალები სახლში არიან და არ ღებულობენ მონაწილეობას).

უფროსებს თასები უჭირავთ, უმცროსები კი ან ფეხზე დგაიან და ლუდს არიგებენ, ან სხედან ბოლოში ცალ მუხლზე. უმცროსები კაცები რომ დაჯდეს და ხნიერებსავით თასი ეჭიროს ხელში, სურვილია უფროსები კი თასს დაიჭერენ და ნელ-ნელა სვამენ (არხოტში სხვა ხევსურებთან შედარებით უფრო ჩქარა იციან თასის დაღევა. არხოტიენები პირაქათელ ხევსურებს დასცინიან, რომლებიც ამბობენ: „ამაღლების ღამეზე ერთს თასში უნდა გაუთენდასავ კაცსავ“. ვითომ ამაღლებას ღამე პატარაა და კაცი ისეთი დინჯი უნდა იყოს, რომ მთელ ღამეს ერთი თასი უნდა ეჭიროს, ისაუბროს და ნელ-ნელა დალიოს, სასმელის დაღევა არ უნდა ეჩქარებოდესო). ჯარზე არა შარტო ერთი და ორი იმღერებს, თითქმის ნახევარი ჯარი მაინც. მერე გაებმის ისევე ამ სიმღერების ირგვლივ ბაასი — ეს ამბავი ასე ყოფილა და ეს ასეო.

მისამბარეო. ჯარზე რომ ეს წესი სრულდება, ამ დროს ჯვარიონნი თავის საქმიანობაში არიან გაბმულნი. ამაღლებას ცხვრებს უკვე ბატკნები ჰყავთ, ამიტომ ყველა ეშურება, რომ ამაღლებას მიიყვანოს ესა თუ ის საკლავი, როგორც მკითხავი დაარიგებს. მაგალითად, „მისამბარეო“ ასე იციან: მიიყვანენ ჯვართან მისამბარებ ბავშვს და საკლავს. საკლავს იჭერს ერთი დასტური, მეორეს მისამბარები ბავშვი უჭირავს. ხუცესი შეუდგება ხუცობას. რომ დაამთავრებს, დაკლავს საკლავს, ბავშვს იყვანს ხელში, მიდის დროშასთან ახლოს და იტყვის: „დიდებულო მიქიელო, შენ გევედრების (სახელი), შაიხვეწი. შენდ შამაუგორებავა-დ მაუბარებავ, დალოცვილო, შენს კარშია — კამალაში შამაუგორებავა-დ შენ უშველი, შენ დაიცი, შენ დაიფარი ველთაცა, შინაც. შენ გაზარდი, შენ გამაიყვანი კაი კაცი, დედ-მამათ სარგებელი ქენ, დალოცვილო“. ბავშვს სამჯერ შეაგორებს ამ ლაპარაკით და სამჯერვე ხელში აიყვანს. მხოლოდ სისხლი კი საკლავის დაკვლის დროსვე აქვს ბავშვს მოცხებული შუბლსა და გულზე. მერე ბავშვს უგზავნს თავის დედას, რადგან ქალები შორს სხდებიან. საკლავის დაკვლისას და ბავშვის შეგორებისას იქ მყოფნი ამწყალობენ მბარებულს: „გწყალობდას მეხვეწურს, საწაღმართოდ მაგიარას, მშვიდობით შავინახას, სიხარულად გაგივადას, გაგზარდას, კაის ბედის კაც გამაგიყვანას“. მერე მბარუნდებიან და დაამწყალობენ დედას და თუ ვინმე ნათესავი ქალი ჰყავს თან მოყოლილი. ხუცესი იტყვის და მერე სხვებიც გაიმეორებენ: „გწყალობდასთ, მანდილოსნებო, საწაღმართოდ მაგიარასთ, მშვიდობით გამყოფნასთ, ბედი-დავლათ დაგავმარასთ დალოცვილმ ორმავე ბატონმ“. მერე დედას ბავშვს ჩააბარებენ. მანდილოსნებს გაუტანენ ლუდს და დააღვინებენ. ბოლოს მანდილოსნები წავლენ. დასტურხელოსნები დაუძახებენ: „წყალობა წაიღით, მანდილოსნებო, ორისავ ბატონისა. წაღმ გამაგყვასთ ორისავ ბატონის დავლათი, სიხარულად

გაგიჟდასთ ზღვნობა, ყმობა-მსახურობა“. ამ სიტყვებზე ქალები პირ-
ჯვარს იწერენ და მიდიან შინ.

დაკოჭვა. შეიძლება ვინმემ მოიყვანოს „სამკოჭაო“. სამკოჭაო
ნავს შემდეგს: თუ რომელიმე ქალი ჭკუაზე იშლება, ან სიზმარში ელან-
დება რამე საშინელი, ცუდი, მაშინ მკითხავი ეტყვის: „გორს დააკოჭვი-
ეთ. უფრისგან ასა-დ გორულ ჯვარი მათორებს“.

მიიყვანენ ამ ქალს ჯვარში, მიაყოლებენ ერთ საკლავს, იყიდიან
ხელსახოცს (ქალი ამ დროს ძალიან სუფთად უნდა იყოს ტანდაბანი-
ლი და ჩაცმული), მიიყვანენ ჯვართან ახლო (ადგილია დანიშნული,
სადაც სხვა დროს ქალი ვერ მივა) და ჯდება იქ. მედროშავე ააბძანებს
დროშას, რომელსაც ჯვარი და ზარი აქვს შებმული და მივა ქალთან.
იქვეა ხუცესი და დასტური, რომელსაც საკლავიც უჭირავს. ხელოსანი
ქალს თავზე ხელსახოცს გადააფარებს, დაიდგამს დროშის ტარს მარ-
ჯვენა ფეხზე, დროშას დაიჭერს გადახრით ქალის თავთან მაღლა და
დროშის ზარს აწკარუნებს, ხუცესი კი შეუდგება ხუცობას: „ღმერთმა
აღიდას შენ ძალი, შენ სახელ-სამართალი, ჯაჭველო კმელის გორი-
საო. შენა სამთავროდ, შენა გასამარჯოდ მაიჯმარი ეს სამსახური, პირის
საბანი, შენის მეხვეწურისად (დაუშვათ — ელენა) ელენაისად საშვე-
ლოდ, სამწყალობნელოდ მაიჯმარი. უშველ, დალოცვილო, ელენას. შა-
გიძლავ დევ-კერპთან ბძოლაი. მიწრიელ-ქვეცივილ დაულავმე, მავ-
ნე მათორი, შენის ძალითა, დიდებით, ლახტითა, მათრავით. გეძახს
ელენაი, გეხვეწების. შაიხვეწი, ნაძახნები გაუგონი. ღმერთი შენს ძალ-
სა დიდებას მათმატებს“ და მერე აგრძელებს ჩვეულებრივად ხუცო-
ბას და ამ სიტყვებით დაამთავრებს: „შამაგხვეწნივ ელენაი-დ შენს
კალთაში შამაუფარებავ თავი, დალოცვილო, შაიხვეწი, შენ დაიცი. შენ
დაიფარი ველთაცა, შინაც, ჟამსაცა, უჟამობასაც, მავნე მათორე, მეწა-
ღმართე, მცველ ანგელოზი დაუყენი ისრემც გავემარჯვების შენის გა-
ჩენის ხთის კარზე“. შემდეგ საკლავს ყელს გამოსჭრის. ქალი სისხლს
ხელს „მიუჭერს“ (მიუშვერს) და ხუცესი თითით შუბლზე სისხლის
ჯვარს გაუკეთებს. დასტური საკლავს ცალკე დადებს. ჯერ ხუცე-
სი და მერე ყველანი იტყვიან: „გწყალობდას, ელენავ, შენის გულისა
გიყოს დალოცვილმ ჯაჭველმ, მავნე მათორას. შაუძლავ დალოცვილს
შენ მავნე დალაგმას, გიშველას, სიხარულად გაგიჟადას, ზღვნობაი-დ
მსახურობა, ნურა შაგანანას, კლოვ უკეჟი გულით გიმსახურას. თქვენ
მაგცასთ წყალობა ჯვარიონთ, დასტურსა-ველოსანსაც, დასტურს დას-
ტურობა ნუ შაგანანას, ხუცესს ენა-პირ გიკურთხას, შაუცოდვრად,
შაუწყინრად შაგინახას. კელოსან დიდხანს გაგიყოლას“. ამ დამწყა-
ლობნებას რომ მორჩებიან, ხუცესი „ველისაგოცს“ მოხსნის ქალს თა-
ვიდან. ქალი ადგება, დაიწერს პირჯვარს: ხელოსანი კი დროშას ისე
დაიჭერს, რომ მისი რამე ნაწილი ქალს არ შეეხოს, მხოლოდ ამ ხელ-

სახოციო ტუჩებს მოიწმენდს და აკოცებს დროშის ჯვარს, ისეთი შიშით და ხათრით, თითქო ძალიან რამე დაუშვებელი ამბავი მოხდებოდა. წასვლის დროს კიდევ დაამწყალობნებენ: „წყალობა წაიხადე, ველისაი, ორისავ ბატონისა, ელენავ, წყალობა, წალმ გამაგყვას ჯაჭვეის დავლათი, ის წყალობა გიბოძას, რასაც შენ გულ გამაელის. ნუ შაგანანას დალოცვილმ სამსახური, კლოვ უკეთი გულით გიმსახურას“. ხელსახოცი, რომელიც ქალს თავზე ეფარა, თუ კარგია, რჩება დროშის სამკაულად, თუ არა, შეიძლება მისცენ ხუცესს, ხელოსანს, ან დასტურს. ჩვეულება იყო წინეთ, რომ ხელსახოცს ყელზე მოიხვევდნენ და ისე ატარებდნენ. მედროშავე დროშას „წაიყვანს“ და ისევ თავის ადგილზე, სხვა ორ დროშასთან მიაყუდებს. ორ დროშას შუბები იქითაქმეთ უყუდია, შუაზე კი ჯვარით და შებმული ზარით მორთულ დროშას მიაყუდებენ.

„სანათლავი“ ამდღებას თითქმის ყველა მამაკაცს მოჰყავს, რადგან მაშინ ბატკნები იოგებულობა და საკლავის შოვნა არის. სანათლავს ვინც მიიყვანს, დაკვლის დროს ახლო დგას ხუცესთან. ხუცესი ჩვეულებრივ ხუცობს, მხოლოდ ამ სიტყვებს ჩაურთავს: „მუჭათ სანათლზე გადიდას, გაგაძრიელას ღმერთმა (სახელს იტყვის, ვისი სანათლავიც არის, მაგ. ივანე), ივანეზე მდგომო, მავალო ანგელოზო, ჯაჭველო ჯმელის გორისაო, შენა სამთავროდ, შენა გასამარჯოდ მაიჯმარი ეს სამსახური, პირის საბანი, მუჭათ სანათლი“.

ამ სიტყვების გარდა ხუცობა ჩვეულებრივია. მხოლოდ როცა საკლავი დაიკვლის, ვინც ინათლება, ის ხელებს დაიბანს სისხლით, ხუცესი კი შუბლზე და გულზე სისხლიანი თითით ჯვარს გაუკეთებს. სანათლავისა ჯვარში მართო თავი რჩება; ტყავი და ხორცი ბატრონს მიაქვს. ვისი სანათლავიც იყო, მისგან არ შეიძლება გატყავება, სხვა გაატყავებს. სისხლიან ხელებს განათლული სუფთა ადგილას დაიბანს, სადაც კაცის ფეხი ადვილად არ ხედება.

სანათლავი წელიწადში ერთი აუცილებელია, ზოგი მეტსაც კლავს. სანათლავი იციან კიდევ, როცა ცოლი „ქოხიდან შემოვა“, ე. ი. შობს შვილს და ერთი თვის შემდეგ შინ დაბრუნდება. მაშინ ერთს სახლის სანათლავად დაკლავენ, ერთს კი თავის სანათლავად დაკლავს კაცი. სახლის სანათლავი იკვლება სახლის ბანზე. საკლავის სისხლს დააყენებენ ჯამში და ჩალის „ქუჩით“ მოაპკურებენ მთელ სახლსა და კარმიდამოში. ამის შემდეგ გაწმენდილად ითვლება სახლიც და კაციც. ახალმშობელი ხელოსანი კი წელიწადში ცხრაჯერ გაინათლება, თითქმის ყველა დღეობაში.

„სამიგმდგომო დღე“ დაღამდება და მოვლენ ქავთართა და ოჩი-აურთ დასტურნი, რომლებიც ჩვეულებრივად მოიტანენ ღამისამთელოს და შესრუდება ღამისთევის ყველა წესი. შუა ხუცობაში ხელო-

სანი ზარს დარეკავს. ხუცობა რომ დამთავრდება, იწყება ფეხზე მდგომა, აქ ახსენებენ ისევ „ჯაჭველო, გიორგი ჯმელის გორისანო“ და სხვა. რომ დაღამდება, ქავთარნი და ოჩიაურნი, ყველანი, მოვლენ (სხვა-სხვა ცეხები) და მთელის ღამის განმავლობაში სვამენ ლუღს. სხედან, სხედან, ფობენ ძველ ამბებზე და მღერაიან ფანდურზე საგმირო სიმღერებს. ამ ღამეს განსაკუთრებული წესი არაფერი აქვს. მეორე დღეს თენდება დღეობის მთავარი დღე — „ამაღლება“. ეს დღე ყოველთვის ხუთშაბათს მოდის. კარგა ხნის დროსტარების შემდეგ ქავთარ-ოჩიაურნი წავლენ. დარჩებიან მარტო ჯვარიენები და ისინიც დაიძინებენ ზოგი დროშებთან, ზოგი დარბაზში. მეორე დღე ამაღლებაა.

საჯელო. დასტურები დილით ადრე დგებიან და თავის მოსარჩენ არაყს სადმე იშოვიან. ლოჯინში დააღვივებენ ხუცეს-ხელოსნებს. ხელოსანი წავა და კიდევ გაიბანება ცხრა წყაროზე (აქ წყაროები ბევრ ადგილას არის). ეს იმიტომ, რომ, თუ ახალმომსვლელი ხელოსანია, ამ დღეს „საჯელოში უნდა ჩადგეს“, ე. ი. „საჯელო უნდა გადაიხადოს“. ამისათვის საჭიროა სიწმინდე (საჯელო ჰქვია შემდეგ: ვინც პირველად მიდის ხელოსნად, მიდის თავისი ნებით კი არა, არამედ ან ავად გახდება ან ოჯახის წევრი გაუხდება ავად. მკითხავემა იცის, რომ ეს კაცი ჯერ ხელოსნად, ე. ი. მედროშავედ, არ ყოფილა, ამიტომ გამოუცხადებს: ხელოსნად უნდა მიხვიდე, თორემ საქმე ცუდად წავაო. ქავთარ-ოჩიაურთ გვარში ყველა ვალდებულია „საჯელო ქნას“ ახალგაზრდობის ასაკშივე და მერე იქნება მუდმივი მედროშავე, მხოლოდ რიგით მოჰყვება. როცა ახალი აღარავინ არის შიმსვლელი, მაშინ ვისი ჯერიც არის, ამაღლებას ის მივა მედროშავედ და ძველი განთავისუფლდება. ამ მოვალეობას ასრულებს ამაღლებიდან ამაღლებამდე. თავისი ხელოსნობის წელს მას განსაკუთრებული სიწმინდე მართებს).

ახლა შევეხებით ახალ მიმსვლელ ხელოსანს და სახელოს. სახელოსათვის ცხვება დიდი ზომის თხელი პურები იმდენი, რამდენიც სოფელში მცხოვრებია. დილას ხელოსანი რომ ცხრა წყაროზე იბანს ტანს, ის ამ დღეს ცოტა არაყს დაღევს, სხვას არც არაფერს სვამს და არც არაფერს ჭამს. გამოიცვლის ტანსაცმელს. ჯვარიონნი რომ უამს სწირავენ, მაშინ მოიყვანენ ერთ სამი წლის მოზვერს და ერთ ცხვარს (ახალი ხელოსანი ერთი თვით ადრე გამოვა „საწმიდარ“, ცხოვრობს დარბაზში. ის სოფელში აღარ გაივლის და სოფლიდან რაც სჭირდება, მისთვის სხვენს მიაქვთ). კურტს რომ მოიყვანენ, ხელოსანი მზად არის. ხუცესი კურტს სანათლავად მოახსენებს, დაკლავს და იხუცებს შემდეგი განსხვავებით ჩვეულებრივი ხუცობისაგან: „შენა სამთავროდ, შენ მესაჯელოსად (სახელი) საშველოდ, სამწყალობნოდ მაიკმარი...“ გაგრძელება ხუცობისა ჩვეულებრივია, მხოლოდ აქ თქმული სიტყვები ჩაერთვის. ბოლოს მოზვერს ყელს გამოსჭრის და ხე-

მერე ორ კაცს დააყენებენ და კომლზე თითო პურს დაარიგებენ ზედ დაწყობილი ზორციით. ეს პურები ბავშვებს მიაქვთ ქალებთან, რომელთაც საამისოდ მიტანილი აქვთ რაღაც ქურჭელი, შიგ ჩადებენ და ღრუბელსმას გაათავებენ, წაიღებენ თავიანთ საძლებში. თუ ვინმე შეძთხვევით ვერ მოვიდა, სხვას დაავალებენ სახელოს პურისა და ზორცის მიტანას. დამრიგებლები აძლევენ დამბარებლის კუთვნილ პურს და მას მიაქვს სოფელში. პურის არწაღება არ შეიძლება, ეს არის მტერობა მესახელოესათვის, ამიტომ იგი ყველას მიაქვს. ქალებიც და კაცებიც — ყველანი პირველად მესახელოეს სამწყალობნელ სადღეგრძელოს დალევენ აუცილებლივ. მერე გრძელდება თავისუფალი სმა მესახელოეს ხარჯზე. ამის შემდეგ ეს კაცი დროშას ატარებს ყოველ დღეობაში და ღამისთევაში მეორე ამალლებამდინ. როგორც ვთქვით, შეიძლება მეორედაც შეხვდეს ხელოსნობა რიგით, მხოლოდ მთავა ჯვარში და დროშას ისე იბარებს, რომ სახელოს აღარ იხდის. სახელო არის მხოლოდ პირველ მისვლაში.

სახელო ჯაჭველში ამალლებას იციან, მთიშეშავში კი ათენგენას. სხვადასხვა ჯვარში იგი სხვადასხვა დროს იციან. ხელოსანს დროშა აბარია, უფლის და სადაც საჭიროა, ყველგან ატარებს მას, მაგ. ღამისთევაში და ა. შ. აქ საჭიროა ვთქვათ, რა არის ღამისთევა და რატომ მიჰყავს ხელოსანს დროშა.

ღამისთევა ჰქვია ჯვარში ღამისთევასაც და სახლში ღამისთევასაც. სახლში ღამისთევა ხდება შემდეგნაირად: რომელიმე ოჯახს შეთქმული ექნება ღამისთევა რომელიმე ჯვარისათვის. ან შეიძლება სამიოთხი ჯვარიონნი მოიწვიონ სხვადასხვა ჯვარებიდან. ღამისთევა შეთქმული აქვთ უფრო ავადმყოფობის ნიადაგზე. გახდება ვინმე ავად და მკითხავსაც ეს უნდა. გაიგებს თუ არა, მიზეზსაც მალე გამოიგონებს და ეტყვის: მომავალ ამალლებას მაინც, თუ მანამდინ ვერა, ღამისთევები გინდათო. დაუსახელებს — ამა და ამ ჯვარების დროშები უნდა მოიყვანოთო. ბევრი არის, რომ „ძენგლადაც აქე“ რომ წელგამოშვებით უნდა გადაიხადოს ღამისთევა. ზოგი კი ყოველწლიურადაც იხდის. მაგრამ ეს გამონაკლისია. წელგამოშვებით კი აუცილებლივ იხდიან ღამისთევას. ამას ამალლებასთან იმიტომ აკავშირებენ, რომ მაშინ არის საკლავების შოვნა, დროც თავისუფალი აქვს გლეხს წელიწადის სხვა დროსთან შედარებით და სხვა.

ღამისთევისათვის ოჯახი ადუღებს ლუდს და არაყსაც დაამზადებს იმ ვარაუდით, რამდენი ჯვარიონნიც უნდა მოიწვიოს. შეიძლება მოიწვიოს არხოტის ჯვარის დროშა და ამას მოჰყვება ხუცესი, მედროშავე და ორი თუ არა ერთი დასტური მაინც. ასევე ჯაჭველისა. მთიშეშავს დროშა არა აქვს. სამაგიეროდ „სახუცო კოჭობის“ წაღება იციან. სახუცო კოჭობი სხვა ჯვარიენებსაც მიაქვთ, მაგრამ რადგან

მთიშეშავს დროშა არა აქვს, დროშის შავიერ კოჭობს სცემენ ბა-
ტივს. მივლენ აგრეთვე იახსარის ჯვარიონნი. გარდა ამისა, ოჯახი თავის
სოფელს დაბატიებებს და ქალი და კაცი ყველა მივა. ეს გათვალისწინებულ
ნებული აქვთ და იმდენს დაამზადებენ ლუდს, რომ კიდევაც დარჩეს.
შეიძლება მარტო ერთი ჯვარიონნიც დაბატიჟონ, ე. ი. მარტო ერთი
ჯვარი ისტუმრონ (ჯვარის სტუმრობას ეძახიან დროშის მოყვა-
ნას და ღამისთვის გადახდას). ხდება ხანდახან ისეც, რომ ჯვარში მი-
იტანს სვეს და ფქვილს. როცა დასტურები საჯვარო ლუდს ამზადე-
ბენ, მაშინ ისიც შიგ აურევს თავის სვეს და ფორის ფქვილს, შერე-
საც მიიტანს და მოეხმარება დასტურებს. დღეობაში ღამის მთვევლს
მისცემენ იმდენ ლუდს, რამდენიც მის მიტანილ სვეს და ფქვილს ეკუ-
თვნის. ეს კაცი ჯვარში მიიტანს ღამისამთელივს და ჟამისწირს, აქ შეას-
რულებს ჩვეულებრივ ღამისთვის და ჟამისწირვის წესებს, დაკლავს
ერთ საკლავს და გაუმსახინძღდება მარტო ჯვარიონთ. ეს ხდება ხელ-
მოკლეობის გამო და არც არის დიდად მიღებული. მიღებულია ბან-
ზე დროშების მიყვანა და აქ მრავალი ხალხის მიერ წარმოთქმული
წყალობა.

დროშების მოყვანით სახლს ვითომ შორდება ყოველჯვარი მავნე-
ბელი, ეშმაკი და სხვა.

ღამის მთვევლი აიტანს ლუდს, რამდენ ჯვარსაც ისტუმრებს, იმდენ
საკლავს და იმდენსავე შეკრულ შემის კონას მაღალბანის წვერზე. მა-
ღალბანს ეძახიან ჭეროხს ანუ ზემო სართულის ბანს. ის ყოველთვის
წმიდად არის დაცული. მასზე ქალი ფეხს არ შესდგამს მენსტრუაციის
შემდეგ მესამე დღემდე, რადგან ასეთ ქალზე უწმინდურად არავინ და
არაფერი ითვლება. არის ისეთი მაღალბანებიც, სადაც ქალები ხელს არ
გაივლიან, მაგალითად, რომელ ჭეროხშიც საჯვარო ნივთი რამე ინა-
ხება და ან „ჯვარის კელკაცი“ ცხოვრობს (ჯვარის კელკაცი ჰქვია ხუ-
ცესს, ან ხელოსანს და შეიძლება მკითხავიც იყოს, თუ ის მამაკაცია).
ყველაფერს რომ გაათავებენ, მაშინ ყველა ჯვარიონთან წავა თითო
კაცი „მაწვეარი“ (მოპატიჟე). მოსალამოვდება და დროშებით მოვლენ
ჯვარიონნი (ჯვარიონთ მოწვევა ხანდახან დღეობაშიც ხდება, უფრო კი
დღეობა რომ გათავდება, მაშინ იწყებენ, მხოლოდ ეს აუცილებლივ დღე-
ობასთან უნდა იყოს დაკავშირებული, რადგან დროშა თუ დღეობაში არ
ააბეს და მაშინ არ გამოაზრძანეს, სხვა დროს დროშის აბმა არ შეიძლება.
ყოფილა შემთხვევა, როცა არხოტში ამაღლებას გაუტანიათ არხოტის
ჯვარის დროშა და ჯვარიონნი სასტუმროს (ასე უწოდებენ ღამისთვევ-
ზე წასვლას) ათენგენამდის ძლივს მორჩენილან. ათენგენიდან პირდაპირ
ჯვარში მისულან (ამაღლებიდან შეიძლი კვირა არის ათენგენამდინ). ღა-
მისთვეა — ჟამისწირვა ერთი შეიძლება ერთ დღე-ღამეში, მაგრამ მა-
შინ, როცა ვეღარ მოთავებულა და მეორე დღეობას მოუწევია, ორ-ორი

ლამისთევა გადაუხდიათ. შეიძლება ღამისთევა გაყრილმა მამაკაცი
შვილებმა საერთოდაც გადაიხადონ.

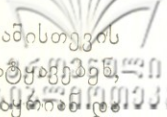
ჯვარიონთ ვარაუდით იციან თავიანთი მისვლის დრო, ერთიმეორეს ელოდებიან და ერთბაშად მოვლენ დროშების წკარუნით ყველანი.

ღამის მთეველს ჯვარიონთ მოსვლის დროს თავისი გვარის ხალხი ყველა აქ ჰყავს მოყვანილი — კაციც და ქალიც. ჯვარიონნი სოფლის შუაგულზე, საიდანაც დადიან, არ გაივლიან. მოუვლიან სოფელს ვარშემო, საიდანაც შეიძლება წმინდა გზაზე გავლა და ისე მივიდნენ; თუ სახლი ისეთ ადგილას არის, რომ მისასვლელი გზა გადასჭრის სოფლის უხე გზას, მაშინ ფიცრებს გააწყობენ და ისე გადავლენ. უკიდურეს შემთხვევაში დროშიან კაცს ზურგიით გადაიყვანენ. ავლენ მაღალ ბანზე. ხალხი ქუდმოხდილი და გაჩუმებული შეხვდება პირჯვრის წერით. ქალები ბანის გარეთ ისეთ ადგილას დგანან, სადაც დროშა ახლოს არ ვაივლის და იქ იწერენ პირჯვარს. ჯვარიონები გაჩერდებიან შუა ბანზე, მედროშენი დახრიან დროშებს დაბლა და ზარების ძალზე წკარუნით ბანს გარეშემო შემოუვლიან. ხმას არავინ არ იღებს. დროშები რომ უვლიან, სახუტო კოჭობები ხელში უჭირავეთ დასტურებს და დგანან. მხოლოდ მთიშეშავს, რადგან მას დროშა არა აქვს, მისი ხელოსანი დროშებს მიჰყვება სახუტო კოჭობით ხელში. შემოუვლიან და ბანის წვერზე დაწყობილ შემის კონებში ჩაარტობენ დროშებს ტარით: შუაში არხოტის ჯვარის დროშას და იქით-აქეთ სხვა ჯვარის დროშებს (დროშები ჯვარში სამ-სამია ყველგან გამოზბანებული, მაგრამ ღამისთევაზე მარტო ერთი დროშა მიიქვთ, რომელზედაც ზარი და ვერცხლის ჯვარი არის გაკეთებული). დროშებს რომ დაარტობენ, მიბრუნდებიან ბანზე მდგარი ხალხისაკენ და ეტყვიან: „წყალობა მაგიტანეთ მგზავრების ანგელოზებისა, წყალობა!“ აქ მთელი ხალხი აქოთქოთდება: „გწყალობდასთ, მამაშვილებო (თუ შვილები ჰყავს), მგზავრების ანგელოზების დავლათი, საწადმართოდ მაგიარასთ, მშვიდობით შაგინახნასთ, ნუ შაგინახნასთ ღამის თევა, მსახურობა. კლოვ უკეთი გულით მაგეკრძასთ. თქვენ გწყალობდასთ ყურით მაყურებლებს ჯვარიონთა, დასტურსა, ჯელოსანს, შაუცოდვრად, შაუწყენრად შაგინახნასთ“. ახლა ქალებს ეტყვიან ყველანი: „გწყალობდასთ, მანდილოსნებო, მგზავრების ანგელოზების დავლათი, სიხარულად გაგიჯადასთ ღამისთევა, მსახურობა. კლოვ უკეთი გულით მაგეკრძასთ“. ქალები პირჯვარს იწერენ და ჩუმად ამბობენ: „თქვენი იყოს მწყალობელი. თქვენს თავს სწყალობდას“.

დამწყალობნებას რომ მოთავებენ, აქვე მზად არის იმდენი საკლავი, რამდენი ჯვარიც ისტუმრეს, ყველას ჰყავს მოყოლილი თავ-თავისი ხუცესი, დასტური და ხელოსანი. დასტურები თავისი ჯვარისათვის

დასაკლავს წააყენებენ დროშების ახლო, დააყენებენ პირალმოსავლეთი-საკენ და თვითონ მარჯვენა მუხლზე დასხდებიან მწკრივებში ისე უჭირავთ საკლავები. ხუცესები თავ-თავის დასტურს მარცხენა გვერდზე მოუდგებიან ამოღებული ხანჯლით ან გრძელი სასაკლავე დანით ხელში. შეუდგებიან ხუცობას; ყველანი ახსენებენ თავ-თავის ჭვარს და ახვეწებენ ღამის მთეველს. მაგ., არხოტის ჭვარის ხუცესი იტყვის: „ღმერთმა ადიდას შენ ძალი, შენ სახელ-სამართალი, დიდო მიქიელო. შენა სამთავროდ, შენად გასამარჯოდ მაიგმარი ეს სამსახური პირისაბანი, შენ ღამისმთევლად“ და ასე შემდეგ... ჯაჭველის ხუცესი ამბობს ამავე დროს ამავე სიტყვებს, ოღონდ ახსენებს — „ჯაჭველო კმელის გორისაო“, მთიშეშაგის ხუცესი ახსენებს: „მთიშეშაგ წყაროსთავისაო“, იახსრის ხუცესი: „ლალო იაცსარო“ და სხვა. ყველანი ხმამაღლა ერთბაშად შეუდგებიან ხუცობას. ხუცობაში დიდი მნიშვნელოვანი გარჩევა არ არის, მხოლოდ იაცსრის ხუცესი ურთავს: „კაცი-სად, საქონისად, ორფეკ-ოთხფეკისად“. სხვები დასცინიან — ოთხფეხი ძალს ჰქვია და თქვენი ხუცობა სწორი არ არისო. ყველანი ერთად მოკლე-მოკლედ დაამთავრებენ ხუცობას, მხოლოდ ცდილობენ, ვინ უფრო კაი ხმაზე იხუცებს და მიიპყრობს ხალხის ყურადღებას. ბოლოს საკლავებს ყველა გამოსჭრის ყელს ჩვეულებრივად საკლავის დაკვლის სიტყვების წარმოთქმით. დასტურები საკლავებს გვერდზე გადააწყობენ და ყველანი ერთხმად დაამწყალობნებენ: „ღამისმთეველნო, გწყალობდასთ, საწაღმართოდ მავიარასთ“... და სხვა. მერე მანდილოსნებსაც დაამწყალობნებენ ჩვეულებრივად. როგორც ზემოთ არის ნათქვამი. საკლავის სისხლს ყველა თავთავის დროშას ცოტათი აპყურებს. კოდი ადრე არის „მოჭიჭული“ და მოტანილია ერთი საწდე ლუდი. კოჭბებს ავსებენ ლუდით, დააკრავენ სანთელს და მისცემენ ხუცესებს. ხუცესები მოხსენებას იტყვიან მოკლე სიტყვებით, ყველანი ერთად, მაგრამ თავ-თავის ჭვარის სახელს ახსენებენ. მაგალითად, იახსრის ხუცესი იტყვის: „ღმერთმა ადიდას შენი ძალი, შენ სახელ-სამართალი, ლალო იაცსარო, შენა სამთავროდ, შენა გასამარჯოდ მაიგმარი ეს ჭიქა-ბარზიმი, სადიდებელი, შენ შენთ მახვეწურთად, ღამისმთეველთად, მამაშვილებისად საშველოდ, სახიოშნოდ, სამწყალობნოდ მაიგმარი, შენდ ღამის თევა არ დაუყრავა-დ შენ შენს წყალობას ნუ დააკლებ, დალოცვილო, შენ უშველი ველთაცა-დ შინაც, შენ დაიკსენ ყველა გაჭირვებისაგან, ხალიზ მიეც, ბალინჯი მათორი, ღმერთი შენს ბატონობას გაუმარჯვებს“. სხვა ხუცესებიც ასეთსავე სიტყვებს წარმოთქვამენ და ახსენებენ თავთავიანთ ჭვართ სახელს. ბოლოს ყველანი ასწევენ თავებს მაღლა და იტყვიან: „მაგითამც დიდნი ხართ თქვენის გამჩენის ხთის კარზე, თქვენიმც ძალი, სახელი დიდებისა, ჯსენდების“; და ბოლოს: „ჭვართ დიდებაი, მეხვეწურთ წყალობაი“ — ასეთი სიტყვებით დაღევენ ყველანი ლუდს.

ამ თასების სმაში აუცილებელია ფეხზე მდერა. უმისოდ ღამისთევის სადიდებლის თასებს არ დალევენ. დასტურები საკლავებს გაატყვევებენ, ტყავს თვითონ შეინახავენ, ხორცს კი ყველანი ერთ ქვაბში ჩაებრუნებენ. ეს დასტურის მოვალეობა არის. ჯვარიონნი დასხდებიან სუფთად დალაგებულ ჭერხოში, უნთიათ შუა ცეცხლი და სვამენ. მერე მოიტანენ ღამისამთელოს ტაბლით და დგამენ კოჭბებით ლუდს (ღამისამთელო იქნება იმდენი, რამდენი ჯვარიონნიც არიან). ყველას თავთავისი დასტური ემსახურება და აწყობს, არიგებს, რაც საჭიროა. თასებს ლუდით ავსებს და სანთელს დააკრავს, ხუცესები ღამეს უთევენ; მოხსენება და ხუცობა ისევე ჩვეულებრივი წესით არის, მხოლოდ თავთავის ჯვარის სახელს ჩაურთავენ ხუცობაში და ასე მოათავებენ ღამისთევას.

ღამისთევის ბოლოს სადიდებელ თასებში მღერაც ჩვეულებრივად იქნება და ყველაფერი მთავრდება ისე, როგორც ღამისთევის წესია. ღამისთევა რომ მოთავდება, ხორციც მოიხარშება. დასტურები ამოიღებენ და დააწყობენ ტაბლაზე, დაანაწილებენ, დაჭრიან, დაალაგებენ იქვე დაწყობილ პურებზე, ამას ჰქვია „სატაბლო პურები“. დიასახლისებსაც მზად ექნებათ კეცეულები და მოიტანენ. (ოჯახის დიასახლისს ეხმარებიან ნათესავი დიასახლისები, აცხობენ ყველისა და ხორცის გულიან ხაჭაპურებს, რომელთაც კეცეულები ჰქვია. დასტურები და ადგილობრივი ზედამდეგები დაუდგამენ ტაბლას ჯერ ჯვარიონთ და მერე ყველა იქ მყოფებს; მანამდე ხომ ლუდისა და არყის სმა იყო როგორც ჯვარიონთან, ისე თავისი გვარის ხალხთან და სხვა სტუმარ-მეზობლებთან). ტაბლა დაიდგმება ხორცისა. კეცეულებსაც დაჭრიან, ერბოს დაადნობენ და ბაკნებით დააწყობენ. ამ დროს ზედამდეგები კარახანას არიგებენ. ყველას წინ დაუდგამენ ლუდიან თასს. პურის ჭამას ვინც გაათავებს, თასს იღებს ხელში და ილოცება: „ღამის მთეველნო, აგაშენნასო, ბარაქა მაგცასო, მშვიდობით გამყოფნასო, ხალიზ მაგცასო-დ ბალინჯ მაგაშორასო, კლოვ უკეთესი გულით მაგკერძასო, თქვენ მაგცასო წყალობა სტუმარსაცა, სახლის კაცსაც (სახლის კაცი მოგვარესა ჰქვია), წეულსა მწყვდელულს. ჯვარიონებს მაგცასო წყალობაი, დიდხანს გავიყონასო“. ამის შემდეგ დალევს კარახანას. ამას მოჰყვება ზედამდეგების მიერ მღერა, შემდეგ ჯვარიონებისა და ა. შ. იმართება ღამის.

ბოლოს დამთავრდება ღამისთევის წესები და დაიშლებიან. ზოგი დროშებთან დაწვება, ზოგი ჭერხოში, დილას მასპინძელი ადრე ადგება, სადილაო არაყს მოიტანს და ლოგინში დაალევიანებს ჯვარიონებს. ყველანი ადგებიან, მოვა ჟამისსაწირები, დააწყობენ ტაბლაზე, დადგამენ ლუდიან თასებს სანთლებით. ხუცესები იხუცებენ სრულიად ჩვეულებრივად. შეასრულებენ ჟამისწირვის წესებს. ჯამისწირვას მოჰყვე-

ბა ტაბლის დადგმა. დასვამენ სმაში ფეხზე მდგარ ხალხს და დაუღრმდნენ სუფრას, მიართმევენ კარახანებს, რომელთაც პურის ჭამის შემდეგ ლევენ. ამას მოჰყვება კარახანებზე მღერა. მერე თასები და ამით გათავდება პურისჭამა. შემდეგ კიდევ იმართება ლუდის სმა. სვამს ყველა, ვისაც რამდენი შეუძლია; ზოგს ძალდატანებითაც ასმევენ. ბოლოს, ყველა წესები რომ შესრულდება, ჯვარიონნი მოემზადებიან წასასვლელად: ავლენ მაღალ ბანზე, აიტანენ ფანდურს და იმართება სმა და ცეკვა, თამაშობენ მარტო ვაჟები, ქალები კი შორს დგანან, რადგანაც იქ დროშა ახლოა და ქალების მისვლა არ შეიძლება. ბოლოს თასებს ავსებენ: ხუცეისები შეუდგებიან ჯვართ გადიდებას. ყველა ახსენებს თავ-თავის ჯვარს და დაამწყალობნებენ ღამის მთეველს. მერე აიღებენ ღრფშებს (თასების გამოცლის შემდეგ) და წავლენ ჯვარში ყველანი ერთად. წასვლის დროს დროშებს რომ ააბძანებენ, ბანს გარშემო შემოუვლიან დროშის წკარუნით და მერე გადავლენ ბანიდან შემდეგი სიტყვებით: „წყალობა გაგიწირეთ მგზავრთ ანგელოზთაი“. „თქვენ იყოს მწყალობელი“, — უპასუხებენ ღამის მთევლები და ლუდსა და არაყს კარგა გზაზე გააყოლებენ. ჯვარიონები ერთად მანამდე მიდიან, სანამ ერთი გზა აქვთ. მერე გამოემშვიდობებიან ერთმანეთს.

ახლა დავუბრუნდეთ ისევ ამალღების სხვა წესებს. ამ დროს ძროხების მწყემსებს ყველა ერბოს უდგამს გუდაში. ამ დღეს „ერბობა“ ჰქვია. აუცილებელია რამე ჭურჭლით ერბოს გატანება; აგრეთვე იახსარში იციან ყველა კომლზე ადუღებული რძის მიტანა, იქ, ვისაც უნდა, დალევს. ამას ჰქვია „ზისცვრობა“ (ზისცვარი — რძე). პატრონი ჯვართ ახვეწებს ძროხებს და მათი ღალის ნაწილი იახსარში მიაქვს, ახიელში კი მწყემსს აძლევენ ერბოს. ებრალებათ, რომ დღეობის დროს ძროხებში მიდიან, ხალხი კი აქ დროს ატარებს.

ამალღება-დღე მოთავდება ამ წესებით. საღამოს მოვლენ „მხვიმის“ დასტურნი, მოაქვთ ღამისამთელი და სანთელი. ხუცესი მათ კოდს მოსკიჭავს და მერე შეუდგებიან ღამისთევას. ღამისთევა და ყველა მისი წვრილმანი წესები შესრულდება ჩვეულებრივად (სხვაგან არის ნაჩვენები ეს წესები). ამ ღამეს გააბამენ სმას და მეორე დილა თენდება „მხვიმე დღე“. დილას კიდევ მოვლენ დასტურნი, ცოტა არაყს სადმე იშოვნინან და ჯვარიონებს ლოგინშივე დაალევიანებენ. აქვე არიან ჯაჭველის და შიგმდგომნი დასტურნი, სტუმრები და ბლომად მოიყრის თავს ხალხი. მერე შეუდგებიან ყამისწირვას. ყამისწირვა, როგორც ზემოთ არის აღწერილი ისეთივე წესით ჩატარდება. მას მოჰყვება თასები, თასებზე საგმირო სიმღერების მღერა და სხვა. მოვა სადილობის დრო და ჯვარიონნი ისადილებენ ჩვეულებრივ ტაბლით. ჯვარიონნი რომ მოთავებენ პურის ჭამას, დასხდება სოფლის ჯარიც (აქვეა საამისოდ ბალახზე სუფთა ადგილები). გაგზავნიან მელუდეს, მოიტანენ ლუდს და იმარ-

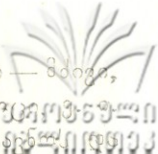
თება ჯარზე მღერა. მღერიან ისევ საგმირო სიმღერებს — ხშირად ერეკ-
 ლე მეფის, ზურაბ ერისთავის და სხვა გმირების შესახებ. ასევე მღერის
 დება ჯარის ყველა წესი. ბოლოს მოთავდება მღერაც, სმატ და წავ-
 ლენ თავთავიანთ სახლებში. მხოლოდ წასვლის დროს მოიხდიან ქუდს,
 დადგებიან პირით კოშკებისაკენ, სადაც დროშა არის, და მადლს მოს-
 თხოვენ ჯვართ: „ხთისაგან გაგემარჯვასთ თქვენის გამჩენისაგან, ჯაჭვე-
 ლო გიორგი კმელის გორისანო. ჭირ მავხბარი თქვენს ძალსა, თქვენს
 სახელ-სამართალს. ნურაით შამისაწყინდებით, ნურაით შამიცოდვებთ,
 ნურაის ინაბარს ჩამიდებთ. თურას გაწყენთ, ზღენითა, სანთლით მაკდი-
 ეთ, ჯურუმით მაქნიეთ, კაცით ნურას გადაამკდევთ, მეწადმართე ან-
 გელოზ გამამაყოლეთ, დალოცვილნო“. დაიჩოქებენ, მიწას აკოცებენ
 და წავლენ. წასვლის წინ ჯვარივნებს ეტყვიან: „ჯვარ გეწერასთ ჯვარსაც,
 კაცსაცა-დ ჯვარიონთაც“. „ჯვარის წყალობა გქონდასთ, წყალობა წა-
 იღეთ ორისაგ ბატონისა — წყალობა, წალმ გამაგყვასთ ორისაგ ბატო-
 ნის დავლათი“ — იტყვიან ჯვარიონნი და ბრუნდებიან უკან ცოტა გზა-
 ზე გაცილების შემდეგ. ასე მთავრდება აქ ამალლების წესები.

ხ ლ ა რ ჯ ვ ე ბ ა

ამალლებიდან ათი დღის შემდეგ მოვა „ხალარჯვება“. ხევსურებს
 ისე სწამთ, რომ ამალლებას ქრისტე ღმერთი ამალლებულა და ანგელო-
 ზებიც თან გაჰყოლიან, ქვეყანაზე კი ეშმაკები დარჩენილან. ხალარ-
 ჯვებამდე ისინი ქვეყანაზე თავისუფალად დათარეშობენ და ბევრ
 ზიანს აყენებენ ადამიანებს. ამიტომ ამ ხანებში ბავშვებსა და ქალებს
 ეშინიათ შორს წასვლა სოფლიდან. ხალარჯვება უფრო სულის დღე-
 ობად ითვლება. ამ დღეს ქალები ტირიან მიცვალებულის ტალავარზე.
 ჭირის პატრონი არაყს ამზადებს. ქალები იტირებენ, ისულეთებენ და
 შემდეგ მასპინძელი კარგად გაუმასპინძლდება სასმელ-საჭმელით. ხა-
 ლარჯვებას ლუდი ჯვარში არ იციან, მხოლოდ სოფელში აკეთებენ ახა-
 ლი სულის პატრონები და ქალსა და კაცს მთელი სოფლისას გაუმასპინ-
 ძლდებიან. მერე საფლავებზე წავლენ და წაიღებენ სასმელ-საჭმელს.
 იქ იმართება სუფრები, რაც ილოცება იმ მიცვალებულებისათვის, ვის-
 თვისაც მიტანილია სანოვაგე. საფლავებზე მიდიან მარტო კაცები, ქალე-
 ბი ვერა, რადგან ჯვართ ახლოს არის სასაფლაო. ხალარჯვებასვე იციან
 მიცვალებულისათვის დოდის გამართვა, ე. წ. „დოდვნი“. მიცვალებუ-
 ლის პატრონი, თუ კაი მცხოვრებია და ემეტება თავის მკვდრისთვის პა-
 ტივისცემა, დამატებით ხალარჯვებას კიდევ არბოლებენ ცხენთ. ცხენთ
 მიცვალებულს ურბოლებენ ჯერ მაშინვე, როცა მოკვდება, მერე იმ მი-
 ცვალებულისათვის განკუთვნილ ხარჯებში, „საქნარში“ და აი კი-
 დევ ხალარჯვებას. ცხენთრბოლების წესი ასეთია:

ცხენებს მოაგროვებენ ხუთიდან თხუთმეტამდე, როგორც ვის ემე-
ტება მიცვალებულისათვის, რომ ოჯახიდან ბევრი რამ დაიხარჯებოდეს.
ნის გარევა შეუძლიათ სახლის კაცებს, სოფელს, ნარევთ (ნარევი-
ვინც დასაფლავების დროს ეხმარებოდა), დედულთ, ე. ი. დედიძათ,
ცოლეულთ, დას, მამიდას, ძმობილს და შეიძლება განსაკუთრებულად
ვისმე — იმ მკვდრისათვის პატივის მცემელსაც. ცხენის გარევა ნიშნავს
შემდეგს — მათ ჭირის პატრონი შეუთვლის: ამა და ამ დღეს ცხენთ
ვარბოლებ, ხარჯები მექნება და ცხენი დაამზადეთ. დოღის ცხენები
ზეესურეთში კარგად ჰყავთ შენახული, სულ კარგ თივას და ქერს აჭმე-
ვენ. როცა დოღისთვის ამზადებენ, მათი განსაკუთრებული მოვლა
ჰმართებთ — ერთი კვირის განმავლობაში ყოვლდღე ბანენ ცივ წყალ-
ში, აჭმევენ ბლომად ქერს და ყოველდღე არბენენ. ცხენი რომ შინაც
ჰყავდეს, ის, ვის ცხენსაც ურევენ, თუ საიმედო არ არის, იშვიის ისეთ
ცხენს, რომელიც სახელგანთქმულია. ცხენებს „დოღვი“, ე. ი. ჯილ-
დო, აქვს დაწესებული. წინ მომსვლელს ერთ ძროხამდინ, მეორეს ნაკ-
ლები და ბოლოს დაახლოებით ერგება ციკანის, ან ბატანის ნაფასური.
დოღვად აყენებენ ძროხას, ცხვარს, ხბოს, ქვებს, თუნგს, ხმალს, ხან-
ჯალს, თოფს, ფარდაგს, ტყავის ქურქს და სხვა. ფული იშვიათად იციან.
ხალარჯება დილას ყველას მიჰყავს ცხენები იმის კარზე, ვინც დოღს
მართავს. მოსულებს კარგად დაუხვდებიან ლუდით და არაყით. ცხენები
დაბმულია ისეთ ადგილას, რომ პატრონი ხედავდეს და სვილი არავინ
აჭამოს (სვილი — ჭვავი). სვილს რომ ჭამს ცხენი, ვეღარ დარბის
გზაში იბერება და შეიძლება მოკვდეს კიდევ. მასპინძელი მოიყვანს
სულის ხუცესს და გახსნის კოდს იმ წესით, როგორც ნათქვამია ზე-
მოთ სულისათვის კოდის დალოცვაზე. დალოცება მიცვალებული-
სათვის დამზადებული ლუდიც და ტაბლაც. დალოცავენ ჩვეულებრი-
ვად. დალევენ ცოტას, მერე გაიტანენ ცხენ-ტაბლას, იქ მოგროვდე-
ბიან ცხენ-მხედრები. მოიტანენ ქვებით ლუდს, არაყს და იმდენ ხა-
ვიწიან ქადას, რამდენი ცხენიც არის (ამას ჰქვია „სანერბიელო“). სანერ-
ბიელოები დაწყობილია ერთ ტაბლაზე, ერთი ტაბლა კი კუბატ-ქადის-
კვრებით არის სავსე. ამ ორ ტაბლას გაიტანენ სოფლის განაპირა თავი-
სუფალ ადგილზე, აქვე იქნება ერთი საწდე ლუდი და თიხის სურით
არაყი (ამ სურას ხევესურულად ჰქვია ჭურჭელი). გაშლიან ფარდაგს
და დაყრიან ზედ ბლომად ქერს. იქვე ცოტა მოშორებით ქალები გაშ-
ლიან მიცვალებულის ტალავართ, შემოეხვევიან გარეშაშო და ატყდე-
ბა ერთი ტირილი: ზოგი ხანჯალს იღებს ხელში და მას დასტირის,
ზოგი ტანსაცმელს და სხვა (ტალავარში შარვალს არ დებენ). აქვე არიან
ხმით მატირლები (მოთქმას, როცა ყველანი ტირიან, ჰქვია „ძახილი“,
როცა ერთი ხმით მატირალი ტირის, „ხმით ტირილი“ ჰქვია). ქალები
რომ ტირიან, ამ დროს მოიყვანენ ცხენებს. მათ ფაფარი და ძუა დაწ-

ნული აქვთ, ფაფარზე სხვადასხვა სამკაულებია ასხმული — მძივი, ღილი და სხვ. მიუშვებენ ქერზე და აჭმევენ. (ცხენებს ნალოცად უწოდებენ). შელოცვილი, მძივები უკეთიათ ყელზე, რომ თვალმა არ აჩვენებოდეს ცხენი არ დაეარდეს. მძივი იციან ურძნისა. ურძენი წვრილი ხეა და რბილი ქერქი აქვს. ისე სწამთ, რომ ურძენს თვალი ვერ ეკიდება). მხედრები ტაბლასთან მოგროვდებიან, აცვიათ მარტო პერანგები, თავზე წაქრული აქვთ თავშელები. პატრონი ამ ხარჯისა დარიგებას მისცემს: ამა და ამ გზით წახვალთ, იქაც ტაბლა დაგვადებთ და დაისვენებთ იქაცო და ა. შ. მხედრები მივლენ, კისერზე მოხვეულ ქალის სარტყელს შეხსნიან ცხენებს და მუცელზე შემოაკრავენ (რადგან ცხენები უუნაგიროდ არიან, რბენის დროს დაღმართში რომ მხედარი წინ არ წაცურდეს, სარტყელში ჩაუგდებს ხელს). სარტყლებს რომ მოახვევენ, უცბად ყველანი ცხენებზე შესხდებიან. დედა მიცვალებულისა, ან ცოლი, ან სხვა ნათესავი ვინმე დაიჭერს ლაგამს ხელში და წინ გაუძღვება იმ ცხენს, რომელიც მიცვალებულისათვის არის დაკურთხებული (დაკურთხების წესი აღწერილია ზევით). მას თან მიჰყვებიან სხვა ცხენებიც. სამჯერ გარშემო შემოუვლიან სატირალს და ქალებს. მესამედ რომ შემოუვლიან, გაუშვებს გამძლოლი პირველ ცხენს. მანამდე სოფელი ხედავს, ცხენებს ძალზე გააჯიბრებენ ერთმანეთს, თან ხალხი მისდევს კვილითა და ყიყინით. სოფლებზე თუ აქვთ გზა და ცხენთაში ამ სოფლიდან ცხენი ურევია, ან მოკეთე ვინმე ჰყავთ, ის ტაბლას ამზადებს. გამოაცხობს პატარ-პატარა კუბატებს, ვუღიან ქადისკვერებს, დადგამს ტაბლაზე ერბოს, ადუღებულ რძეს და არაყს. ტაბლა მოსასვლელ გზაში დგას და ხალხიც არის მოქუჩებულო, რადგან ყველას აინტერესებს დოდის ყურება. ყველა ტაბლასთან ისვენებენ, მხოლოდ ტაბლას რომ მიახლოვდებიან, აქ სცემენ ცხენებს მათრახებით და ჭენებით მივლენ. სვამენ სასმელს და ახლა სხვა ტაბლაზე წავლენ. ბოლო ტაბლაზე რომ მივლენ, ზოგი აღარცკი ჩამოვა ცხენიდან, ისე მოაბრუნებს უკან. თუ ძალიან შორი მანძილი აქვთ, ნელ-ნელა წამოვლენ, თუ არა და ძალზე გამოაჭენებენ.

ცხენებზე შესხდომამდინ ჯიბეში იწყობენ კუბატებს და ქადისკვერებს, რასაც გზადაგზა ბავშვებს გადაუგდებენ. მხედრებს ეს უზარიათ. ბავშვები შესძახებენ: „გამარჯვება ცხენ-მკედართ, კელიმც მაგემართებისთ“. ასეთივე გამარჯვებას შესძახებს ყველა შემხვედრი. სხვათა შორის, თუ აღმართები აქვთ ასავლელი, მაშინ გზადაგზა აღმართში „მგებრები“ დაუდგებიან (მგებრი, ვინც მხადარს შეენაცვლება). ვისაც ენდობიან, რომ ცხენს არ უღალატებს, იმას დაავალებენ: ამა და ამ ადგილას რომ მოვალ, იქ დამხვდი და შენ შემენაცვლეო. თუ შორი გზა არის, ორი-სამი შემცვლელიც დადგება აღმართში შორი-შორს, რადგან აღმართში ძალზე იღლება ცხენი. ხანდახან მხედრები

გადმოხტებიან და ცხენს სალთათ წინ წაიგდებენ. ცხენიც დაჩვეუ-
 ლია და გზას ვაჰყვება. ამას ჰქვია „შექვეითება“. ცხენს ძალიან უხმდ-
 რებიან ქვეითობით მარდი და მუხლადი ბიჭები. ცხენებში ჩვეულებას
 ძალიან ნელ-ნელა მიჰყავთ: ხან შეჯდებიან, ხან ფეხით მიდიან. მხო-
 ლოდ სოფელს რომ მიუახლოვდებიან, იქ შესხდებიან და გააჭენებენ.
 ბოლო ტაბლიდან კი, სადაც მიჯნა აქვთ, რაც შეუძლიათ ცხენს აღარ
 დაზოგავენ. უკანასკნელ ტაბლაზე რომ მივლენ, თუ მათრახები არა
 აქვთ ვინმესთვის ჩაბარებული, არეულ-დარეულად ბრუნდებიან (ლა-
 ლატიოთ რომ არავინ გამოიქცეს და საჩხუბრად საქმე არ გაუხდეს, ამი-
 ტომ იციან მათრახების ჩაბარება ერთი კაცისათვის, რომელსაც მას-
 პინძელი დაავალეს). უკანასკნელ ტაბლაზე, საიდანაც „ძალს იქმენ“,
 ის დაუბრუნებს მათრახებს და ერთბაშად გამოაჭენებენ ყველანი (ძა-
 ლის ქნა — უკანასკნელად რაც შეიძლება მოაჭენებენ ცხენებს, მანამ-
 დე კი მგზავრულად მიდიან). მხედარი როცა ცხენს შეამჩნევს, რომ
 დაიღალა, თუ აღმართია, ცოტახანს გადმოხტება, ცხენს წინ წაიგდებს,
 მერე მოახტება ისევ და მიაჭენებს. ამასობაში მივა პირველ მგებართან,
 მგებარი ცხენს ჩამოართმევს და შეუქვეითებს, ახლა მეორე მგებარი,
 მესამე და ბოლოს მიაღწევენ მიჯნამდე, მოსულს მიეგებებიან, გა-
 მარჯვებას შესძახებენ. მხედარი გადმოხტება და ჩამოართმევს ცხენს,
 რომელსაც მაშინვე ლაგანს მოაშორებენ, შეკრულ ძუას გაუხსნიან
 და ატარებენ იქით-აქეთ, რომ უცებად გაჩერებული არ გაცივდეს;
 როცა ოფლი შეაშრება, გადააფარებენ რამეს, დააბამენ და მისცემენ
 საჭმელს. სხვა ცხენებიც მოვლენ. ქალები კი ისევ სხედან და ტირიან;
 ხმით მოტირლები რიგ-რიგობით იტირებენ მხოლოდ ქალების თხოვ-
 ნით. არა მარტო იმას ტირიან ხმით მოტირლები, ვისიც ტალავარნია,
 არამედ სხვა მკვდრებსაც შეატირებენ. შეიძლება აქვე მოჰყვეს სულ-
 თანობაც (სულების ენით ალაპარაკება), მითუმეტეს, რომ აქ ცო-
 ტას დალევენ და მესულეთე შეიძლება შეგულიანდეს.

ცხენნი ხანდახან ღამეთენებით წავლენ პირიქითში და მაშინ იქ
 ათევენ ღამეს, სადაც უკანასკნელი ტაბლა აქვთ. კარგად უხვდებიან
 მხედრებს, ლუდიც ექნებათ დამზადებული, ვისთანაც ღამეს ათევენ.
 მასპინძელი უსათუოდ უნდა იყო მახლობელი მოკეთე მიცვალებულისა,
 ვისიც დოღია, — დისწული, დედიძმა, მამიდა ან ცოლეული, ე. ი. ცო-
 ლისძმა. დიასახლისი ღამიანად ადგება და დააცხობს კეცეულებს, რო-
 მელთაც „სანაყროები“ ჰქვია. სანაყრო ნიშნავს საუზმეს. პურს რომ
 ჰკამენ და დალევენ, გამოისტუმრებენ.

ყველა მხედარი რომ დაბრუნდება, სატირელსაც ალაგებენ. მხედ-
 რებს ცალკე სახლში წაიყვანენ და ერთი ზედაშდეგი დაუდგება. მო-
 უტანენ ლუდს, არაყს, ხავიწს ჯამებით და პურს. პურის გატეხისას

იტყვიან: „ღმერთო, უშველი მასპინძელს, მარჯეს ნულარას შისცემ
ლხინზე შაუცვალი ეს მაკეთებია სოფლელებიცა-დ სუფრაიც“. დაი-
ლოცებიან საერთოდ ყველა მკვდრის ხარჯს ასე: „ააშენას მასპინძელი
ბარაქა მისცას, მარჯე ნულარა მისცას, ლხინზე შაუცვალი ეს-
რაიცა-დ სოფლელ-მაკეთებიც. თქვენ დაგლოცნასთ, გადღეგრძელ-
ნასთ, მარჯეზე ნულარაზე ვინ დაგხარჯნასთ. შაუნდნას, ვისადაც
ილოც, მაჯმარას ღმერთმ“.

თუ რომელიმე მხედარმა უღალატა, გზიდან დაბრუნდა ან გაიპა-
რა და მისაწრო, იმას უცემრად არ გაუშვებენ. მხედრებს ძალიან ხში-
რად მოსდით ჩხუბი, რადგან ყველანი ახალგაზრდები არიან და სიჩ-
ქარის და ღელვის გამო ხდება ღალატი, გზიდან ცხენის დაბრუნება და
სხვა. დამნაშავეს თუ მისვლისთანავე არ სცემეს, დოღეს, ე. ი. ჯილ-
დოს, არ დაანებებენ და მაშინ მაინც მოუვათ ჩხუბი. ხანჯლები არ
აქვთ და ღაჯიებით სცემენ ერთიმეორეს თავპირში (ღაჯია არის ცერზე
გასაკეთები წვეტებიანი სათითური). ხანდახან მხედრებმა დოღის გა-
ზიარებაც იციან — მოილაპარაკებენ: დოღვი სწორად გავინაწილოთ
და ნებაზე ვიაროთ, რომ ერთიმეორე ჯიბრით არ დავაზიანოთო. ეს მას-
პინძელს არ მოსწონს, მაგრამ თუ პირიქითს წავიდნენ და ცუდი გზე-
ბია, მაშინ კი არ უშლის დოღვის გაზიარებას.

მხედრები სმა-ჭამას რომ მოათავებენ და ლაპარაკითაც გაძღე-
ბიან, გამოვლენ გარეთ, სადაც სოფლის ხალხი სხედს ტაბლასთან და
მათში აირევიან. ზედამღეგები მათაც დაუდგამენ ტაბლას: ხავიწს,
პურს და ყველს. ყოველივე სასმელი და საჭმელი ჯერ კოდთან დაილო-
ცება და შემდეგ აქ. რამდენიც საწდე გამოვა ლუდიანი, ყველას შენ-
დობას ეუბნებიან სხვადასხვა მათი ნათესავი მიცვალებულისათვის
(დალოცვის წესი აღწერილია ზემოთ, მხოლოდ გამოტოვებულია დო-
ღვის დაწყების და მისი დალოცვის წესები). დოღვის დასაყენებლად
ბიძაშვილს და სოფელში რომელიმე კაცს დაუძახებენ, ვისაც ამის-
თანა საქმეში მეტი გამოცდილება აქვს. მასპინძელი მოიტანს და და-
აწყობს იქ იმას, რაც ემეტება მიცვალებულისათვის: ფარდაგი, შეკე-
რილი ტყავი, ქვაბი, თუნგი, იარაღი და სხვა. აგრეთვე ეტყვის, რომ
ეს ძროხა არის დაყენებული, ეს ცხვარი, ხბო და სხვ. კაცები აწონ-
დასწონიან ყველაფერს და შეაფასებენ. ცხენებს იანგარიშებენ რამ-
დენია და დოღეს ისე დააყენებენ, რომ ერთ რამეში ორ-სამ ცხენს
ჰქონდეს წილი. მაგ., ძროხა ხან ორი ცხენისათვის დგება დოღვად
(ჯილდოდ), ხან სამისათვისაც. კაცებმა ისე იციან ამის ანგარიში, რომ
წინ მომსვლელს ამ ძროხის საფასურიდან რამდენიმე მანეთით მეტი
წილი ეკუთვნის, მეორეს ამაზე ნაკლები და მესამეს სულ ნაკლები.
ასევე სხვა რამეებში აქვთ სხვადასხვანაირად წილი. ჭირისპატრონი
ცდილობს, რაც შეიძლება მეტი დოღვი დადგეს, რადგან თავისი მი-

ცვალებულისთვის ემეტება, მაგრამ დოღვის შემფასებელი და დამყენებელი კაცები ბევრ რამეში ეწინააღმდეგებიან. დოღვს რომ დაყენებენ, მერე რაც დარჩება ჭირისპატრონის მიერ მოტანილი გვერდზე გადააწყობენ, დოღვს კი ცალკე. მერე მოიტანს ჭირისპატრონი საწდით ლუღს, სანთელს და დალოცავენ ლუღსა და დოღვს ერთად; თასს აავსებენ, რომელიმე უფროსი კაცი იღებს თასს და იტყვის: „ღმერთო, დიდება შენდა, ღმერთო, მაღლი შენდა, ღმერთო, უშველი მასპინძელსა-დ მარჯვს ნუღარას მისცემ. ღმერთო, შენი დიდებითა, ჩემის სიტყვის მავსენებით, სააქაოს ნათქვამი თუ საიქიოს მიდიოდას, წესი მართებული იყოს ხთვის წესითა, მღღლის წესითა, იერუმსაღეთის ნათელით, ქრისტეს გარიგებით, მანდაურის წესითა-სამართლით, სადაც შენ ხარ, (დავუშვათ მიცვალებული სახელი დავითი), დავითო, შენ სულის ყოფაი ას, შენიმც სავმარი ეს დოღვი, შენამც საიადლოი სწორ-ამხანაგშიმც ზდგეხარ, სწორთამც ნურაით მიღნატრი, ცოტადიდად, რიოშ წმიდად, ეს საწდელი თასიც შენამც გეკმარის, ნუმცარა დაგაღონებს, შაგინდნასა, მაგავმარას ქრისტიანობის გამჩენმ ღმერთმ“. ასე იქნება დოღვი დალოცვილი. ბოლოს მხედრები დოღვს მოიკითხავენ დამყენებლებისგან და მიიღებენ ვანაწილების თანახმად.

მხოლოდ სადოღვე პირუტყვის ყურს მოსჭრიან და ასევე შენდობას ეტყვიან მიცვალებულისათვის როგორც სხვა დოღვს.

ხალარჯობა დღეს განსაკუთრებით ეძახიან სულის დღეობას. მაშინ სულები მესულთანეებს ხშირად ალაპარაკებენ, ე. ი. ასულეთებენ. საიქიოდან არიგებენ სააქაოში მცხოვრებლებს, თავ-თავიანთ ოჯახებს. აუწერენ საიქიოს ცხოვრებას: აქ ციხე არის და ახალგაზრდები ციხის ზეთვალში (ზემო სართულში) ვართ ძალიან მხიარულებამიო, ხთვის ულუფა მოგვდის — მზა სასმელ-საჭმელი, მღერა-მხიარულება და თამაშობა ბევრი გვაქვსო. თქენ რასაც ჩვენთვის ლოცავთ, ის შენდობა მოგვდის და ჩვენი სული ამით ბრწყინდება. ძალიან კარგია, ვისაც აქ ცხენი ჰყავს, ჩვენ, მგებრნი, დავდივართ. ცხენიანები ჩქარა წავლენ და ჩვენ, უტყენოებს, მისვლა გვიგვიანდებაო (მგებრნი — როცა კვდება ვინმე, საიქიოში ეს ამბავი თითქოს ყველა სულმა იცის და წავლენ მის შესახვედრად, მისაგებებლად. პირველად საიქიოში შემოსულ სულს შეხვდებიან). აქ არ არის მტერობა და შური, მხოლოდ დაყოფილი ვართ „ანდაბებად“ (ანდაბი, ე. ი. ერთი ნათესაობა ერთ ჯგუფად). აქაც კიდევ იყოფიან სულები: ბავშვები, როგორც ანგელოზები, სულ ცალკე არიან, ახალგაზრდები ცალკე, იაღში (იაღი: უფრო ბედნიერად, სილადით და სიხარულით მყოფი საიქიოში), ხნიერი ხალხი კიდევ ცალკე არიანო.

თუ ავად ვინმე არის, მასაც ანუტეგმებენ სულის „ნათქვამით“: ხთვის კარზე მივალ და ვთხოვ მაგის მორჩინასაო. ვინმე თუ მოკვდა,

იმაზეც იტყვიან (სულის მაგიერ: ხთის კარზე ვიყავი და ვერაფერი ვარ-
გე, ხთიდან გაცემული ყოფილიყო. ჩვენ თქვენის გულისთვის ხთის
კარზე მულამ მივდივართო (ხთის კარზე, ე. ი. ღმერთთან). თქვენს
ხარებაზე სამ დღეს საბნელოს ვიჯექი და შერე გამომიყვანესო. ამის-
თანებს ლაპარაკობს მესულეთე, ვითომ სული ალაპარაკებს. გაჰკვივის
ხმამაღლა, თვალები დახუჭული აქვს და ცდილობს, ცრემლი გადმოე-
დინოს.

ასე ამოიწურება დღეობა ხალარჯობა, ჯვარში ამ დღეს არაფერი
სარულდება. სოფელში ჭირის პატრონის გარდა, მცხოვრებლები სა-
დილს მაინც დაამზადებენ და მიცვალებულისათვის შენდობას ეუბნე-
ბიან „სახელის დებით“ (სახელის დადება ეწოდება ტაბლისათვის შენ-
დობის თქმას ოჯახში). ამავე დღეებში დააყენებენ სათიბეს. მანამდე
სათიბეებში დადის ცხვარიც და ძროხაც. ხალარჯობის მეორე-მესა-
მე დღეს კი ხუცესი მოიწვევს სოფლის კრებას და გამოუცხადებს:
„სოფლელებო, თუ გწყალობსთ არხოტის ჯვარი, დროი ას ეეხლად,
ხო საქონმ გაღრიდასა-დ მთაში წავიდას, სათიბეებსაც მამორდას. თუ
ეხლა არ დაისვენ სათიბემა-დ ბალახ არ მავიდ, როსად მავ. საქონო-
ბისაიც წილ გავყარათ“.

ამავე საქონელი თავ-თავის მწყემსს დაუდიოდა, ახლა კი სოფ-
ლის საერთო მწყემსი იქნება მესაქონე, ე. ი. მენახირე; შეიძლება
რიგ-რიგობითაც იარონ ნახირში.

ამავე კრებაზე გადაწყდება უქმის დაყენების საქმეც. ზაფხულის
პერიოდში ხევსურები უქმე დღეების გარდა კიდევ სხვა უქმეებს იჩე-
ნენ და უქმობენ; უქმე არის კვირაში ოთხი დღე, საქმის დღე კი სამი;
უქმობენ პარასკევს, შაბათს, კვირას და ორშაბათს. საქმის დღეებად
აქვთ სამშაბათი, ოთხშაბათი და ხუთშაბათი. პარასკევით ამბობენ,
მთავარანგელოზისთვისა გვაქვს ნაბატივარიო, შაბათი, კვირა და ორ-
შაბათი გვჭირდება უქმეებადო. საქმის დღე რომ იყვის, არ შეიძლება
იმიტომ, რომ მუშაც უნდა შევეყაროთ, სამგზავროზეც უნდა წავიდეთ.
უქმში არც სამგზავროდ წასულს მოგვიცდება საქმე და არც მუშაში
ვინმე მოგვეშველება.

მაგრამ უქმით სარგებლობს უფრო შეძლებული ხალხი. უქმში
მუშას რომ შეყრის ვინმე, მაშინ უნდა დაკლას ციკანი, ან სხვა რამე
საკლავი. აგრეთვე მუშას უნდა გაუმასპინძლდეს ერბოთი, კეცეულე-
ბით და სხვა. ამის შეძლება ღარიბ კაცს არა აქვს. მდიდარი კაცი ღა-
რიბს აძლევს სულ უმნიშვნელო ფასს და ამუშავებს — მაინც უქმეა
და ტყუილად მოცდებიო. ამას ეძახიან „უქმის მუშას“. „საქმის მუშა“
უფრო ძვირი ღირს.

უქმი თუ გატეხა ვინმემ და იმუშავა, იმას სოფელი მოიკვეთს, მის
ძროხებს ძროხებში აღარ გაირევენ, ცეცხლი რომ გაუქრეს, ცეცხლ-

საც არ მისცემენ და ხმასაც არავენ გაცემს. ესეც ხდება მდიდარი ხალხის ზეგავლენით, რომ უქმი გამაგრდეს. ხევსურეთში უქმი რომ იყოს, შეძლებული ხალხი ძალიან იზარალებს.

უქმეებს ინახავენ მარტო თიბვის და მკის დროს. დანარჩენ დროს არ იციან უქმი არც შემოდგომაზე, არც ზამთარში და არც გაზაფხულზე. თუ სოფელი სასოფლო საქმეზე სადმე გაგზავნის ვინმეს, მაშინ იციან მისთვის უქმის მიცემა. უქმის მიცემა ნიშნავს იმას, რომ სოფელი ეტყვის: თუ ამა და ამ საქმეზე წახვალ და შეგვისრულე, ერთი დღე უქმე იმუშავეო (საკლავის დაუკლავად). საკლავის დაკვლას ჰქვია „უქმის ნათვლა“ და სოფელი ვისაც უქმს მისცემს, მას უქმის ნათვლა აღარ უნდა, ისე ამუშავებს მუშას. ამითაც ისევე შეძლებულები სარგებლობენ. შეძლებულ კაცს ჰყავს ცხენი და სადაც სოფელს წასასვლელი ექნება სასოფლო საქმეზე, აქაც შეძლებული კაცი მიდის და უქმიც მას რჩება.

პირაქეთ ხევსურეთში იციან წვრილმანი უქმეები, მაგ. „ხნულა“, „მელვარობა“ და სხვა. ამ წვრილმან უქმეებში თავის ადგილში არ მუშაობენ, სხვა სოფლის ტერიტორიაზე გადავლენ, იქ მუშაობენ. უფრო ქალები მიდიან თავისი ხელსაქმით. ამას ჰქვია „საუქმეობა“. გაზაფხულზე და ზაფხულში, ასეთ წვრილმან უქმეებში კაცმა რომ ხევსურეთის გზაზე გაიაროს, ხშირად ნახავს მესაუქმე ქალებს გზის პირზე. ისინი სხედან და ხელსაქმობენ, კერავენ ტანსაცმელს, ქარგავენ და სხვა.

ა თ ე ნ ბ ე ნ ა

ხალარჯობის შემდეგ მოდის ხევსურეთში ცნობილი, ყველაზე დიდდი დღეობა ათენგენა. იგი გრძელდება ერთ კვირას. აუცილებლად მოდის ძველით ივლისის ცამეტ რიცხვში. წასული სამი დღეობა, — ავესება, ამადლება და ხალარჯობა მოძრავი დღეობებია, ათენგენა კი მუდამ დადგენილ დროს მოდის.

ათენგენისათვის დასტურებს წინასწარი სამზადისი აქვთ. ადრევე შეუდგებიან ფორების გაკეთებას. ათენგენის ერთი კვირით წინ დაიწყებენ ლუდის დუღებას. იღულებს თითო ჯვარში რამდენიმე ქვაბი ლუდი. მაგალითად, არხოტის ჯვარში სამოცამდე ჩხუტი ლუდი დუღს. ხელოსნები და ხუცესები ორი კვირით „საწმიდარ“ მიდიან. მხოლოდ სახელო მთიმუშავში ათენგენას იციან და მისი ხელოსანი ერთ თვემდე არის საწმინდარში. საწმინდროვის დროს აკრძალულია ისეთ ადგილზე გავლა, სადაც ქალის ფეხი ხშირად ხედება. მაგ., ხიდზე გავლა ყოველად შეუძლებელია. აკრძალულია აგრეთვე ისეთი საქმის კეთება,

სადაც ოფლი მოუვა, რადგნ ხელოსნისათვის ოფლის დენაც აკრძალუ-
ლია. აკეთებენ წერილმან ხელსაქმეს, უფრო წნავენ მუშისაგან უფრო
ლებს (თოკს). მუში არის ცაცხვის ქერქისაგან დამზადებულ
მასალა. გაზაფხულზე როცა ხეს წყალი ჩაუდგება, ააძრობენ ცაცხ-
ვის ნერგებს ქერქს; ორად გაყრიან: ცალკე აცლიან უვარგის ქერქს,
ცალკე რჩება ძალიან კარგი და მავარი მასალა თოკისათვის. ის უნდა
ჩადონ დაგუბებულ, ჭაობის წყალში დაახლოებით ოცი დღე, დარ-
ბილდება და ზევრ ნაწილად დაიხევა. გააშრობენ, დახევენ წვრილად
და გრეხენ ან წნავენ თოკებს. ხელოსნები მუშისაგან საწმიდროვის
დროს ბევრ საბლებს ამზადებენ.

ხელოსნებს სოფლიდან მოსდით საქმელი — ხინკალი, კეცეული,
ხორცი და სხვა. ამას ჰქვია საკვლევი. ისე კომლი არ რჩება სოფელში,
რომ ხელოსანს, უფრო ახალს, ერთხელ შიანც არ მიუტანოს საკვლევი.
ზოგი ორჯერ-სამჯერაც გაიკვლევს, ვინც ხელოსნის ნათესავია ან კარ-
გი მეგობარია. არაყსაც მიუტანენ. ხელოსანი ყველას დაიხსომებს, დღე-
ობის ბოლოს მოიკითხავს და ლუდს გაუგზავნის თითო კოშს.

საწმიდროვის დროს ხელოსანი დღეში თითოჯერ აუცილებლივ
დაიბანს ტანს ცივ წყაროზე. ტანის დაბანა იციან უბრალოდ, საპონი
არ აქვთ და არც საცეალი. ცივი წყლით დაისველებენ ტანს და ჩა-
იცვამენ ზედ შალის პერანგს. ხელოსნები საწმიდარ არიან, როცა დას-
ტურებს მოაქვთ ფქვილი, სვე და აყრიან ქვაბებს. ლუდს აღუდებენ
ჩვეულებრივად: სისწვენს გააცივებენ ლბთაში, გაიტანენ დარბასში
და გადაასხამენ კოდში. აქ მისცემენ სისწვენისაგანვე დამზადებულ
საფუარს. მოაკრავენ პირზე ფარდაგს და საბელს. ათენგენის წინა დღეს,
საღამოხანზე, დასტურები გარეცხავენ ჯვარში რაც რამ არის — თა-
სები და სხვა ჭურჭლეული და დაალაგებენ საამისოდ გაკეთებულ თა-
როებზე. ერთი დასტური წავა დიასახლისის მოსაყვანად. დიასახლისი
მომზადებული დახვდება. მას გამომცხვარი აქვს ბოჭოლები და მასან-
თობები, რომლებიც გუდაში უწყვია, შეკრული აქვს თავის საგებ-სა-
ხურიც. მასანთო საკვირაოსავით საჭვრეთათი არ არის დაჭრელებუ-
ლი, მხოლოდ ხუთ ადგილას აქვს თითის დანადგამი, გული ხავიწისა
აქვს. ბოჭოლა კი უგულო, უბრალო სამკუთხედი პურია, რომელსაც
სამივე გვერდზე ცოტა ჩაზნექილი აქვს. დასტური და დიასახლისი
რომ მივლენ მწვერის საფლავის (სადაც ნიშია მისი) პირდაპირ, ხატის
ყორის გადაღმა მხარეს დიასახლისი ერთ ბოჭოლას და ერთ მასანთოს
ერთიმეორეზე აწყობს და ანთებს მუშს, ეხვეწება ლაშქარ-მწვეართ.
ბოჭოლას იქ დატოვებს, მასანთო თან მიაქვს. მერე ჯვარში გადასახედ-
ში გალავანზე ანთებს, მერე ქვევრი დგას და იქ, შემდეგ საქვაბეში და
ბოლოს ანთებს სადიასახლისოში. დასტური აქ დაანთებს ცეცხლს და
შეუდგებიან ხავიწის დუღების სამზადისს. ხავიწისათვის მოტანილ

ერბოს აქვს თავისი საწყაო. ერთ ღამისამთელს, ჟამსაწირს და გამო-
სამალოს სჭირდება დაახლოებით შვიდი გირვანქა ერბო, საწყაველი
წვრილი და მაღალი ქვაბია და მას ჰქვია „გაჯალათეულა“
ჯალათაგან შემოწირული.

დასტურებს დღეობები განაწილებული აქვთ და ვისაც როდის
შეხვდება, მაშინ მიაქვს ერბო საკუთარი ოჯახიდან. წლის განმავლო-
ბაში არის ორი მთავარი დღეობა, ათენგენა და წელწადი. ამ დღეობებ-
ში კი სამივე დასტურს მიაქვს ერბო განსაზღვრული რაოდენობით.
ერბოს აწყავენ და ამაზე დასაყრელ ფქვილსაც. იციან ვარაუდი, რამ-
დენ ერბოს რამდენი ფქვილი უნდა და ხავიწი რამდენი დადგება. ხა-
ვიწს ადუღებენ შემდეგნაირად: ერბოს გააღნობენ, აადუღებენ და
მერე დააყრიან რამდენიც საჭიროა, იმდენ ფქვილს. მოადუღებენ და
გადმოღვამენ ქვაბს ცეცხლიდან. როცა ცოტათი შეიყინება, კიდევ
აწყავენ ხავიწს საკუთარი საწყავით, რომელსაც ჩანახს ეძახიან. ჩანა-
ხი არის სპილენძისაგან გაკეთებული. ორჯამიანზე დიდი. რამდენიც
ღამისთევა და ჟამსწირვა აქვთ, იმდენ ჩანახს ავსებენ. ერბოს აწყვი-
დანვე იციან, რამდენი ჩანახი ხავიწი გამოვა და რამდენია საჭირო. ჩა-
ნახში ხავიწი გაიყინება. პირქვე წამობრუნებენ და ფიცარზე აწყო-
ბენ ჩანახში დაყალიბებულ ხავიწს. თითოობით გადმოიღებს დასტუ-
რი, როცა საჭიროა, და ჩათლის დანით სპილენძის ბაკანში. დიასახლისი
კი მას ჩაუღებს გულად ქადას. იგი აცხობს აგრეთვე ხმიადებს და
საკვირაოებს. ბოლოს ყველას გაბანს წყალში, გაბოხს ერბოთი, გვე-
რღზე დააწყობს ერთიმეორეზე ერთ დიდ ქადას, ცხრა ხმიადსა და ოთხ
საკვირაოს. საკვირაო არის ხავიწის გულიანი და საჭვრეთათი დაჭრე-
ლებული პატარა ქადა. ხმიადს კი გული არა აქვს. იგი თხელი პურია,
ხელით რამდენიმე ადგილას ჩაღრმავებული (ხელს დაადგამენ გარე
გვერდით და ასე მოხრილად დაჭვრეთილი გამოდის). საკვირაოზე რომ
დაჭრელებულია, ასეთ ორნამენტს ეძახიან „თიკნის ყურას“.

ამ სამზადისში როცა არის დიასახლისი, დარბასშიც ემზადებიან:
ხელოსანი გაინათლება ისე, როგორც ზემოთ ნათქვამია. იგი ხმას ამო-
იღებს და დროშას ისე აბამს. ორ დროშას განსაკუთრებული სახელი
არ აქვს, მხოლოდ რომელსაც ზარი და ჭვარი უკეთია და განსაკუთრე-
ბით კარგად არის შემკობილი, მას ჰქვია „მეზავრი დროშა“, რადგან
ღამისთევეებზე ის დროშა დაჰყავთ მარტო. ორი დანარჩენი დროშა
შუბებით ადგილობრივ რჩებიან. ხელოსანი დროშას რომ აბამს, პირ-
ჯვარს დაიწერს, შეევედრება მიქიელს, იღებს სამივე დროშას ერთად
და დროშის ზარის წკარუნით შემოუვლის დარბასს. ბოლოს გარეთ გა-
მოვა, ხუცესიც და დასტურებიც თან გაჰყვებიან. დარბასის კარს კი-
დეგ შემოუვლის დროშების წკარუნით და ბოლოს მიაყუდებს მათ-
თვის გაკეთებულ ადგილზე, მობრუნდება და ეტყვის იქ მყოფებს:

„წყალობა მაგიტანეთ დროშათ მცავის ანგელოზისა“; „შენ იყოს მწყალობელი“ — ეტყვიან. შევლენ დარბასში და ანთებენ სანთელს. ხუცესი კოდს „მოსტიჟავს“. დასტურები ხუცესს რვლის ჩხუტას და სანთელს მისცემენ. ხუცესი ერთ სანთელს კოდზე დააკრავს, ერთს კი სახუცო კოჭობზე და იხუცებს, როგორც ზემოთ აღწერილია. ხუცობას რომ მოათავეებს, ლუდის გემოს გასინჯავს და სხვებსაც მისცემს ამავე თასით. ყველა დაილოცება, ცოტას დაღვევენ და იტყვიან როგორი ლუდია, რა აკლია ან რა მეტი აქვს. მერე ლუდს რვლის ჩხუტათი გამოიტანენ. აქვე გამოტანილია საღისასაღლისოდან ტაბლა. დგამენ ზედ და ხუცესი შეუდგება ხუცობას. შუა ხუცობის დროს ხელოსანი ხმამოუღებლივ გავა დარბასიდან, დაიწერს პირჯვარს და დარეკს ზარს ნელ-ნელა. ბოლოს დაიწერს პირჯვარს სამჯერ, სამჯერვე ძალიან გვიან-გვიან შემოჰკრავს ზარს და იტყვის: „ხთისაგან გაგემარჯოს შენის გამჩენისაგან, ზარის მცაო მფარაო ანგელოზო, მიქიელ მთავარ-ანგელოზო. ნურაით შამიწყენთ, დალოცვილნო, ნურაით შამიცოდევთ“. ზარის რეკას რომ გაათავეებს, დარბასში შემოვა და იტყვის: „წყალობა მაგიტანეთ ზარის მცავის ანგელოზისა“. ხუცესი ხუცობას განაგრძობს. სხვა იქ მყოფნი კი თავს დაუკრავენ ხელოსანს. ხუცესი გაათავეებს ხუცობას და ამწყალობენებენ: „სწყალობდას საყმოსა-დ საგლეხოს, საწაღმართოდ მალარას, მშვიდობით შაინახნას, ბევრ ათანგენა მალგვარას მშვიდობისა, კარგა ყოფისა“ და ა. შ. მერე დასტური იღებს თავსებს, ხუცესს მისცემს სახუცო კოჭობს, ხელოსანს და ერთ დასტურს — დანარჩენ ორ თასს და ხუცესი კიდევ „გაადიდებს“ ჯვართ: „ამ ჭიქა-ბარზიმზე შენ გადიდას, გაგიმარჯოს ღმერთმა, მიქიელ მთავარანგელოზო!“ და ასე ახსენებს მთიშეშავს, კვირაეს. მერე ყველანი იტყვიან: „მაგიტამც დიდი ხართ თქვენის გამჩენის ხთის კარზე, შენიმც ძალი, სახელ დიდებისა ეხენდების“. „ჯვართ დიდებოი, მებევწუროთ წყალობა“ — იტყვიან კიდევ და დაღვევენ ცოტას. აქ ჩვეულებას არ გადაუხვევენ და უთასონი, რომელნიც ფეხზე დგანან, მღერიან ფანდურზე საგმირო სიმღერებს. ასეთივე სიმღერით პასუხობენ თასიანეები. ყველა წესის შესრულებით დაამთავრებენ ღამისთევას და ბოლოს დასხდებიან ჯვარიენები. ერთი-ორი დასტური დადგება მარტო ფეხზე, ისინი უვლიან დანარჩენებს: ლუდს ასმევენ, ტაბლას დაუდგამენ და სხვა.

ამავე დროს არხოტის ყველა ჯვარში ისეთივე წესები სრულდება, როგორც აქ არის აწერილი ღამისთევაზე. ჯაჭველში შიგმდგომი დასტურნი და ქავთარ-ოჩიაურნი აღუდებენ კიდევ საშიგმდგომოს. სამინდორისჯვარო და მხვიმე არ იციან. მთიშეშავში მარტო ერთ დღეს დღეობობენ და მაშინაც ლუდი საწდებებით მიაქვთ არხოტის ჯვარიდან.

არხოტის ჯვარში დამისთევა რომ მოთავდება, ხალხი წავა. ზოგი იქვე იძინებს. ხუცესი, აქაური ხელოსანი და შთიშეშავისა ხელოსანი სულ აქ არიან. დილას შეუდგებიან უპირველეს ყოვლისა ჟამისწირვაჲს. ჟამისწირვა არის ჩვეულებრივი, დიასახლისი გამოაცხობს სამ ქადას, ოთხ ზავიწიან საკვირაოს და ცხრა ხშიაღს, რასაც დასტურები გაიტანენ დარბასში. ხუცესი შეუდგება ჟამისწირვას. ღმერთს ახვეწებს საყმოსა და საგლებსო.

ჟამისწირვისა და დასტურ-ხელოსნების პურის ჭამის შემდეგ იწყება მეზღვენეების მოსვლა. ათენგენას ბევრი მეზღვენე მოდის, რადგან გზები გახსნილია და ბარად ჩასახლებული ზევსურები ყველა მხრიდან მოდიან სალოცავად. ძველ დროს მოდიოდა აუარებელი ხალხი — „მეკულუხენი“. მეკულუხეს ეძახდნენ ჩასახლებულთ, ვინც მოდიოდა და მოჰქონდა ღვინო.

ღვინო მოჰქონდათ ახმეტიდან. იქ არხოტის ჯვარს თავისი ვენახი და მარანი ჰქონდა. გადმოცემით, ვენახი მაშინ შეწირული ყოფილა, როცა კახეთიდან, ბახტრიონიდან, ახმეტიდან და სხვა ადგილებიდან თათრები განდევნეს. ჩვენს წინაპრებს იქ ბრძოლაში მონაწილეობა მიუღიათ, თუშები ალვანში დასახლებულან. ჩვენებმა თურმე იქ დასახლებაზე უარი განაცხადეს, ამიტომ არხოტის, გუდანის და იახსარის ჯვარებს ვენახები შესწირესო. ყოველწლიურად იქიდან მოჰქონდათ ღვინო ერწოში და კახეთში ჩასახლებულ ხალხს და ამათ ფშავლებიც მოჰყვებოდნენ. ახიელში პატარა მინდორია და, იტყვიან, იმდენი მოდიოდა მეკულუხე, რომ ეს მინდორი სულ ეჭირათ: იმ დროს იმდენი იყო ვერცხლის თასები, რომ სადიდებელნი როცა დაიდგმოდნენ, თითო თასი ყველას შეხვდებოდაო. ქისტების შემოსევების გამო სულ დაკარგულა ეს განძი.

მეზღვენეებს გაუმასპინძლებიან ლუდით და არაყით. ცხვარი და სხვა წვრილი საკლავი რაც იკვლება, ყველა ტყავ-ხორციანად ჯვარიონთ რჩებათ. რაც კურეტი დაიკვლება, ტყავიც და ხორციც ორად ნაწილდება (ჯაჭველში კი მარტო ხორცი იყოფა, ტყავი პატრონს მიჰაქვს). მეზღვნის მოსვლის, საკლავის ხუცობის და დაკვლის წესი ყველაფერი აწერილია ზემოთ. მხოლოდ შესაწირავ საკლავს ხანდახან ვერცხლის შესაწირავს რამეს შეაბამენ რქებზე. დაკვლის დროს ამას ხუცესი შეხსნის და მისივე (საკლავის) სისხლით განათლავს. მერე მას ან სახუცო კოჭობს შეაბამენ, ან შეინახავენ ტაგრუცში, სადაც ასეთი წვრილმანი შეწირულება ინახება. ამ შეწირულებას ჰქვია „ლილ-ბორაყი“. მას ხუცესი ასე იხსენიებს: „ლილ-ბორაყის შემომწირავთ სწყალობდი“. ზოგი ვერცხლის ფულს შესწირავს, რომელსაც ხუცესებისა და მკითხავების ენით „თეთრეული“ ჰქვია. ხუცესი ასე ამწყალობნებს: „თეთრეულის შამამწირავს და თეთრეულში გამრევს სწყა-

ლობდიო“. ზოგი რამე ვერცხლის ნიშანს გამოიცვლის ჯვარიდან, (უფრო ჩაქველიდან), მიიტანს ვერცხლის ფულს ან ყაწიმს, ქამრის მარჯვენა თასს, ქალის საყურეს ან შიბს (ძეწვევი) და შესწირავს ჯვარს, ხანაც ერთოდ იქიდან რამეს მისცემენ — ყაწიმს ან დაფერილ ვერცხლის ფულს და სხვ. მას ძაფზე ადამევენ და ყელზე შეიბამენ. ეს ნიშანი თუ ყელზე აქვთ, ეშმაკი აღარ მიეკარებათ, ნამეტნავად ჩაქველიდან გამოცვლილს, რადგან ჩაქველი ეშმაკებს აშინებსო. იშვიათად იყო ისეთი ქალი და ბავშვი, რომ „გამოცვლილს“ არ ატარებდა. მამაკაცებიც კი ატარებდნენ მას (გამოცვლილს ეძახიან „ჯვარის ლიშანსაც“). განათვლის დროს იმასაც სისხლს მოუსვამენ და ასე განათლავენ. ხანდახან ვერცხლის ფულს ან სხვა ვერცხლის ნიშანს პერანგის გულზედაც დაიკერებენ და ისე ატარებენ. ეს უფრო ზუცესებმა იციან. ცდილობენ, რომ სახუცო კოჭებს შეაბან შეწირული სამკაული, რადგან ის ხშირად იხმარება და მასზე სალოცავეები ხსენდება. ამიტომ არის, რომ ზოგიერთი სახუცო კოჭობი სულ დაფარულია შენაწირი ვერცხლეულით. სასახელოდ მიიჩნიათ, რომ ბევრი სამკაული ჰქონდეს სახუცო კოჭობს. იტყვიან: როგორი სახუცო კოჭობი ჰქონდა, სიმძიმისგან ასაწევი არ იყოო. თუ კოჭებს ბევრი სამკაული არა აქვს, იტყვიან: ყველაფერი კარგი იყო, მაგრამ სახუცო კოჭობი არ უფარგოდა, ძალიან ღარიბი იყოო.

ფულის შეწირულება რომ გროვდება, ამას ხმარობენ ისევ საჯვარო საქმეზე. მაგ., სალუდე ქვაბს ძირი რომ დაეწვება, მასალას იყიდნიან და გამოუტვლიან. ლათბა თუ გაფუჭდა, გააკეთებენ და ა. შ. ფული თუ დააკლდათ, ხალხიდანაც აკრეფენ. იციან დროშისათვის ხელსახოცის ყიდვა. ყველა შეწირულებას ერთნაირად მოიხსენებს ზუცესი. ააესებს თასს, დადგამს ფიცარზე, ფულს და სხვა ვერცხლეულსაც იქვე დააწყობს და იტყვის: „ღმერთმა ადიდას შენ ძალი, შენ სახელ-სამართალი, ჩაქველო კმელის გორისაო (ან სხვა რომელიმე სალოცავი, სადაც არიან). შენა სამთავროდ, შენა გასამარჯოდ მაიგმარი ე თეთრეული (თუ ფულია თეთრეულს იტყვის და თუ სხვა ვერცხლი რამეა, „ლილ-ბორაყს“), შენის მეხვეწურისად (სახელი) საშველოდ, სახთიშნოდ, სამწყალობნოდ მაიგმარი. შამაუწირავ, დალოცვილო, თეთრეული, თეთრეულში გაურევავა-დ შენ შენს წყალობას ნუ დააკლებ. უშველ, დალოცვილო, შენის ბედისადა, დავლათისად შამახვეწილი ასა-დ შენს ბედსა, დავლათს ეძახას-დ შენ ბედი, დავლათი დაამარი გელთაცა, შინაც, ჟამსაცა-დ უჟამოსაც, ღმერთი შენს ბატონობას გაუშარჯეებს“.

აქ ხუცობა არ იციან. მობრუნდება ხუცესი და დაამწყალობნებს. მერე ყველანი ერთბაშად ამწყალობნებენ: „გწყალობდას მეხვეწურს, თეთრეულის თეთრეულში გამრეცს, საწაღმართოდ მაგიარასთ, მშვი-

დობით შაგინანასთ, ნუგის თვალ-გულ მაგწივასთ. თქვენ მაგწასთ წყალობა ყურით მაყურებელს, ჯვარიონთ, დასტურსა, გელაქსნენსუქი ცესს ენა-პირ გიკურთხას, შაუცოდვრად, შაუწყენრად შაგინანასთ

ჯვარიონნი რომ ამ ამბავში არიან, სოფელი ჯაჭველის ჯვარში მოიყრის თავს და იქ დასხდება ჯარი. მოაქვთ არხოტის ჯვარიდანაც სოფლის ზვედრი ლუდი და აქ დღეობობენ, მხოლოდ ხარანი ემზადებიან მთას ასასვლელად, მთიშეშავში. ათენგენას მთას, ზარათ გარდა, კიდევ ბევრი ხალხი მიდის. ზოგს ღამისთევა აქვს შეთქმული და ღამითაც მიდიან, ზოგს კი მეორე დღეს საკლავები მიჰყავს დასაკლავად. მთიშეშავს ილოცავენ სამ ადგილას: ერთი სოფლის გვერდზე აქვთ გამოყოფილი ციხესთან ახლო სადღეობო ადგილი, მეორე სოფლის ზემოთ არის კოშკი აშენებული, ამას „კვრივი“ ჰქვია; როცა დღეობა არ არის, აქ კლავენ საკლავს და მესამე მთას იციან დღეობა ათენგენას. მთა არის სოფლიდან დაახლოებით ორი კილომეტრის მანძილით დაშორებული. იქ სამი კოშკი დგას. ერთზე ზარი ჰკიდია და ორი ისე არის. მისულეები კოშკზე დროშას მიაყუდებენ (მთიშეშავს საკუთარი დროშა არა ჰყავს და ამ დღეობაში არხოტის ჯვარის დროშა მიჰყავთ, როგორც მოძმისა). კოშკები აშენებულია მკვრივად, მხოლოდ ერთსა აქვს ზარს ჩამოსაკიდი ადგილი დატოვებული. მაღლა სათიბ მთაში პატარა ვაკე ადგილია და იქვე არყის ხეები დგას. ერთ გვერდზე მდიდარი ტყეა, ამავე მთიშეშავის კუთვნილი. აქედან სახრესაც არავენ წაიღებს. ათენგენის დაწყების მეორე დღეს ადიან მთას ღამის სათევად მთელი ხარათ გვარი და სხვა ღამისმთევლეებიც. წინასწარ იმ ტყეში წავა „მრეკელი“. მრეკელი ჰქვია იმას, რომ მთელი სოფლის ახალგაზრდები წავლენ მთის ჯვრის ტყეში თოფით შეიარაღებულნი, ტყეში გაშლით გავლენ, ხმაურით. აქ შეიძლება მტერი იყოს დამალული, ან დათვი და ღამე ღამისმთევლეებს დაეცეს თავს. მრეკელი რომ ამ ტყეს კარგად დაათვალიერებენ, დაბრუნდებიან არხოტის ჯვარში. აქ ხარათ თავისი საკუთარი კოდი აქვთ ლუდიანი და მოსულ მრეკელს ლუდით გაუმასპინძლებიან. მერე ორი ან სამი კაცი ასწევენ ლუდიან ქებას კედით და წაიღებენ მთას. ძალიან დიდი აღმართია და მელუდები, ე. ი. ლუდის წამლებები, ძალიან იტანჯებიან. საღამოზე მივლენ, ლუდსაც მიიტანენ. ღამისმთევლეებს არაყიც მი-აქვთ და ღამისამთელო — უამსაწირიც. მიდიან ნაბდებით და ღამეს იქ ათევენ მარტო მამაკაცები. შეშა აღრევე არის მოტანილი დასტურებისაგან და დიდ ცეცხლს ანთებენ. ჯერ უთევენ საჯვარო ღამისამთელოზე ღამეს და მერე ღამისმთევლები, ვინც არიან, თითოობით ყველა ღამისამთელოზე უთევენ ღამეს.

ღამისთევა იჩვეულებრივი ხუცობით და მღერით მთავრდება. მისული ხალხი მთელ ღამეს არ იძინებს. იქვე სადღეობოში არის დიდი

არყის ხეები; დააკრავენ ცეცხლის შუქზე იმ ხეზე პატარა ქალაქს, ან პატარას ჩამოათლიან, რომ თეთრად გამოჩნდეს (ამას ეძახიან „თოფისწვერას“, რადგან თოფისწვერის დიამეტრი აქვს, და იმას ვსვრიან თოფებს — სანაძღეოზე. გამარჯვებულს ჯილდოსაც უყენებენ: ერთ კოშ ლუდს, ან ერთ საკლავს, შეიძლება ფულიც ვინმემ დააყენოს ჯილდოდ). მთელი ღამის განმავლობაში არის სროლა, მღერა და ფანდურზე ცეკვაც. გათენებამდინ ასე ატარებენ დროს მედლეობენი. დილას ახალგაზრდები კიდევ წამოვლენ არხოტის ჯვარში ლუდის მოსატანად; სოფელშიც ბევრი ემზადება მთას წასასვლელად, ქალებიც და ვაჟებიც, რადგან იქ სადღეობოდ კარგი მღებარეობაც არის და მერე წელიწადში ეს დღეობა ერთხელ მოდის. ამიტომ ყველა ემუშრება ამ დღეობაში მივიდეს. ჯაჭველში და არხოტის ჯვარში, ჯვარიონთ გარდა, თითქმის ბევრი აღარ რჩება.

მთას თუ ახალი ხელოსანი მივიდა და სახელო აქვს, მაშინ ყველა მიმსვლელი თითო სახელოს პურს მიიტანს, ვინაიდან საკლავების აყვანა იქ ძნელია. წესად აქვთ, რომ ერთი ფარა სოფლის ცხვარი ამ დღეს მთას უნდა ავიდეს. ყველა ის ცხვრები, რომლებიც მთას უნდა დაიკლას, ამ ფარაშია გარეული და იქ თავ-თავისას იჭერენ და კლავენ.

მთიშეშაგის ხელოსანი ერთი თვით საწმიდარს არის და ყოველ დღე ტანს იბანს, როგორც სხვა ხელოსანი. ასეთი წესებით ემზადება იგი სახელოსათვის. დილას, ხალხი რომ მოგროვდება, მოიყვანენ კურეტს, რომლითაც ხელოსანი ინათლება. ხუცესი ხუცობს და ახსენებს მთიშეშაგს: „შენა სამთავროდ, შენა გასამარჯოდ მაივმარი“ ეს სამსახური, მუჭათ-სანთელი, დიდო მთიშეშაგ წყაროს თავისაო, მოძმევ მიქიელისაო: შენ შენის მეხვეწურისად, მესახელოსად (სახელი) საშველოდ, სამწყალობნოდ მაივმარი. მე შენდ შამამიხვეწებავ, დალოცვილო, შენ შენს გამჩენს მორიგეს ღმერთს შაახვეწი! შენდ სამსახურ არ დაუყრავა-დ შენ შენს წყალობას ნუ დააკლებ, ღმერთი შენს ბატონობას გაუმარჯვებს“. და ა. შ. ამ დროს ახალგაზრდები მიეშველებიან, კურეტს წააქცევენ, თოკით შეკრავენ და ისე დაიჭერენ. მესახელოე იქვე დგას და ხუცესიც. ხუცესი კურეტს წააქცევს, შემდეგ კიდევ შეუსახელებს — ამოღებულ ხანჯალს კისერთან მიუახლოვებს და იტყვის: „შენა სამთავროდ, შენად გასამარჯოდ მაივმარი, მთიშეშაგ წყაროს თავისაო, მოძმევ მიქიელისაო, ეს სამსახური, მუჭათ-სანთელი საშველოდ, სამწყალობნოდ მაივმარი გიგიაისად, მესახელოსად, მაგის თავისად, ჯალაფობისად, სახოიშნოდ მაივმარი; ისმინე, გაიგონი, გამარჯვებას შენსა-დ შენის გამჩენის ბთისას“ და ამ სიტყვებით ხუცესი კურეტს ყელში გაუყრის ხანჯალს. ახალგაზრდები კურეტს იქით გადაათრევენ. ჯერ ხუცესი და მერე ყველანი ერთხმად დაამწყალობნებენ მესახელოეს. ხუცესი კურეტის სისხლში ხელებს შეიღებავს

და მესახელოეს ჯვარებს უკეთებს გულზე და შუბლზე: მერე/ ამწყალობენ: „გწყალობდას, გიგაავ, მესახელოეს მთელსაჲს დაველათი, საწაღმართოდ მაგიარას, მშვიდობით შავინახას, გაგიკადას ზღვნობა, ყმობა, მსახურობა. კლოვ უკეთი გულით მაგკერ-
დას“. ქალები შორს სხედან. ხუცესი მათკენ მიბრუნდება და ეტყვის: „გწყალობდასთ, მანდილოსნებო, საწაღმართოდ მაგიარასთ, მშვიდო-
ბით შავინახასთ, ბედს გიმატასთ, ბოლოს სარჩოსა-დ სარგებელს. თქვენ მაგცასთ წყალობა ყურით მაყურებელს. ჯვარიონთ მაგცასთ წყალობა, ხუცესს ენა-პირ გიკურთხას, შაუცოდვრად, შაუწყენრად შავინახასთ“. ასე გაინათლება ხელოსანი და კურეტს გადასცემენ ახალგაზრდებს გასატყავებლად. ისინი დაჭრიან ხორცს, ჩაყრიან ხარ-ჩამავალ დიდ ქვაბში და მოხარშავენ. ხელოსანი სახელოს წესების შესრულებამდე მშვიდობა, ვერც ლუდს დაღვეს და ვერც ჭამს. არაყს კი დაღვეს ცოტას. ლუდს ახალგაზრდები მოიტანენ და იმართება სმა. მამაკაცები თავისთვის ქეიფობენ, ქალებსაც მიუტანენ და დააღვეინებენ ლუდს. იმართება ლხინი — მერა, ცეკვა, ფერხისა და სხვა. მონადირეები დურბინდებით გაჰყურებენ საჯიხვე კლდეებს. ამასობაში გადის დრო და ხორციც მოიხარშება. მანამდე ჯვარიონნი ხოცავენ მეზღვენეების საკლავებს. იციან შეწირვა ვერცხლის, ბაღდადების, ფულის, სანთლისა და სხვა. ხუცესს მთელი დღე მოსვენება არა აქვს, სულ ფეხზე ჯგას და ხუცობს. იქ საკლავსა კლავს, იქ ჟამსა სწირავს, იქ სხვადასხვა შემოწირულებას ხუცობს და სხვა. მოხარშვის შემდეგ ხორცს ამოიღებენ სახორციით (სახორციე არის ორტოტა მოხრილი წვეტიანი რკინა), სუფთა ქვის სიბებზე აწყობენ და წვრილ-წვრილად დასჭრიან. აქვე ბუსნოზე წრეხაზის სახით აწყობენ სახელოს პურებს (როგორც აწერილია ჯაჭველში, სახელო კეთდება სულ ისეთივე წესით). პურებს რომ აწყობენ, მოაყოლებენ და ზედ დააწყობენ ხორცსაც. პურებთან თასებსაც დადგამენ, დააკრავენ სანთელს, ავსებენ ლუდით, თითო ღერ სანთელს ყველა იქ მყოფს მისცემენ და აანთებენ. პურების წრის შიგნით შეგლენ, ე. ი. საგელოში ჯერ ხუცესი. მერე მესახელოე და მერე ერთი-ორი დასტური. ხალხიც ქუდმოხდილი მათთან ახლო დგას. ქალებიც ადგებიან. ხუცესი იწყებს ხუცობას: „ღმერთმა აღიდას შენ ძალი, შენ სახელ-სამართალი, მთიშეშაგ წყაროს თავისაო, მოძმე მიქიელისაო. შენა სამთავროდ, შენად გასამარჯოდ მაიხმარი ეს სეფე-სანთელი-სადიდებელი. შენ შენის მეხვეწურისად, მესაგელოისად გიგიაისად საშველად, სახოიზნოდ, სამწყალობნოდ მაივმარი. გევედრების გიგიაი-დ გეხვეწების — შაიხვეწი. მე შენდ შამაიხვეწებაჲა, შენ შენ გამჩენს მორიგეს ღმერთს შაიხვეწი. სახელიან ზღვენი — სანთელ აიტანი, ღმერთი შენს ბატონობას გაუმარჯვებს“.

ამას მოჰყვება, როგორც ვიცით, ჩვეულებრივი ხტეობა და ხტეობის გათავების შემდეგ, ჯერ ხტეისი და შემდეგ ყველანი ამოვიყვებიან ნებენ მესახელოეს: „გწყალობდას, გიგიაგ, მთიშეშავის დაეღლათი წალმართოდ მაგიარას, მშვიდობით შავინახას, სიხარულად ვაგვიცადას ზღვნობა, ყმობა, მსახურობა“ და სხვ. მერე ყველანი ქალებისაკენ მოიხედავენ და დაიძახებენ: „გწყალობდასთ მანდილოსნებს, საწალმართოდ მაგიარასთ, მშვიდობით შავინახასთ, თავის ბედი, დავლათი დაგავმარასთ“. ქალები პირჯვარს იწერენ და იქ ჩუმიად ამბობენ: „თქვენ იყოს მწყალობელი“. „თქვენ თავს სწყალობდას“. მერე მოჰყვება ყველა ის წესი, რაც ჯაჭველში ამალლებას არის აწერილი სახელოს შესახებ. ბოლოს ორი კაცი დადგება და სახელოს პურებს დაარიგებს. წაიღებენ ზოგს ბავშვები და ზოგს ქალები. თუ რომელიმე მეკომური დააკლდა, სხვას მაინც დაავალებს სახელოს პურის წაღებას. პურზე რაც მოხარშული ხორცია, ისიც შინ მიაქვთ. მერე როგორც კაცებს, ისე ქალებს მესახელოეს ლუდს ყველას დაალევიანებენ მესახელოეს ანუ ხელოსნის სამწყალობნოდ. ყველა დაილოცება ასეთი სიტყვებით: „გწყალობდას, გიგიაგ, მთიშეშავის დავლათი, საწალმართოდ მაგიარას, მშვიდობით შავინახას, დარიგება მაგცას, კას საქმეზე დაგარიგას, კლოვ უკეთესი გულით გიმსახურას. თქვენ დაგლოცნასთ ყველა, გადღეგრძელნასთ, ვისაც ჩემ ვმა მაგდისთ, მშვიდობით გამყოფნასთ, ბევრ ათენგენა მშვიდობისა მაგვარასთ, კარგად ყოფისა“. ამ სიტყვების წარმოთქმის შემდეგ ხელოსანი სამწყალობნელოს უცბად, სულუქცევრად დალევს. ზღვნები რაც იხოცება, მათი ტყავიც და ხორციც ჯვარიონთ რჩებათ. სანათლავის ტყავ-ხორცი კი პატრონს მიაქვს სახლში. საკლავების ხორცი იხარშება შეზღვნების და ყველა იქ მყოფი ხალხისათვის. მანამდე ხორცი მოიხარშება, ხალხი დროს ატარებს — სვამენ ლუდს, მღერაიან, ცეკვავენ. ღამისმთევლებს არაყიცა აქვთ და ასმევენ ხალხს. დადგამენ თოფისწვერას, გაიმართება სროლაში შეჯიბრი. ახალგაზრდები მივლენ ქალებთან, დაუკრავენ გარმონს და ერთად ცეკვავენ. ამასობაში მოიხარშება ხორციც და ხალხს ყველას დასვამენ „ბუსნოზე“. დაუდგამენ ტაბლას, ხორცსაც დაუწყობენ „ბორტეზე“¹, მარილს პატარა პურის ნატეხზე დაუყრიან. დასტურებს მოტანილი აქვთ სატაბლო პურები და იმას უდებენ ტაბლაზე. ორი-სამი ზედამდევი დადგება ფეხზე, ამოიღებენ კარახანებს და იმასაც ტაბლაზე დადგამენ. ზედამდეგები ჯერ ჩუმიან არიან და პურის ჭამას როცა ათავენ ხალხი, მაშინ ფანდურზე რომელიმე საგმირო სიმღერას მღერაიან. სიმღერის დროს კარახანას იღებენ და ილო-

1 ფშაურად „ბუსნო“ და ხევსურულად „ბორტევი“ ეწოდება მოუხნავ (გაუნძრეველ) მიწას, რომელზეც ბალახია ამოსული.

ცებიან: „გაუმარჯვას მთიშეშავსა, იმის წყალობა გქონდასთ ყმათ, მეზღვნეებს, ჯვარიონთ. საწაღმართოდ მაგიარასთ, შვიდობით მაგინასთ, ბედს გიბატასთ — ბოლოს, სარჩოსა-სარგებელს, ბევრ ათასგინა მაგვეარასთ მშვიდობისა, კარგა ყოფისაი“. შოიგონებენ მკედარს, ვისაც ეკუთვნის ეს დღეობა და იტყვიან: „შაუნდას (მაგ. ბერდია) ბერდიას კი, კას ყმას ეს თასი, მააგმარას“ და ცოტას დაღევენ ფეხზე მდგომები. ასევე იტყვიან ყველანი. ჭამას რომ გაათავებენ, უკანასკნელ ლუკმას დაიჭერენ ხელში და იტყვიან: „ღმრთო, გაუმარჯვი მთიშეშავსა! მთიშეშავო შენ სწყალობდი შენთ ყმათ, მეზღვნეებს-დ ჯვარიონთ, დასტურ — კელოსნებს. დაადგ წალმ, შენი წყალობით შაინანგნი!“ და შეჭამენ. შემდეგ იმართება კარახანებზე საგმირო ლექსების მღერა და სხვა.

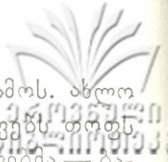
ამასობაში მოსალამოვდება. ყველანი ადგებიან, დადგებიან პირ კომკებისაკენ და იტყვიან ყველა თავ-თავისთვის: „ხთისავან გაგემარჯვას შენის გამჩენისაგან, მთიშეშავ წყაროსთავისაო. ნურაით შაგვიწყენ, ნურაით შაგვიცოდვებ დალოცვილო, კაცით ნურას გვაჯდევ, ზღვნითა, სანთლით გადაგვაჯდეთ, თქვენ ყმანი, თქვენ მიწა-მტვერნი ორთ დალოცვილნო, მეწაღმართე ანგელოზ გამაგვაყოლეთ, ჭირ მავხნარი თქვენს ძალსა, თქვენს სახელ-სამართალს“. თითოეული დაიწერს პირჯვარს, ემთხვევა მიწას და წამოვა, თან ქუდმოხდილი ჯვარიონთ ეტყვის: „ჯვარ გეწერასთ ჯვარსაც, კაცსაც, ჯვარიონთაც“. — „ჯვარის წყალობა გქონდასთ, კელ მაგიმართასთ, წყალობა წაიღით მთიშეშავისა“, ეტყვიან ჯვარიონნი. ჯვარიონნი ასეთივე სიტყვებით ამწყალობნებენ ქალებსაც. ქალები მთიშეშავს ეხვეწებიან: გვიშველეო, მხოლოდ მის სახელს არ ახსენებენ. საერთოდ ქალები როგორც სოფლის უფროსი კაცების სახელს არა ამბობენ, ასევე ჯვარის სახელს თქმას ერიდებიან, როგორც უწმინდურნი. მედღეობე ხალხი ჩამოვა სოფელში, სადაც ჯარია დამსხდარი და სმა არის ლუდისა. მამაკაცები ისევ დღეობაში წავლენ, ქალები კი თავ-თავიანთი სახლებში, მთიდან წამოსული ჯვარიონნი სოფელს რომ მოუახლოვდებიან, იქ ერთ ადგილას ერთიმეორეზე დაწყობილი ქებია, რომელსაც ჰქვიან დროშაი სსაბანი. აქ მთიშეშავის დროშა ისვენებს და ვინც მთას ვერ წავიდა, აქ მიიყვანენ და დაკლავენ ზღვენს. აქვე მიაქვთ კომლის აშალი (სოფელში ყველა მეკომური გამოაცხობს აშალს). აქვე სოფლის ბავშვები ელოდებიან. ხუცესი მოახსენებს აშალს (ასე ეწოდება აშლის დაშლის ლოცვას), შეახვეწებს მეხვეწური (მეხვეწური ჰქვიან, ვინც მოიტანა აშალი ან თუნდა ზღვენი და ეხვეწება ჯვარს შველას) და გადაუყრიან ბავშვებს აშალს (აშლის დაშლის და გამოცხობის წესი აწერილია ზემოთ).

აქ რომ ეს წესები შესრულდება, მთიშეშავის ხელოსანი დროშას მხარზე დაიდებს და წამოვლენ ქვევით არხოტის ჯვარისაკენ და ქვევით გზა ჯაჭველის კარზე გაივლის და მთიშეშავის ჯვარიონთ გზისაკენ გადის. ბებია ჩაჭველის ჯვარიონნი, მიიტანენ ლუდს, დადგამენ გზაში, მიიხდიან ქუდებს, დაიწერენ პირჯვარს და იტყვიან: „დალოცვილო მთიშეშავო—დ მგზავრო ანგელოზო, შენ გევედრებითა—დ გეხვეწებით, შენი ძალით შავგინახენი, ნურაით შავგეცოდებებ, დალოცვილო“. მთის ჯვარიონნი ეტყვიან: „წყალობა მაგიტანეთ მთიშეშავისა, წყალობა. წალმ მაგეგებასთ მთიშეშავის დავლათი“. ხელოსანი მარჯვენა ფეხზე დაიდგამს დროშისტარს და აწკარუნებს დროშას. ჯაჭველის ჯვარიონნი ამოიღებენ ლუდს და მისცემენ თასებს მთიშეშავის ჯვარიონებს. მთის ჯვარიონნი დაილოცებიან: „გამარჯვება ჯაჭველსა—დ მთიშეშავსა. იმათ წყალობა გქონდასთ ჯერ იმათ ყმათ, მემრ ჯვარიონებს, დასტურ-ველოსნებს. მშვიდობით გამყოფნასთ, ბევრ ათენგენა მშვიდობისა მაგგვარასთ კარგად ყოფისა, ყური მყოფრებლებს გწყალობდასთ ორისავ ბატონის დავლათი“. აქვე შეიძლება მოიგონონ ვინმე მიცვალებული და იგივე თასი დალოცონ მიცვალებულისთვისაც: „შაუნდნას ეს თას (სახელი) კას ყმას, მავმარას ღმერთო“ და ასე დაიწყებენ სმას. დაღევენ, იმღერებენ კიდევ და ბოლოს ერთიმეორეს მადლს გადაუხდიან. მთიშეშავის ჯვარიონნი წავლენ, ჯაჭველის ჯვარიონნი კი რჩებიან თავის ადგილზე. მთიშეშავის ჯვარიონნი მივლენ არხოტის ჯვარში. აქაური ჯვარიონნიც მიეგებებიან მათ ასეთივე სიტყვებით და წესით, ბოლოს ხელოსანი მიაბძანებს დროშას თავის ადგილზე და დააყუდებს იქ, სადაც ორი შუბიანი დროშა აყუდია. დაიწერს პირჯვარს, ემთხვევა მიწას და წამოვა უკან.

არხოტის ჯვარში და ჯაჭველში ამ დღეს განსაკუთრებული წესი არაფერია. ზღვენი წვრილფეხა რაც არის, სულ ჯვარიონთ რჩება ორივე ჯვარში, კურეტის ტყავის და ხორცის ნახევარი არხოტის ჯვარიონთ პატრონს მიაქვს, ნახევარი კი ჯვარიონთ რჩება. გორს ე. ი. ჯაჭველში კურეტის ხორცი იყოფა, ტყავი კი პატრონს მიაქვს.

ამავე დღეს ს. ამლაში იციან იახსრის დღეობა „ზეთუკობა“ ძალიან მაღალ მთაზე—ზეთუკას.

ამბობენ, რომ იახსარი პირველად იქ დაარსებულა. პატარა კოშკი ღვას, აქაც იახსარს წელიწადში მარტო ამ დღეს აქვს დღეობა. მიდიან მარტო ამღვივნები — მთელი სოფლის მამაკაცები. ყველას ხაერწიანი ქადა მიაქვს სასანთლედი, სანთელი, ღამისამთელი და უამსაწირი. ლუდი მიაქვთ ტიკებით. ქალები დღეობაში არ მონაწილეობენ. ქისტებთან ეს ადგილი ახლოა და ძალიან ფრთხილად არიან. წინა დღითვე იგზავნება მზვერავები, მიდიან ღამით, რომ გათენებამდე მიალწიონ ისეთ ადგილას, საიდანაც მტრის მოსასვლელი გზები ჩანს. დურბინდებით

ათვალისწინებენ მთელი დღის განმავლობაში ამ მთების მიდამოს. ახლო ჯიხვებიც იცის და თუ ძალიან საადვილოს არ შეხვდა, ჯიხვებს თრთუნ შორიდან ყარაული არ ესვრის. ერთხელ ასეთმა ყარაულმა — ბაბულტამ და გიორგიმ ორი ქისტი მოჰკლეს, მაგრამ ტყუილად, გამოირკვა რომ ერთი ცალფეხა ქისტი ყოფილიყო ხის ჯოხებით მომავალი, საბალახო მთების დასაქირავებლად (რადგან არხოტივნებს ბევრი საძოვარი მთები ჰქონდათ, ამიტომ ქისტები ქირით აყენებდნენ ზაფხულში თავის ცხვარს).

ყოფილა შემთხვევა, რომ ჯიხვებიც წამოსდგომიან თავზე ყარაულებს, დაუხოციან და როცა საღამოზე ღამის სათევად ხალხი მოსულა, ჯიხვის ტყავ-ხორციით და რქებით სავსე სადღეობო დაუხვედრებიან.

საღამოს უამზე ამოვა დანარჩენი სოფელიც. იქ უიარაღოდ კაცი არ წავიდოდა, ვისაც იარაღის ზიდვა შეეძლო. ღამეს უთევდნენ ჩვეულებრივ. ღამით რაც შეიძლება კაი დროს ატარებდნენ, მხოლოდ ახალგაზრდები რიგ-რიგობით ეცვლებიან და ცეცხლიდან შორს მანძილზე ყარაულობენ ქისტების მისასვლელ ადგილებს, ცეცხლი უნთიან დიდი, პირიქითას თათხელი ჰქვია და შეშა იქიდან ამოაქვთ.

გათენდება დილა ისე, რომ ბევრს არც კი დაუძინია. ყარაულიც ეხსენება, რადგან ისეთი მოტიტკვლებული მთა არის, რომ დღისით კაცი ჩუმად ვეღარ მოვა. სვამენ ლუდს, არაყს, სწირავენ უამს და ახსენებენ იახსარ წვერისანგელოზს. მერე დააყუდებენ ხავიწიან ქაღებს და დაიწყებენ თოფის სროლას. ქაღები დადგმულია საკმაო შორ მანძილზე და ვინც ტყვიას მოარტყამს, ქაღა მას რჩება. თოფის სროლაც რომ მოთავდება, მართავენ ცეკვას, მღერას და სხვა. ძველად იქ ქალებიც თურმე მიდიოდნენ, ბავშვებიც მიჰყავდათ აკვნით, მაგრამ ერთი უბედური შემთხვევის გამო მოსპეს ქალების იქ სიარული; ერთმა ქალმა თურმე აკვნით წაიყვანა ვაჟიშვილი, როცა სახლში ბრუნდებოდნენ, ფეხი აუსხლტა, დაეცა, აკვანი ხელიდან წაუვიდა, დაგორდა და ბავშვი მოკვდა. ამის შემდეგ მოსპეს ქალების სიარული.

ყველაფერი რომ მოთავდება, ბრუნდებიან სოფელში. რომ მოუახლოვდებიან, იქ მამული არის, რომელსაც როსტიანის ყანას ეძახიან, სოფ. ამლას ზედ დახედავს, როგორც ჯამში ჩაიხედო. იქ რომ ჩამოგროვდებიან, სოფელში ვინც დარჩენილია, გაუშლიან მამულში ნაბადს და არის იქიდან სროლა. ესვრიან ამ ნაბადს. იქაც გაუფენენ რამეს და აქედანაც ესვრიან. მერე ჩამოვლენ სოფელში, სადაც დახვდებიან ჩვეულებრივი დღეობა.

ამლაში სამივე ჯვარში აქვთ დღეობა, იახსარში, იახსარ სვეტად ჩამოსულში და რკენას პეტრეში. დღეობა ყველგან ჩვეულებრივი წესით მიმდინარეობს.

დავუბრუნდეთ ისევ დღეობებს არხოტის ჯვარსა და ჯაჭველში არხოტის ჯვარში ვინც მთას არ იყო, მოიყრიან თავს სადღეობო ადგილას (ბუსნოა ბალახიანი) და იქ დასხდება ჯარი. მოიკითხავენ და რამდენიც ეკუთვნის, ჯვარიონნიც აძლევენ. ლუდს დასხდებიან საწდიით და დაიწყებენ ჯარის წესით სმას.

დაღამდება და ღამისთევა ყველგან ჩვეულებრივის წესით მიმდინარეობს. ათენგენის მეორე დილას უამს რომ სწირავენ და მეზღვნეებიც მოვლენ, მოვა თემიც (ჭიმლის და ამლის მოსახლეობა). ეს დღე არის თემობა-დღე და ყველანი მოდიან. დასტურებმა წელწადში წინა შუადღეს დალა რომ აკრიფეს, ამ ღალის ლუდი წელწადში ორჯერ მზადდება: წელწადში და ათენგენას, და თემი ორჯერვე მოდის არხოტის ჯვარში. მათ საჯარე ადგილები აქვთ თავთავისთვის და იქ დასხდებიან. ლუდი ეძლევათ განსახლვრული რაოდენობით. სასმელი ბევრი ეძლევათ, მაგრამ საჭმელი სულ არაფერი აქვთ. სვამენ ლუდს, პატიყობენ სხვა სოფლის ჯარიდან ერთიმეორეს, ფანდურზე საგმირო სიმღერებს მღერიან და ასე ატარებენ საღამო ხნამდინ დროს. როცა მოსაღამოვდება, მოიხდიან კიდევ ქუდებს და შეახვეწებიან არხოტის ჯვარს: „დალოცვილო, თუ რამე გაწყენინეთ, გვაბატიე და მეწაღმართე ანგელოზი გამოგვაყოლე“. რომ წავლენ, ჯვარიონნი გააცილებენ ცოტა მანძილზე. გაყოლებენ ლუდს და ძალდატანებით დააღვიძებენ. ბოლოს გამოემშვიდობებიან ერთიმეორეს და დაიშლებიან. ამავე დღეს არის ჯაჭველში შიგმდგომ დასტურთ დღეობა. სოფ. ახიელელები სვამენ საშიგმდგომო ლუდს. წესი ასეთია, რომ, როცა თემი მოდის, მაშინ არხოტის ჯვარის დღეობა მათ განკარგულებაშია და ახიელელები ხელს აღარ უშლიან. შიგმდგომ დასტურები თუ ვინ არიან, ეს აღწერილია ამაღლებას. ისინი ამაღლებას და ათენგენას ორჯერ ადულებენ ლუდს და თითო დღეს სოფელი მათ ნადუღარ ლუდსა სვამს. თვითონ კი დღეობის ბოლომდინ ჯაჭველში არიან. მათ ტყავ-ხორცში და ყველაფერში ისეთივე წილი აქვთ, როგორც ადგილობრივ ჯაჭველის დასტურთ. ამაღლების აღწერილობაში არ არის ნათქვამი, თუ შიგმდგომი დასტურნი რომელი პურიდან ადულებენ ლუდს; მათ აქვთ ერთი საუკეთესო მამული დაჩემებული. დასტურობა რიგით მოდის სოფელში და ვისი რიგიც იქნება, ისინი მოხნავენ ამ მამულს, გაღწევენ და ამ პურიდან მზადდება ლუდი ამღლებას და ათენგენას. ეს სწორედ ის მამულია, რომელზედაც წელწადის აღწერაშია ნათქვამი — საბეკურა ჰქვიათ. აქ მდგარა ქისტი მებეკური და ამიტომ დაერქვა საბეკურა. მერე მისცეს შემდგომ დასტურებს, რაკი მებეკური მოისპო.

საქართველოს
წიგნების
კავშირის
სამხრეთ-აღმოსავლური
ბიუროს
გამომცემი

ჯვარის მამულებს ბევრსა აქვს თავის დანიშნულება და ისინი იშორებენ ამა თუ იმ დღეობის ხარჯებს პურიით. მაგ. „სასულელო“ ფო“, რომელიც დანიშნულია სულთაკრეფისათვის და განსაკუთრებით იმ დღის ლუდისათვის ხმარობენ მის ნალაღურს, აგრეთვე „სამინდორისჯვაროს“ ნალაღურსაც მინდორის ჯვარის დღეობისათვის ხმარობენ. აგრეთვე, როგორც ნათქვამია, საიფქლეების პური იხარჯება განსაკუთრებით დამისთევისა და ჟამისწირვის ქადებისათვის, ხოდაბურების დალა კი ხმარდება ლუდს. ხოდაბური ჰქვია მამულს, რომელსაც სოფელი კოლექტიურად ხნავს და მკის. საიფქლეებს თვითონ დასტურები ხნავენ. გალენვა-მოტანაც დასტურით ევალებათ.

ათენგენას დღეობა იციან ჭიმლაშიც. ეს არხოტის თემის სოფელია. მისი მთავარი სალოცავია ჭიშველის ჯვარი, რომელსაც უწოდებენ „მიქიელ-ჭიშველისას“. ჭიშველი ადგილის სახელია, ძალიან დიდი გაშლილი სათიბი მთაა. იქ ერთი კოშკი დგას. ლოცულობენ მარტო ერთ დღეს. ამ დღეობას ჭიშველობა ჰქვია. აქაც ბევრი ხალხი მიდიოდა ათენგენას: ქალი და კაცი. დღეობა ჩვეულებრივად ტარდება და ახალი არაფერია. აქ ერთი წლით ორი დასტური დგება. ჭიშველის ჯვარს ემსახურება მთელი სოფლის სამი გვარი — გაბუური, გიგაური და თეთრაული. დასტურობაც სამივე გვარიდან მორიგეობით არის, ხუცესი და ხელოსანი თავისი ჰყავს.

ასე მოთავდება ათენგენის დღეობა არხოტში. მხოლოდ თემობა დღეს კიდევ სრულდება ერთი წესი მგელას საფლავზე, რაზედაც ადრე იყო საუბარი.

ათენგენის დღეობის დამთავრების შემდეგ მეზღვნე ხალხი სახლში ბრუნდება. შორიდან მოსულებს ჯვარივინები გააცილებენ და გააყოლებენ ლუდს. რა თქმა უნდა, მანამ აქ არიან ჯვარიონნი, მათ სამეზღვნეო ტაბლას დაუდგამენ (აწერილია გიორგობის დღეობაში). წასვლის დროს კი გაცილებისას იმართება გასაცილებელი ფეხზე მღერა. ჯვარიონნიც უმღერებენ და წამსვლელებიც საგმიროს მსგავს სიმღერებს, ანდა საქებს.

მაგ:

„თქვენ ჩვენად რამ ჩამოგყარნათ, არწივნო, ქუშნო მთისანო, სასტუმროდ საყვარელნი ხართ, მასპინძლად შუქნო მზისანო“.

* * *

„ვაუჟაცსა შენისთანასა განა ავრია სნა უნდა!
დილ-დილა მალ-მალ ადგომაჲ გრილსა რკინასა ცმა უნდა,
საც ქობაქნ აყფედებიან, სოფელს სიმირგვივ ვლა უნდა“.

სტუმრებიც ასეთივე სიმღერებით უპასუხებენ და თავის თასს ყველას ჩამოუტივებენ:

„მე აქა მასელა არა ვთქვი, მაძოვა ამ ბალახისა.
ეხლა წასვლ არა მწადის, გაწირვა ამ ქალაქისა“.

ეროვნული
ბიბლიოთეკა

ასეთი სიმღერები მრავალია. მათი გაცვლა-გამოცვლით დის სმით ერთიმეორეს გამოემშვიდობებიან. ამ დღეობებში ხშირად აქვს ადგილი ჩხუბს და ხანჯლით ერთიმეორეს დაჭრას. პირიქით ხევისურეთში უფრო ხანჯალს ხმარობენ, პირაქეთ ხევისურეთში კი ხმალს, ფარს და ღაჯიას, რაც პირიქითში არც ერთი არ არის გავრცელებული და თითო-ოროლას თუ აქვს. ერთი კაცი რომ მეორეს რამეს დაარტყამს, მას სხვა მიემშველება და ბოლოს მთელი ორი გვარი ჩაებმის ბრძოლაში. თუ სხვადასხვა სოფლები არიან, შეიძლება ორი სოფელიც ჩაებას ჩხუბში. დღეობაში სიმთვრალის მიზეზით ასეთი ამბავი არა მარტო ერთხელ და ორჯელ მომხდარა. მე მრავალჯერ დავსწრებივარ ისეთ ჩხუბს, რომ ორივე გვარში დაჭრილა ოცამდინ კაცი, შეიძლება მეტიც. მაგ., ერთხელ გუდანში მოუხდთ ჩხუბი არაბულებსა და ჭინჭარაულებს. ეს იყო წელწადში და სამოცი კაცი დაიჭრა. ერთი კაცი მოკვდა ჭრილობისაგან, დანარჩენები გადარჩნენ, მაგრამ ბევრი დასახიჩრდა: ზოგს ხელი გაუხმა და ზოგს ფეხი. წარმოიდგინეთ, ამდენ დაჭრილებს ხევისურულის წესით რამდენი შერიგება, რჯული და ძროხების გადახდა დასჭირდებოდა. ჩხუბში გამშველებლის მთავარ როლს ქალები თამაშობენ, რადგან მამაკაცები ქალს ხათრიანად ეტყვიან. თუ ქალმა გასამშველებლად ხელი მოჰკიდა მოჩხუბარს, ის მაშინვე ჩერდება და მოპირდაპირეს ეტყვის: მოიცა, ქალის ხელში ვარ და როცა მამაკაცი დამიჭერს, მაშინ გიჩვენებ სეირსო. ანდა ქალი ორ მოჩხუბარს თავის მანდილს გაუშლის შუაზე და მანდილის პატივისცემით მოჩხუბარნი შეჩერდებიან, ამოღებულ იარაღს ისევ ქარქაშში ჩააგდებენ და ეტყვიან: ახლა ამ მანდილოსნის ხათრი იყოს და მეორედ რომ შევიყრებით, მაშინ ვცადოთ ერთმანეთით. სწორედ ეს არის მიზეზი, რომ ჯვარში შუღლი ხდება: იქ ქალები ვერ მიდიან, კაცები ერთიმეორეს წაექომავებიან, გამშველებელი ცოტა რჩება და ხალხი სულ ერთიმეორეს ჩეხავს ხანჯლებით. ამიტომ არის, რომ ხევისურს ვერ ნახავთ ან ხელით არ იყვეს დასახიჩრებული, ან ფეხით, ან თვალით, პირისახე და თავი ხომ სულ დაჩეხილი აქვს ყველას. ზოგიერთს, რომელიც უფრო მამაცობით იყო ქებული, თავზე თითი არ დაედებოდა, რომ ჭრილობა არ ჰქონოდა მიყენებული. ისეთი გმირი წინათ სახელქებული იყო, ვინც ბევრს დასჭრიდა და ბევრს დაექრევიებოდა. დაჭრა პირაქათელ ხევისურებმა მსუბუქად და აუჩქარებლად იცინა: კაცი ისე რად უნდა აჩქარდეს და შეშინდეს, რომ იარაღი მაგრა დაჰკრასო — იტყვიან პირაქათელი ხევისურები, პირიქითელები კი ასე არ ამბობენ: თუ ამოვიღებ, ისე დავკრავ, რო კიდევ ეტყობოდე-

სო. შატლის ხევისურები იტყვიან: „კაცს ისით უნდა გაზდოს, რომ ჯღნიან ფეკ შიგ ჩადიოდასო“ ე. ი. ისე მაგრად უნდა დასაქმდეს, რომ ჯღნიანი ფეხი ჭრილობაში მოთავსდესო. ისინი პირველად დასცინიან: ციცასავით კაწვრა იციანო. წელიწადი ისე არ გავა, რომ ხევისურეთში ხუთი-ექვს ადგილას და მეტიც გვარი გვარს არ დაეჯახოს დღეობაში სიმთვრალეს დროს. დღეობის შემდეგ შეხვედრილნი ჰკითხავენ ერთიმეორეს: როგორი დღეობა გქონდათ, ჩხუბი ხომ არაფერი იყოთ. ისე როგორ გაიყრება სმა, რომ ჩხუბი არ მოხდეს. სიმთვრალე იციან ხევისურებში მეტისმეტი, რადგან ერთიმეორეს პირში ძალად ასხამენ სსამელს. დაათრობენ და მერე, რა თქმა უნდა, შეგნებული კაციც გაგიყდება. მხოლოდ ჩხუბით ან სხვა რამით არეული საქმეც ისევე ჯვარში ბოლოვდება. თუ გაძნელდა და ვერ მოხერხდა მოდავეთა შერიგება, მაშინ მიმართავენ ჯვართ საშუალებით შერიგებას, რადგან ჯვარისა და მისი გამძღობის ხათრი ყველას აქვს. თუ ამანაც არ გასჭრა, მაშინ პირდაპირ ჯვარში მოახდენენ შერიგებას.

როცა ჩხუბი მოუვათ, მეორე დღეს უფროსი კაცები დაიწყებენ შუაჯაცად სიარულს. ჯერ მივლენ უფრო დაზარალებულთან და ჩამოუგდებენ ლაპარაკს: ძალიან სამწუხაროა, რომ ეს ამბავი მოახდინეთ და ერთიმეორე ასე გაიმეტეთ, მაგრამ სისხლი სისხლით არ დაიბანებო — ნათქვამია, ამიტომ წარსული უნდა დაივიწყოთ და შეგარიგოთო. დაზარალებული, ე. ი. დაჭრილი, თავის სათქმელს ეტყვის: მარტოდ-მარტო შევხვდებით ერთიმეორეს და ერთმანეთს გამოვცდით, მაშინ შევრიგდებით, თუ არა, ჩვენი შერიგება შორს არისო. შუაჯაცები მერე დამნაშავესთან წავლენ და იმასაც ლაპარაკს დაუწყებენ შერიგებაზე. შეიძლება ისიც მუქარაზედვე იყოს, ან საყვედურის თქმაზე, მაგრამ შუა კაცები აიძულებენ დაზარალებულებს „პატივი მისცეს“ და თუ საიმისო ჭრილობა არის, საკლავ-პატივიც (ჭრილობების შეფასების წესები აწერილი არის). შუაჯაცებმა იციან ჭრილობა რა სახისაც არის, „საკლავ-პატივი“ ეკუთვნის თუ „ხმელი პატივი“, „ხმელი საკლავ-პატივი“ თუ „სისხლიანი საკლავი“ და იმ სახისას გამოართმევენ (ხმელი საკლავ-პატივი არის ექვსი აბაზი ვერცხლის ფული, ხმელი პატივი ერთი აბაზი, სისხლიანი საკლავი — ხბო, ბატკანი, ან ცხვარი. გააჩნია ჭრილობას, როგორი საკლავი ეკუთვნის).

შუაჯაცები ბრუნდებიან დაზარალებულთან და მიაქვთ პატივი. თან ეტყვიან: ძალიან დაღონებულია და დანაშაულს ნანობსო, ამბობს, რომ ეს რომ არ ჩამედინა და ჩემი ხელით თავი მომეკლა, ის მერჩივნაო. დაუწყებენ ასეთ ლაპარაკს და ამითი გულს მოულობენ დაზარალებულს. მერე ის პატივსაც იჭერს და შერიგებაზედაც თანხმდება. თუ დღეობა არის წაიყვანენ ჯვარში და იქ შეარიგებენ, თუ არა და დამნაშავეს მიიყვანენ დაზარალებულთან და იქ შეარიგებენ. თავის

სახლში მისულს დაზარალებული არაფერს აღარ ეტყვის. დამნაშავე ბოდიშს მოიხდის. დაზარალებული მარტო ამას ეტყვის, რომ არაფერი ხდარიყო კარგი იყო, მოხდა და აღარაფერი ეშველება. ექიმს ექვნი ეყენე და მომარჩინეო. დამნაშავე ვალდებულია ექიმი მოუყვანოს და გადაიხადოს სააქინო. თუ ჯვარში შეარიგეს, დამნაშავე მიართმევს ლუდიან თასს და ეტყვის: „ეს თას შენ პატივ იყოს, დავლი (ე. ი. დავაშავე) შენთან საქმეი, არ მამჯდომიყვ, კა იქნებოდა, მამიჯდა, ქვე აღარა ეშველები ნანობითო. მე იმედი მაქვ, რომ მაპატიებ, მე წინ გიდგეო, თეთრი ოქროთ ავიღესავ“. ვითომ მე ძვირფასი რამით გადავიხდი მაგ შენი ჭრილობის ფასსაო. დაზარალებულიც ცოტას დაემდურება, გამოართვანს თასს, მასვე აღდევრძელებს და დაღვეს. ეს არის პირველი შერიგება. ჭრილობის მორჩენის შემდეგ დასვამენ რჯულის კაცებს და საბოლოოდ მაშინ გაირჩევა საქმე (ჭრილობების ფასები და რჯულის წესები ყველაფერი სხვა ადგილას არის აღწერილი). ჯვარში შუღლი ხშირ შემთხვევაში მოსისხლეობამდე მიდის, ე. ი. „მამკლავ-მამკვდრობამდინ“, და აქვე ჯვარში თავდება ეს მტერობაც.

ჯვარისავე საშუალებით ხდება ხანდახან ქალის დანიშვნაც. ხანდახან ქალს რომ ვერ ურიგებდნენ ვინმეს შუაკაცების საშუალებით, ხუცესს გააგზავნიდნენ, რომელიც წაიღებდა სახუცო კოჭობს, ან სხვა რამე პატივსაცემ განძს რომელიმე ჯვარიდან. ამის ხათრის გამო საქმეს არიგებდნენ და ქალს ათხოვებდნენ (თუ მშობლები და ნათესავეები მოისურვებდნენ, ქალს გათხოვება სულაც არ ეკითხებოდა, თვითონ ათხოვებდნენ, სურდა თუ არა ქალს). ჯვარის გამძლო მშობლებს და ნათესავეებს დაითანხმებდა და ქალი ხმის ამომღებიც არ იყო. ასე ბევრი რამ იყო დაკავშირებული დღეობებთან და ჯვართან.

თ ი ბ ი ს თ ა ვ ი

ათენგენის შემდეგ მოდის „თიბისთავი“.

თიბისთავის დასტურობაც სოფელში რიგით მოდის. დასტურები ორნი არიან. ისინი ამზადებენ მარტო თიბისთავის ლუდს. პური მიჰქვთ არხოტის ჯვარიდან და სვეც დამზადებული აქვთ საამისოდ. საკლავები კი სოფელს ჰყავს ნაშოვნი — ოთხი. ამ ოთხ საკლავს, თუ მთაში ვისიმე ცხვარი დგას, იმის საბალახეში აიყვანენ, თუ არა, მაშინ სოფელი ყიდულობს ნატურით, უფრო პურით, სამ საკლავს. ერთი საუკეთესო მსუქანი და დიდი ჰედილა კი „მემთემ“ უნდვ მისცეს სოფელს და ამას „სათაო“ ჰქვია.

ლუდი რომ იღუღებს, ხუცესი ამ ლუდს საქებაში უხედავად და აქ აფუგვლებს. ამ დღეობაში არც დიასახლისი მივა და არც ქადა იციან. ღამისამთელი-ჟამისაწირად გამოაცხობენ ცველის ან ხორცის ქადებს. აცხობს სოფელში დასტურის ოჯახის წევრი დიასახლისი და მიაქვთ ჯვარში. ხორცის ტაბლისათვის სოფლიდან ყველას მიაქვს თითო სატაბლო პური.

თიბისთავი ათენგენის მოკლე ხანში იციან. ეს დღეობა მოძრავია და როცა სოფელი გადაწყვეტს, მაშინ იღღებებენ. მხოლოდ თიბვის წინ უნდა იყოს. თიბისთავი იმიტომ ეწოდება, რომ თიბვად გასვლის სამხვეწროდ არის განკუთვნილი. ჯვარს სთხოვენ მშვიდობიან თიბვას. დასტურები თიბისთავის წინა საღამოს მიიტანენ ღამისამთელს. ხუცესი ლუდიან კოდს ხსნის ისე, როგორც აწერილია სხვა დღეობაში. კოდის გახსნის შემდეგ უთევენ ღამეს და შეასრულებენ ყველა იმ წესებს, რაც აწერილია გიორგობის ღამისთევაში. მეორე დილას ჟამისწირვაც ასეთივე წესით ჩატარდება. ჟამისწირვის შემდეგ მოვა სოფელი, მარტო მამაკაცები. სოფელი მოიყვანს ოთხ საკლავს. საკლავები უნდა იყოს ძალიან მსუქანი. ყველაზე უკეთესი, სათაო არხოტის ჯვარისათვის იკვლება. ჟამისწირვის შემდეგ ხუცესი პირველ საკლავზე ახსენებს არხოტის ჯვარს და ჩვეულებრივ ხუცობას უმატებს: „წელ მშვიდობისა დაუყენი, დალოცვილო. მშვიდობით აღებულ ცელი, ნამგალი მშვიდობით დაადები“.

საკლავის დაკვლის შემდეგ ჯერ ხუცესი დაამწყალობნებს და მერე ყველანი ერთხმად აქოთქოთდებიან: „გწყალობდათ ახიელთ ტახტის ყმათ (თიბისთავი არხოტის ჯვარში იციან). საწალმართოდ მაგიარასთ, მშვიდობით შავინახნასთ მიქიელის დავლათ. წელ მშვიდობისა დაგიყენასთ, თვალი-გულ ნუ ვისა მაგრიოსთ, მშვიდობით აღებულ ცელი, ნამგალი, მშვიდობით დაგადებიოსთ. თქვენ მაგცასთ წყალობა წეულს¹, მწყვდეულს², კემწიფის კარის მლოცავს. ჯვარიონთ მაგცასთ წყალობა. დასტურს დასტურობა ნუ შავანანას, ხუცესს ენა-პირ გიკურთხას, შაუცოდრად, შაუწყენრად შავინახას, კელოსან დიდხანს გაგიყოლას“. ეს დამწყალობნება რომ მოთავდება, გაატყაებენ საკლავს თიბისთავისათვის.

მეორე საკლავი აქვე იკვლის მთიშეშავისათვის, მესამე საკლავი კვირაისათვის (ჩქვე არხოტის ჯვარში არის კვირაის ნიში ცალკე), და მეოთხე ჯაჭველისათვის. გიორგის სადღეობო ახლოს არის, იქ მოჰყავთ საკლავი, რომელსაც ჯაჭველის ხუცესი კლავს. სამს საკლავს კი არ-

¹ „წეულს“ — წეულს, მოწეულს.
² „მწყვდეული“ — შემთხვევით, მოუწვევლად აქ მოხვედრილი, ამ დროს იქ მყოფთა სურვილის გარეშე.

ხოტის ჯვარის ხელოსანი ანუ ხუცესი დაკლავს (ხელოსანი მედრო-
შავეს ჰქვია, მაგრამ ზოგიერთ შემთხვევაში ხუცესსაც უწოდებენ).
საკლავს სხვა ჯვარის ხელოსანი სხვა ჯვარში იშვიათად დაკლავს.
ბოზენ, რომ სხვა ხელოსანს ე. ი. ხუცესს ნება არა აქვს სხვა ჯვარის
საკლავი იხუცოსო და თუ უკიდურეს შემთხვევაში იხუცა, ძა-
ლიან ეხვეწება ჯვარს — ნუ გამიწყრები შამაძახილზე და ხსენებაზეო.

საკლავები ყველა ჩვეულებრივი წესით იკვლება, ხუცობაც ჩვე-
ულებრივია და დამწყალობნებაც. დასტურები ატყავებენ საკლავებს,
ტყავებს შეინახავენ, ხოლო ხორცს მებორცეებს აბარებენ. მებორცე-
ები ხორცს დაჭრიან ასო-ასოდ და ოთხივე საკლავს ერთ ხარჩამავალ
ქვაბში მოხარშავენ. ვიდრე ხორცი მოიხარშება, ჯარი სხდება და
იმართება სმა, ფანდურზე საგმირო სიმღერების მღერა, ფეხზე შემ-
ღერება და სხვა. ხორცი რომ მოიხარშება, დააგებენ ტაბლას; პუ-
რებს დააწყობენ გრძელ ფიცარზე, ხორცსაც დაანაწილებენ და და-
აწყობენ პურებზე, თასებს გაავსებენ ლუდით, დააკრავენ სანთელს და
დადგამენ ტაბლაზე. ხუცესი დადგება და იხუცებს. ხუცობის მოთა-
ვების შემდეგ დაამწყალობნებს ხუცესი და მერე ყველანი აპყვებიან:
„გწყალობდასთ ახილელთ ტაჯტის ყმათ, საწაღმართოდ მაგიარასთ,
მშვიდობით გამოფნასთ, წელ მშვიდობისა დაგიყენასთ, მშვიდობით
აღებულ ცელი, ნამგალი მშვიდობით დაგადებივასთ, ყური მაყურე-
ბელს მაგცასთ. წყალობა წეულს, მწყვდეულსა-დ, კეპწიფის კარის
მლოცავს, ჯვარიონთ გწყალობდასთ. დასტურს დასტურობა ნუ შა-
განანას, ჯელოსან დიდხან გაგიყოლას, ხუცესს ენა-პირ გიკურთხას.
შაუცოდვრად, შაუწყინრად შაგინახას“.

მერე აღებენ სადიდებელთ ხელში და ერთბაშად ყველა კიდევ
მოახსენებს: „თქვენა სამთავროდა, თქვენა გასამარჯოდ შაივმარეთ,
მიქიელ მთავარო ანგელოზო, მესუფრენო ანგელოზნო და დიდო კვი-
რაე, ეს სადიდებლები, პურ-სუფრა. თქვენ თქვენს მეხვეწურთ ახი-
ელელთ სამწყალობნოდ ხთის კარზე შაიტანეთ, მაგითამც დიდი ხართ
თქვენის გამჩენის ხთის კარზე, თქვენიმც ძალი, სახელ დიდებისა-დ
ქსენდების“. ყველანი თასებს მალა ასწვენ და იტყვიან: „მაგითამც
დიდნი ხართ თქვენის გამჩენის ხთის კარზე“. ცოტა ხანს შეჩერდე-
ბიან და იტყვიან: „ჯვართ დიდებაი, მეხვეწურს წყალობაი“ და და-
ლევან ყველანი, ფეხზე მღერა არ მოჰყვება, რადგან პურის ჭამა უნდა
დაიწყონ და მღერა უნდა კარახანის დაღევაში.

ხალხი დასხდება. ზედანდეგები ყველას პურს გაუტეხენ ხელში
და იტყვიან: „ღმერთო, გაუმარჯვი მიქიელსა, მესუფრეთ ანგელოზთ.
თქვენი წყალობა მიეციოთ ახილელთ, დაადეთ წაღმ. გაუმარჯვეთ
ფეკზე მდგომებსაც, თქვენი წყალობით შაინახენით, კელ-ფეკ მტერზე
მაჯამარით შორიელზე“ და შეუდგებიან ჭამას.

სუფრაზე ზედამდეგები კარახანას დადგამენ. ჭამას ვინც გაათავებს, კარახანას იღებს ხელში და ილოცება: „გამარჯვება კემწიფესა მესუფრეთ ანგელოზთ, იმის წყალობა გქონდასთ ყმათ, მათგან თო მაგიარასთ, მშვიდობით შაგინახნასთ, წელ მშვიდობისა დაგიყენასთ, მშვიდობით აღებულ ცელი, ნამგალი მშვიდობით დაგადებივასთ, სტუმარს მაგცასთ წყალობა, ჩვენჩი დამწყვდეულს, სასტუმროდ სანახავად ნუ დაგლივასთ“. (აქ ვინმე მოსულია სხვა სოფლიდან, სტუმრად ის ითვლება). ამ სიტყვების შემდეგ დაღვს ცოტას. ამავე დროს ერთი ზედამდეგი უკრავს ფანდურს და იმართება ფეხზე საგმირო სიმღერების მღერა. იმღერენ ჯერ ზედამდეგები და მერე თასიანებიც, რომლებიც თავ-თავიანთი თასებიდან ზედამდეგებს ასმევენ ლუღს. სმით და ყველა წესების შესრულებით მთავრდება ეს სუფრა. ამის შემდეგ ზედამდეგებს დასვამენ და აჭმევენ პურს ყველა ტაბლის წესების დაცვით, როგორც არის კარახანა, ფეხზე მღერა და სხვა. ბოლოს ჯვარს მადლს მოსთხოვენ და წავლენ თავ-თავიანთ სახლებში. სათიბად ყველა ერთბაშად გავა სამშაბათ ღღეს.

თ ი ბ ვ ი ს ს ა მ შ ა ბ ა თ ი

თიბის სამშაბათისთვის ხალხი ამზადებს მამაკაცებისათვის ცელებს, დედაკაცებისათვის ნამგლებს. მამაკაცები თიბავენ ცელით მთაში, ხოლო ქალები ბარში ნამგლით, რასაც ეწოდება „კენცვლა“.

სამშაბათისათვის ახალი მიცვალებულის პატრონი ამზადებს არაყს და სუფრას (ახალ მიცვალებულად ხევესურეთში ითვლება, რომელსაც სიკვდილის შემდეგ ერთი წელიწადი არ გათავებია). ასეთი მიცვალებულის პატრონის ხათრით დილით სამუშაოზე არავენ წავა. იგი დილას სოფელში ყველას დაპატიჟებს—ქალსა და კაცს. კაცები დასხდებიან თავისთვის, ქალები კი გაშლიან „ტალავართ“ და ტირიან; თუ ვაჟკაცია, ასე მოთქვამენ: ადექი, ხალხი სათიბად ემზადება, შენ კი წევხარ და სხვ. ტირილის გათავების შემდეგ ყველას აჭმევენ პურს. ხავიწი ექნებათ დამზადებული, ან ფაფა და იმას დაუდგამენ ტაბლაზე ჯამებით. არაყსაც დაალევიანებენ. ეს ყველაფერი ილოცება მიცვალებულისათვის იმავ წესით, როგორც სულთაყრეფას არის აწერილი. ამ ოჯახს თუ მუშახელი არა ჰყავს, პურის ჭამის შემდეგ მთელი სოფელი წავა მის სათიბზე და ყველა უშველის თიბის სამშაბათ ღღეს. თუ მუშახელი ოჯახში საკმარია, მაშინ კი თავ-თავიანთ საქმეზე წავლენ. თიბისთავი იციან მარტო არხოტის ჯვარში. ვიდრე აქ თიბისთავი არ იქნება, არც ერთ სოფელში სათიბად არ გავლენ. ამის შემდეგაც უყურებენ იმ სამშაბათს, როდესაც ახიელლები გავლენ სათიბად და დანარჩენი ორი სოფელიც მაშინ გავა. ეს იმი-

ტომ, რომ არხოტის ჯვარი მთელი თემის საერთოა და ახილვები უფრო მახლობელ ტახტის ყმად ითვლებიან. მათ უფრო უნდა აღვნიშნავდეთ, რომ დღევანდელ სახელმწიფო საერთო სათემო საქმეს. მანამდე სათემო არხოტის ჯვარისა და მის ყმათ წინააღმდეგობას ნიშნავდა. ეს ამბავი კი ოჯახის დაქვეყნის მომასწავებელია. დასტურებს იქვე, სოფლის ახლო-მახლო, აქეთ ჯვარის მამულების ყამირები და ყანის პირები მოსათიბი, სხვა ხალხს — თავ-თავიანთი სათიბი მთაში და ბარში. სამ-შაბათიდან შეუღლებიან და მუშაობენ სამშაბათს, ოთხშაბათს და ხუთშაბათს. პარასკევი, შაბათი, კვირა და ორშაბათი. ოთხი დღე, უქმე დღეებია თიბვა-მკის დროს (ამისი მიზეზი და წესები აღწერილია ზემოთ).

„უქმის ნათვლა“ იციან ცხვრით, ციკნით და თხითაც. თხას და ციკანს ვინც დაკლავს, აძლევენ ორი დღის მუშაობის ნებას და ვინც ცხვარს — სამი დღის მუშაობისას.

ციკანს ორნი საზიაროდ დაკლავენ და ორივენი მუშას შეჰყრიან. ერთერთი ახლა დაკლავს, მეორე კი მეორე მუშის შეყრის დროს. ორჯერვე ორივე მეკომური ამუშავებს მუშას. დანარჩენი წესები ზემოთ არის აწერილი. უქმის გამტეხს მოკვეთამდინ მიუვა საქმე. სოფელი ბოიკოტს გამოუცხადებს და მას აღარაფერში გაიკარებენ სი-ახლოვეს, საქონელსაც კი გამოუჩრჩევენ სოფლის ნახირიდან.

მ ა რ ი ა ნ ო ბ ა

თიბისთავის შემდეგ მოდის დღეობა „მარიანობა“.

მარიანობა ისეთივე ჩვეულებრივი დღეობა არის, როგორც სხვა პატარა დღეობები. მარიანობა იციან მარტო არხოტის ჯვარში. პირ-აქეთ ხევსურეთში იგი სათემო ჯვარებში უფრო იციან. ამ დღეობას განსაკუთრებული მნიშვნელობა არსად არა აქვს. დამისთევა, უამის-წირვა, მეზღენების მოსვლა, ამ დროს ხუცობა და ყველა წესების შესრულება ისეთივეა, როგორც გიორგობას არის აწერილი. მარიანობა არის უძრავი დღეობა, არ აცვილებენ მარიანობის თვის თხუთმეტს. დღეობები მოძრავია, რომლებსაც აცვსებასთან აქვს კავშირი. მაგ. აღება, აცვსება და მარხვაში პატარ-პატარა უქმე-დღეობები: სულ-თაქრეფა, კუდიან-წუხრა, თავ-ჩიტო უქმი, მგელთუქმი, ამაღლებ-ბა, ხალარჯება, ურწყინი. ეს დღეობები ჰყვება აცვსებას. დანარჩენი დღეობები კი უძრავნი არიან. თიბის სამშაბათი, თიბისთავი და სხვა ასეთები ხალხის გადაწყვეტისაა, თუ როდის მოისურვებენ. მარიანობას დროშა არხოტის ჯვარში არ გამოჰყავთ. ჯაჭველში და მთიშეშავ-ში ხომ ეს დღეობა საერთოდ არ იციან.

მარიანობის შემდეგ მოვა დღეობა „ენკენია“.

ენკენიაც არის ძალიან პატარა დღეობა. სრულდება მარტო ან-ხოტის ჯვარში. სიტყვა ენკენია რას ნიშნავს, ვერაფერს მითხრა. ეს დღე აუცილებლად ხვდება თითხმეტ სექტემბერს (ქრისტიანულად მაშინ არის „ჯვართ ამალღება“). ამ დღეობაში იციან ყველა ის წესე-ბი, რასაც ასრულებენ სხვა დღეობებში. ენკენიას არხოტის ჯვარში ძველ დასტურს ყავლი გაუდის და ახალი ენაცვლება. ძველი დასტურები ამ დღეობაში ყველაფერს აბარებენ ახლებს ანგარიშით — როგორც არის თასები, პური, სხვადასხვა განძეული. დასტურები გადაბარების დროს ერთ თხას კლავენ მიქიელის ლაშქარ-მწვეართად და სთხოვენ პატიებას, რაც აწყენინეს ამ ერთი წლის განმავლობაში. ამ დღეობაში დასტურები ძველებიც არიან და ახლებიც. ძველებისაგან ახლები ღებულობენ დარიგებას, თუ როგორ უნდა მოიქცნენ ჯვარში, რამდენი დასჭირდებათ ერბო, სვე, ქერი, შეშა და სხვა; აგრეთვე ასწავლიან შიგნით დარბასში რა წესით უნდა მოიქცნენ, რა ევალებათ მათ, რა არის უფრო საშიში, რომ არხოტის ჯვარი არ განრისხდეს. განწილების დროს ნახორი, ხორცი, ტყავი და სხვა ვის რა ეკუთვნის; ერთი სიტყვით, ძველ დასტურთ რაც თავზე გადახდენიათ, ყველაფერს უხსნიან და უამბობენ მომავალ დასტურებს. ძველ დასტურთ ევალებათ მარტო ერთი ქვაბი ლუდის დღეობა. ლუდს ადღეობენ წელწად-ღამეს მეკვლეთათვის. ამ დასტურთ ჰქვია მეკვლე-დასტურნი. მეკვლეთ წამოსვლამდე არიან იქ და მერე საბოლოოდ თავისუფლდებიან. მეკვლეთ დასტურნიც თან გამოჰყვებიან და მიდიან შინ. ენკენიას გამოლოცვის დროს დიასახლისი კლავს ერთ საკლავს და ნათლავს სისხლით ყველა იმ ვზას, სადაც ჯვარში დადიოდა, იქიდან მოყოლებით, სადაც კბირველად ბოჭოლებზე ანთებდა. ყველაფერს სისხლსა სცხებს, რაც ჯვარში მას ხელში აუღია, მაგ., ვარცილი, საცერი, ასტამი, ზედგანი და სხვა. ენკენია არის უკანასკნელი დღეობა. ხუცესი კი მუდმივია. ხუცესი შისული კარის ჯვარში ყოველთვის გიორგობას, როგორც ზემოთ ნათქვამია, ახალი დასტურები მიდიან მკითხავეების რჩევით, აგრეთვე მეღვრე-ხელოსანიც.

თუ ახალგაზრდა ავადმყოფობს და ის ხელოსნად არ ყოფილა, მკითხავი მაშინვე ხელოსნობას უმკითხავენს. თუ მემკვიდრეობით ხუცესები იყვნენ მისი წინაპრები, მაშინ კი ხუცობას ეტყვის. დასტურობა კი, როგორც ზემოთაა ნათქვამი, რიგპრიგობით მოუღიბთ. დასტურები შულტს და ჩხანჩხს თვითონ მოიყვანენ, ვინც სურთ, რაკი იმედი აქვთ, რომ ესმით რამე ჯვარში სამსახურისა, საჯვარო წესებისა და ამავე დროს გამრჯელნიც არიან. ასეთია ენკენიას დღეობა.

ენკენიის შემდეგ ხოვა „ქარისუქმი“. ქარისუქმი ენკენიის თვეში, დაახლოებით ენკენიის სწორზე. მას ხეცსურები ძალიან მაგრად უქმობენ. სწამთ, რომ ვინც ქარისუქმს არ იუქმებს, იმის ძნებს და თივებს ქარი სულ გაანადგურებს, ნამეტნავად არხოტში ძალიან ქარი იცის, კავკასიონის ქედზე თითქმის ყოველდღე გადმოწვება ნისლები. შემოდგომით და ზამთარში ისეთი ძლიერი ქროლა იცის, რომ მიწა იძვრისო — ეგონება კაცს, და აუცილებლად აზარალებს თივას, ძნას და სხვა. ამიტომ თუ ვინმე ქარისუქმს გატეხავს, სულ იმას დააბრალებენ: მაგან უქმი გატეხა და იმაზედ მოუვიდაო.

ქარისუქმს ახვედრებენ ყოველთვის ხუთშაბათ დღეს. პარაკევი, შაბათი, კვირა და ორშაბათიც ხომ თიბვა-მკის ჯდრის აქვთ შენახული და ხუთშაბათიანად ერთ კვირაში ხუთი უქმე გამოდის. ოთხშაბათს შუადღის შემდეგ დაიუქმებენ და ამიტომ ეძახიან ამ კვირას „დღენახევართ“, ვითომც საქმის დღე ამ ქარისუქმის კვირაში დღენახევარი არისო. ხეცსურები ქარისუქმის კვირაში შიდიან ყველგან, სადაც სამგზავროდ უნდათ წასვლა. ნამეტნავად ის პირიქითელი ხეცსურები, რომლებიც კავკასიონის მთის ჩრდილო კალთებზე მოსახლეობენ. სექტემბრის თვის გასულს კავკასიონი ამ მხარეში უკვე მოთოვილია და გზები შეკრული მაისის გასვლამდე. ამიტომ არის საჭირო, რომ შატილის და არხოტის თემების ხეცსურებმა სექტემბრის ბოლო რიცხვამდინ ზამთრისათვის ყველაფერი მოიპარაგონ — ნავთი, მარილი, თუ აკლდებათ პური, მატყლი ზამთარში ქალების ხელსაქმისათვის.

აი, ამ მიზნით იყენებენ ხეცსურები ქარისუქმის დღეებს. დასტურები ამავე უქმეებით სარგებლობენ და მოაქვთ სვე კავკავიდან და კახეთიდან. ამით ამოიწურება არხოტში დღეობათა წლიური რელიგიური კალენდარი — გიორგობიდან გიორგობამდე. გიორგობა პირველ დღეობად იმიტომ არის აღებული, რომ დასტური მაშინ იცვლება.

წვრილმანი სალოცავები არხოტში

ხეცსურეთის მთავარი სალოცავები ყველა აღწერილია. საჭიროდ მიმაჩნია წვრილმანი სალოცავების აღწერაც. მაგალითად: სოფელში ზოგიერთი სალოცავები აღარ არის, რაიმე მიზეზის გამო გაქრა, დაიკარგა; მაგ., გვარი შემცირდა და დაანებეს თავი ლოცვას, ამიტომ ეს სალოცავი აღარავის ახსოვს. ზოგიერთ ადგილებში ისევ არსე-

ბობენ ასეთი წვრილმანი სალოცავები. მეტ ნაწილს ამგვარი სალოცავებისას მუშს უნთებენ, ზოგს კი სანთელს.

ხთიშობელი. სოფ. ახიელში ყოფილა სალოცავი „ხთიშობელი“, შუა სოფელში. ხთიშობელს მარტო ბალიაურები ლოცულობენ. აქ ისეთივე გაძლიერებული ლოცვა ყოფილა, როგორც სხვა ჯვარებში და ისევე ყველა წესები სრულდებოდა დღეობებში, როგორც სხვაგან. ყველაზე დიდი შესაწირავი ზარია და ამ ჯვარში ხარსაც კი კლავდნენ (ხარს პირველხარისზოვან ჯვარებში კლავენ). იყო ერთი მოხუცი ქალი — ბალიაური მზია, რომელიც ჯვარის ამბავს ხშირად მოყვებოდა ხოლმე. ამბობდა, თუ როგორი დღეობა იცოდნენ, როგორ ლოცულობდნენ და სხვა. ამასთანავე ყოველთვის გულმტკიცუნულად და ჯავრიანად იტყოდა: ჩვენ ხთიშობლის ლოცვას არ მოვიშლიდით, მავრამ დათვიამ გადმოთხარა და ჩვენაც თავი დავანებეთ. ვამბობდით — თუ ძალა გაქვს, შენ საქმეს თვითონ მოუარე და შენს გადმომთხრელს სამაგიერო „სიკეთე“ გადაუხადეო.

დათვა თურმე სთხრიდა სახლის სიძირკველს და სასახლე ადგილში მოჰყვა ამ ჯვართ ნიშიც. ბალიაურებს გვარი არ ჰყავდათ, იმ დროს მარტო ერთი კაცი იყო დარჩენილი — გაგა და მან დათვის წინააღმდეგობა აღარ გაუწია. უკანასკნელმა სახილი გაიკეთა და გაგამ უთხრა: შენ იცი და მაგ სალოცავმაო. ამბობდნენ, რომ დათვის კარგად არ წაუვიდა ამის გამო საქმე, ცოლ-შვილიანად ამოწყდა, რადგან ხთიშობელი ჰყავდა გამწყრალიო. მზია იტყოდა: მახსოვს, ბოლო დროს ამ სალოცავში თეთრი ხარი დაგვკალითო. გადმოთხრის შემდეგ კი აღარაფერი დაგვიკლავს და არც დღეობა ვადაგვიხდიაო.

დღესაც ახსოვთ მცხოვრებლებს, ეგ ადგილი სად იყო. ბავშვებს ამ ჯვართ წამყოფ ადგილზე არ უშვებენ. ამბობენ, ეს ადგილი რომ გადმოთხარეს, მერე სალოცავიც „გამიწრივლდაო“. გამიწრივლება ჰქვია იმას, რომ აღრე ანგელოზის სახით მყოფი ზატი მას შემდგომ, რაც რაიმე მიზეზით ხალხი მის ლოცვას თავს დაანებებს, ეშმაკად გადაიქცევა. წინათ თუ მას აღსამიანისათვის დახმარება შეეძლო, ახლა ვნების მეტი აღარაფერი შეუძლია. ბალიაურთ ჯვარნი რო გამიწრივლდნენო, — ამბობენ მკითხავეები, — იქვე მდგარ ქვითკირის ნანგრევებს კუთხეში ცხოვრობს ქალის სახითო. ქალს ვხედავთ ამ ნანგრევებშიო, იტყოდნენ. ამ ქალს მიწვანე ტანსაცმელი აქვს და ეძებს, თუ რა ვის ავნოსო. ამ გამიწრივლებული სალოცავის სახელზე ხანდახან იცოდნენ მოლოცვა მუშის ანთებით მზის ამოსვლისა და მზის ჩასვლის დროს. იმ ადგილის ახლოს ბავშვებს არ უშვებენ. ხევსურების რწმენით, თუ ამ დროს ბავშვმა გაიარა ამ მხარეს და ეს ჯვარ-ეშმაკი შეხვდა, „დოყვი“, ე. ი. მუწუტები, დაედებო. თუ მუწუ-

კი რომელიმე ბავშვს გადაედო, შკითხავი ეტყვის და ამ ეშმაკს „სალოცავებს“ მოუწებენ.

ერთი დიდი ქვა არის ჩვენი სახლის ეზოში და აქაა სალოცავი, რომელსაც მუშს უწებდნენ. იმ ადგილზე ქალის ახლო მისვლა არ შეიძლებოდა. მამაკაცებიც თურმე ერიდებოდნენ ამ ადგილს მისი წმიდად დაცვის მიზნით, ბოლოს ერთ ქალს, სახელად ნანუკას, შემოუტანია სამარელოში ნაცვამი „უწმიდური“ სადი-აცო და იმ სალოცავის კლდეზე დაუდგია. იმის შემდეგ გაქარაო, იტყოდნენ ის სალოცავიო. ნანუკა ძალიან ჭკვიანი ყოფილა და სწორედ იმ მიზნით დადო იქ ის საქდიაცო, რომ ეს „დობილი“ მოეშორებინათ (ასეთ ჯვარებს „დობილთ“ ეძახიან) და მოიშორა კიდეც. ახლა აღარ არის მისი ხსენება.

ერთი დობილი კიდეც არიან ჯაჭველის სალოცავის მარჯვენ, მარიემწმიდასთან. იმ არე-მარეზე ქალები სულ არ გაივლიან, მხოლოდ სალოცავებს მოილოცავენ მუშის ანთებით. „სალოცავებს“ გამოაცხობენ (პატარ-პატარა ყველს ან ხაჭოს გულიანი ნამცხვარი), ხუთ ცალს. მოხუცი ქალი მივა, დააწყობს ქაქებს, აანთებს მუშს და დობილთ შეეხეწება: „გვიშველეთ, დალოცვილთ, ჩვენს კაცსა-დ საქონსაც, ნუ რაით დაგვამარცხებთ, ნუ ვის ფევის ნალით“. მუშს აანთებს და როცა დაიწება, პირჯვარს დაიწერს და დაბრუნდება უკან. თუ გზაში ბავშვები შეხვდებიან, ამოიღებს უბიდან სალოცავებს და თითოს დაურიგებს, ამიტომ ბავშვები რომ დაინახავენ, სალოცავებს ვინმე ანთებსო, გზაში შეხვდებიან, რადგან მათ ამ სალოცავებით დასაჩუქრებენ.

თათართ ჯვარანი. ჯახუმანურებმა გადმოცემით იციან, რომ მათი წინაპრები თათრებიც ყოფილან და მერე გაქრისტიანებულან. სასაფლაო მათ გვარს დღესაც ცალკე აქვს სხვა დანარჩენი თემისა და სოფლის მცხოვრებთა სასაფლაოსაგან. ამბობენ, რომ თამარ მეფე როცა არხოტში მოსულა, მაშინ ხალხის ყრილობა მოუწვევია და უკითხავს: აქ რამდენი ქართველი ქრისტიანი ცხოვრობს და რამდენი თათარიო (მაშინ ის თათრები ისეე მაჰმადის რჯულზე ყოფილან). ხალხს უთქვამს, ვინ რამდენიც იყო. მერე თამარ მეფეს უთქვამს: ცალკე თათრები დადქითი და ცალკე ქართველებიო. ისინიც ცალ-ცალკე დადგარან.

თამარ მეფეს ცალკე მოუზომია ქრისტიანებისათვის სასაფლაო და თათრებისათვის ცალკე. ქრისტიანების სასაფლაო უკუთრებიათ, თათრების სასაფლაო კი ისე მიუჩენია მათთვის. მას აქეთ ახილლებს ცალ-ცალკე აქეთ სასაფლაო. რაკი თამარის მიერ არის მიჩნეული ეს სასაფლაოები, იმ ადგილს არც გასცილდებიან. ამიტომ ზოგიერთ

საფლავში ხუთი-ექვსი ადამიანის ჩონჩხი აღმოჩნდება ხოლმე. ახალს დამარხავენ და ძვლებსაც იქვე ჩაყრიან ძველი მოცვალებულისა.

ამ თათრებს სალოცავიც ცალკე ჰყოლიათ სოფლის ნაგარევი კიდეც მას „თათართ ჯვართ“ ეძახოდნენ. მისი დარბასის ნაგარევი კიდეც არსებობს და დღესაც ძველი სახელი აქვს შენარჩუნებული ამ ადგილს. მაგრამ იქ ლოცვა სრულიად აღარ არის. ეტყობა, როცა მოქრისტიანებულან, მას შემდეგ დაუნებებიათ ამ ადგილში ლოცვისათვის თავი. თურმე აქ ძალიან კაი დღეობა სცოდნიათ: ადუღებდნენ ლუდს, დაპატიებდნენ სოფლიდან სხვა ხალხსაც და ატარებდნენ დროს ძალიან დიდ ხანს. ზოგიერთი დღეობა კი კვირით-კვირობამდე გრძელდებოდაო, იტყვიან. ეს სადღეობო ადგილი სოფლიდან ერთი კილომეტრის მანძილით არის დაშორებული. ძვლები იტყოდნენ: იქ ისე ხმამაღლა მღეროდნენ ფანდურზე, რომ სოფელში ისმოდაო.

დღეს კი იმ ადგილზე ერთი ნასახლარი ეტყობა, რომელშიც მაშინ დარბასი ჰქონიათ. შათი ჩამომავლობიდან ორი კომლი კიდეც არის არხოტში, სოფ. ახიელში. იმ თათართ ჯვართ მიდამოებში მათ ისევე აქვთ მამა-პაპისეული მამულები. მამა-პაპის სალოცავის ლოცვა კი დავიწყებული აქვთ. ახლა ამ გვარის ხალხი შემკვიდრეობით ხუცესები არიან არხოტის ჯვარში.

თავიათ ჯვარანი. სოფ. ახიელში ერთ ნასახლარში იყვნენ „დობილნი“. იქ მისვლას ან ქვის სროლას ძალიან გვიშლიდნენ ბავშვებს. ხნიერი ქალები და დედები გვეტყოდნენ, რომ იქ ვინც ქვას ისვრის, ან დადის, იმას „დოყვი გაუჩნდება, დაიჯვლთებაო“ (გაგიჟდებაო). იქაც იცოდნენ სალოცავების მოლოცვა მუშით. ამ დობილთ „თავიათ ჯვართ“ ეძახდნენ, რადგან მის ახლო ცხოვრობდა ერთი ოჯახი, რომელთაც თავიანი ერქვა. თავიათ ამოწყვეტას ამ დობილთ აბრალებდნენ. ბოლო ხანს ამ ოჯახმა სახლი სხვაგან გადაიტანა დობილთ შიშით. სახლის დანგრევის შენდეგ იმ სალოცავისთვის ყურადღება არავის მიუქცევია, ყველას დაავიწყდა და მოისპო. ახლა ამ ადგილზე კარტოფილი ითესება.

არხოტში იცის მოცვი, რომელსაც იქაურად შალშავს ეძახიან. შალშვის დასაყრდენად ბავშვები დაიარებიან. იმ გზაზე სალოცავია, რომელსაც „უფალათ“ ეძახიან. იგი წამოსრილი კლდეა. ბავშვები იმ უფალათ შეეხვეწებიან: „დალოცვილნო უფალნო, ნუ დაგვიშლით დაწილულს (მოკრეფილს), ნუ დაგვიშლით (ნუ დაგვიბნევთ) შალშავასა-დ, რომ გამოვივლით, თქვენს წილს არ გაგყრით“. წავლენ, შალშავით აავსებენ ჭურჭელს და იმავე გზით დაბრუნდებიან. სალოცავთან რომ მივლენ, ამოიღებენ „კოფადან“ (ხის პატარა კასრი) შალშავს, წაუსვამენ უფალთ კლდეს და იტყვიან: „ნუ დამიშლით, უფალნო, კლოვაც კიდე მაგისომთა“. შალშავი კლდეს სულ შავ ფე-

სოფლო ნაქმისათვის გამოაქვთ, ხიდების მასალა და სხვა. წინათ კი ასეთი რამ სასტიკად აკრძალული იყო.

არის კიდევ ტყეები ჯვარისა, მაგ. მთის ჯვრის ტყე, რკენის ფიჭვნი და სხვა.

მთის ჯვრის ტყე ეკუთვნის მთიშემავს. იგი კარგად არის დაცული. ამ ტყეში მოიპოვება მოზრდილი ფიჭვებიც. სოფელი ამ ტყიდან ფულით ყიდულობს ხეებს სასოფლო და საჯვარო სააღმშენებლო მასალად. ამ ტყეში ქალები არ შედიან მარტო სამრელოს ყოფნის დროს, ხოლო სამრელოდან შემოსვლის მესამე დღეს კი შეუძლიათ იმ ტყეზე გავლა. იქ იდგა ერთი უზარმაზარი გამხმარი ფიჭვის ხე, რომელსაც „გამხმარ ფიჭვს“ ეძახდნენ. იგი გამსაკუთრებულად წმინდა ხედ მიაჩნდათ. ქალი ამ ხის სიახლოვეს არ გაივლიდა არასდროს. ხალხის რწმენით, ეს ხე მთიშემავსაც ძალიან უყვარდა. იტყოდნენ, რომ მთიშემავს ამ ხეზე დაჯდომა უყვარს და თავის საბრძანებლად ინახავსო. ეს ხე იმიტომ გახმა, რომ ვიღაცა უწმინდურმა ქალმა მის ახლო გაიარა. ამაზე გაჯავრებულმა მთის ვეშაგმა დასაჯა ის ქალიც და ხეც გახმაო. მერე იგი მოჭრეს დასტურებმა ჯვარის ლუდის სადღეობად. ამის შემდეგ ერთ მათგანს ცოლი მოუკვდა და ამას დააბრალა მკითხვემა: ამ ხეზე მე ანთებული სანთელი მიწახავს, ეს მთიშემავი იყო და ამ ხის მოჭრა როგორ შეიძლებოდაო. მერე სხვებმა ამ ხის ძირი ამოთხარეს კვარად საზმარებად, რასაც აქ „ჩირახს“ ეძახიან. ერთი მათგანი გაცივდა და ავად გახდა. მკითხვემა ამითაც ისარგებლა და მთიშემავს დააბრალა. ჩირახის კუნძი მისმა მშობლებმა ჯვარში მიათრიეს და „ჯურუმად“ ერთი საკლავიც დაკლეს.

რკენის ფიჭვშიც ქალები არ მიდიან. იგი ს. ამლაშია, ეკუთვნის იახსარს.

ОТ РЕДАКТОРА

На современном этапе развития этнографической науки, ввиду познавательной и практической значимости, особое внимание уделяется изучению народных празднеств. В них сохраненные древнейшие религиозные верования и представления, идеологическое наслоение разных эпох, часто являются первоисточниками в деле изучения духовной культуры народа.

Грузинские народные календарные празднества, в которых древнейшие религиозные формы переплетаются с христианскими, образуя единую систему, охватывают богатый материал о мифологии, о религиозных обрядовых представлениях, социально-религиозных институтах, о хозяйственных работах, связанных с культом, о хозяйственном и календарном циклах, обрядо-зрелищных ритуалах, о фольклоре и т. д.

Отсюда очевидно то значение, которое имеет этот материал для специалистов разных отраслей гуманитарных наук, и понятен их интерес к ним.

В данной книге представлена часть собранного Ал. Очаури в Пшав-Хевсурети материала на религиозную и социальную темы, в 30-х, 50-х годах нашего столетия, среди которых значительное место занимает тема празднества (Эти материалы хранятся в Институте истории, археологии и этнографии им. И. Джавахишвили Академии наук Грузинской ССР).

Ввиду большой объемности материала, охватывающего религиозные празднества пиракетских и шатильских хевсуров, а также Архотского ущелья, не удалось его полное издание; в книгу вошли только празднества Архотского ущелья. Остальная же часть материала готова к отдельному изданию.

В отличие от записанных Ал. Очаури устных рассказов описание Архотских религиозных празднеств принадлежит непосредственно ему. Он, как уроженец этого края, является лучшим знатоком всех сторон местного быта, участником и исполнителем, описанных в книге всех обычаев и обрядов.

Его описания, не умещавшиеся в узкие рамки, представляют празднества как единую систему жизненных интере-

сов, норм поведения, социального и общественного строя/горцев.

Собрать подобного рода уникальный материал в настоящее время совершенно невозможно. Отдельные, прослеживающиеся фрагменты древнейших религиозных празднеств видоизменены, обеднены и внутренне истощены.

Уникальность же материалов Ал. Очаури в их полноте и завершенности.

В последнее время в прессе и отдельных изданиях неоднократно говорится о повышенном интересе к изучению народной культуры родного края.

Надеемся, книга и в этой области окажет услугу заинтересованным лицам и широкой читательской общественности.

საძიებელი*

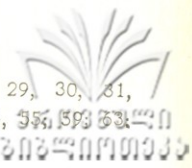
ბიოგრაფიული სახელები

- ალვანი — 174
 ამჟორიტე — 129
 ამა — 89, 91—93, 104, 117, 120, 121, 123—126, 146, 173, 182, 183, 198
 არხოტი — 3, 6, 17, 61, 81, 86, 174
 ახიელი — 35, 49, 51, 57, 60, 69, 70, 75, 77, 81, 92, 93, 98, 104, 114; 116, 117, 125, 146, 173, 174, 183, 196, 197
 ბახტრიონი — 174
 გუდანი — 69, 81
 ზეისტეჩო — 137
 თათხელი — 182
 თუშეთი — 123
 იერუმსალეთი — 41, 43, 77, 80, 90, 95, 98, 125
 კავკავი — 25, 26
 კლოთამა — 196
 კახეთი — 25, 175
 კვირიწმიდა — 60, 69, 70, 132
 ლიქოკი — 81
 მათურა — 60, 61
 ნეთხიჩო — 51
 ომალო — 44
 პირიქით-ხეცსურეთი — 197
 როშკა — 81
 ტერელას ჭალა — 83
 ფშავი — 60, 92
 დიღღო — 120
 შატილი — 81, 82
 კიმა — 89, 92, 104, 117, 146, 183, 184
 კიშველი — 60
 ხახმატი — 81
 ხეცსურეთი 8, 11
 ხეცსურეთის ჭალა — 133

საკულტო სახელები და ტერმინები

- ათენგენა — 58, 60, 92, 104, 124, 157, 170, 173, 176, 179, 180, 183, 184, 187, 188
 ალვისტანი — 11
 ანადლეა — 10, 58, 147, 142, 155, 157, 170, 183, 191, 198
 ამლის ჯვარი — 126
 ანგელოზთ დავლათი — 105, 106
 ანგელოზი — 8, 10, 11, 105, 121, 194
 ანდაბი — 125
 ანდრეზი — 54, 88, 122
 არგანი — 136

* საძიებელი შეადგინა გ. გოგიავაძემ

არხოტის ჯვარი — 5, 12, 13, 35, 36, 39, 40, 42, 51, 53, 55, 57, 58, 59, 60, 61, 65, 69, 70, 82, 89, 92, 93, 99, 104, 114, 117, 119, 123, 124, 140, 169, 176, 177, 181, 183, 187, 188, 191, 192.

აღდგომა უფლისა — 9

აღება — 26, 114, 116, 118, 122, 124, 126, 127

აშალი — 45, 46, 180

ახალი წელი — 71, 77, 111.

ახალ წული — 67, 68

ახილელთ ჯარი — 98

ავესება — 135, 138, 170, 173

ბადათ დღეობა — 57

ბავშის შეგორება — 67

ბაკანი — 6, 31, 85, 161, 172

ბალინჯი — 39, 161

ბეგარა — 9

ბედი — დავლათი — 152

ბედისკვერა — 112

ბედისკვერაობა — 111, 114

ბედნი — 46

ბერი — 5, 10

ბერიკას ნილაბი — 70

ბიჭონი — 129 135

ბორაყი — 139

ბროლის ქვა — 98

ბუსნო — 173, 179

ბჰე-ხევისბერნი II მბჰე ჰევისბერნი — 81

ვაზრიელ შახაროელი — 10

ვაზრიელ მთავარანგელოზი — 54, 60

ვალიდება (ჯვართა) — 17, 116

ვამასამალოე — 65, 110

ვამიწრივლებული სალოცავი — 194

ვანათლვა — 149

ვამცხადება — 105, 107

ვანძი — 174

ვაჭილიკება — 133

ვეჯრის ვაყრა — 100

ვეელისდერი — 91, 126

ვიორგი — 9, 10, 96

ვიორგი ხმელისგორისა — 57, 58, 146, 148, 155

ვიორგობა — 13, 26, 27, 29, 30, 31, 35, 36, 41, 43, 44, 85, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 71, 114, 126, 150

ვოლორი — 26

ვოზა — 130

ვოროული ჯვარი — 60, 96, 149, 150

ვოქჩათ სამანი — 98, 99

ვოლდაისის ჯვარი — 81, 82, 174

ვოლდანური — 71, 84

ვოტრჯინა — 140, 141

დავლათი — 158

დაკოქვა — 153

დამრივე ღმერთი — 9, 22

დამწყალობნება — 11, 33, 35, 43, 56, 66, 74, 75, 116, 126, 141, 157, 159

დარბასი — 23, 24, 26, 33, 34, 37, 38, 39, 41, 52, 58, 59, 62, 63, 66, 73 77, 78, 81, 83, 84, 88, 90, 97, 104; 106, 110, 124, 128, 139, 149, 192, 196

დარბასის კარი — 37, 39, 42, 43, 45, 52, 63, 64, 78, 79, 85, 86, 94, 106, 108, 110, 115, 139

დარისხება — 12

დასტური — 5, 6, 11, 12, 13, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 25, 27, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39; 42 43, 44, 45, 46, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 58, 59, 60, 62, 63, 64, 65, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 83, 84, 89, 90, 91, 93, 97, 100, 103, 105, 108, 110, 111, 114, 116, 117, 119, 124, 125, 127, 139, 159, 161, 162, 172, 173, 174, 176, 178, 180, 181, 184, 187, 188, 189, 192; 193;

დასტურ — ხელოსნები — 24, 36, 37, 43, 47, 49, 56, 64, 65, 67, 79, 84, 109, 115, 118, 152

დაჯელოთვა — 196

დედამარიემი — 142

დედამარიემობა — 140

დედა ჰეშმარიტი — 10

დევი — 50, 51

დევიკერპები — 153

დეასახლისი — 5, 6, 11, 12, 13, 16; 21; 24, 25, 26, 30, 31, 35, 36, 47, 48, 49, 54, 55, 62, 65, 71, 72, 74, 83, 85,

104, 109, 110, 111, 114, 117, 119,
124, 138, 147, 171, 174, 192

დიდება — 34, 47, 56, 59

დიდმარხვა — 127

დობილნი — 45, 195, 196

დობილ-ძმობილი — 131

დოდვი — 163, 164, 168

დოსანი — 131, 134

დრაბა — 82

დროშა — 38, 49, 50, 52, 53, 62, 67,
110, 123, 124, 149, 152, 153, 154,
157, 159

დროშათ აბნა — 52

დროშათ განათვლა — 50

დროშათ მცავი ანგელოზი — 110, 149

დროშათ საბძანი — 180

დროშათ ყარაული — 151

დროშის ზარი — 110

დროშის ტარი — 139

დროშის ჯვარი — 154

დღე დღესინდელი — 8, 17, 23, 55, 74,
115

ეზო — 110

ენკენია — 31, 192, 193

ერზობობა — 162

ეშმაკი — 10, 128, 136, 137, 194

ვაცაობა — 130

ვაცი — 130, 131

ვეშაგი — 61

ზარი — 49, 52, 58, 62, 67, 83, 110, 139,
149

ზარის მაცაური ანგელოზი — 151

ზედამდეგი — 20, 21, 22, 24, 35, 41,
66, 75, 79, 98, 109, 141, 161, 179,
84, 190

ზედგანი — 5, 48, 109, 192

ზისცერობა — 162

ზრო — 138

ზღვენობა 64, 67, 156

თაგე-ჩიტო უკმი — 129, 134, 191

თათართ ჯვარნი — 195, 196

თავისეული ზღვენი — 63

თასი — 16, 17, 18, 19, 20, 23, 24, 29,
34, 36 40, 41, 42, 44, 81, 83, 87,

88, 95, 96, 104, 105, 106, 107, 108,
116, 119, 123, 125

თასის დალოცვა — 20

თავიანთ ჯვარანი — 196

თბე — 130

თეთრი გიორგი — 142

თემი — 35, 81, 104

თიბისთავი — 187, 190, 191

თიენისაფურა — 172

თმა-წვეგრის მოპარსვა — 53

თხის თავი (ნილაბი) — 70

იასაულნი — 17, 32

იასარის||იასარი — 7, 87, 89, 90, 91,
125, 126, 162, 174, 181, 182, 198

იასარის ქადაგი — 91

იასარის ყმანი — 91

ილაბლი — 136

კალო — 26

კამალა — 37

კარახანა — 20, 25, 35, 44, 98, 109, 161,
162, 179, 180, 190, 198

კარის მეზობელი — 56

კარ-კამალი — 152

კარნი-ცათანი — 10

კეთილის კაზმვა — 11

კეცეული — 48, 76, 141, 161, 169, 171

კვირა||კვირაე — 6, 8, 10, 14, 17, 18, 22,
32, 41, 43, 55, 116, 117, 173

კვირაის ნიში — 188

კვირაის ძალი — 83

კვირივი — 176

კიდობანი — 11, 25, 26

კილონი — 130

კლიტენი ზეფუღისანი 15

კოდი — 29, 33, 51, 55, 58, 68, 72, 111,
115, 172, 176

კოდის გახსნა — 55, 58

კოდის კურთხევა — 55

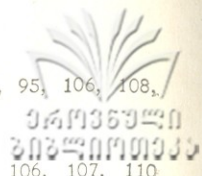
კოდ-სამკურთხელო — 55, 58, 125

კოდ-საფურარი — 14, 15, 33, 55, 56, 65,
66, 116

კოფა — 196

კოში — 14, 21, 28, 29, 33, 35, 149,
171, 177.

კოშკი — 42, 55, 67, 69

კოკობი — 149, 158
 კუბატი — 112, 165
 კუბატ-კადისკევრები — 164
 კუდიანი — 136, 137
 კუდიან წუხრა — 135, 137, 191
 კუმეტ დილა 85
 კუმეტი — 84
 კუმეტ წუხრა — 88
 კურეტი — 42, 155, 177, 178, 181
 კურთხევა — 8, 9, 10, 11, 14, 15, 16, 22, 23, 33, 34, 37, 39, 57, 58, 59, 64, 66, 67, 72, 74, 83, 85, 103, 126

ლათბა — 28, 171, 175
 ლაშქარი 108
 ლაშქარ-მწევართ დღეობა — 122, 124
 ლაშქარ-მწევარნი 118, 128, 171
 ლაშქარნი — 30, 45, 49, 60, 122
 ლახტი — 153
 ლული — 12, 13, 16, 18—22, 24—27, 33—36, 38—41, 43—45, 47, 48, 81, 83—88, 95—98, 101, 104, 106—108, 110, 114, 115, 116, 119, 124, 125

მადლის მოთხოვა — 48
 მავნე — 153
 მაკეთე — მაკიდული — 131
 მახლაფ-მაჰკედარი — 79
 მარანობა — 141
 მარიეშქილა — 142, 143
 მარტულელა — 131
 მარხვა — 48, 127
 მარხილი — 89, 90, 92
 მარხოშამაე — 48
 მარხოშუობა — 48
 მასანთო — 30, 49, 71, 170
 მასშური — 173
 მგებრი — 165, 166
 მგზავრი დროშა — 172
 მებეკური — 90
 მებეკურობა — 93
 მედარბასე ანგელოზი — 47
 მედროშავე — 38, 52, 53, 62, 111, 153
 მედროშავე ანგელოზი — 139
 მედროშავე — ხელოსანი — 192
 მეიენე — 132
 მეზღვენე — 38, 41, 43, 44, 45, 63—65, 68, 106, 108, 109, 119, 145, 151

მეთამაშე — 26, 89, 93, 95, 106, 108, 125
 მეთასეთ თასი — 81
 მეთასენი — 81, 88, 99, 106, 107, 110
 მეთავისუფლე — 64
 მეთვალყურენი — 90
 მეკაბარჰე — 10
 მეკვლე — 72, 73, 74, 75, 76, 77
 მეკვლე-დასტურნი — 192
 მეკვლე-წუხრა — 72, 76
 გეკულუხე — 174
 მემარცვლენი — 25
 მემთე — 187
 მესანთლე — 126
 მესარიგოე — 37, 38, 39, 43, 63, 146
 მესაწულე — 65, 66, 67, 68
 მესახელო — 155—157
 მესამინაე — 137
 მესულეოე — 132, 133, 134, 166, 169
 მეძენგლე — 52, 53, 54, 60, 61, 62, 69
 მეხორცენი — 22, 24
 მზისწვერნი — 45, 46
 მზე — 10, 19, 21

მიგარანგელოზი — 19, 20, 24, 37, 39, 40, 42, 52, 54, 61, 80, 89, 96, 101, 102, 128
 მითს ვეშაგი||მითს ვეშაგ წყაროსთავისა || მითიშეშაგი — 6, 18, 22, 24, 35, 36, 54, 60, 61, 96, 116, 139, 157, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 188, 191
 მითს ჯერის ტყე — 198
 მინდორის ჯვარი — 57, 58
 მინდორის ჯვარის დასტურები — 147, 149
 მისამბარეო — 151, 152
 მიქიელი — 7, 12, 14, 16, 17, 18, 21, 24, 31, 50, 51, 52, 55, 61, 63, 67, 72, 73, 74, 80, 115, 116, 119, 122
 მიქიელ კარის მეზობელი — 55, 57, 60
 მიქიელის ლაშქარნი — 7, 46, 46, 115
 მიქიელის მწევარნი — 6, 115, 116, 117, 118, 119, 122
 მიქიელ-მთავარანგელოზი — 6, 14, 15, 17, 21, 23, 32, 33, 37, 39, 42, 43, 61, 65, 67, 74, 102, 119
 მიქიელ წყალშუისა — 7, 60

საქართველოს
ხალხთა
საქმიანობის
სამსახური

- მიქიელ კიშველისა — 7, 60
- მიწა-თივთა შაწირვა — 69
- მიწრიელ — ქვეცრიელი — 9, 14, 153
- მკითხავი — 42, 45, 50, 53, 69, 70, 81, 91, 101, 121, 126, 128, 133, 152, 153, 155, 198
- მონდავი — 66, 67
- მორიგე ღმერთი — 14, 17, 23, 38, 65
- მუში (მუშის ანთება) — 30, 49, 71, 130, 171, 194
- მუჭათ სანთლი — 52, 154
- მუხლით დავდომა — 19, 21, 54, 57, 62, 79, 80
- მშვილდის საბამი — 130
- მწევარნი — 49, 61, 91, 119, 122
- მწევრის საფლავი — 30, 49, 120, 171
- მწკალისხლიანნი — 115, 117, 118
- მხვიმე-დღე — 162
- მხვიმის დასტურნი — 147, 148, 151, 162

- ნარეენი — 164
- ნაცივარი სახლი — 124
- ნახორი — 47, 110, 111
- ნების ბეგარა — 115

- ოკი — 135
- ოკრის სულმკვდარი — 136

- პატივის მიტანა — 95
- პირისაბანი — 67, 102, 156

- ჟამი — 121, 122
- ჟამისწირვა — 23, 24, 29, 35, 48, 50, 60, 62, 63, 67, 85, 93, 104, 108, 127, 141, 143, 150, 162, 174, 148, 149, 151, 198
- ჟამსაწირი — 13, 22, 31, 36, 54, 55, 58, 62, 71, 104, 105, 114, 148, 149, 151, 158, 172, 176

- რიგის ყენება — 55
- რჯული — 88, 110, 114, 185

- საქაო — 98, 125
- სამეკური — 90, 92, 93, 183
- სამურდუხო — 125, 126
- სადარავდრო — 147, 164

- სადიასახლისო — 49, 73, 171
- სადიაცო — 112, 195, 197
- სადიდებელი — 15, 16, 55, 74, 75, 105,
- სადიდებლის თასი 117, 119, 125
- სადროშავე კოშკი — 149
- საზარე კოშკი — 150
- საზომის ვაცი — 130
- სათოფე — 132
- საიმედურო — 125, 126
- საიჭიო — 98, 133
- საიფქლეები — 12, 13
- საკვირაო — 5, 11, 16, 13, 23, 31, 33, 47, 62, 65, 85, 104, 110, 126, 172, 197
- საკვლევი — 141, 142, 171
- საკლავი — 13, 21, 23, 27, 30, 31, 32, 34, 38, 39, 42, 43, 48, 59, 50, 51, 57, 62, 64, 66, 67, 68, 69, 72, 73, 106, 108, 117, 118, 127
- საკოდე — 13, 23, 33, 36, 58, 68, 71, 139
- საკომი — 135
- სალუდე მამულები — 12
- სალუდე პური 89, 92
- სალუდე ქერი — 29
- სალუდე ქვაბი; 27, 28, 117, 120, 140
- სამამაცო — 112
- სამამკლო — 13, 16
- სამამფიცრო — 103
- სამანი — 99, 100, 101
- სამარცვლე — 25
- სამება — 15
- სამების ჯვარი — 146
- სამეზღენეო ლუდი — 64
- სამეზღენეო ტაბლა — 64
- სამეკვლეო კოდი — 72
- სამკადრეო — 123
- სამყოჭაო — 151, 153
- სამრელო — 17, 123, 195, 197, 198
- სამხევერო — 156
- სანათლავი -- 49, 52, 54, 151, 154
- სანერბიელო — 164

სანთელი — 13, 16, 33, 34, 47, 83, 115, 116, 119, 125, 126
 საპატიო — 97, 108, 109
 სარიგო — 37, 38, 62, 63, 118, 146
 სასადღურე — 26
 სასაკლავე სიბი — 22, 33, 39, 51, 64, 72
 სასანთლე 56, 11, 13, 35, 48, 58, 72, 73, 75, 126
 სასოფლო ლუდი — 78
 სატაბლო ბური — 24, 64, 161
 საუფროსო სკამი — 39
 საფეხვზე შაფლომა — 103.
 საქვავე — 58, 73, 84, 115, 124, 171
 საქმის მუშა — 169
 საყმო — 11, 18, 21, 147
 საყმო-საგლეხო — 8, 16, 17, 18
 საშიგათო ლუდი — 78, 91, 94
 საწლე — 19, 20, 22, 23, 40, 81, 86, 87, 88, 95, 98, 104, 106, 116, 119, 125, 126, 186
 საწინაო — 46
 საწმინდარ ვასელა — 58, 148, 155
 საწულე — 63, 64, 65, 67, 68, 69
 საწყაი — 25, 27, 172
 საკვრეთა — 5, 171
 სახატო მამულები 12, 25
 სახელის დადება — 131
 სახელო — 154, 155
 სახელოს ბური — 156
 სახელოში ჩადგომა — 155
 სახლის სანათლაეი — 124, 154
 სახმოთო გულანის ქვეარი 8.
 სახუცო თასი 17, 34, 75
 სახუცო კოკობი — 14, 16, 17, 23, 33, 47, 53, 58, 59, 62, 74, 110, 116, 119, 149, 150, 159, 173, 175
 საჯარე — 183
 სეფე-სანთელი — 6, 7, 8, 10, 16, 34, 47, 65, 74, 75, 83
 სეე — 129
 სისწვენი — 29, 70
 სმინაობა — 137
 სოფლის ჯარი — 60, 61, 76, 79, 80, 81, 86, 97, 98, 104, 105, 106, 110, 119, 126, 129, 132, 151
 სულთაკრეფა — 29, 131, 134, 184, 190, 191
 სულთაკრეფის დასტური — 129

სულით ტირილი — 127
 (სულის კურთხევა — 126, 129)
 სულის ხუცესი — 133, 164
 სულის ხუცობა — 125
 სულეთი — 132
 სულეთობა — 132 133, 134
 სულუქტეგვარი — 96
 სწორფრები — 86, 96
 სწორფრობა — 105
 ტაბლა — 6, 13, 15, 21, 25, 33, 36, 39, 44, 48, 53, 54, 55, 57, 62, 64, 65, 66, 76, 83, 85, 90, 98, 99, 109, 110, 116, 125, 131, 161, 165, 166, 173, 179, 189
 ტაგრუტი — 110, 139, 174
 ტალავარი — 114, 134, 163, 166, 190
 ტალავართ გამლა — 114, 127, 132, 135
 ტახტის ყმანი — 14, 15, 17, 18, 38, 116, 117, 122
 ტყბილი — 28
 უკენაშუადლე — 103, 104
 ურწყის ორშაბათი — 127, 128, 129
 ურწყინი — 29, 128
 უფალანი — 196
 უქმი — 129, 193
 უქმის გატეხა — 193
 უქმის მუშა — 169
 უქმის ნათელა — 191
 უღელღიდებულნი — 32, 33
 ურძენი — 165, 191
 ფანდური — 18, 19, 20, 24, 34, 41, 44, 81, 83, 87, 150; 151
 ფანდურის გატეხა — 34, 41
 ფერხისა — 78, 124
 ფეხზე მღერა — 20, 34, 37, 83, 85, 139
 ფეხონი — 121
 ფორი — 27
 ქადა — 11, 20, 23, 26, 30, 31, 35, 36, 47, 49, 54, 58, 62, 68, 71, 104, 112, 117
 ქადაგი — 61, 82, 83, 91, 114, 126, 127
 ქარისუქმი — 193
 ქვაბის დაყრა — 27, 114
 ქვეგრი — 173
 ქვეგრის გახსნა — 146

ქრისტე — 9, 15, 16, 41, 43, 90, 95, 98, 125

ქრისტე (შობა) — 48, 49, 50, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 63, 64, 65, 68, 69, 71, 74, 76, 77, 80

„ქუტრი“ დასტური — 96, 97

ღალა — 89, 104, 183

ღალანგურ წმიდა გიორგი — 7

ღამის სამთელი — 13, 16, 19, 21, 23, 33, 35, 49, 53, 54, 55, 57, 58, 71, 72, 83, 109, 114, 116, 139, 148, 150, 154, 158, 172

ღამისთევა — 21, 28, 29, 33, 36, 50, 53, 54, 57, 58, 59, 66, 99, 127, 138, 149, 150, 157, 159, 161, 170

ღაჯია — 185

ღილ-ბორაყი — 174, 175

ღმერთი — 6, 7, 8, 9, 10, 14, 15, 16, 18, 21, 29, 32, 89, 95, 110, 111, 112, 113, 115, 117, 125, 150

ღორღა — 142

ყალანი — 14, 17, 115

ყაწიმი — 175

ყველიერის კვირა — 127

ყველიერის შაბათი — 127

ყვერდი — 31

ყიანი — 130

ყულრო — 9, 14, 17

შანდობა 48 85, 86, 107

შასახელება — 33, 110

შერიგება ჯვარში — 86

შერისხება 74, 75, 99

შიბი — 175

შიბუ — 48

შიგსაწვავი — 26, 104, 148

შობა — 48,

შოთხი (ხე) — 138

შიუაკაყი — 87, 186

შულტა — 69, 94, 111, 192

ჩაბაკაურთ ჯვარი — 146

ჩამა — 28

ჩანახი — 172, 198

ჩირახი — 33, 198

ჩხანჩხი — 69, 70, 94, 111, 192

ჩხუტი — 19, 28, 29, 33, 34, 36, 39, 117, 138, 170, 173

ცალურბელთ მცავი — 147

ძაღლის კვალი — 77

ძაღლით მოკვება — 100

ძენგლი — 50, 51, 52, 69, 70

ძმობის სამანი — 99

წელწილი — 56, 59, 64, 65, 68, 69, 70, 71, 74, 76, 77, 80, 81, 83, 84, 85, 92, 93, 97, 103, 104, 106, 108, 110, 111, 122, 123, 172

წელზად — ქრისტე — 95, 99, 112

წერილა — 22

წილი — 140

წინა შუადღე — 89, 93, 99, 103, 105

ცის მცველ ანგელოზნი — 83

წული — 63, 64, 65, 66, 67, 68

წყალთკურთხევა — 108

ჭდის ამოგდება — 101, 102

ჭერხო — 27, 39, 86, 97, 118, 124, 134, 143, 161

ჭიკოკოლაობა — 135

ჭირის პატრონი — 34, 39, 41, 55, 57, 71, 76, 77, 78, 79, 113, 127, 131, 132, 134, 168, 169

ჭირნახულის სამხეწრო — 146

ჭიქა-ბარძიმი — 17, 18, 47, 116, 117, 119

ჭიშველის ჯვარი — 184

ჭიპი — 29, 33, 115

ხავეწი — 31, 49, 62, 71, 138, 139

ხალარჯევა — 163, 164, 168, 169, 170, 191

ხარი — 8, 9, 42, 61, 82, 89, 92, 99, 146, 194

ხარით შამაყრა — 99

ხატი — 12, 13, 21, 25, 26, 38, 41, 66

ხატის მამული — 13

ხატის ტყე — 26

ხატის ყანა — 21

ხარათ ჯვარი — 59

ხელის მოშვიდე — 102

ხელუძრავი უკმი — 135
ხელოსანი — 11, 12, 21, 22, 103, 37,
39, 44, 47, 49, 50, 52, 53, 54, 56, 62,
63, 64, 65, 67, 71, 74, 75, 84, 97,
105, 109, 110, 116, 139, 150, 155, 157,
172, 173, 174, 177, 178, 179, 180, 181,
184 189
ხოშობელი — 194
ხოისკარი — 6, 7, 8, 52, 55, 56, 75, 105,
116, 117, 158
ხოის იასაულნი — 9, 56, 115
ხმალი — 31, 36, 49, 54, 56, 58, 62, 85,
104, 131
ხმიად-საკვირაოები — 23, 111, 139
ხმით ტირილი — 127, 132, 164
ხმით მოტირალი — 127
ხიფხოლა — 140, 141
ხოდაბურები — 24, 25
ხოტი — 28
ხოცი — 5, 6, 8, 11, 12, 13, 14, 16,
17, 19, 21, 22, 23, 24, 25, 27, 30, 31;
33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41,
42, 44, 47, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55,
56, 57, 58, 59, 63, 64, 65, 66, 67, 69,
71, 72, 73, 77, 79, 83, 84, 90, 93, 98;
103, 104, 105, 109, 115, 116, 119, 125,
162, 169, 172, 173, 174, 175, 177,
178, 179, 184, 187, 188, 189, 192
ჯაბუშანურთ ხანურა — 55
ჯაბუშანურთ ჯვარი — 56

ჯვარი — 9, 10, 13, 15, 16, 19, 23, 29, 30,
34, 39—41, 43, 48—53, 54, 55, 56, 57,
64, 66, 68, 69, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77,
86, 89, 93, 97, 98, 101, 107—109, 114,
118, 119, 123—125, 127, 128, 139,
140, 149, 180, 181, 180
ჯვარიონი — 11, 12, 18, 19, 21, 22, 24,
25, 38, 45, 47, 50, 52, 54, 59, 60, 62—
66, 68, 69, 71—75, 78—80, 97, 98,
106—108, 110, 116, 117, 119, 124—
126, 138, 161, 162, 174, 176, 178,
179, 183.
ჯაქველი — 22, 35, 36, 57, 59, 60, 134,
139, 154, 57, 173, 175—177, 181,
183, 191
ჯაქველის ლაშქარნი — 58
ჯაქველი ჯმელის ვორისა — 6, 51, 59,
150, 158, 160
ჯვართ გადიდება — 24, 59, 173, 189
ჯვართ ნიში — 194
ჯვარის გამძლო — 44
ჯვარის ტყე — 197
ჯვართ შერიგება — 81
ჯვარის მამულეები — 64, 68, 69
ჯვარის ყანა — 5, 11, 40
ჯვარის ჯელკაცი — 129, 158
ჯიხვის თავ-რქანი — 82
ჯურუმბი — 198

შ ი ნ ა ა რ ს ი

შესავალი	3
ჯეარის მამულების ხენა არხოტის თემში	5
გიორგობა	36
ქრისტე (შობა)	48
საწულეობა	65
წელწადი	68
კუმეტი	84
წინაშუადღე	89
უკენაშუადღე	103
წყალკურთხევა	108
აღება	114
საბურდუხაო და საიმედურო	125
სასანთლეობა	126
დიდმარხვა	127
ურწყის ორშაბათი	127
თაგე-ჩიტო უქმი	129
სულთაკრეფა	129
მგელთუქმი	134
მარხოშუობა	135
კუდიან წუხრა (ჭიაკოკლობა)	185
აწესება	138
ჭირნახულის სამხვეწრო	146
ამაღლება	147
მისამბარეო	152
დაკოჰვა	153
საველო	155
ლამისთევა	157
ხალარჯეობა	163
ათენგენა	170
თიბისთავი	187
თიბის საშუაბათი	190
მარიანობა	191
ენკენია	192
ქარისუქმი	193

სბ 3768

გამომცემლობის რედაქტორი რ. ფეიქრიშვილი
მხატვარი მ. მათიაშვილი
მხატვრული რედაქტორი გ. ლომიძე
ტექნიკური რედაქტორი ე. ბოკერია
კორექტორი ლ. ჯიქია
გამომშვები ელ. მაისურაძე

გადაეცა წარმოებას 25.12.87;
ქალაქის ზომა 60×90¹/₁₆; ქალაქი № 1; ბეჭდვა მაღალი;
გარნიტურა ვენური; პირობითი საბეჭდო თაბახი 13.0;
პირ. სალ. გატ. 13.3; საარტიცხო-საგამომცემლო თაბახი 11.7;
ტირაჟი 2000; შეკვეთა № 4125;

ფასი 2 მან. 20 კაპ.

გამომცემლობა „მეცნიერება“, თბილისი, 380060, კუტუზოვის ქ., 19
Издательство «Мецниереба», Тбилиси, 380060, ул. Кутузова, 19

საქართველოს სსრ მეცნ. აკადემიის სტამბა, თბილისი 380060, კუტუზოვის ქ. 19
Типография АН Грузинской ССР, Тбилиси, 380060, ул. Кутузова, 19

Алекси Александрович Очаури
КАЛЕНДАРЬ ГРУЗИНСКИХ НАРОДНЫХ ПРАЗДНИКОВ

(на грузинском языке)

ТБИЛИСИ
«МЕЦНИЕРЕБА»
1988

